418

Kostas Taktsis

AL TREILEA INEL

Kostas Taktsis (n. 1927, Salonic) a debutat în 1955 cu un volum de versuri intitulat Simfonia de la Brasilian, urmat de un altul, în 1956, Cafeneaua Bizanț. În 1963 publică romanul Al treilea inel, apoi, în 1972, volumul de proză scurtă de factură autobiografică, Restul.
De la apariție și pînă în prezent, romanul Al treilea inel a cunoscut un număr impresionant de reeditări, fiind tradus în numeroase limbi. Această largă audiență nu constituie decît o binemeritată recunoaștere pe plan național și internațional a unui izbutit roman, reprezentativ pentru proza neogreacă contemporană.

EDITURA UNIVERS

Lei 11,50

GLOBUS

9

KOSTAS TAKTSIS Al treilea INEL

1985

KOSTAS TAKTSIS

ROMAN

AL TREILEA INEL

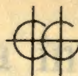

Colecția GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica: Nicolae Sârbu. Ilustrația: Damian Petrescu

Traducerea a fost efectuată după volumul
Κώστας Ταχτσης, ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΣΤΕΦΑΝΙ
Editura „Ermis", Atena, 1977

GLOBUS

Kostas Taktsis

Al treilea INEL

ROMAN

Traducere
de
LIA BRAD - CHISACOF

EDITURA UNIVERS
București
1985

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica: Nicolae Sâlșu. Ilustrația: Damian Petrescu

Traducerea a fost efectuată după volumul
Κώστας Ταχτσής, ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΣΤΕΦΑΝΙ
Editura „Ermis", Atena, 1977

Partea întîi

1

NU MAI POT, nu mai pot s-o suport !... De ce mi-ai trimis o asemenea pedeapsă, Doamne ? Ce păcate am făcut de mă osîndești așa ? Pînă cînd am să îndur povara asta ? Pînă cînd am să fiu silită s-o rabd, să-i văd chipul, să-i aud vocea, pînă cînd ? N-o să se găsească odată vreun cocoșat care s-o ia, să mă ușureze de neisprăvita asta lăsată de taică-său ca să se răzbune pe mine — blestemați fie cei care nu mi-au dat voie să scap de ea, cît nu era prea tîrziu.

Dar de ce îi blestem ? Nu mai trăiesc. Și nici măcar nu sînt ei de vină. *Eu* sînt de vină că i-am ascultat. În chestii de-astea nu trebuie să te asculți decît pe tine însăți, pe nimeni altul !... Cît a fost mică, mă mîngîiam la gîndul că, făcîndu-se mare, o să se schimbe. O să se schimbe, îmi spuneam. O să se îndrepte. Pînă la urmă, mai devreme sau mai tîrziu, o să vină o zi cînd se mărită. O s-o ducă altul în spinarea lui. Dar, aș, de unde ! Degeaba am sperat. După cum merg lucrurile, mi se pare mie că rămîne fată bătrînă. Cum să nu rămînă fată bătrînă una ca ea ? Sper că într-o zi o să

plătească scîrba de Erasmia care a distrus-o cu poveţele ei. Ce bărbat, Doamne iartă-mă, s-ar întoarce s-o privească drăgăstos cînd ea se îmbracă, se poartă şi vorbeşte aşa ? Ce om serios ar accepta s-o facă mama copiilor lui, pe ea, cu ideile caraghioase pe care le are, isteriile, eczema, pe care veşnic şi-o scarpină şi n-o lasă să se cicatrizeze ? Nemăritată rămîne, şi eu, sărmana, nu ştiu pe care din noi două s-o plîng mai tare : pe mine sau pe ea ? Oricît îmi bat gura, de ce să mint ? Sînt mama ei şi mi-e milă de ea.

Milă mi-e şi de mine. De fiecare dată cînd mă enervează, mă chinuie groaznic ulcerul. „Dacă Domnul a vrut să fii urîtă, îi zic, măcar îmbracă-te cu fantezie, poate păcăleşti pe vreunul !" Din păcate *nici* la asta nu seamănă cu mine. Nu pretind că sînt frumoasă. Dar am stil. Totdeauna am ştiut să mă îmbrac. La vîrsta ei făceam furori. Treceam, şi bărbaţii întorceau capetele după mine cum se întoarce floarea-soarelui după soare. Nu semănam cu şopîrla asta. Tare aş vrea să ştiu cu cine naiba seamănă ea. Cu mine nu seamănă, cu bunică-sa nu seamănă, cu bunică-su deloc, cu taică-su şi mai puţin. O fi fost el un om de nimic, cum a fost, cum n-a fost, dar era om de lume. Era frumos — chiar mai frumos decît trebuia...

Nu, eu nu sînt frumoasă ! Dar ştiu să trăiesc. Ce altă femeie se ţine la fel de bine la vîrsta mea ? Toate prietenele şi colegele mele de liceu au îmbătrînit. Le văd pe stradă şi mă sperii. Băbuţe în toată legea !... Şi asta nu numai pentru că au nepoţi — Iulia nu are nepoţi — ci pentru că nu s-au îngrijit. S-au delăsat şi au îmbătrînit. Trupul nu îmbătrîneşte atîta timp cît inima nu îmbătrîneşte. „Lux să facă fetele mele", zic ele. „Lasă-i pe copii să se ducă la dans şi la distracţii ! Vremea mea s-a dus !" Vorbesc aşa pentru că au copii care merită orice sacrificiu. N-o au pe Maria ! Nu ştiu ce înseamnă să ai o fiică precum Maria, şi de aceea le dau dreptate cînd mă mustră că m-am măritat iarăşi, în loc să încerc s-o mărit pe ea. Ele nu ştiu că atunci cînd m-am hotărît să fac pasul ăsta şi să-l iau pe Theodoros, am cumpănit lucrurile pe toate feţele. Maria, mi-am zis în sinea mea, e ca o corabie care se scufundă... Dacă mă simte aproape şi ştie că vreau s-o salvez, o să mă tragă şi pe mine la fund. Să mă salvez măcar eu, ca să-i las timp să crească şi să se mai maturizeze. „Mărit-o, îmi ziceau toate, şi-o să vezi că n-o s-o mai recunoşti." *Eu* s-o mărit ? De ce, ea nu poate să-şi găsească singură bărbat ? Să i-l aduc eu pe tavă ? Mie, la vîrsta ei, îmi făceau curte *zece* bărbaţi deodată. Oriunde mă duceam se ţineau după mine. Oricăruia i-aş fi spus „te iau" ar fi venit imediat !... Cum de-am făcut — îmi veţi spune — prostia de-am dat peste Fotis, asta e altă poveste. Prefer să nu mi-o amintesc, pentru că mă enervez mai tare. Poate — îmi zic uneori în sinea mea — aşa mi-a fost dat, să-l iau şi să păţesc ce-am păţit. Scris mi-a fost s-o nasc şi pe meduza asta !... Alteori mă gîndesc că nu e de vină nici Dumnezeu, nici soarta. Eu sînt de

vină, nimeni altcineva ! Am fost încăpățînată și m-am hotărît. Am zis „o să-l iau", și l-am luat. Din încăpățînare. Tocmai fiindcă nimeni dintre ai mei nu-l voia. Nici, fie iertat, tata, care era întotdeauna atît de rezervat în judecăți. Nu voiam să-l las să se amestece iarăși în treburile și în viața mea, așa cum se întîmplase în trecut. Destul rău mi-au pricinuit cu amestecul lor în povestea cu Arghiris. Nu mai aveam, ca atunci, optsprezece ani, ci douăzeci și șapte. Eram independentă și hotărîtă să fac ceea ce cred, și iacătă că mi-am primit plata !...

Dar asta e o altă poveste. Toți oamenii greșesc o dată în viață. Asta e motiv ca eu să plătesc pe vecie o greșeală neînsemnată ca aceea ? Cîți ani mai am de trăit ? Zece. Douăzeci. Cine știe ? S-ar putea ca astăzi să ies pe stradă și să mă calce o mașină, din cele care gonesc bezmetice. Dar chiar de-ar fi să mai am *o oră* de viață, îmi doresc s-o trăiesc cum vreau ! Coana Galatia nu mai face altă Nină. Doarme adînc în pămînt. De-aș putea trăi fără cicăleala ei, să mă adun un pic, să mă gîndesc la lucruri mai serioase decît la veșnica problemă a Mariei — Doamne, am să trăiesc eu vreodată o asemenea fericire ?...

Au trecut vreo două-trei zile de cînd s-a certat cu Theodoros. Din cînd în cînd o apucă furia. Îi trîntește ușa în nas. Nu vrea să mănînce cu noi la masă. Cînd rămînem singure, îl înjură pe el și pe toată familia lui deși săracul nu i-a dat nici cel mai mic motiv. E geloasă pe mine, fir-ar să fie, ce altceva să

cred ? „Dacă vrei bărbat, îi zic azi, du-te în parc și găsește-ți !... Nu-i departe parcul. E la doi pași. Du-te de-ți găsește un marinar sau un soldat ! Ce, să ți-l găsesc eu ? La vîrsta ta nu numai că te aveam pe tine, dar mă pregăteam să mă mărit a doua oară ! Haide ! îi zic, îmbracă-te și ieși, și-ți jur pe oasele tatălui meu, omul pe care l-am iubit cel mai mult pe lume, că pe oricine aduci în casă, *oricine* ar fi el, dacă-l aduci și-mi spui domnul este prietenul meu, logodnicul meu, bărbatul meu, n-am să am nici cea mai mică împotrivire, n-am să-mi dau nici o părere ! Ba chiar am să mă închin de zece ori în fața lui. Nu eu mă mărit cu el. N-o să fie bărbatul meu. Bărbatul tău o să fie. Ajunge doar să nu-și bată joc de tine — pentru că, de obicei, domnișoarele cu nasul pe sus ca tine așa pățesc — să-ți mănînce zestrea, să te părăsească, iar eu, pe lîngă tine, să mai am de crescut și vreun bastard ! Hai, îmbracă-te, îi zic, și ieși, să nu te mai văd ! Și dacă nu vrei bărbat — că nici tu nu știi ce vrei de la viață — atunci du-te și te închide într-o mănăstire. Au mai rămas cîteva. Du-te la mănăstirea Keratea cu preacuvioasa Mariam ! Pune mîna și te călugărește ca Erasmia, idolul tău ! Va să zică intenționat mi te-a lăsat taică-tău, să-mi faci zile fripte ? Hai, îmbracă-te ! Fă ce te taie capul ! Dar bagă de seamă ! Pentru ultima oară îți atrag atenția : să nu mă mai enervezi ca astăzi, și față de Theodoros, că ajung criminală și te tai în bucăți ! Și să nu te mai pună șarpele să scoți fotografiile lui taică-meu și a coanei Ecavi de

pe peretele din salon ! Ce dacă sînt urîte ramele, și dacă nu mai e la modă să ai poze pe perete ? Cît trăiesc eu, casa e a mea. Aici *eu* sînt stăpînă și atîrn pe perete ce vreau eu, auzi ? Cînd o să dea Domnul să te măriți și să ai casa ta, sau cînd o să dau eu ortul popii, vorba aia, și ai să mă moștenești tu — dacă mă enervezi așa, ai să mă moștenești repede ! —, ai să-ți pui pe pereți clopoței !... Dar cît trăiesc și țin ochii deschiși, vreau să văd fotografiile oamenilor care m-au iubit și care, din păcate, au murit și m-au lăsat cu tine, matracucă ce ești, ca să mă mănînci de vie !" Așa i-am zis și m-am dus și-am pus la loc fotografia tatii și a coanei Ecavi.

Cînd a văzut ce-am făcut au apucat-o pandaliile. „Hm ! zice. Vezi să n-o jignești pe spălătoreasa de soacră-ta." Îi zic și eu : „Spălătoreasă ești tu, și se vede !" Așa am început să ne certăm astăzi. „Spălătoreasă ești tu, și se vede", îi zic, și tot așa, mai-mai să ne luăm la bătaie. Mi-a sărit țandăra pentru că știu că intenționat vorbește urît de coana Ecavi, ca să-mi facă mie în ciudă. Vă închipuiți ce s-ar întîmpla dacă ar auzi-o Theodoros că-i zice maică-si spălătoreasă. Ar lua-o de ciuf și-ar întoarce-o ca pe-o flașnetă. Și cine s-ar enerva din chestia asta ? Cine altcineva decît eu și Theodoros ? Maria în nici un caz. Pentru Maria scandalul e hrana zilnică, nu poate să trăiască fără el.

Chiar dacă n-ar fi Theodoros, cît trăiesc eu, vreau să știu fotografia coanei Ecavi la locul ei. Nu pentru că mi-e soacră. Care noră își iubește

soacra ? Cerul mi-e martor că dacă ea ar fi trăit n-aș fi acceptat pentru nimic în lume să-l iau pe Theodoros. O fi fost ea bună prietenă, dar de soacră nu făcea. Eu știam cel mai bine lucrul ăsta. Starea sufletească în care se afla în ultimii ani îi interzicea orice legătură cu cei din jur. Nu mai era coana Ecavi de altădată, cu glumele ei, cu încrederea în viață și în oameni — dincolo de aparentul ei pesimism —, coana Ecavi căreia îi spuneai ce necaz ai și-ți dădea sfaturi, așa cum numai ea se pricepea s-o facă. Nicidecum ! Dacă ar fi trăit cînd s-a întors Theodoros din Orientul Mijlociu, nu mi-ar fi trecut niciodată prin cap să mă mărit cu el și să-i fiu noră ! Ar fi fost caraghios. De neconceput. În mod fatal, ne-am fi certat. Bașca ce-ar fi rîs lumea pe socoteala noastră. Chiar și acum mă întîlnesc cu prietene din vremea aceea pe care nu le-am mai văzut de ani de zile, și-mi spun : „Zău, măi Nina, te-ai gîndit tu vreodată că într-o bună zi ai să-i fii noră ?" O spun pe un ton ironic, încît, dacă nu m-aș face că nu pricep, ar trebui să mă cert cu toată lumea. În fond, îmi zic, în felul lor au dreptate. *Chiar așa*, caraghios s-au mai potrivit lucrurile, dacă le vezi cu ochii lumii. Care dintre cațele astea au cunoscut-o pe coana Ecavi ? Care dintre ele știe ce inimă avea ? Uneori mă îndoiesc și eu că am cunoscut-o cu-adevărat, chiar dacă am fost împreună atîta vreme.

Unora li se părea amuzantă. Altele se uitau la ea cu dispreț, așa cum făcea snoaba de Iulia. Nu înțelegea ce aveam eu de vorbit cu

coana Ecavi. Nu mi-a spus-o niciodată răspicat, ci doar printr-o mie de tertipuri. „Ce inimă bună ai tu, Nina! îmi zicea. Ai casa deschisă pentru *oricine*. Mereu îi spun Lilichii : «Nina are inima cea mai bună din lume».“ Nu înţelegea defel de ce o preferam pe coana Ecavi şi nu mă vedeam cu ea sau cu doamna Karousos.

Martei îi părea un măscărici şi mi-a şi spus-o odată : „Tu eşti ca împăraţii, care-şi aveau măscăricii lor“. Nici ea nu putea să înţeleagă, deşi făcea pe citita, din ce motiv uneori coana Ecavi se purta ca un măscărici — n-am nici o îndoială că din modestie. Coana Ecavi simţea o plăcere deosebită să-şi povestească viaţa, dar cu cît o povestea pe un ton tragic, cu atît făcea mai multe glume — mereu pe propria ei socoteală, niciodată pe socoteala celorlalţi.

Cît despre mătuşa Katigo, cu falsa ei demnitate şi cu principiile ei morale ridicole, era normal să vadă în coana Ecavi întruchiparea diavolului pe pămînt. Pe de-o parte aveau dreptate : coana Ecavi era *şi* diavol. În acelaşi timp însă, era o sfîntă, lucru pe care nimeni nu poate să-l ştie mai bine decît mine, care i-am urmărit povestea pînă la capăt, care i-am înţeles inima, aşa cum nu i-au înţeles-o nici copiii ei !...

Of, şi copiii ei ! Avînd eu fiica pe care o am, pot foarte bine să ştiu că dintre toate creaturile de pe lume nu există poate nici una care să ne înţeleagă mai puţin decît cea pe care am purtat-o în pîntece Şi dacă atît nu e de ajuns

pentru ca eu să vreau să-i văd fotografia, să spun atunci că am petrecut împreună zile de neuitat. În faţa ei mi-am deschis inima aşa cum nu mi-am deschis-o faţă de mama. Pentru că ea, după experienţa amară cu propria ei fiică şi cu toţi copiii ei (nici Polixeni nu s-a purtat pînă la urmă mai frumos decît Eleni), era singura dintre rudele şi prietenii mei care mă compătimea sincer. Singura care-mi era aproape şi care-mi înţelegea durerea şi amărăciunea din cauza nenorocului meu. Cumplit nenoroc să ai în loc de copil o fiară !...

2

PE COANA ECAVI am cunoscut-o în 1937. Sau nu, nu era '37. Era vara lui '36, în august. Țin minte, pentru că peste cîteva zile era Sfînta Maria. Era ziua alteței sale „contesa" și aveam de dereticat, de șters praful peste tot, de făcut parchetul și așa mai departe. Eram cu Marietta pe terasă și scuturam, amîndouă în picioarele goale, draperiile de catifea din salon. Era ultima treabă pe care o aveam de făcut în ziua aceea. Ajunge, îmi ziceam, și mîine e o zi. „Terminăm cu scuturatul și facem o baie să ne răcorim", i-am zis Mariettei, cînd, numai ce auzim clopoțelul care sună ori de cîte ori se deschide poarta. „Ia vezi tu cine e, îi zic. Dă-mi mie celălalt capăt al draperiei și vezi cine e. Sper să nu fie vreun străin, că sînt nepieptănată. Dacă mă vede cineva care nu mă cunoaște, o să creadă că-s țigancă."

Mi-a dat capătul draperiei și, ca o căprioară (sărmana Marietta !), s-a repezit pe balconul din fața băii. De-acolo se vede tot culoarul exterior de la poartă pînă la intrarea principală. A făcut ochii mici în semn de bănuială, așa cum făcea de fiecare dată cînd vedea vreo

persoană străină. Mă uitam la ea și mă distram. Trebuie că-i vreun străin, mi-am zis. Dacă Marietta strînge din buze, înseamnă că e cineva străin. Așa era ea. Ca un buldog înfuriat, s-a întors înapoi pe terasă, a apucat iarăși capătul draperiei ca să continuăm scuturatul.

Mi-am dat seama că nu avea de gînd să vorbească ea prima, o cunoșteam doar. „Cine e ?" îi zic. „Nimeni..." „Cum nimeni, dacă eu am auzit clopoțelul ?" „Of, Doamne ! Nimeni !" Așa vorbea cu mine. „Erasmia", a catadixit în sfîrșit să-mi spună. „Cu o netoată."

Pentru Marietta, Erasmia era „nimeni", precum Ulise pentru Polifem. Mi-am zis așadar că avusesem dreptate, era cineva străin. Dar cine putea să fie, nu reușeam să-mi imaginez. Vreuna din arătările pe care le întîlnește Erasmia la preacuvioasa Evfimia, mi-am zis în gînd, altfel Marietta nu i-ar fi spus netoată. Netoate le spunea tuturor cunoscutelor sau necunoscutelor care nu-i erau pe plac.

Din păcate, netoată îi zicea și mamei lui Andonis. Netoată în sus, netoată în jos. Așa o ținea — era Netoată cu literă mare. Ne învățasem și noi să-i spunem așa cînd nu era Andonis acasă și mă temeam să nu ne scape vreodată cuvîntul în fața lui. Știam că n-ar spune nimic, dar s-ar fi enervat și mai mult, peste nervii care-i făcea fiică-mea mai mereu, pentru că-l înjura. Boros mi-a spus de-o mie de ori : „Nina, ferește-l de enervări. Suferă de inimă. Ai grijă de el." Dar tot ce făceam eu cu răbdare și cu grijă strica fiică-mea cu gura ei. El încerca s-o mustre, iar ea îi răspundea :

„Mai lasă-mă-n pace! Nu te recunosc! Nu ești tatăl meu!..." Și asta la doisprezece ani. Iar el își mînca unghiile de enervare.

Pe Marietta o adusesem din insula Andros[1] într-o vară, cînd ne-am dus acolo la moșia mătușii Bolena, o verișoară a tatii. Marietta era din Pisomeria. Cei de-acolo, puteți să întrebați pe orice andriot, sînt vestiți pentru lipsa de ospitalitate și pentru limba lor ascuțită, iar Marietta era un exemplar reprezentativ. Pe mine mă iubea ca un cîine credincios. Și pe Andonis îl respecta, deși își făceau unul altuia o grămadă de farse. De fapt, el era stăpînul, și-i știa puțin de frică. Dar toți ceilalți, străini sau de-ai casei, nu-i scăpau cu nici un preț. Nu exista unul pe care să nu-l poreclească. Mătușii Katígo îi zicea despot, „uf, despotu". „Contesei" îi zicea buhă. Cînd îi spunea așa, mă prefăceam supărată, ca să nu și-o ia în cap, dar îmi ziceam în sinea mea că o poreclă mai reușită nu există. Buhă a fost, buhă este și buhă o să rămînă toată viața ei.

Dintre toți, cea mai nesuferită îi era Erasmia. Îi stătea în gît. Numai ce-o vedea și i se întorcea stomacul pe dos. Și cînd își mai aducea și prietenele ca să se grozăvească cu casa noastră, de-abia o opream pe Marietta să nu le dea afară. De multe ori spunea celor care veneau la noi că sînt bolnavă și nu primesc vizite. „Du-te și ne fă o cafea!" îi ziceam. Învățasem de la biata mama să fiu primitoare cu

[1] A doua insulă ca mărime din arhipelagul Cicladelor, Marea Egee (n. trad.).

toată lumea, iar de la tata să nu fiu mîndră și să nu resping pe nimeni înainte de a-l cunoaște cît de cît. Și cum să cunoști pe cineva dacă nu stai cu el la o cafea? „Du-te și ne fă o cafea și adu și niște dulceață de vișine!" îi ziceam. Ea se ducea la bucătărie, se ascundea în așa fel încît s-o pot vedea doar eu, și se strîmba la mine ca să pricep: „Cafea nu le fac! Ce-ți închipui! După ce c-au mutrele astea să le mai dai și dulceață!..." Cîteodată mă punea în situații dificile.

Dar pentru că de multe ori exprima cu voce tare gînduri pe care eu preferam să le păstrez doar pentru mine, și pentru că era cinstită, harnică și devotată, închideam ochii la toate ciudățeniile ei și-i treceam cu vederea și povestea cu musafirii care, de altfel, se învățaseră cu ea și nu se mai supărau. Las-o, îmi ziceam, să se simtă și ea din familie, să vadă că poate să-și dea cu părerea. De altfel, în ultimii ani înainte de război, cu boala lui Andonis și cu afacerile care mergeau prost, ajunsesem să-i fim datori cu salariul pe nouă luni, iar ea n-a spus niciodată nimic.

„Hai să terminăm scuturatul! îi zic. M-am săturat! Naiba să le ia de sărbători și cheful care se încinge! Cînd o să vină ziua să mă înfurii în sfîrșit și să închid ușa la toată lumea?... Ce vrei tu să spui cînd zici netoată?" o întreb. Știam că dacă n-o întreb eu, ea nu deschide gura. Era dintre cei care nu se dau ușor bătuți. „Dacă-ți spun eu că e netoată, e netoată!" Nu-i plăcea vorba multă. Se învățase să mă tutuiască, numai sărmanului tata îi vor-

bea la plural. Dacă ar fi auzit-o cineva care nu ne cunoștea, ar fi crezut că ea e stăpîna și eu servitoarea.

Poate pentru prima oară Marietta nu avea dreptate. Coana Ecavi nu era „netoată“ și nu avea nici o legătură cu figurile pe care continua să le aducă Erasmia în casă, deși îi spusesem de multe ori foc de supărată (dar ea nu băga în seamă, o susținea Andonis) să se lase păgubașă. Nu, coana Ecavi nu era „netoată“. Mi-am dat seama imediat ce-am zărit-o, și prima impresie nu mi s-a schimbat nici după ce-am descoperit că ghicisem bine și că într-adevăr se cunoscuse cu Erasmia la preacuvioasa Evfimia. Ah, cerul mi-e martor cîte îndurasem și cîte mai înduram din cauza vrăjitoarei ăleia bătrîne!...

Preacuvioasa Evfimia era „călugăriță“. În tinerețe colinda mahalalele și vindea lumînări, tămîie, lemn sfînt și *Viețile sfinților*. Probabil că le-a citit, și-a dat seama că nu e greu să faci pe sfînta; iar atunci cînd a îmbătrînit și n-a mai putut să meargă pe jos, și-a luat o cămăruță lîngă biserica Sfîntul Lefteris; făcea pe sfînta și trăia din daniile credincioșilor (o sută de grame de zahăr, cincizeci de grame de cafea, și așa mai departe) pe care le comercializa, am aflat mai tîrziu, nora ei — preacuvioasa avea *doi* fii. Faima i se trăgea din faptul că nu mai mîncase carne de patruzeci de ani ca și de la știința de a ghici viitorul.

M-am dus într-o zi s-o cunosc. Nu ca să-mi prezică viitorul. Îmi cunoșteam soarta mai bine decît oricine altcineva — ziua bună se cunoaște de dimineață. M-am dus pentru că m-a rugat Andonis. Odihnească-se în pace, pe vremea aceea căzuse în patima celor sfinte. Cînd ne-am căsătorit era mai necredincios ca necuratul. Om care să înjure mai urît n-am văzut în viața mea! Și *nu înjurăturile* îl făceau necredincios. Sînt oameni credincioși care înjură de Cristos și de Fecioară cu cea mai mare ușurință, și alții care sînt atei și nu înjură niciodată, ca bietul tata. E chestie de educație. Andonis nu făcea parte nici dintr-o categorie nici din cealaltă. Înjura cu patimă, ținea la înțelesul fiecărei vorbe pe care o rostea. Își bătea joc de tot ceea ce avea legătură cu Dumnezeu și biserica. Își bătea joc de mine pentru că aprindeam candela — ca să mi se ierte păcatele, cum zicea el. Îndrăznea să vorbească de păcatele mele. Eu aprindeam candela din respect pentru memoria bietei mele mame. M-am gîndit că nu e bine, dacă a murit ea, să rup cu un obicei pe care-l pomenisem la noi de cînd mă știam. Și-apoi, să fiu sinceră, nu-mi plăcea să dorm în întuneric. Lucrurile astea se întîmplau înainte ca el să se îmbolnăvească.

Cînd a făcut hemiplegie și i-a paralizat piciorul stîng, și-a lăsat treburile în grija unui verișor, care pînă la urmă l-a furat rău de tot, și ne-am dus să ne petrecem vara la Koróni. Era prima oară cînd se întorcea în satul lui, după atîția ani petrecuți la Atena. Eu l-am bătut la cap să se hotărască. Am fi putut să mergem în Andros, ca altădată. Speram însă ca timpul petrecut la Koróni să-i facă bine. În Andros e multă umezeală. M-am mai gîndit

că și sufletește i-ar face bine ca după atîția ani să revadă locurile în care și-a petrecut copilăria și adolescența. O să i se ridice moralul, mi-am zis, o să prindă curaj. S-a adeverit că avusesem dreptate. Numai că lucrurile nu s-au întîmplat întocmai cum mă așteptam.

Boros, cel care avea grijă de el la Atena, îi recomandase să facă în fiecare dimineață o plimbare ca să-și pună mușchii în mișcare. Urca de obicei la cetate. Dacă n-ați fost niciodată la Koróni, nu știți ce înseamnă frumusețea naturii. Cînd eram mică făceam o mulțime de excursii în Egina [1], la Methana [2], la Sunion [3], în Andros și în alte locuri, dar frumusețea Koróni-ului n-am regăsit-o nicăieri. Sper, dacă se îndreaptă vremurile astea tulburi, situația asta îngrozitoare, de-au ajuns să se înjunghie frații între ei, să-mi ajute Dumnezeu să mă duc iarăși acolo, măcar o dată, înainte să închid ochii. Pe vremuri avusesem o carte de Atêna Tarsulis în care erau menționate diverse locuri din Peloponez, printre ele și Koróni-ul. Ce s-a întîmplat cu cartea asta nu știu, n-am mai văzut-o de ani de zile.

Cetatea e venețiană. De lîngă zidurile ei dărîmate pornește o cărare care duce spre mare și spre o peșteră. În peștera asta s-a găsit acum

[1] Egina, insulă din golful Saronic, situată la 12,5 mile de portul Pireu (n. trad.).

[2] Methana, localitate cu băi termale situată în Atica (n. trad.).

[3] Sunion, așezare din sud-estul Aticii, unde se păstrează ruinele unui vestit templu antic închinat lui Poseidon (n. trad.).

cîteva secole o icoană a sfintei Fecioare făcută, după cum se spunea, de însăși mîinile evanghelistului Luca. Pentru că o socoteau făcătoare de minuni, precum icoana Fecioarei din Tinos, în fiecare an de Ziua Fecioarei se strîngea lume din satele de primprejur ca să se închine la ea. Mulți invalizi se tămăduiseră. Toate astea le-am aflat mai tîrziu. Pentru că-mi plăcea cetatea și pentru că nu voiam să-l las singur (mă temeam ca nu cumva să se lovească de vreo piatră și să nu se mai scoale), de obicei mergeam cu el. Pregăteam un coșuleț cu ouă fierte, brînză, roșii și pîine de casă, cînd ajungeam pe culme, ne așezam și ne luam gustarea. Sau, alteori, i-o dădeam pe frumoasa de fiică-mea, *atunci* cînd reușeam s-o dezlipesc de pat — totdeauna a fost somnoroasă. „Ce naiba, îi ziceam, *iar* te-a înțepat musca țețe ?“ În ziua aia n-a vrut s-o ia cu el. „N-o scula, mi-a zis, mă duc singur.“ Știam bine ce încăpățînat e. Dacă își băga el ceva în cap, era imposibil să-l faci să se răzgîndească. Eu nu puteam să merg nici dacă mi-ar fi spus „hai !“. Aranjasem cu verișoara lui, Artemisía, să facem tăiței ca să luăm cu noi la Atena. Aveam de gînd să ne întoarcem peste vreo zece zile. Ne aflam de mai bine de trei luni la Koróni și mi se făcuse dor de Atena. Nu mai puteam sta prea mult. Începuse și el să se îngrijoreze, cu gîndul la afaceri. Șederea la țară în loc să-i facă bine, începuse să-i dăuneze.

Știam că de obicei se întoarce pe la unsprezece. „Unsprezece ! îi zic Artemisíei cînd am auzit ceasul bisericii. Scoală-te și pune ibricul

pe foc. Trebuie să vină..." S-a făcut unsprezece, douăsprezece, douăsprezece jumătate, și Andonis nicăieri. „Du-te, îi zic contesei mele, vezi, poate e la verii lui, iar de nu, dă o fugă la cafenea ! Poate s-o fi dus direct la cafenea." Dar blestemata asta de fată a început să se îmbrace și să se gătească de parcă s-ar fi dus la nuntă. În loc să-mi înțeleagă neliniștea, s-a proțăpit în fața oglinzii și-a început să se pieptene tacticos. Abia își mișca mîna. Cînd am văzut-o, mi-am ieșit din pepeni. „Nesimțito ! i-am strigat. Ființă mizerabilă ! Din cauza ta o să mor ! Ai trei fire-n cap și stai să te piepteni o oră în fața oglinzii numai să nu faci ce te-am rugat !... Fii pe pace, cînd mă întorc te aranjez eu !" Las baltă tăițeii, alerg la verișorii lui, de acolo la cafenea, în piață, fug încoace și-ncolo ca o nebună, întreb dacă nu l-a văzut cineva. Nu-l văzuse nimeni. A alunecat, a căzut, mi-am zis. A alunecat, a căzut și-o să-l găsesc mort ! La toate relele m-am gîndit cînd urcam spre cetate, numai la ce se întîmplase nu.

Mă apropiam de vîrf, cu sufletul la gură, cînd îl văd coborînd cu bastonul deasupra capului, ca să-mi arate de departe că merge fără el. „Nu ți-e rușine ! i-am zis cînd s-a apropiat, și am început să plîng de nervi. La mine te-ai gîndit ? Puteam să înnebunesc de grijă !" Și m-am pus pe plîns, ca un copil. El însă m-a prins de mijloc și am coborît cărarea îmbrățișați.

Cum s-a întîmplat „minunea", nu ne-a spus. Cum au putut ziarele din Kalamata[1] și din Tripoli[2] să dea atîtea amănunte, a fost cu adevărat o a doua minune. Sătenii s-au strîns în casa noastră ca să-l vadă cu ochii lor pe alesul Sfintei Fecioare. Puneau mîna pe el ca să se convingă că există. „Acu', nea Adonis, să faci o cursă de maraton", îmi aduc aminte că i-a zis un consătean și i-a dat una peste genunchi. Grădina Artemisíei s-a umplut de orbi, de șchiopi și de sifilitici. Nu puteai să-ți închipui că microbul ăsta exista în sat, ascuns în casele curate și proaspăt văruite. Cînd s-a mai aflat că nea Andonis împarte și bani la săraci, mi-am dat seama că trebuie să pun piciorul în prag. L-am luat aproape cu forța și ne-am întors la Atena. N-a trecut o săptămînă, și iar i-a paralizat piciorul, mai rău decît înainte !...

Ah, ce femeie fără noroc mai sînt și eu, îmi ziceam în timp ce mă îndreptam spre biserica Sfîntul Lefteris. Nu-mi ajunge că nu am nici cinci ani de căsnicie și el s-a îmbolnăvit, tocmai cînd voiam și eu să mă bucur puțin de viață, nu să fac pe infirmiera, acum altă belea pe capul meu, să ajungă Andonis ca o babă bigotă și să trebuiască eu, Nina, să iau în picioare drumurile, să mă închin nu știu cărei păcătoase numai și numai ca să-i închid gura, ca să nu mai zică că *eu* sînt de vină că s-a

[1] Oraș așezat în Peloponez (n. trad.).
[2] Alt oraș așezat în Peloponez, capitală a provinciei Arcadia (n. trad.).

îmbolnăvit din nou și că nu-i merg afacerile... Dar ce să-i faci, Andonis e bărbatul meu, îmi zic mai departe, e de datoria mea să am răbdare.

Ceea ce nu puteam deloc să înghit era rolul Erasmiei în toată povestea asta. Erasmia fusese ucenică la mama. Pe vremea cînd mama avea atelier de croitorie pe strada Sina[1], familia (din Kefalonia) a trimis-o pe Erasmia să stea la o soră de-a ei măritată la Atena, ca s-o ajute să-și crească copilul și să învețe totodată și croitoria. La început era ucenică cu ziua. Dar pentru că, spre deosebire de celelalte fete, vorbea puțin și era vrednică, mama a îndrăgit-o. Încetul cu încetul a început să stea la noi și nopțile, pînă cînd a rămas în casa noastră ca un fel de servitoare. Din momentul acela a devenit cauza frecușurilor continue dintre mine și biata mama. A înveninat relațiile dintre noi. Nu-mi place să recunosc nici față de mine însămi, dar eram geloasă. Cu cît mama îi arăta mai multă dragoste, cu atît nu puteam s-o înghit. Era gălbejită și prefăcută și mă călca pe nervi. Mă contraria aerul ei. Știam că mă urăște și ura ei era pentru mine otravă. Îi vedeam chipul, și dacă în acel moment se întîmpla să rîd, îmi îngheța zîmbetul pe buze. Mă ura scîrba, pentru că ea își scotea ochii cosînd mărgele și paiete, așa se purtau atunci rochiile, iar eu mă plimbam la Kifissia[2] sau ci-

[1] Stradă centrală din Atena.
[2] Suburbie a Atenei care se deosebește de oraș prin abundența vegetației (n. trad.).

neam sau mă duceam cu prietenele la cinema. Asta se petrecea pe timpul cinematografului mut. Ieșeam de la un film și intram la altul.

Cînd mă vedea că port decolteuri adînci se înverzea de ciudă. Iar mama, nepricepută, nu bănuia nimic din adevăratele sentimente ale Erasmiei, o credea un om și jumătate, și-i zicea : „Ce ai, dragă ? Nu ți-e bine ? Du-te pînă la prăvălie și cumpără zece coți de gogrenă, mai iei și tu puțin aer !" Cu ipocrizia ei, mironosița asta îi inspirase deplină încredere. Înainte de a se apuca de lucru, pe orice vreme, se ducea negreșit la Sfîntul Dionis și aprindea o lumînare. Iar mama, care dorea foarte mult, dar nu avea timp să meargă la biserică, o considera îngerul păzitor al casei noastre. De dragul Erasmiei poate că se îndură Dumnezeu să ne mîntuiască și pe noi, păcătoșii ! „Nu te simți bine, dragă ?..." o întreba. Iar pe mine mă lua în camera mea, îmi dădea cîteva și-mi spunea că sînt răutăcioasă, egoistă și mă port urît cu fetele din atelier.

După aceea biata de ea a făcut cataractă la ochi și n-a mai putut să coasă. Am scăpat un timp de Erasmia. S-a dus în Kefalonia[1]. Am vîndut casa de pe strada Sina și am cumpărat-o pe asta. Dar, cu timpul, Erasmia s-a întors, și-a luat o cameră în cartierul nostru, ca din întîmplare, și iar a început să ne viziteze. Mama o ruga să vină și să-i țină de urît ca să mă spioneze pe mine. Între timp orbise și avea

[1] Cea mai mare insulă din Arhipelagul eptanisiot (n. trad.).

nevoie de ochiul acela care să-i spună tot ce se întîmplă în casă. Marietta, deși o iubea și o respecta, nu-i făcea totdeauna pe plac. „Hai să stai cu noi", i-a zis mama într-o bună zi Erasmiei, dar ea a respins propunerea și cu acest prilej și-a vărsat și amarul. „Dumneavoastră mă vreți, îi zice mamei, dar întrebați-o și pe Nina dacă mă vrea, că acum ea e stăpîna." Marietta mi-a spus, a fost de față la discuție. Din multiple și diverse motive pînă atunci niciodată nu-i arătasem deschis antipatia mea. Nu pentru considerentul, așa cum zice frumoasa de fiică-mea, că ne cosea pe gratis, ci pur și simplu pentru că nu aveam nici un motiv serios să mă cert cu ea. Sînt din născare răbdurie și rezervată în manifestări, mai ales față de oamenii pe care nu-i am la inimă. De obicei îi ignor chiar dacă îmi fac vreun rău.

O singură dată am fost pe punctul să-i dau papucii. Întrecuse orice măsură. Pe vremea aceea erau certurile cu Fotis care ne-au dus la despărțire. Doamna Erasmia se închidea cu mama în camera ei și toată ziua șu-șu-șu făceau comentarii. Emiteau și hotărîri — de obicei în favoarea lui Fotis — și aveau și obrăznicia să dorească să mă conformez lor. Sau îmi dădeau sfaturi cum să-mi cresc fata. Nu voiau să iasă necredincioasă „ca alde mine". Au făcut din ea ce-au vrut ele, și au distrus-o. Le-am trecut și asta cu vederea. Tocmai atunci, pe lîngă cataractă, mama s-a îmbolnăvit și de cancer. Doctorul nu i-a dat mai mult de-un an de trăit, iar Erasmia, trebuie să recunosc,

i-a fost mai mult decît infirmieră, mai mult chiar decît o fiică. A stat lîngă ea zi și noapte. Cînd s-a îmbolnăvit și tata și am văzut cu ce devotament și dezinteres îl îngrijește și pe el pînă în ultima clipă, m-a impresionat. I-am iertat tot ce făcuse înainte. De multe ori m-am gîndit că o nedreptățisem și aveam remușcări. Foarte posibil să am toate defectele din lume, așa cum mă asigură fiică-mea, dar nerecunoscătoare nu sînt.

În două vorbe, pe vremea cînd m-am măritat cu Andonis, Erasmia era mai mult decît femeie în casă. Făcea parte din familie. După ce a murit mama, mai apoi tata, ea a devenit dădaca „contesei". O lua cu ea la biserică și la bîlci sau o plimba în parc. De multe ori mă revoltam. „Ia ascultă! îi ziceam, dacă-ți închipui că Maria nu are mamă și tu ai hotărît s-o înfiezi, poftim! Ia-o de-aici și să nu vă mai văd. Poți să faci pe călugărița fără mănăstire cît poftești, dar nu în casă la mine, nu sub ochii mei!"

Vorbeam așa cînd eram furioasă dintr-un motiv sau altul. De cele mai multe ori mulțumeam cerului că se găsea cineva s-o scoată la aer pe fiică-mea, ca să se mai liniștească puțin casa. Acum regret amarnic. Cît de scump am plătit și mai plătesc încă acele cîteva ceasuri de liniște, numai sufletul meu știe. Imediat după moartea mamei ar fi trebuit să-i fac vînt Erasmiei. N-ar mai fi apucat s-o distrugă pe Maria și, fără ea, la Koróni, nu s-ar fi petrecut minuni. O consider în parte răs-

pătrunzătoare chiar și pentru moartea lui. Dacă Andonis n-ar fi căzut în patima credinței, ar fi fost scutit de ultima și poate cea mai mare dezamăgire a vieții lui, care pînă la urmă l-a și răpus.

Înainte de a face hemiplegia, își bătea joc fără milă de bigotismul ei. „De ce nu te măriți ? o întreba. Te păstrezi pentru Domnul, nu-i așa ?“ Tot el răspundea. „Știu eu de ce. Pentru că e frumos și nu-i put picioarele !“ Și se prăpădea de rîs. Erasmia se înverzea, tremura, de mi se făcea pînă și mie milă de ea. Pe urmă am înțeles că mila mea era de prisos. Își asuma, pe rînd, rolurile de martir și de profet. Deseori se înfuria, făcea spume la gură, gata-gata să ne înghită din ochi, îi spunea că Dumnezeu o să-l pedepsească pentru netrebnicia lui, cum au pățit cutare și cutare, și înșira o sută de nume din *Vechiul Testament*. Andonis o asculta și-i rîdea în nas. Dar eu, care-i ghiceam gîndurile, vedeam bine că oricît se prefăcea, era totuși impresionat de ceea ce-i spunea ea. Doar era de la țară, plin de prejudecăți. În străfundurile sufletului, se temea de Dumnezeu, credea în chinurile Iadului (și avea motive serioase să se teamă că acolo îi va ajunge sufletul), și probabil asta era cauza pentru care, stau și mă gîndesc uneori, înjura. Cînd s-a îmbolnăvit, și-a adus aminte de vorbele Erasmiei. Ea nu zicea nimic, dar îi citeai în priviri biruința. Nu mai simțea nevoia să vorbească. Își vărsase veninul. Îl vedeam pe Andonis topindu-se pe picioare, luptîndu-se cu sine însuși, știam și ce gîndea. „Erasmia are

dreptate. Am păcătuit și Dumnezeu nu mă iartă.“ Și tot așa. Într-o seară am dat să intru în dormitor și l-am surprins îngenuncheat în fața iconostasului. M-am făcut că nu văd nimic, am ieșit și am închis ușa. Imaginea lui Andonis îngenuncheat m-a umplut de groază. Nu i-oi fi suferind eu pe popi, dar nici necredincioasă nu sînt. Cred în puterea asta necunoscută care domnește în lume. Am fost foarte impresionată !... Nu știam că ceea ce mie mi-a părut căința sinceră a unui om serios avea să devină după nu prea multă vreme teatru ieftin. Pentru că întoarcerea lui Andonis la sînul Domnului s-a produs într-un mod cît se poate de teatral la înapoierea de la Koróni. Erasmia l-a primit ca pe oaia rătăcită, l-a îmbrățișat și s-a apucat să bocească. Chiar din seara aceea, el n-a mai vrut să doarmă în dormitorul nostru, unde de altfel aveam paturi separate. I-am pus „contesei“ o canapea în salon, iar lui i-am așternut în camera dinspre curte. „Dacă poftești, i-am zis, poți să te duci și la mănăstire. Ce cauți în murdăria și păcătoșenia orașelor ? Du-te la Sfîntul Munte de te sfințește...“

N-a vrut să se ducă la mănăstire. A preferat să aducă mănăstirea în casa mea. A făcut cunoștință prin Erasmia cu preacuvioasa Evfimia, cu preoți vraci, cu foști preoți, cu schivnicul cutare din Neon Faliron[1], cu precuvioasa cutărică și toți au început să năvălească în casa

[1] Suburbie a Atenei situată la malul mării (n. trad.).

noastră fără să mă bage în seamă, de parcă nu eram eu stăpîna, ci Erasmia. Îmi era limpede că situația asta nu putea să mai dureze. Sau el se schimba, sau divorțam. Între timp, rugîndu-l pe Dumnezeul *meu* să facă minuni și să mă scape de preacuvioasa, aveam răbdare. Cea mai bună politică, îmi ziceam, e să mă prefac uneori că-i fac lui pe plac, altfel ne înstrăinăm complet unul de celălalt. Mînată de gîndul ăsta am pornit s-o cunosc pe preacuvioasa Evfimia.

Camera ei se afla într-o curte comună plină de bălți murdare și de copii desculți, cărora le curgea nasul. N-a mai fost nevoie să întreb care dintre toate era camera ei. Îndată ce-am intrat în curte mi-a ajuns la nas un miros de tămîie. Niciodată n-am putut să sufăr tămîia. Ori de cîte ori tămîia mama, mi se tăia răsuflarea, dar cu anii m-am obișnuit oarecum. Am intrat. Într-un colț, un pat de fier, în mijloc o masă, de jur împrejur scaune, un cufăr, iar pe podea o femeie în zdrențe. O cameră obișnuită de om sărac — dacă n-ar fi fost și toate icoanele alea care acopereau cei patru pereți de sus pînă jos. Vreo sută, două sute de icoane, de toate culorile și formele. Toți sfinții împreună și separat, martiri, pustnici și preacuvioase și o grămadă de alte icoane, toate pe hîrtie sau pictate, dar de proastă calitate, nici cel puțin de cele bizantine cum aveam noi acasă. Între icoanele astea era și un zodiac. Ce căuta acolo ? Mare mister !

Preacuvioasa Evfimia ședea ghemuită pe un fotoliu scund lîngă patul ei. Era singură. Purta rasă de călugăriță cu cordon de piele și cataramă de argint, tocă cu cruce roșie și în mîinile ei osoase ținea un rozar. M-am speriat. Oricît ai fi de necredincios nu poți să nu simți o oarecare spaimă la vederea atîtor icoane și mai ales la vederea acelei făpturi stranii care nu aducea a om viu ci părea mai degrabă moaște de sfînt sau mumia unui faraon.

În ziua aceea Erasmia cosea într-o casă străină și n-a putut să vină cu mine, așa cum ne înțeleseserăm la început. A avut însă grijă să mă dăscălească și să-mi spună în amănunt ce trebuia să fac : să mă așez în genunchi și să-i sărut mîna, să-mi plec capul așteptînd binecuvîntarea, să nu-i vorbesc dacă nu-mi vorbește ea mai întîi. Eram dispusă să joc toată comedia asta și chiar aș fi jucat-o dacă preacuvioasa nu mă oprea. Îndată ce m-a văzut că intru, de parcă m-ar fi așteptat (pot să jur că fusese prevenită de cu seară), a ridicat mîna, m-a fixat cu ochii ei mici și afundați în orbite, și cu o voce nepămîntească, ieșită parcă dintr-un izvor secătuit, mi-a spus : „Stai ! Și s-a opintit. Stai așa ! Ai un nume care începe cu N... În palmă ai trei inele... Dă-mi nițică apă..." N-am scos un cuvînt, am umplut un pahar din cana care era pe masă și am ajutat-o să-l bea. „Mi-e somn ! mi-a zis pe cînd îi ștergeam apa care îi cursese pe piept. Mi-e somn !... M-am întors să pun paharul pe masă și, cînd am revenit spre ea, nu exagerez — sforăia !...

M-am hotărît să plec. Am scos din geantă bucata de halva pe care i-o adusesem — era postul Paștelui — și am pus-o pe masă. Am

ieşit pe vîrfuri în curte, din curte în stradă, am tras în piept aerul curat şi mirosul plăcut al unui liliac sălbatic de pe trotuarul de vizavi. Parcă mă întorceam din Iad înapoi pe pămînt.

Cînd Andonis m-a întrebat ce s-a întîmplat, „Ei, i-am spus, zicea că am un nume care începe cu N. şi pe urmă a adormit". Părea satisfăcut. Despre „profeţie" — cele trei inele — nu i-am spus nimic. Nici nu se cădea să stau să-i înşir toate astea lui Andonis, care era bolnav, cu un picior în groapă. Avea o încredere de-a dreptul oarbă în profeţiile preacuvioasei şi imediat şi-ar fi spus : „Hm, va să zică eu o să mor iar Nina o să-şi pună a treia oară flori de lămîiţă !" Şi în timp ce eu, sărmana, încercam turnîndu-i ba minciuni ba lucruri adevărate, să-l ţin în viaţă, i-ar fi intrat în cap ideea asta şi ar fi ajuns în mormînt cu un ceas mai devreme. La drept vorbind, nici nu mi-a trecut prin gînd că profeţia asta o să se adeverească vreodată. Chiar şi acum sînt convinsă că a fost o coincidenţă, sau o profeţie ca cele ale oracolului din Delfi. Nu sîntem noi aşa naivi. Erasmia probabil i-a vorbit despre mine. Cînd o femeie încă tînără e măritată a doua oară, al doilea soţ e pe jumătate paralizat şi suferă pe deasupra şi de inimă, nu trebuie să fii Tiresias ca să ghiceşti viitorul. Aşa văd eu lucrurile acum, după ce s-au întîmplat. Atunci am rîs la gîndul absurd că aş fi putut să mă mai mărit o dată — ce altceva să însemne cele trei inele — dar n-aş putea spune că nu m-am lăsat totuşi influenţată. Am început să mă tem

că o să-l pierd curînd şi de aceea mi-am înteţit grija faţă de el. În afară de paralizie şi de inima bolnavă avea şi tensiune. Cînd încep să se lipească bolile de om, vin toate deodată şi, din păcate, deşi îl ţineam la un regim sever, Andonis era atît de lacom încît imediat ce plecam de-acasă se ducea la frigider şi mînca pe-ascuns. Tensiunea, în loc să-i scadă, creştea, şi puţin mai lipsea să nu plesnească. Se vedea silit să-şi provoace singur hemoragii... Piciorul îi era şi-acum paralizat, dar între timp se obişnuise cu invaliditatea asta şi nu-i mai acorda atîta importanţă. Îşi lua bastonul şi se ducea şontîc-şontîc la birou sau la cafenea. Pe măsură ce se scurgea timpul, trecea mai des pe la cafenea şi mai rar pe la birou, unde treaba, din păcate, mergea şi ea şontîc-şontîc. Dacă treburile ar fi mers bine, Andonis nu s-ar fi delăsat într-atît. Nu făcea parte dintre oamenii care se lasă doborîţi de neputinţa trupească. Situaţia internaţională însă se înrăutăţea continuu : război în China, război în Abisinia, război în Spania !... Toţi spuneau că în curînd o să fie război şi la noi. Încetul cu încetul, lumea începuse să nu mai investească în imobile. „Pentru ce, auzeai, să mai facem case ? Ca să cadă bombe şi să le dărîme ?..." Lumea nu mai investea, vărul lui Adonis continua să fure, Erasmia îl punea să cheltuiască pentru slujbe şi priveghiuri şi pomeni fără rost, totul, dar absolut totul în jurul nostru era o conspiraţie menită să distrugă viaţa pe care o începusem cu şase-şapte ani înainte cu semne atît de bune !... Atît de bune, încît pe moment ne-am închipuit

c-o să țină secole, că nu se vor sfîrși nicicînd excursiile noastre la Egina și Lutraki[1] și Poros[2]!

Cam două luni după ce m-am dus s-o cunosc pe „preacuvioasa“, a fost în casa noastră celebrul priveghi, la care ea a fost adusă într-un fotoliu pentru ca să ne vorbească „în șapte limbi“. Și după vreo alte zece zile, adică în după-masa în care scuturam draperiile cu Marietta pe terasă, Erasmia a adus-o pe coana Ecavi, care, așa cum au demonstrat-o evenimentele, era trimisă de Dumnezeu nu numai ca să mă scape de Erasmia, ci ca să pună în mișcare resorturile care, mult mai tîrziu, aveau să realizeze profeția „preacuvioasei“...

Dar cine le știa pe toate astea pe vremea aceea? În după-amiaza cînd a venit pentru prima oară la noi (a doua, dacă socotim că prima oară a venit la acel priveghi), nici prin minte nu-mi trecea că femeia asta într-o zi îmi va schimba viața. Mi s-a părut simpatică, nu semăna cu arătările pe care mi le aducea atunci Erasmia. Și tocmai ca să-i fac în ciudă Erasmiei, am invitat-o să mai vină. Ne-am împrietenit, chiar și cerberul casei, Marietta, o plăcea, încît atunci cînd o vedea venind se ducea degrabă să facă cafea de bunăvoie, fără să-i mai spun. Dar cum să-mi închipui eu că-mi va fi într-o zi soacră?

[1] Localitate cu ape minerale situată în apropierea Corintului (n. trad.).

[2] Insulă din golful Saronic, apropiată de țărm (n. trad.).

3

SĂ NU ZIC VORBĂ MARE, modestia șade bine oricui, dar Andonis nu era pentru mine. După necazul cu Fotis am rămas fără nici un mijloc de existență, mama a făcut cataractă și n-a mai cusut, nu puteam să trăim dintr-o biată pensie pe care o primea tata de la Universitate. E adevărat că aveam casa, nu plăteam chirie, dar nu poți să mănînci pereți, așa că nu ne rămînea decît să vindem sau să ipotecăm casa. Jurasem însă să nu mă ating de casă chiar dacă am fi ajuns la sapă de lemn. Mama, cu inima ei bună, și-a hrănit ani de zile familia, l-a ținut și pe procopsitul de frate-meu care a stors-o de bani, așa că n-a pus deoparte nimic ca să avem la nevoie. Niciodată n-a avut în plus ca să pună deoparte. Singura avere erau niște bijuterii de la mama ei, și am intrat în ele. Dar la boală banii se duc cît bați din palme. Am terminat tot și după aceea am început să ne împrumutăm la rude: la unchiul Iraclís, la unchiul Stéfanos și așa mai departe.

M-am gîndit să-mi iau serviciu, dar nici nu știam și nici nu puteam să-mi imaginez ce

fel de serviciu. Pe vremea aceea femeile, cel puţin cele de vîrsta mea, nu începuseră să lucreze, iar eu nu ştiam să fac decît o muncă de birou, sau cel mult să mă angajez bucătăreasă la nişte oameni bogaţi. Dar nu eram de capul meu. În afară de mama şi tata, care aveau nevoie de dădăceală ca nişte copii mici şi nu puteam să-i las numai pe mîna Erasmiei (pe Marietta o trimiseserăm temporar în satul ei), mai era şi „contesa". Avea doar patru-cinci ani. Făptura asta nerecunoscătoare care nu-şi aduce aminte de sacrificiile pe care le-am făcut pentru ea. Era normal să mă gîndesc la măritiş. Asta era părerea rudelor. Le datoram o grămadă de bani şi trebuia să ţin cont de pretenţiile lor. Astfel că, deşi nu mă simţeam în stare să iau viaţa de la capăt, luîndu-mi alt diavol pe cap, a trebuit totuşi să recunosc că aveau dreptate. Altă soluţie nu exista. Au început să-mi facă cunoştinţă cu diverşi inşi, mai întîi un contabil, apoi un băcan, chipeş, ce-i drept, dar băcan, în sfîrşit un bătrîn care avea trei case, *nici urmă* de obligaţie familială, nici o rudă, care *pe deasupra* era bolnav de inimă. Eu însă n-aveam de gînd să mă mărit cu un funcţionar ca să trăim dintr-un amărît de salariu, dar nici să mă înjosesc măritîndu-mă cu un băcan şi pe deasupra să fac pe sora de caritate. Dacă ţineam să mă fac soră de caritate, nu trebuia neapărat să mă mărit. Rămîneam cel puţin independentă. Ei îmi spuneau : „Ia-l. E bătrîn, nu mai trăieşte mult, rămîi cu casele..." Dacă eram pregătită să fac o căsătorie din interes, nu însemna totuşi că eram atît de

cinică încît să-mi fac asemenea proiecte păcătoase. Aş fi socotit că fac un păcat, nu faţă de Dumnezeu, care nu se amestecă în treburi din astea, ci faţă de mine.

Aşa au trecut doi ani şi am ajuns într-o situaţie disperată. Unchiul Stéfanos începuse să facă nazuri, şi mă vedeam silită să împrumut bani de la prietene : de la doamna Kasimatis şi de la doamna Karousos, ba chiar şi de la Erasmia. Ajunsesem în asemenea hal de decădere, încît mă împrumuta *Erasmia !* Ipotecasem de două ori casa, nu mai ştiam ce să fac. Îmi ziceam : Doamne, ia-mă odată, să scap de chinul ăsta fără sfîrşit şi fără rost, nu mai pot !...

Tocmai atunci a apărut Andonis. Era văduv şi afacerile îi mergeau bine. Singura lui obligaţie de familie era maică-sa. Mi l-a prezentat un fel de verişoară de-a mamei care locuia în acelaşi cartier cu el. Cîndva, Andonis avusese casă pe bulevardul Alexandria [1], dar cînd i-a murit nevasta (de leucemie), a scris la el în sat şi i-au trimis o fată care să-i facă menajul, iar după nici şase luni rămăsese însărcinată. Toate astea le-am aflat mai tîrziu. Cînd au prins de veste părinţii fetei, s-au înfiinţat cu un topor şi au fost gata să-l taie în bucăţi (să te ferească Domnul de manioţi [2]). L-au obligat să înscrie casa pe numele fetei lor. S-a văzut silit să locuiască provizoriu cu Netoata şi pentru că era obişnuit să aibă casă deschisă şi

[1] Unul din bulevardele mari ale Atenei (n. trad.).
[2] Locuitori ai peninsulei Mani din sudul Peloponezului (n. trad.).

nevastă care să-l îngrijească, s-a gîndit să se însoare din nou. Așa că într-o după-amiază mătușă-mea ne-a invitat la ea la o cafea și l-am văzut. Cînd am ajuns acasă, m-am trîntit în pat și m-am pus pe plîns. „Nu-l iau, Doamne păzește, le-am zis. E bătrîn și țărănoi! Are bătături în palme, un accent groaznic, nu știe să vorbească!" Știam că, de fapt, nu ăsta era motivul pentru care plîngeam. Plîngeam pentru că-mi era limpede că dacă voiam să mă mărit, nu puteam să găsesc pe cineva mai potrivit decît Andonis. Aveam, ce-i drept, casă, dar era ipotecată; nu mai aveam nici douăzeci de ani, ca să nu mai punem la socoteală fata pe care mi-o lăsase Fotis și pe care Andonis se și oferise s-o înfieze. Datorită lui putea să primească o educație aleasă și să ducă o viață ușoară. Andonis avea pe atunci bani cu grămada. Era unul dintre cei mai buni și mai cunoscuți antreprenori din Atena. Imediat după ce ne-am căsătorit, nu numai că a ridicat ipoteca, dar s-a apucat să facă reparații pe care de ani de zile ar fi trebuit să le facem noi. Cu prilejul ăsta a făcut și îmbunătățiri: a construit pe terasa de sus o spălătorie nouă, iar pe cea veche, din grădină, a transformat-o în cameră, a dărîmat peretele exterior al dormitorului și a mărit încăperea, a instalat o mașină de gătit electrică, din primele care se găseau atunci în Grecia, a făcut baie (pînă atunci ne spălam într-o cadă din spălătorie), baie cu faianță și oglinzi, ba chiar și cu bideu. Lucruri pe care acum „contesa" le consideră cît se poate de firești, dar nu uită — *asta* mă

scoate din răbdări — să-mi spună că l-am omorît pe taică-său pentru că nu avusese posibilitatea să-mi facă baie cu bideu! M-am obișnuit cu vorbele ei și n-o mai iau în serios. Știu că e geloasă pe mine că am avut trei bărbați, în vreme ce ea mai are puțin și-și împletește cosiță albă. Știam, de altminteri, ce să-i răspund; să-i spun *de ce* l-am alungat pe taică-său și s-o întreb *dacă eu* l-am omorît sau porcăriile pe care le făcuse în viața lui!...

Of, mi le aduc aminte pe toate! Ori de cîte ori mă enervează, îmi vin în minte necazurile pe care le-am avut în viață. La ce să mă gîndesc mai întîi? La povestea cu Arghiris, la isprăvile lui Fotis, la tot ce-am îndurat cît timp Andonis a fost bolnav, la habotnicia sau, și mai rău, la moartea lui? Nu vreau să spun așa cum fac altele, că nu am avut nici un pic de noroc în viață, totuși am avut și eu partea mea de amar. Ce folos că am ținut trei bărbați, ce folos, puteți să-mi spuneți? Mai bine luam unul și bun, să am și eu o viață liniștită de familie, ca atîtea alte femei din lumea asta. Să mă fi măritat cu bărbatul iubit, singurul pe care l-am iubit cu-adevărat — Dumnezeu să-l aibă-n pază, cine știe, mai trăiește sau a murit, habar n-am! Deși stăm în același oraș, de-atunci nu l-am mai văzut, decît poate o singură dată în timpul ocupației, într-o zi cînd mă plimbam pe strada Ermú[1]. Am avut impresia că-i recunosc silueta. Părea să fie el, într-un palton negru, și îmbătrînit. Pe mo-

[1] Principala stradă comercială a Atenei (n. trad.).

ment, m-am gîndit să grăbesc pasul ca să-l ajung şi să-i văd chipul, dar, ca în romane, picioarele nu m-au ascultat. Simţeam o amorţeală în tot corpul. Voiam şi totodată nu voiam să-l văd, dar pînă m-am hotărît a dat colţul şi a dispărut. Bietul Arghiris şi biata Kifisía! Ce ani fericiţi şi fără griji!

Toţi oamenii regretă paradisul copilăriei. Îi spun paradis chiar dacă a fost iad. Regretă anii în care viaţa era încă uşoară şi plină de încîntare. Dar eu, în afară de paradis, am avut şi un paradis adevărat, concret, ca cel descris de *Vechiul Testament*: cu pomi, păsări, flori — *dar şi* cu un şarpe. Aproape în fiecare sîmbătă, mai ales primăvara, venea nea Alexis, vizitiul unchiului Markoússis, cu un coş plin de fructe — după anotimp, căpşuni, smochine sau fragi — şi în schimbul lor mă lua pe mine.

Unchiul Markoússis avea o grămadă de nepoate, fiicele mătuşii Negrepontis, ale mătuşii Beba şi aşa mai departe. Nu mai trăieşte aproape nici una din ele. Încetul cu încetul s-au dus toate. Pe vremea aceea însă, eram o familie mare. Din toate aceste nepoate, unchiul mă iubea cel mai mult pe mine. „Dacă ai avea zece ani mai mult, îmi zicea mai în glumă, mai în serios, sau dacă aş mai fi eu tînăr ca altădată, te-aş răpi, şi nu mi-ar păsa ce spun preoţii!" Unchiul Markoússis, cel mai mare dintre fraţii mamei, rămăsese neînsurat. Nimeni nu înţelegea de ce. Cînd eram copii, îi auzeam pe cei mari făcînd aluzii la o văduvă. Vorbeau păsăreşte, crezînd că nu-i înţelegem: „cepe mapai fapacepe văpădupuvapa?" Şi îşi

făceau cu ochiul. Se pare că era încurcat cu văduva unui prieten vechi de-al lui. „Mamă, de ce nu se însoară unchiul Markoússis?" am întrebat-o într-o zi pe mama, fie iertată. „Tu să-ţi vezi de treaba ta!" mi-a răspuns ea. Nici una dintre surori nu îl încuraja la însurătoare şi cel mai puţin mama. Toate se gîndeau la moşia de la Kifissía.

Moşia unchiului Markoússis se învecina cu moşia familiei Lahanás. Bătrînul Lahanás era de loc din Kifissía, ţăran get-beget, dar fiul lui era un avocat foarte cunoscut şi se învîrtea în cercuri înalte. Ieşise şi deputat, avea relaţii strînse cu familia Dragoumis cu care unchiul Markoússis de-abia se saluta. Tînărul Lahanás avea doi copii, o fată de vîrsta lui Dinos şi un băiat cu doi ani mai mare decît mine, Arghiris. Doamne, cîte năzbîtii făceam împreună! Cea mai nevinovată năzbîtie era poate furatul fructelor de prin vecini. Noi, acasă, aveam tot ce ne dorea inima. Se putrezeau fructele în fructiere. Ne plăcea însă mai mult fructul oprit, furat. Ne prăpădeam după aventuri. Ce băieţoasă mai eram şi eu! Plină de viaţă, nu adormită cu fiică-mea! Urcam în şa şi goneam în galop pînă la Ecali[1] — pe-atunci lumea mai avea cai — sau ne duceam la Kokkinaras, ne aşezam pe iarbă şi priveam Atena.

Arghiris era înalt şi blond, nu părea grec. Unchiul Markoússis, care nu-l înghiţea pe bătrînul Lahanás, zicea că sînt albanezi. Uneori

[1] Suburbie a Atenei (n. trad.).

încerc să-mi amintesc trăsăturile lui, dar nu reușesc. Au trecut atîția ani de-atunci! Nu am nici o fotografie de-a lui. I le-am trimis pe toate înapoi. Singurul lucru pe care mi-l mai amintesc e mirosul trupului lui, amestecat cu mirosul ierbii. De cîte ori simt miros de iarbă, îmi amintesc de el și mi se pare că sîntem iar unul lîngă altul, și el îmi recită versuri. Era pasionat după poezie:

Ne-nșală iar al fericirii vis!
De-atîtea ori ne-a amăgit!...
Spre alte zări corăbiile ne-mbie, undele
viorii, lumină parcă au băut și s-au umplut!...

Recita ca un bătrîn care cunoscuse fericirea și o pierduse de o sută de ori. Dragul de el! Poate oftatul lui e de vină pentru suferința mea. De-a ști cît de scump l-am plătit și mai plătesc încă!... Așa e viața: nu stă să se uite dacă avem circumstanțe atenuante, cum era cazul meu. Greșeala mi-a aparținut în întregime. Blestemat fie și unchiul Markoússis. Și-a dat și el obolul. Totul se plătește!...

Cînd am terminat liceul am vrut să studiez dreptul la Universitate. La școală fusesem întotdeauna prima la compoziție și la istorie. Tata mă încuraja, avea idei progresiste, credea în emanciparea femeilor. Dar mama, care niciodată nu l-a înțeles, punea totul pe seama unei porniri josnice. Nu zice nimeni că tata nu era fustangiu, dar nu *de aceea* credea în emanciparea femeilor. „Las-o, dragă, să meargă și ea un an-doi la facultate, să se deștepte!" îi spunea mamei. Mama însă era de părere că

locul unei femei este acasă și unica ei menire e măritișul și creșterea copiilor. Hahal menire s-o crești pe Maria!...

Avea totuși dreptatea ei. Lucrase toată viața ca un bărbat, ba chiar mai mult, și ajunsese la concluzia că măritișul e cea mai ușoară muncă pentru o femeie. Nu vroia să mă vadă luptînd cu viața. Își imagina că urmînd dreptul aș fi încetat să mai fiu femeie. „Dacă vrei să te faci sufragetă, îmi zicea de multe ori cînd mă vedea citind cărți de filozofie de-ale tatii, să pleci din casa mea!" Tata a fost silit să cedeze și m-a sfătuit să fac la fel. Nu voia s-o supere. Sănătatea ei începuse să dea semne de slăbiciune. De prea multă muncă era în pragul unei prăbușiri.

Arghiris avea ambiția să se facă medic. Îi plăcea chirurgia. Cînd eram copii, lua broaște și șoareci, le tăia burta și-mi arăta diversele organe: inima, rinichii, stomacul și altele. Sora lui, Nadia, și Dinos nu suportau să se uite. La vederea măruntaielor se îngălbeneau și o luau la fugă. Eu însă ședeam neclintită și priveam cu interes. Dinos, care totdeauna a fost pîrîcios, se ducea și ne spunea mamei, iar ea dădea din cap cu regret și zicea că nu înțelege cum a fost posibil să iasă din ea o fată așa de nesimțitoare. Tata însă, care ani de zile a fost director adjunct la Muzeul zoologic universitar, și împăiase mii de animale și păsări în viața lui, îmi făcea cu ochiul și-mi spunea: „Las-o în pace, nu se pricepe la lucrurile astea".

Sigur însă că Lahanás, care nu mai avea alt fiu, voia să-l facă avocat pe Arghiris. În ziua

de azi copiii au mai multă libertate în alegerea profesiei, atunci cînd *știu* ce le place și nu sînt ca fiica mea. Pe vremea mea însă părinții aveau drept de veto. Arghiris s-a înscris la Drept. Trecuse vremea jocului. Nu mai furam fructe de la vecini, nu mai alergam ca bezmeticii, nu mai călăream (unchiul Markoússis își vînduse cei trei cai și cumpărase o mașină), nu ne mai luam de mînă pe stradă — ne spionau și pietrele caldarîmului. Într-o după-amiază ne-a văzut o prietenă a mamei în Zapion[1] și s-a dus în fugă să-i dea raportul. Mama, care habar n-avea că mă vedeam cu Arghiris la Atena, mi-a făcut o scenă de pomină. „Care va să zică de-asta mureai să te faci avocat! zicea cu un aer biruitor. Bine i-am spus eu lui taică-tău, dar el nu, că eu sînt bănuitoare și a naibii ca toții grecii!..." Din clipa aceea nu mi-a mai dat voie să ies. De altfel, nici Arghiris nu mai era liber ca pe vremuri. Îl mai vedeam doar la cursuri — Universitatea era aproape de casa noastră. Mama nu mă lăsa să merg des la Kifissía. Unchiul Markoússis protesta: „Nu mă mai iubești, m-ai părăsit!" Cred c-a întrebat-o pe mama de ce nu mă mai lasă la Kifissía și ea i-a spus de idilă. Nu știu exact cum s-au întîmplat lucrurile. Știu doar că a venit într-o zi la masă (de cînd avea mașină venea mai des) și după masă l-a luat pe tata în salon și au închis ușa. Presimțirea mea n-a dat greș. Știam că vorbesc despre mine și Arghiris și-mi bătea inima îngro-

[1] Parcul central al Atenei (n. trad.).

zitor. Îmi era limpede că unchiul Markoússis nu-i înghițea pe cei din familia Lahanás, aveam însă încredere în dreapta judecată a tatii. Prevedeam firește împotriviri, dar în nici un caz nu m-aș fi așteptat să mă ia în salon și să-mi spună cu un aer neobișnuit de sever că nu mai trebuie să-l văd pe Arghiris. M-am pus pe plîns și i-am amenințat că mă sinucid. Vroiam să știu *care* e motivul. „Nu mai sînt copil mic, i-am zis, vreau să-mi explici motivul." „Nu pot, mi-a răspuns el, sînt lucruri pe care femeile nu pot să le înțeleagă." Mi-am ieșit din fire. „Va să zică *astea* îți sînt ideile progresiste?" am urmat. S-a ridicat și a ieșit; „Mai vorbim noi altădată", a încheiat.

N-a fost nevoie să mai vorbim. A avut grijă mama să aflu tot. Mi-a vorbit cu o duritate pe care i-am iertat-o doar pentru că a plătit-o așa de scump cu propriul ei fiu. În viață dacă-ți bați joc de ceva, ți se întoarce. „Nu ne mai bate la cap, mi-a zis, uite care e situația." M-am uitat încremenită la ea, lovită parcă de trăznet. La toate mă gîndisem, numai la *asta* nu. Am plîns, m-am zbuciumat, pe urmă mi-a încolțit un gînd: dar dacă e adevărat? M-am hotărît să-l văd pe Arghiris și să vorbesc cu el. (De obicei ne întîlneam în fața Academiei.) Cînd a sosit momentul să-i pun întrebarea am fost atît de tulburată, încît n-am putut să-mi păstrez calmul. I-am spus fără înconjur că unchiul Markoússis a pus un om de încredere să-l urmărească și au descoperit că are relații cu un...

Nu mi-am terminat fraza. L-am văzut că se înroşeşte şi mi-am dat seama că a priceput despre ce-i vorba. L-am privit în tăcere, rugîndu-mă în sinea mea să-mi spună că nu e adevărat. Încă şi azi mă mai întreb ce era adevărat în acea acuzaţie. Unui bărbat nevinovat i-ar fi sărit ţandăra şi ar fi zis că e calomniat. Mi-ar fi spus că sînt nebună dacă îi cred, m-ar fi strîns în braţe şi m-ar fi sărutat. Ar fi fost singurul mod de-a mă face să tac. Arghiris însă s-a înroşit, apoi a pălit, m-a privit în ochi — n-am să uit cît oi trăi privirea aceea — şi-a băgat mîinile în buzunar, s-a ridicat, apoi a plecat fără să scoată o vorbă. Iar eu am rămas singură sub statuia lui Platon, mută, rugîndu-mă să se deschidă pămîntul şi să mă înghită.

De atunci nu m-am mai dus la Kifissía. Nu ca să nu-l mai văd pe Arghiris — dimpotrivă, doream să-l mai văd, dar mă ocolea — ci pentru că nu voiam să mai dau ochii cu unchiul Markoússis. Îmi făcea silă. Mama mă certa că arunc pe fereastră o avere şi că unchiul o să lase totul fiicelor mătuşii Beba. Am fost neînduplecată. N-am mai vorbit niciodată cu únchiul. Aşa cum s-a văzut peste un an, tot scandalul a fost zadarnic. Unchiul a avut la Sounion un accident de maşină, a făcut hemoragie internă şi a murit. Cînd s-a deschis testamentul am aflat cu uimire că moşia era ipotecată, vestitele acţiuni de care vorbea mama erau la Asociaţia Minelor din Lavros, iar cei cîţiva bani lichizi şi bijuteriile erau lăsate văduvei — cum să nu-i blestemi oasele! Dacă nu era el, azi aş fi fost doamna Lahanás, bogată şi fericită — nimeni nu poate să mă convingă că ar fi fost altfel —, măritată cu bărbatul pe care-l iubeam, şi — fie-mi iertat — n-aş fi făcut un monstru ca fiică-mea.

4

PE URMĂ A VENIT la modă Faliron-ul, cel nou, nu cel vechi care acum e la modă. Cel vechi a devenit loc de depozitare a gunoaielor din Atena și e un miros așa de urît, încît trebuie să te ții de nas cînd treci pe-acolo, și au dărîmat toate casele alea frumoase și teatrele și cafenelele — o întreagă epocă de neuitat a vechii Atene. Acolo ne-am petrecut noi tinerețea. Ce lume, ce orchestre !... Cazinoul, plaja, întîi cu secțiuni separate pentru femei și bărbați, apoi mixtă. Bărbații mergeau la Faliron nu ca să facă plajă, ci ca să se uite după femei.

Noi ne duceam numai sîmbăta. Tata avea motivele lui să ne ducă la Faliron. Bietul tata ! Sub cel mai nevinovat aer din lume ascundea două patimi care erau cu atît mai puternice cu cît principiile lui nu-i permiteau să și le satisfacă după pofta inimii : jocul de cărți și femeile. Pe măsură ce îmbătrînea, îi plăceau mai mult cărțile decît femeile, deși avea inima tînără. „Păcat, îi spunea unchiului Stéfanos, păcat că nu mai sîntem în floarea vîrstei..." Cred că poveștile cu amante și alte aiureli erau

rodul fanteziei mamei care era îngrozitor de geloasă. Niciodată nu ne-a ajuns la ureche că ar fi avut legături cu una sau alta. Dacă în privința asta avea motive să se ascundă, în privința jocului de cărți nu prea avea secrete. Ne ducea la cafenea, comanda înghețată și limonadă, plătea, și apoi, pe motiv că vrea să meargă într-un loc, o ștergea și dispărea la cazinou. Știam toți unde merge, dar ne făceam că nu pricepem. Mama stătea de vorbă cu doamnele cunoscute. Bîrfeau rochia uneia sau alteia. O ștergeam și noi la rîndul nostru : Dinos dispărea cu doi prieteni de-ai lui — cei care i-au sucit capul — se duceau și se întîlneau cu tipi suspecți pe lîngă cabine. Ei știu ce făceau acolo. Eu le luam pe Kasimatis și pe Karousos și ne plimbam în sus și-n jos, sau veneau băieți din familii cunoscute și cereau voie să ne invite la dans. Pe vremea aceea făcea furori tangoul argentinian — Ramoma, vino iarăși ca-n trecut / Ramona, să te mîngîi c-un sărut" ; luminile jucau în apă, bătea briza faliriotă, viața era frumoasă !

Așa l-am cunoscut pe Fotis. Era în marina comercială. Fireturile de aur și limbuția nu pot spune că-l făceau mai frumos (de la întîmplarea cu Arghiris eram întotdeauna bănuitoare cu bărbații frumoși), ci mai masculin. Nu era așa de înalt ca Arghiris. Era de înălțime mijlocie, cu păr negru și ochi albaștri. Cu cine naiba seamănă fiică-mea de-i așa brunetă și urîtă, nu pot pricepe. Am început să ieșim împreună. A venit acasă să mă ceară de nevastă. S-a

întîmplat exact ceea ce se întîmplă în astfel de împrejurări. Dacă aş pretinde că-l iubeam, aş minţi. De cînd cu întîmplarea cu Arghiris nu mai aveam faţă de bărbaţi căldura de altădată. Mama mă boscorodea, se temea că am să rămîn fată bătrînă. Prietenele mele erau nebune după el şi mă socoteau norocoasă. Mă simţeam flatată că mă alesese tocmai pe mine.

Pînă la urmă poate că nu m-aş fi hotărît să mă mărit cu el, dacă toţi ai mei nu s-ar fi arătat atît de ostili lui. Mă încăpăţînasem. Destul rău îmi făcuseră amestecîndu-se în povestea cu Arghiris, nu vroiam să-i mai las să se amestece în viaţa mea. Nu mai aveam optsprezece ani. Trecusem de douăzeci şi cinci. Am pus piciorul în prag. „Sau Fotis, le-am spus, sau nimeni!" (Mama, care nu era prea mărinimoasă, nu a scăpat nici un prilej să-mi aducă aminte ce spusesem atunci, după ce s-a întîmplat ceea ce s-a întîmplat.) Am hotărît să plece în cursa care urma — India şi Japonia — şi la întoarcere să ne căsătorim dacă între timp nu ne răzgîndeam.

Ne-am căsătorit. Era în iulie. A treia noapte după nuntă era o căldură insuportabilă. Cearşafurile şi pernele erau ude de transpiraţie. La unu m-am dus în spălătorie şi am turnat pe mine cîteva ligheane de apă, ca să mă răcoresc. Efectul a fost scurt, căci peste puţin iar a început chinul. Nu era doar căldura, mai erau şi nesuferiţii de ţînţari. M-am sculat de trei ori şi am dat cu flitul, nimic însă nu putea să-i ostoiască. Zum-zum se repezeau la tine ca nişte vampiri şi-ţi sugeau sîngele! Pe la vreo

trei dimineaţa, mai mult ameţită de căldură şi epuizare decît adormită, l-am auzit pe Fotis că se scoală. „Mă duc să dorm pe terasă!" mi-a spus. „Mm!" fac, şi închid iarăşi ochii. Peste nu multă vreme m-am trezit, mi se limpezise mintea. Ce-ar fi să mă duc şi eu să dorm la răcoare, m-am gîndit. Pe terasă erau întotdeauna două-trei saltele. Dinos nu dormea vara niciodată în camera lui, ci numai pe terasă. Eu însă evitam să dorm acolo din cauza nenorocitului de soare care te trezea de la şase şi te vedeai nevoit să intri în casă ca să-ţi continui somnul, altfel erai somnoros toată ziua. Mi-am luat perna, cearşaful şi o cuvertură. Am urcat pe terasă desculţă şi deci fără să fac zgomot... N-am spus nimic, am coborît tot fără să fac zgomot, m-am trîntit pe pat şi am plîns toată noaptea. „*Toţi* bărbaţii sînt aşa, cerule?" mă întrebam fără oprire şi fără să primesc răspuns. Dacă n-ar fi fost precedentul cu Arghiris nu ştiu cum m-aş fi simţit şi nici ce atitudine aş fi avut. Însă tot ceea ce pătimisem în tăcere ani de zile din cauza poveştii aceleia, a făcut ca acest nou episod să ia proporţiile unei catastrofe, îngrozitoare şi definitive. Chiar *toţi*, îmi ziceam şi muşcam perna ca să nu urlu.

Cu cît mă gîndeam mai mult cu atît simţeam că înnebunesc, şi pe moment am vrut să mă sinucid. Nu mai vreau să trăiesc! îmi spuneam. Era de-ajuns să merg pe furiş în camera tatii şi să iau Veronalul din sertarul comodei. Dar nu aveam putere nici măcar să mă ridic din pat. Îmi paralizaseră şi trupul şi vo-

ința. Mi se părea așa de îngrozitor, încît aveam senzația că trăiesc un coșmar, că nu putea să fie adevărat. Realitatea însă rămînea neclintită și îmi înfigea cuțite în suflet.

Cînd, în sfîrșit, s-a luminat de ziuă, eram un cadavru viu. Mă simțeam de parcă aveam un mort în casă. Parcă murise cineva în timpul nopții. În asemenea situații, după primul hohot de plîns, oricît te-ai sili să-ți învingi oboseala și nesomnul, pentru că ți se pare egoist să dormi cînd ai pierdut pe cineva drag, nu mai rezişti, cazi pe divan — așa mi s-a întîmplat cînd l-am pierdut pe bietul tata — și te cufunzi într-un somn care în loc să te odihnească te epuizează și mai mult, și cînd deschizi ochii la cele dintîi raze ale dimineții te gîndești în primul rînd la cel mort și-ți zici : De azi înainte n-o să-l mai văd mergînd, n-o să-l mai aud vorbind, a murit, *a murit !*... Lumea ți se pare cenușie, viața de nesuportat...

Dimineața, cînd m-a văzut tata în ce hal eram, a înțeles că se întîmplase *ceva*. M-a privit întrebător, încruntîndu-și sprîncenele așa cum îi era obiceiul. A așteptat să vorbesc eu prima. Nu era guraliv ca mama. Eu mă prefăceam că nu înțeleg. A început totuși să bănuiască adevărul. Tata nu era prost. A înțeles. Eu am negat, bineînțeles. N-am nimic ! îi zic. De ce te uiți așa la mine ? Mă dor rinichii și n-am închis un ochi toată noaptea." I-am dat de înțeles că erau necazuri de-ale femeilor, așa că nu-l priveau. Cînd mi-am dat seama că minciuna n-a prins, m-am prefăcut că-i mărturisesc adevărul ; mă certasem, vezi

Doamne, cu Fotis, nu era nimic serios, o să ne împăcăm noi. Tata știa că mint. Își cunoștea bine fata. A început să se înțeleagă pe ascuns cu mama. Pe urmă a venit în camera mea, a închis ușa și mi-a spus : „Doresc să aflu ce s-a întîmplat !... E cumva ceea ce-mi închipui ?" Cum era și firesc, am izbucnit în plîns. În ziua aceea s-au întîmplat lucruri mai îngrozitoare decît cele din timpul nopții, și de cîte ori mi le amintesc mă doare inima, vorba coanei Ecavi, inima care, în ciuda rănilor, nu se hotărăște să plesnească odată pentru totdeauna.

Din ziua aceea a început decăderea lui Dinos... Poate că nu s-ar fi îndreptat niciodată, dar nici n-ar fi ajuns în halul în care a ajuns acum dacă tata nu-l gonea de-acasă. Și poate nici mama nu s-ar fi îmbolnăvit de cancer.

Tatăl frumoasei de fiică-mea a avut tupeul să se prefacă furios. Făcea pe jignitul. Pînă acolo mergea lașitatea omului a cărui memorie o adoră fiică-mea ca pe a unui zeu. Asta pentru că eu nu mă cobor la nivelul ei, ca să-i explic care era *adevărata* lui identitate. O las să plutească în iluzii. Nu există o pedeapsă mai mare. Atît de departe mergea cu lașitate. Cînd a văzut că nimic din toate astea nu prinde, pentru că noi știam adevărul, a mers mai departe cu nerușinarea și a dat vina pe mine că sînt indiferentă. Lucru care, din păcate, nu era adevărat. Nu eram deloc indiferentă, și chiar dacă aș fi fost, el, netrebnicul, s-ar fi cuvenit să știe că toate femeile fără experiență, mai ales dacă ajung la o anumită vîrstă, la în-

ceput sînt reci, de el depindea să mă învețe. Să fie manierat, să mă învețe încetul cu încetul. Şi nu să se poarte cu mine de parcă aş fi fost una din cele pe care le întîlnea el în porturi şi să-mi ceară lucruri pe care bărbații de treabă nu le cer nevestelor lor nici după ani întregi de căsătorie. Tata şi-a ieşit din răbdări. Pentru prima dată l-am văzut atît de furios. A alergat să ia pistolul, dar l-au oprit mama şi cu Erasmia. Nemernicul a fost nevoit să-şi ia geamantanul şi să dispară. Oricum, vaporul lui pleca peste o săptămînă. Cursa a durat unsprezece luni.

În răstimpul ăsta s-a născut Meduza, care de douăzeci şi patru de ani încoace continuă cu onoare acțiunea începută de taică-său. Îmi veți spune : „Tu, femeie în toată firea, nu te-ai gîndit că ar fi mai bine să nu faci copilul ? Copil îți lipsea ție ?" Nu de copii aveam nevoie şi ştiam prea bine lucrul ăsta. M-au bătut însă la cap mama şi mătuşa Katígo că ar fi păcat şi ce-i de vină copilul — Maria, copil nevinovat ! — dacă tatăl ei era om de nimic, şi m-au convins. Cînd s-a întors din cursă, Fotis n-a îndrăznit să vină direct acasă, deşi ştia că primisem toate coletele trimise de el (ce să fac, avusesem nevoie) şi a trimis în schimb o mătuşă să tatoneze terenul. Mă ruga să-l las să vadă copilul. „*Care* copil ? îi spun mătuşă-si. N-a zis că nu-i sînt nevastă ? Acum vrea copii ?" După trei zile vine maică-sa. Era destul de simpatică şi dintre noi toți îşi condamna cel mai tare fiul : mi-a căzut la picioare şi mi-a spus cu lacrimi în ochi : „Primeşte-l, ştii doar că cea mai mare parte a timpului stă plecat în străinătate". M-am hotărît în cele din urmă să cedez. A venit încărcat cu cadouri pentru toată lumea şi ne-am prefăcut că nu s-a întîmplat nimic. Chiar şi tata s-a purtat politicos cu el, deşi evita prea multe familiarități. De altminteri, aşa cum a spus şi soacră-mea, era mai tot timpul plecat în cursă. În fiecare lună îmi trimitea cîte un colet. Cînd se întorcea ne copleşea cu daruri. Stătea cu noi o lună-două şi pleca din nou. Am dus-o aşa cam şase ani.

Dintr-o dată a început să aibă un fel de grețuri. Nici un doctor, nici în Grecia şi nici în străinătate, n-a ştiut să-i spună ce are. I-au recomandat să nu mai meargă în curse. Pînă cînd, într-o bună dimineață, s-a declanşat boala misterioasă : ozenă ! Nasul îi mirosea ca o hazna. Nu te puteai apropia de el, da' să stai în aceeaşi cameră ! Şi-a luat parfumuri, vreo zece feluri, de parcă ar fi fost femeie. Cît fusese plecat în cursă şi era sănătos mă prefăceam că nu văd şi îl suportam. Acum însă, cînd stătea acasă toată vremea şi mai avea şi boala asta îngrozitoare, am început să-mi pierd răbdarea. Oricît de bună ar fi inima unei femei, oricît de mare i-ar fi conştiința datoriei, nu poate să suporte multă vreme un asemenea bărbat. Dacă l-aş fi iubit, aş fi suportat orice. Dar după tot ceea ce se întîmplase cum puteam să-l mai iubesc ? Am început să ne certăm şi lucrurile se înrăutățeau pentru că se amestecau mama şi Erasmia, care, în treacăt fie spus, erau de partea lui. Am început să ne

amintim de trecut, să ne spunem lucruri urîte. Într-o zi mi-a spus că l-am suportat numai ca să-mi aducă de mîncare pentru cartoforul de taică-meu. M-am făcut foc. I-am spus să-și pregătească valiza și să se facă nevăzut. Crezînd c-o să-mi forțeze mîna — totdeauna se purta ca o muiere — și-a strîns, în afară de haine, și toate cadourile pe care mi le făcuse de pe vremea cînd eram logodiți și pînă în clipa aceea, a pus totul într-o valiză și dus a fost. Cînd a văzut însă că în ciuda situației în care mă aflam nu l-am mai primit înapoi și că hotărîrea mea era neclintită, m-a amenințat că mă omoară. „Nu-l cred în stare să facă așa ceva, te rog să-i spui, îi zic mătușă-si. Ca să mă omoare ar trebui mai întîi să fie bărbat!" Și l-am pus pe avocatul meu să înainteze acțiune de divorț.

N-a fost nevoie să scot la iveală murdăriile lui ca să divorțez. Ozena ajungea, ba chiar prisosea. Ca să fac față cheltuielilor casei și bolii mamei, am împrumutat bani de la unchiul Stéfanos. Nu m-am necăjit. Știam că peste cel mult un an am să iau pensie alimentară. El cînd și-a dat seama că se apropie procesul și nu avea nici o speranță să cîștige, s-a dus la doctor și l-a rugat să-i închidă cu orice preț septul. Într-o săptămînă i s-a vărsat puroiul în sînge, a făcut septicemie și a murit. De unde mă așteptam la pensie alimentară, m-am văzut nevoită să împrumut bani, mereu alți bani — ca s-o hrănesc pe fiică-sa. Cîte am tras în cei doi ani pînă cînd m-am măritat cu Andonis, numai sufletul meu știe. După ce m-am măritat, lucrurile s-au schimbat, bineînțeles. Am dat înapoi banii unchiului Iraklís și unchiului Stéfanos, am ridicat cele două ipoteci puse pe casă, i-am scris Mariettei să se întoarcă, am făcut transformări, am cumpărat mobilă nouă, am trimis-o pe Maria la o școală particulară. I-a cumpărat bietul Andonis și pian cu treizeci și cinci de mii de drahme, că ea se miorlăia că toate colegele ei au, numai ea nu. Fără să mai punem la socoteală banii cheltuiți cu boala mamei și a tatei. Pentru asta m-am măritat cu Andonis, chiar dacă era cu douăzeci de ani mai mare decît mine. Și nu din motive intime, cum a îndrăznit să-mi spună fata asta blestemată, cînd i-am explicat că m-am sacrificat pentru familie. Andonis, și motive intime! Pune, Doamne, lacăt gurii mele!

5

ÎN '34 AM PIERDUT-O pe mama. S-a stins încet-încet, nu atît din cauza cancerului cît mai ales din cauza supărării pricinuite de Dinos. Cancerul ei a fost Dinos. A avut nişte dureri de care nu vreau să-mi mai amintesc. Am cîteodată presentimentul îngrozitor că am să mor de aceeaşi boală. În acelaşi an în care lăsasem doliul după mama abia de o lună, l-am pus iar pentru tata. N-a suportat moartea ei. Deşi nu arăta, o iubea, o adora, chiar dacă, vorba aceea, se uita după fuste.

Bărbaţii sînt nişte fiinţe ciudate, nu ne seamănă nouă, femeilor. Cînd o femeie iubeşte un bărbat, i se dedică trup şi suflet, îl adoră ca pe un zeu, nici prin minte nu-i trece că ar putea să aibă în acelaşi timp legături cu altul. Bărbaţii însă sînt altfel. Chiar dacă iubesc, adoră o femeie, pot în acelaşi timp să alerge după alte zece. Sînt curioşi, orice lucru le stîrneşte imaginaţia. Adevărul ăsta e, deşi mie, ca femeie, îmi vine greu să mă închipui în pielea lor. Înţeleg cu mintea, dar în străfundurile inimii îmi par nişte monştri ! Bietul tata !... Avea o inimă mare. Nu era pur şi

simplu un om de carte ca oricare. Era *om* ca şi coana Ecavi. Tot ceea ce ştiu despre lume le-o datorez lor.

Nu peste multă vreme i-am pierdut pe unchiul Iraklís, apoi pe mătuşa Panaióta şi, la urmă, pe Dinos. Vreo trei-patru ani la rînd nu-mi amintesc decît de boli, înmormîntări şi parastase. Totuşi, anii aceia, pînă în ziua în care s-a îmbolnăvit Andonis şi au început iar necazurile, au fost poate cei mai buni din viaţa mea : anii cei mai uşori, lipsiţi de grija continuă care mă apăsa altădată, chiar fără motiv. Vara nu trecea duminică să nu facem o excursie. Toată lumea îşi mai aduce încă aminte de chefurile pe care le făceam iarna, cu sau fără motiv. Mă mai întîlnesc din întîmplare cu prieteni de-atunci, oameni norocoşi care s-au îmbogăţit peste poate, şi îmi spun : „Îţi aminteşti, Nina, de purceii şi curcanii pe care-i mîncam la tine ?"

Rochiile nu mi le mai cosea Erasmia, găsisem o croitoreasă de prima mînă care lucra într-un atelier de pe strada Ermú. În afară de vulpi, bietul Andonis mi-a cumpărat şi o haină de astrahan cu manşon de la Sistovaris [1] şi trei covoare persane pe care le-am vîndut în zilele negre ale ocupaţiei pentru cîteva bidoane de ulei. În afară de Marietta, mai aveam o femeie la spălat şi la frecat parchetul, ca să nu mai punem la socoteală coafeza care venea acasă în fiecare săptămînă şi la toate sărbă-

[1] Magazinul cel mai vestit de blănuri din Atena (n. trad.).

torile mari, să-mi facă părul și unghiile. Coana Ecavi nu le-a mai prins pe toate astea. Coana Ecavi ne-a apucat în perioada noastră cea mai proastă. Boala lui Andonis ne-a tăiat avîntul. Afacerile nu mai mergeau ca altădată — Andonis nu avea, desigur, nici o vină, situația internațională și apropierea războiului începuseră să-i preocupe pe oameni. Era nevoit să depindă din ce în ce mai mult de hoțul de frate-său și, în plus, chiar în perioada cînd ne vedeam siliți să facem economii ca să nu consumăm tot capitalul, s-a apucat să acționeze ca Tolstoi : sub îndrumarea Erasmiei cheltuia la nesfîrșit pentru oameni care în general nu meritau. M-am văzut silită să-mi limitez cheltuielile personale la minimum, ca să ajungem la un echilibru. Noroc că cerul s-a îndurat de mine. Fapt este că dacă Andonis și-a înțeles în sfîrșit greșeala și a consimțit să-i facă vînt Erasmiei, un rol a jucat fără îndoială și influența binefăcătoare a coanei Ecavi care pe-atunci ne vizita des. După celebrul priveghi în care preacuvioasa Evfimia a căzut în transă și a vorbit în șapte limbi, toate moarte — asiriană, babiloniană, aramaică și altele de felul acesta —, am avut deodată sentimentul plăcut că în viața noastră se schimbase ceva în bine. Cînd a venit cu Erasmia la noi, în după-amiaza cînd scuturam draperiile pe terasă, vroia să-mi mulțumească pentru primirea pe care i-o făcusem. Mi s-a părut caraghios. Nu numai că n-o invitasem eu, dar nici n-o băgasem în seamă printre mulții necunoscuți pe care îi adusese în seara aceea în casa noastră. Semnificativ mi s-a părut însă faptul că nu am adus deloc vorba despre priveghi. A venit vorba despre vrăji și ghicitoare în cafele. Era clar că Erasmia o auzea pentru prima dată vorbind despre lucruri de genul ăsta și a strîmbat din nas. „N-am știut că dumneata crezi în astfel de prostii“, i-a zis la un moment dat cu o voce tăioasă, cum îi stătea în obicei. „Ceașca și cărțile de joc sînt uneltele diavolului.“ Coana Ecavi s-a pierdut pentru moment, dar și-a revenit repede și i-a răspuns : „Diavol-nediavol, Erasmia, draga mea, uneori fleacurile astea se adeveresc... Cît despre vrăji, și biserica crede în ele, altfel n-ar exista predicile împotriva exorcismelor !...“ Mare minune că m-am abținut să nu izbucnesc în rîs. Fii binecuvîntată femeia lui Dumnezeu, mi-am zis în sinea mea, căci nici nu știam cum o cheamă. În sfîrșit, Erasmia, ți-ai găsit ac de cojoc !

În clipa aceea orologiul a început să bată ora șapte. Coana Ecavi a sărit în sus ca arsă. „Vai de mine !“ exclamă ea (acel vai de mine pe care aveam să-l aud de mii de ori de atunci înainte). „Vai de mine ! Ora *șapte* ! Mă omoară fiu-meu ! Stau, netrebnica de mine, și vorbesc despre vrăji. Ar fi trebuit să fiu acasă de la șase jumătate, să-l trezesc. Azi e de noapte la ziar. Are obiceiul ăsta prost că nu se scoală singur nici dacă trag tunurile de pe Licabet[1] lîngă urechea lui. Trebuie să-l zgîlțîi, să trag pătura de pe el, să-l rog în genunchi să-mi facă favoarea de-a se scula...“

[1] Înălțime din interiorul orașului Atena (n. trad.).

Hm ! Așa îl răsfăța ea pe dumnealui ! De asta se supără el acum cînd nu-i fac pe plac. „Termină, îi zic uneori cînd face scandal, eu nu sînt maică-ta să tremur în fața ta de parcă ai fi zeu, și descotorosește-te de năravuri proaste !"

Acum, cînd au trecut cincisprezece ani, îmi amintesc după-amiaza aceea și îmi zic că viața e ciudată iar noi nu sîntem decît niște jucării în mîinile ei. Cum puteam eu să-mi imaginez că invitînd-o să mai vină, numai și numai ca să-i fac în ciudă Erasmiei, deschideam, cum s-ar zice, un nou capitol al vieții mele ! „Acum știi care e ușa noastră, i-am zis, nu mai aștepta invitații speciale. Vino cînd vrei să bem o cafea împreună." Iar cînd a plecat „Cum ziceai că o cheamă ?" am întrebat-o pe Erasmia. „Ecavi", mi-a zis pe un ton sec. „În sfîrșit, mi-ai adus în casă un om mai de Doamne-ajută !" Erasmia însă începuse deja să se îndoiască că așa stau lucrurile și n-a spus nimic.

Din ziua aceea parcă ni s-ar fi deschis niște ferestre ale vieții lăsînd să pătrundă înăuntru lumină. La început venea mai degrabă rar. Curînd însă ne-am împrietenit mai tare. Mi-a mărturisit necazurile ei, apoi a început să-și spună povestea vieții. Casa lor era cu două străduțe mai jos de a noastră. Își termina una-două treburile și pe urmă venea de-și petrecea timpul cu noi. Și cum nu era dintre cele cărora le place, ca neajutoratei de fiică-mea, să stea toată ziulica cu mîinile încrucișate, îmi

zicea : „Nina dragă, m-am plictisit să stau degeaba, n-ai ceva să-mi dai de cusut ?" Coana Ecavi era croitoreasă ca și biata mama. Aș zice chiar mai bună decît mama. Se uita o dată la tine de sus pînă jos, te măsura din ochi fără să mai folosească centimetrul, lua foarfeca în mînă și croia. Nu folosea aproape niciodată tipare, iar atunci cînd le folosea, nu copia niciodată exact modelul. Se inspira din mai multe părți, lua de la un model mîneca, de la altul gulerul, și tot așa, și ieșeau combinații care erau doar ale ei. Așa că eu am început să scot de prin dulapuri rochii vechi pe care le pregătisem pentru dat, crezînd că nu se mai poate face nimic din ele ; ea le lua și, hîrști aici, hîrști colo, o cusătură aici și alta dincolo, arătau mai bine decît atunci cînd fuseseră noi. Sau cîrpea ciorapii lui Andonis, care, se înțelege, a simpatizat-o imediat. Cînd se întorcea acasă și o găsea la noi, i se lumina fața. „Te-am prins ! îi zicea, nu te mai las ! Hai să te fac un pinacle !" Își reluase fostele obiceiuri. Lua pachetul de cărți, le desfăcea în evantai ca un adevărat expert și se porneau să joace pinacle. Andonis, datorită faptului că nouă ori din zece cîștiga, simțea că nu mai poate de dragul coanei Ecavi. O vedea că face mutra aceea inimitabilă de om învins și se prăpădea de rîs. Cînd se făcea ora știută, coana Ecavi lăsa jocul baltă și sărea în sus. „Doamne, ora *unu* ! Vine fiu-meu de la slujbă și copilul de la școală și nu găsesc nimic de mîncare (Polixeni mînca de prînz la serviciu). Mă reped să le fac niște macaroane, că sînt sățioase..." Ando-

nis însă o prindea de umăr și o așeza jos cu forța. „Nu te duci nicăieri, nu te las eu să pleci ! Vrei să scapi pentru că pierzi mereu, așa e ? Marietto, fa !“ o striga pe Marietta. „Da ce-i, bre ?“ îi răspundea ea. Își vorbeau ca la țară, în glumă. „Du o farfurie cu mîncare acasă la coana Ecavi să aibă fiu-său. Dumneata dă-i cheia îi zicea coanei Ecavi, și agață biletul ăsta pe ușă pentru copil, să vină aici imediat ce se întoarce de la școală !“ Și se așeza singur să scrie biletul. „Dragilor, protesta coana, Ecavi, ce mai e și asta ? M-ați luat în gazdă ? Știți prea bine că mă omoară fiu-meu dacă se-ntoarce și iar nu mă găsește acasă...“ A doua zi însă venea voioasă să-mi spună : „Ce mai ! Lui fiu-meu i-a plăcut la nebunie musacaua ta ! Cine-i Nina asta misterioasă, mamă ? m-a întrebat, de știe să facă așa o musaca bună ?“ „Spune-i să vină la prînz să mîncăm împreună și să-l cunoască și pe Andonis“, i-am spus într-o bună zi. Brusc i-a apărut pe față o expresie de copil speriat. „Poate glumești. Nu-l cunoști pe fiu-meu ! Nu te uita că eu am ajuns în halul ăsta și nu mai dau doi bani pe aparențe. El continuă să aparțină lumii în care a crescut. Dacă ar ști că eu cîrpesc ciorapii lui Andonis, nu m-ar mai lăsa să vin la voi...“

Încercam să mi-l închipui după descrierile ei. Nu mai mult și nici mai puțin decît aș fi făcut-o fată de oricine altcineva pe care nu-l cunosc și despre care aud ceva. Mi-l imaginam înalt și slab. Și, bineînțeles, nu chel. Niciodată nu mi-au plăcut bărbații chei. I-am găsit întotdeauna puțin respingători.

Încetul cu încetul am aflat povestea vieții ei. Nu cred să mai existe multe femei care să știe așa cum știu eu detalii din viața soților lor. Atunci cînd m-am măritat cu Theodoros, mi s-a părut că mă mărit cu eroul unui roman pe care îl citisem și îl recitisem cu mulți ani în urmă. Bunicul lui era arheolog din naștere „Adică cum arheolog *din naștere*“, o întrebam pe coana Ecavi. „Uite, așa bine, bătea cu bastonul în pămînt și-ți spunea : «Sapă aici». Săpai și găseai schelete de oameni și vase cu monede de aur...“

Judecînd după fotografie, era un om voinic. Maică-sa, în schimb, coana Pighí, fără să fie respingătoare, nu era o frumusețe. „Nu puteai și tu să semeni cu bunicu-tău, buzatule, îi zic cîteodată lui Theodoros ca să-l necăjesc, ți-ai găsit să semeni cu bunică-ta cea urîtă !...“ Coana Ecavi zicea că taică-său s-a hotărît s-o ia pentru că era lată în șolduri. „Credea că femeile cu șolduri late fac copii mulți...“

Semăna cu bietu bunicu-meu. Voiau copii mulți pentru ca să crească populația Greciei, și să ne putem lupta cu turcii, să înfăptuim Marea Idee [1], pe de-o parte, și pe de alta pentru

---

[1] Idee dominantă a politicii burgheze conservatoare grecești. Cu o considerabilă tradiție istorică, ea avea în vedere cuprinderea în granițele statului grec a tuturor teritoriilor locuite de greci, adică, practic, refacerea imperiului bizantin (n. trad.).

ca să aibă plăcerea să le pună nume vechi grecești. Credeau că astfel se putea umple golul care despărțea Grecia antică de Grecia de astăzi. Pentru ei singura diferență consta în nume. În sfîrșit! Speranțele tatălui ei au fost înșelate. Pîntecele coanei Pighí era mereu proeminent dar nu ținea ușor copiii așa cum se întîmplă cu pomii care fac fructe multe dar seci. Sau lepăda, sau mureau la naștere. Dar și cei care au trăit — în afară de Afrodíti — vai de lume! Pe Licurg l-a călcat o căruță. A luat-o calul razna și l-a prins sub copite. Temistocle a călcat pe un cui ruginit și a făcut tetanos. Ismena s-a sinucis. Ahileas a murit de tuberculoză.

Ahileas era copilul răsfățat al familiei. Mai-că-sa îl iubea pentru că era bolnăvicios iar taică-său pentru că era singurul bun la carte dintre copii și voia să-l facă arheolog. Dacă coana Ecavi nu minte, Ahileas era somnambul. Dar nu un somnambul oarecare. „Dragă Nina, nu se urca noaptea pe acoperiș. Se scula în capul oaselor și, în întuneric, își învăța lecțiile, își rezolva problemele de aritmetică și dimineața, cînd se scula, le găsea gata făcute pe toate!" („Nu puteai să fii și tu somnambulă, necuvîntătoareo, îi ziceam fiică-mi, să nu mai cheltuiesc atîția bani pe meditatori?") „Aducea în casă, cum îți spun, statui și vase sparte și le punea grămadă pe verandă. Mama se supăra: «Mi-ai umplut casa de ciurucuri!» îi zicea. «Măi nevastă, îi spunea și el la rîndul lui, Dumnezeu să-l ierte, dacă bărbații ar fi ca femeile, și toate femeile ar fi ca tine, am

trăi încă în peșteri. Cînd crește Ahileas al nostru, se face arheolog, o să le lipească și o să le facă așa cum au fost cîndva...» Dar n-a trăit. L-am pierdut în două luni — a făcut tuberculoză galopantă. Și mama care se jurase că dacă cumva Ahileas pățește ceva, o să-l urmeze după patruzeci de zile, și-a ținut jurămîntul: s-a dus și ea în patruzeci de zile!..." „Și cu vasele ce s-a întîmplat?" „Care vase?" „Vasele pe care le-a adus taică-tău și le-a pus grămadă pe verandă." „Aa, vasele!... Hm!... Îți mărturisesc păcatul meu, nu m-am mai gîndit la ele. Cine știe! Le-o fi vîndut scîrba aia de Afrodíti. S-au dus și astea cum s-au dus și terenurile de construcție..."

De fiecare dată cînd își plătea chiria, venea la noi prost dispusă. „S-a dus și prăpădita asta de mie! Și cît ai zice peste vine iar întîi a lunii. Fir-ar să fie, m-am plictisit de viața asta! Nu puteam să am și eu două camere ale mele, să nu mai plătesc chirie la toți netrebnicii? Blestemată fie Afrodíti! Fii pe pace c-o să-i dea ea socoteală, deși se teme, prăpăditei de Evanthía... Taică-meu, Dumnezeu să-l ierte, avea nici eu nu știu cîte streme de pămînt în Ambelokipi[1]. Cred că-ți aduci și tu aminte (asta era o ușoară aluzie la vîrsta mea) că pe vremea aceea în Ambelokipi erau niște terenuri sterpe pe care le vindea statul cu cîțiva bănuți prăpădiți. Tata era om deștept. A prevăzut că într-o zi bună zi Atena o să se mărească și terenurile o să devină valoroase. Așa

[1] Cartier al Atenei (n. trad.).

că de fiecare dată cînd avea bani, mai cumpăra cîte o stremă-două. Dar după ce-a murit Ahileas și apoi mama, a căzut în mîinile lui Afrodíti — eu eram deja măritată și mă stabilisem la Salonic — și matracuca a reușit să-l convingă să le pună toate pe numele ei. Într-o bună zi l-a urcat în trăsură, l-a dus la notar și i le-a donat pe toate, cît mai era încă în viață. Eu și Miltiadis ne-am hotărît s-o dăm în judecată și să contestăm donația, pentru ca să se facă împărțeala în trei, dar în ultimul moment Miltiadis s-a tras deoparte. L-a mituit Afrodíti, altfel nu se explică. Iar noi pe-atunci înotam în bani. Cine să-și imagineze că n-o să ne mai meargă la fel de bine și că terenurile alea prăpădite o să devină așa de valoroase ? Apoi a venit catastrofa din Asia Mică [1], refugiații au năvălit, gîrlă, iar Venizelos [2] a făcut exproprieri ca să le ridice lor barăci. Chiar și acum le mai ridică Metaxas [3] blocuri neamurilor ăstora de turci care au venit fără nimic pe ei și au luat slujbele cele mai bune ! Terenurile s-au dus și înapoi nu ți le mai dă nimeni ! Afrodíti se jură pe ce are mai sfînt că nu a primit nici o despăgubire. N-o cred nici dac-aș vedea-o spînzurată cu

[1] În vremea înfrîngerilor suferite de trupele grecești în anul 1922, populația greacă din regiune, al cărei număr se ridica la 2 milioane, a fost silită să se mute în Grecia continentală (n. trad.).
[2] Prim ministru al Greciei (1864—1936) (n. trad.).
[3] General, a instaurat o dictatură fascistă la 4 august 1936 (n. trad.).

capul în jos. Nu numai că a luat despăgubire, dar a și apucat să vîndă *înainte* de expropriere !..." Și tot așa și tot așa.

Legăturile cu fratele ei Miltiadis nu erau cele mai grozave, deși stăteau împreună. Miltiadis era ofițer în rezervă. Luptase la Sarandaporo, Bizani, Sagario [1] și așa mai departe. Cele mai multe grade le luase pentru fapte de vitejie. Era eroul familiei. Ea ținea pe comodă două obuze pe care i le adusese ca amintire din războaiele balcanice. Atunci cînd am cunoscut-o eu însă, obuzele încetaseră să mai însemne pentru familie luptele sacre ale neamului. Le aminteau mai degrabă poznele pe care le făcea Theodoros în copilărie. Cînd nu era cuminte, coana Ecavi îl închidea într-o cameră în care se găsea comoda cu obuzele. Într-o bună zi a uitat că-l încuiase acolo. Lui i-a venit să facă pipi, a strigat și, văzînd că nu-l aude nimeni, a făcut în obuze. Serios și greoi cum e acum, nu pot să mi-l închipui copil, ba, mai mult, copil zburdalnic. E imposibil să ți-i imaginezi pe unii oameni copii, tot după cum atunci cînd vezi unii copii îți dai imediat seama cum or să arate cînd or să fie mari.

Miltiadis era venizelist. De cîte ori vorbea de convingerile lui politice, coana Ecavi își cobora din instinct glasul. Nu că ar mai fi existat vreun pericol. Cui îi mai păsa în '37 și '38 dacă ești venizelist ? O făcea dintr-o veche de-

[1] Localități unde s-au dus lupte în timpul războaielor balcanice (1912—1913) (n. trad.).

prindere. A existat o vreme cînd a fi venizelist echivala cu ceea ce înseamnă azi să fii comunist. Nu era glumă. Odată, cînd s-a întors regele Constantin[1] din exil, a fost și tata în pericol de a-și pierde postul la Universitate. Și el era venizelist. Deși nu era fanatic ca ceilalți — nu-i plăcea politica —, l-a votat pe Venizelos, pentru că se îngrijea cît de cît de cei săraci. Nu era tata omul care să se limiteze la un program politic. „Fii pe pace, spunea, ambele partide fac la fel de mult rău Greciei. Important e să fii om, și de aceea trebuie să-ți vezi singur de reușită. Orice regim ar fi la putere întotdeauna vor exista oameni și vite..." Cînd Kondylis[2] a făcut plebiscit și l-a readus pe Gheorghios[3] pe tron l-au exclus pe Miltiadis din armată pentru că era element turbulent. Coana Ecavi venise la Atena pe vremea aceea. L-a văzut decepționat și fără bani — nu-i ajungea pensia pe care o primea, vorba aceea, nici ca să-și cumpere țigări — și i-a propus să stea cu ei ca cel puțin să nu mai plătească chirie. Curînd însă a început cu mofturile și apoi s-au pus pe ceartă. Ea îi spunea să-și ia un serviciu ca toți colegii lui, Miltiadis însă nici nu voia să audă. Spera ca lucrurile să se schimbe repede și să fie reprimit în armată.

[1] Constantin I, rege al Greciei între 1913—1917 (n. trad.).

[2] Georgios Kondylis (1879—1936) general și politician, prim-ministru în 1926 și 1935 (n. trad).

[3] Regele George al II-lea al Greciei (1890—1947). A domnit între 1922—23; 1935—41 și 1946—47. (n. trad.).

Pînă una-alta lenevea prin cafenele, jucînd table și înjurîndu-l printre dinți pe Metaxas. De cîte ori trecea prin hol și-i vedea fotografia, scuipa ostentativ. Asta era încă unul din motivele pentru care se certau. Nu-i păsa ei de Metaxas, Doamne păzește! În felul ei semăna cu bietul tata. Se temea să nu-l vadă Theodoros care era un susținător fervent al regimului și ca nu cumva într-o bună zi să se încaiere unchiul cu nepotul, iar ea ce să facă, să stea și să se uite la ei?

Toate astea i le trecea cu vederea. N-a putut însă să-i ierte mania de-a se amesteca în educația lui Akis și de aceea pînă la urmă s-au certat. Coana Ecavi nu-l lăsa să iasă pe stradă și să se joace cu ceilalți copii din cartier. Îl punea să brodeze, sau îi făcea ea păpuși și-l obliga să se joace cu ele. Miltiadis se uita și i se făcea rău, se trezea în el conștiința națională. Cum, tineretul grec, care n-ar fi trebuit să aibă altă preocupare decît armele, să se joace cu păpușile!... I le lua și le arunca la gunoi. Urma un conflict homeric. Coana Ecavi venea și-mi povestea cu năduf.

Dacă ar fi să te iei după fotografie (acum o ținem noi în hol) soțul ei era un bărbat frumos și scos ca din cutie, cum era și bietul tata: guler scrobit, cravată argintie, butoni cu diamante și așa mai departe. Într-o zi, curînd după ce ne cunoscusem, m-am dus la ea acasă și ne uitam amîndouă, îmi aduc aminte, la fotografiile de pe pereți. „Frumos bărbat", îi zic. „Mda, *așa* arăta cînd a venit și m-a cerut

de la tata. N-ai văzut om mai de lume ca el. Totdeauna se îmbrăca cu lucruri mai scumpe decît îi permitea buzunarul. Degeaba se zice, îmi spunea, că nu haina face pe om. Aici, la noi, în Grecia, lumea te judecă după ce vede. Așa că în loc să se ducă la Universitate unde îl trimisese bietul părintele Longos, și-a făcut cărți de vizită, a scris «avocat» sub numele lui, și-și petrecea timpul plimbîndu-se în sus și-n jos și făcînd curte fetelor de prin cartier. Casa tatii era pe strada Sfinții fără trup. Dacă trecem vreodată pe acolo, o să ți-o arăt. În față are o terasă cu cariatide. Cînd trec pe-acolo și le văd, îmi dau lacrimile. Acolo îmi petreceam eu după-amiezele. Udam florile, apoi mă așezam pe un scaun și brodam. Iannis locuia puțin mai sus, și de fiecare dată cînd trecea îmi făcea un compliment — prostiile pe care le spun băieții fetelor pînă cînd le cuceresc. Eu eram serioasă și rușinoasă. Mă roșeam pînă în vîrful urechilor și fugeam înăuntru. El s-a încăpățînat. Ce și-o fi zis : asta e mai altfel decît celelalte... Într-o zi a venit și m-a cerut de la tata. Chiar și după ce ne-am logodit eram foarte rezervată față de el. Mamă, îi zic într-o zi mamei, să nu mă pui să spăl vasele cînd vine domnul Longos. «Și de ce mă rog să nu te pun să speli vasele cînd vine domnul Longos ?» Pentru că trebuie să-mi suflec mînecile și-mi vede alunița de pe mînă. O să rîdă de mine. «Mare lucru, zice mama, odihnească-se în pace ! Mare lucru. De-ai ști tu ce te așteaptă după ce te măriți !...» Eram complet nevinovată, dragă Nina. Acum stau și mă

gîndesc cît de mult îl schimbă viața pe om. Cum s-a prefăcut mielușelul blînd care eram cîndva în fiara care sînt acum.“ „Ei, nu vorbi așa, îi ziceam eu, nu ești fiară. Îți place să te prefaci. Ce școală a făcut bărbatu-tău ?“ „Dreptul. N-a avut răbdare să-și ia diploma. A început să facă tot felul de treburi de alergătură. Comerț. La început am locuit la mama mea. Apoi ne-am mutat singuri peste drum de Theseion[1]. Acolo i-am născut pe toți copiii în afară de Dimitris. Pe el l-am avut la Salonic.“ „Dar la Salonic de ce v-ați dus ?“ „Lui Iannis nu-i plăcea la Atena. El era din Macedonia. Nu-i plăcea să trăiască în atmosfera vechii Grecii. Îmi aduc aminte că eram însărcinată cu mama lui Akis, vine într-o seară pe la miezul nopții, era ianuarie, și un frig de crăpau pietrele, mă trezește și, fără prea multe explicații, îmi zice : «Fă-mi valiza și pregătește-mi niște haine. Mîine plec cu Pavlos Melás[2] în Macedonia.» Pe vremea aceea Turcia se dăduse la fund și grecii se certau cu bulgarii, vorba aceea, ca moștenitorii unchiului bogat. Pe mine cui mă lași, Iannis ? îi zic. Ce mă fac cu copiii dacă, Doamne ferește, pățești ceva ? «Nu te teme, nu pățesc eu nimic. Nu sînt eu prost să mă las omorît. Mă duc mai mult să văd care e situația la Salonic. La Atena nu poți să cîștigi...» M-a îmbrățișat și m-a sărutat, și era gata

[1] Templu antic închinat lui Hefaistos, situat în Agora ateniană, cel mai bine păstrat templu antic din întreaga Grecie (n. trad.).

[2] Pavlos Melás (1870—1904), luptător pentru eliberarea Greciei de nord (n. trad.).

de plecare. S-a răzgîndit. A făcut lampa mai mică și — înțelegi tu... Așa era el. Cred că pentru asta îl iubeam. Îl credeam un zeu. Pe urmă l-a sărutat pe Theodoros care era în leagăn și în crucea nopții a pornit la drum... După vreo trei luni a fost rănit la mînă. Cînd a ieșit din spital a venit la Atena. A stat cu noi o lună și s-a dus înapoi la Salonic. A început să facă comerț cu lemn, preluînd tăierea pădurilor mănăstirești. Se gîndea să-și cumpere un șlep ca să transporte cheresteaua. Cîștiga bani cu nemiluita. Dar mie, dragă Nina, banii nu mi-au servit la nimic. Nu-mi plăcea să stăm despărțiți. De cîte ori venea la Atena îi ziceam : Ia-ne și pe noi la Salonic, Iannis, nu mai vreau să stau singură ! «Lasă chestiile astea, zice el ultima oară cînd a venit, lasă chestiile astea. Situația e proastă. E posibil să fie război.» Parcă ar fi știut ! N-a trecut nici o lună și a izbucnit primul război balcanic. În fiecare zi așteptam să apară sau să scrie. Nimic. Nu-i plăcea să corespondeze. Au trecut două luni, trei, stăteam să înnebunesc. Gata, îmi ziceam, mi-am pierdut bărbatul. Sau l-au omorît, sau i-a luat mințile una d-alea, că același lucru ar fi, și ce mă fac eu cu patru copii ? — între timp văzusem că sînt iar însărcinată. Ce s-o mai lungesc, m-am hotărît să mă duc și să-l caut. Dacă tu, blestematule, crezi, mi-am zis, că sînt tot Ecavi care se rușina să-și suflece mînecile, să vii tu să-mi faci cîte un copil și să pleci, te-ai înșelat amarnic. Mi se pare mie că ai întrecut măsura. Vezi tu acuma cine e Ecavi a ta. Îți arăt eu ție și cea-

laltă față a medaliei !... Mă duc la palat și cer audiență la Sofia. Pe vremea acea mai era încă principesă, soția moștenitorului. Mă primește la o oră anumită. Îi sărut mîna și îi spun : Alteță, uite cum stau lucrurile. Doresc să mă trimiteți la bărbatul meu. «Vezi-ți de treabă, femeia lui Dumnezeu, îmi zice, cum să te duci cu trei copii în plin război ?» Înțelegi tu că nu vorbea chiar așa, nu știa bine grecește. «Dacă nu are bani, îmi zice, azut eu». Bani se găsesc, îi zic, mijloace de transport nu sînt și am auzit că aș putea merge cu o navă sanitară. M-am dus la Crucea Roșie și mi-au spus că depinde doar de Domnia-ta... În două zile iată-mă ajunsă la Turnul Alb[1] ! Nina dragă, mă mir și eu ce curaj am avut. E adevărat că turcii între timp se risipiseră, dar spiritele erau încă încordate. Grozavii noștri aliați, bulgarii, s-au înfuriat tare că n-au putut ei să intre primii în Salonic. În fiecare zi erau ciocniri, nu îndrăznea nimeni să iasă seara singur. În fiecare dimineață găseau doi-trei de-ai noștri înjunghiați. Imediat ce-am debarcat mi-am lăsat copiii la o familie cu care călătorisem și m-am dus să caut biroul avocatului Papathanasiu. Știam că e prietenul lui bun din Salonic. Îl găsesc cu chiu cu vai, intru, și îl aflu pe domnul instalat comod pe-un fotoliu de piele, ca un băcan care dă pe datorie ! A sărit în sus cînd m-a văzut și a izbucnit în rîs. «Leoaico, zice, ai venit ! Ha, ha, ha ! Știam

[1] Construcție medievală, situată pe malul mării și devenită simbolul orașului Salonic (n. trad.).

eu c-ai să vii ! Ha ha ha !» De-atîta rîs nici nu mai putea să vorbească. «Hristo, îi zice lui Papathanasiu, vino să ți-o prezint pe nevastă-mea. Ea e exact ce ne trebuie ca să-i lichidăm pe toți dușmanii !...» Dar nu m-a întrebat, dragă Nina, cum te-ai descurcat atîta vreme, măi nevastă ? Ce le-ai dat de mîncare la copii ? Așa era el. În sfîrșit, între timp în afară de comerțul cu lemn se ocupa și cu aprovizionarea armatei și pusese bani serioși deoparte. L-am pus de-a cumpărat imediat casa unui bei cu mobilă cu tot. Turcii plecau fuga-fuguța și vindeau tot ce aveau pentru o bucată de pîine. În casa aceea au crescut copiii mei. În bogăție. Nu văzusem eu așa belșug în casa lui taică-meu și nici măcar nu visam... Îți închipui că acolo unde locuiam mai erau încă mulți turci. Plecaseră cei bogați, dar săracii nu aveau unde să se ducă. Țara săracului, vorba aceea, e acolo unde are ce să mănînce. După catastrofa din Asia Mică au plecat și ei cu schimbul de populație. Mi-ar fi plăcut să-i vezi cum plîngeau. Ne îmbrățișau și ne sărutau. Fir-ar ei să fie de turci, au știut să ne țină în jug atîtea sute de ani. În sfîrșit, au trecut toate. Să-ți spun adevărul adevărat, turcii pe care i-am cunoscut eu erau pîinea lui Dumnezeu. Nu trecea nici un cerșetor să nu se îndure de el. Turcoaicele, fie ele binecuvîntate, mă chemau după-masa să bem cafea și-mi dădeau în cărți. De la ele am învățat și eu. De fiecare dată îmi cădea zecele de pică. «Ciudat, îmi zicea Nairedin. Ședea cu picioarele încolăcite și fuma ca un horn. Ciudat. Nu te văd cu bărbatul tău. Lui îi cade

alta...» Eu rîdeam. Egoismul și vanitatea mea nu aveau limite. Eram sigură pe mine. Asta mi-a fost greșeala. Mă încrezusem. Ce-mi pasă, ziceam. Pot să-i cadă și-o sută de femei. Oriunde s-ar duce, tot la mine și la copiii lui se întoarce. Eu sînt stăpînă în casa lui... N-am luat în seamă nici semnalul de alarmă al Sfintei Anastasia..."

„Cum a tras Sfînta Anastasia semnalul de alarmă ?" o întreb.

„Nu rîde. Dacă-ți povestesc, ai să înțelegi... Într-o vară ne-a trimis «dumnealui» la Valta. I-am luat cu mine pe toți copiii în afară de Eleni, leită fiică-ta, care rămăsese corigentă și trebuia să stea la Salonic ca să ia meditații. Nu-i părea rău. Era încîntată să rămînă acasă să facă pe gospodina și să aibă grijă de taică-său. Pe mine nu mă suferea pentru că eram severă, pe el însă îl adora. Atunci nu existau încă curse de autobuz, o parte de drum mergeai cu trăsura — sau cu șlepul, dar Polixeni avea rău de mare — și de acolo cu măgarul. Iannis avea nevoie de trăsură așa că am luat o cabrioletă. Pe drum am văzut un schit. Ce schit e ăsta ? îl întreb pe vizitiu. «Schitul Sfintei Anastasia Tămăduitoarea.» Și chiozvîrta asta care atîrnă ce mai e ? «Clopotul.» Mi s-a părut foarte caraghios ! M-am pus pe un rîs nervos. Halal clopot îi zic. Altceva mai bun n-au avut, de-au atîrnat ei o ciozvîrtă ?" Era să mă prăpădesc de rîs !... În sfîrșit, ajungem în satul de unde trebuia să luăm măgarii. Se înnoptase. Copiii erau morți de oboseală după

atîta drum cu trăsura. Să mîncăm — mi-am zis — și să-i pun imediat să doarmă — cînd iacă vine stăpînul măgarilor și-mi spune : «Pregătiți-vă de drum. Plecăm !» Doamne păzește ! îi zic. Numai acum ne-am înțeles că plecăm mîine dimineață, ce te-a apucat așa, dintr-o dată ? Eu de-aici nu mă mișc ! Pe vremea aceea bîntuiau încă tîlhari prin sate. Stăpînii de măgari făceau caravane pentru mai multă siguranță și toți cei care veniseră acolo să-și petreacă vara hotărîseră să plece imediat, ca să meargă pe răcoare. Dacă am fi rămas în urmă ar fi trebuit să așteptăm două, sau chiar trei zile pînă s-ar fi strîns din nou destulă lume pentru o caravană. Înjurînd călătoriile și pe stăpînii de măgari, am încălecat pe-un măgar. Theodoros care de-acum era băiat mare, avea măgarul lui. Cei doi mai mici, Dimitris și Polixeni erau împreună pe un alt măgar. Copii, să vă țineți bine, le spun eu, măgarii sînt animale răbdătoare, dar dacă se înfurie, te-aruncă jos cît ai zice pește. Cu toate asigurările stăpînului, am pornit cu presimțirile cele mai rele. Vedeam întunericul din jurul meu, auzeam broaștele în baltă și urletele fiarelor sălbatice din pădure și mi se făcea părul măciucă. Rău mi-a părut că nu mi-am ascultat instinctul și n-am rămas în sat. Nu s-ar fi făcut gaură în cer dacă ajungeam la Valta cu două zile mai tîrziu. Aici casa era plătită dinainte și ne stătea la dispoziție. Pe cînd așa, îmi ziceam eu, ajungem tocmai la miezul nopții și sculăm gazdele din somn. Ce vină au ei ? Pe cînd mă gîn-

deam la toate astea, Dimitris se întoarce către mine și-mi spune : «Mămico, Xeni e bolnavă !» Îl strig pe stăpîn, oprește măgarii, descalec, îi iau mîna în mîna mea, ardea. Cît mai avem de mers ? îi zic. «Vreo două ore.» Încalec din nou pe măgar și-o iau în brațe. Cu o mînă țineam șaua și cu cealaltă o țineam pe ea strîns în brațe. Ai răbdare, fetițo ! îi spuneam. Nu mai geme că mi se rupe inima. Un pic mai avem și ajungem... pînă să ajungem însă, ea era în ultimul hal. Am trezit-o pe gazdă, ne-a arătat camerele, într-una dintre ele i-am pus pe băieți să doarmă, în cealaltă pe Polixeni și l-am trimis imediat pe băiatul lor mai mare să cheme doctorul. Stăteam lîngă ea și-i puneam comprese cu oțet dar febra nu-i trecea deloc. Gemea, tremura îngrozitor, i se tăia respirația. Aveam impresia c-o pierd dintr-un moment într-altul. N-a venit încă doctorul ? o întrebam pe gazdă. «Vine, zicea ea, vine !» În loc să vină doctorul s-a întors băiatul să-mi spună : «Doctorul e plecat în alt sat, vine mîine seară». Și acum, dau eu un strigăt, frîngîndu-mi mîinile, și acum ce mă fac cu fata ? «Stai, cucoană, îmi zicea gazda, n-are nimic. A obosit de călătorie, o să-i treacă.» Hm ! O să-i treacă ! mă gîndeam eu. Oameni de la țară. Ce știu ei despre boli ? Pentru ei ori om ori vită, totuna. Cum să stau liniștită, femeia lui Dumnezeu, îi spun, cum să stau liniștită, cînd bîntuie frigurile și fata poate să moară în douăzeci și patru de ore ? Am trimis gazda să se culce. Nu doresc nimănui să simtă deznădejdea pe care am simțit-o eu în seara aceea. Ședeam

la căpătîiul lui Polixeni și-i vorbeam de parcă îmi pierdusem mințile. Ce ai, fetița mamii ? o întrebam. Cine te-a deocheat de stai să mori ? Pe urmă m-am ridicat și am început să mă plimb prin cameră ca o leoaică în cușcă. Habar n-aveam cît e ceasul. Mai era foarte puțin petrol în lampă, flacăra se făcea din ce în ce mai mică. Mă gîndeam : s-o trezesc iar pe gazdă, sau nu ? Atunci am observat pentru prima dată candela care ardea în fața iconostasului. Mi-am simțit dintr-o dată picioarele muindu-se. Cad pe jos și mă apucă remușcările și, cum se face că tocmai atunci mi-am adus aminte de schit ? Îmi zic : Sfîntă Anastasia Tămăduitoare ! Iartă-mă că am rîs de clopotul tău. Fă-o bine pe Xeni și am să-ți aprind o candelă la căpătîiul ei !... Ea mi-a ascultat ruga. Mare e puterea ta, Sfîntă Anastasia ! Dintr-o dată o prinde pe Xeni o nădușeală ! Udă leoarcă toate cearșafurile. Și unde nu se putea mișca de parcă era moartă, o văd că se mișcă. Deschide ochii și-mi zice : «Mamă... apă...» Puțin mi-a lipsit să nu leșin de emoție. În loc să-i dau apă, am căzut din nou în genunchi și am făcut o rugăciune... Îți povestesc toate astea ca să înțelegi că Sfînta Anastasia care a salvat-o pe Xeni de la moarte sigură, m-a prevenit și pe mine c-o să-mi pierd repede bărbatul. Cînd ne-am întors la Salonic, m-am dus și am cumpărat o icoană a ei. Am lăsat-o patruzeci de zile la o biserică și cînd am luat-o de acolo i-am dat-o unui călugăr, care venea mereu pe la noi să ne vîndă lumînări și tămîie, să o trimită la Katounakia să mi-o arginteze :

Te rog să le spui să graveze jos : *Dăruită de Ecavi Longos*. Cînd mi-a adus-o înapoi, am văzut că uitaseră să mai pună și Longos. Unde e numele de familie ? îl întreb. Se uită o dată, se uită de două ori, începe să se închine. «Dumnezeule, împăratul cerurilor și stăpînul a toată făptura...» Lasă-l pe Dumnezeu acolo unde este, îi zic, Dumnezeu nu e de vină. Ce mai încolo-încoace, s-a jurat că atunci cînd i-au dat înapoi icoana, numele era la locul potrivit, a văzut cu ochii lui. Sfînta Anastasia l-a șters precis, pentru că a vrut să spună ceva, și i-a tot dat cu lucruri din astea."

„Și dumneata l-ai crezut, coano Ecavi ?"

„Bineînțeles că nu ! Eram Toma necredinciosul, ca și tine. A uitat numele de familie, mi-am zis, și aruncă vina pe sfîntă. Toți călugării sînt niște șmecheri. Cînd însă nu după multă vreme mi-am pierdut bărbatul, mi-am amintit întîmplarea și am plîns amar precum Petru cînd a cîntat cocoșul a treia oară. De atunci nu mai îndrăznesc să-mi dau cu părerea. Tactica cea mai bună, dragă Nina, e : crede și nu cerceta. Ai dreptate s-o blestemi pe preacuvioasă și să-i spui că-i o șarlatană. Dar dacă cumva nu este ? O să-mi spui c-a fost coincidență. Mie mi se pare c-a fost o adevărată minune. «Crezi că ești unică pe lumea asta, părea că-mi spune. Ai început să te încrezi. Ai impresia că ești invulnerabilă. De-ai ști, biata de tine, ce te așteaptă ! În scurtă vreme ai să fii doar Ecavi.» Am plîns cu lacrimi amare. Sfîntă Anastasia, i-am zis, tu, care ai pre-

văzut nenorocirea care mă paștea, nu puteai s-o previi ? Cum poate însă să te ajute o sfîntă sau chiar Dumnezeu ? Ei m-au prevenit. Depindea de mine să deschid ochii și să iau măsuri. Eu însă, mîndră, m-am făcut că nu aud..."

6

De multe ori, cînd eram împreună după-mesele și venea vorba despre căsnicii eșuate și divorțuri, coana Ecavi se aprindea și-și începea pledoaria. Era pentru înțelegerea dintre cei doi soți sau cel puțin pentru toleranță reciprocă. Credea ferm că „ceea ce a unit Dumnezeu nu poate să despartă omul". „În căsnicie, zicea ea, nu trebuie să se amestece nimeni. Vă spun toate astea tocmai pentru că n-am avut noroc..."

„Bărbatului ei i-a luat mințile verișoara ei primară ! interveneam eu ca s-o încurajez. Povestește-ne, coano Ecavi, ca să ne mai treacă timpul ! Știi bine că nu mă plictisesc dacă aud iar istoria."

„Tu nu te-oi fi plictisind, dar eu m-am plictisit să mă aud pe mine însămi. Cîteodată, cînd îmi aud glasul, îmi vine rău... Scîrba i-a luat mințile. I-a făcut vrăji. Ne-am dus într-o seară toți trei la teatru... Nu vă uitați cum arăt acuma. Pe vremea aceea aveam casă cu trei etaje, două servitoare și trăsură proprie. Bărbatul meu era negustor. Toată lumea îl cunoștea la Salonic. Cînd spuneam că sînt doamna

Longos, se închinau oamenii de zece ori. Aveam relaţii în societatea cea mai aleasă. O dată şi-a depus candidatura pentru deputăţie. Ca toţi bărbaţii, era şi el pasionat după politică. La alegerile de atunci a ieşit Venizelos. Bărbatul meu era regalist convins, şi-ar fi dat viaţa pentru regele Constantin. Începuse deja neînţelegerea dintre Venizelos şi rege. În casa noastră se strîngeau toţi regaliştii de vază şi făceau consilii peste consilii, şi eu dă-i şi întinde mese. Dădeam de mîncare ţăranilor ca să-l voteze. Pe vremea aceea nu te vota nimeni dacă nu primea ceva. Vedeam ce se petrece şi mi se făcea scîrbă. Cu mintea mea slabă de femeie prevedeam că n-o să se termine cu bine povestea asta. Şi eu îl iubeam pe rege, dar eram de părere că nu avea de ce să se amestece în politică. Ce mai e şi asta, mai Iannis? îi ziceam. Dă-l încolo de Constantin şi dă-te cu Venizelos c-o să-ţi meargă bine! Ce să-ţi spun, halal bine ne-au făcut nouă regii! Dacă, Doamne păzeşte, îţi pierzi într-o bună zi averea, crezi că vine Constantin să se uite la tine? Bărbaţii n-au minte. Sînt ca nişte copii. Sacrifică totul pentru o idee. Îşi lăsa afacerile şi se ducea în Halcidica[1] să ţină discursuri... Le promitea sătenilor marea cu sarea. Pînă la urmă a rămas cu buzele umflate. Cel de Sus s-a uitat la el şi i-a zis: avere ai, lumea îţi stă la picioare. Ai familie care te adoră. Tot nu eşti mulţumit? Vrei să ajungi deputat? Lasă că-ţi trag eu una să mă ţii minte... S-a

[1] Peninsulă în Egeea de Nord (n. trad.).

supărat. Era să moară de necaz. I se părea că i s-au înecat toate corăbiile. Ca să uite de toate, m-a luat şi ne-am dus o lună la Viena. *Acolo* să vedeţi voi cum trăieşte lumea! Ce palate, ce teatre, ce cafenele! Mi le amintesc ca prin vis. În scurte vorbe, eram înlesniţi. Aşa că ce mi-am spus — pe ochii mei! de cîte ori îmi aduc aminte, mi se face silă de mine — aşa că ce mi-am zis: Ecavi, tu ai avut noroc în viaţă. Ai luat un bărbat cumsecade. Ai datoria să-ţi ajuţi rudele... Soră-mea, Afroditi, era măritată, frate-meu Miltiadis, era ofiţer în armată. Nu avea nici unul nevoie de ajutorul meu. Singura din familie pe care puteam s-o ajut era o verişoară, scîrba de care vă spun. Făcuse aproape treizeci de ani şi încă nu se măritase, pentru că nu avea zestre. Fă un bine, Ecavi, mi-am zis în sinea mea, şi cerul o să-ţi răsplătească copiii. Se-ntoarce roata. Poate că şi tu într-o zi ai să ai nevoie de ea. Am chemat-o la noi pentru cîtva timp, să stea în lumea bună, să se făţuiască. Mă gîndeam că-şi poate găsi un bărbat bun printre prietenii lui Iannis. La nevoie i-am fi dat şi ceva zestre. Vorbisem cu Iannis şi era de acord. N-a fost nevoie să-i găsesc eu bărbat. Şi l-a găsit singură. Cum s-au încurcat? Cînd au început să aibă legături? Habar n-am! Un singur lucru ştiu: pînă atunci eram perechea cea mai fericită din lume şi dintr-o dată am început să ne certăm din te miri ce. Iannis nu mai era cel de odinioară. Vrăjile acestei Circe îl făcuseră alt om. În seara cînd vă spuneam că ne-am întors de la teatru, am luat-o înainte

să deschid ușa, cînd, mă împiedic de ceva negru. Intrăm, iau lampa de pe consolă, ies, și ce-mi văd ochii ? O găină neagră ca smoala și umplută cu ață și ace ! Nimeni nu poate să mă convingă că nu era opera lui Fróso — Fróso o chema. Din seara aceea ne-a mers tot mai rău. Fróso venise să stea două luni. A stat șase. A trebuit să se îmbolnăvească maică-sa ca s-o ia din loc. Dacă nu cumva asta făcea parte din programul dinainte stabilit. De-atunci, una-două Iannis se ducea la Atena. Ce mai e și asta ? îmi ziceam. S-o fi încurcat într-adevăr cu vreuna și se adeverește ce-mi spuneau turcoaicele ? Nu m-am gîndit la Fróso nici un moment. Pînă-ntr-atît eram de naivă și credulă. Numai de-asta mi s-au întîmplat toate. Din păcate, în viață nu poți avea încredere nici în propriul tău frate. Așa stăteau lucrurile cînd necuratul a făcut să mă și îmbolnăvesc grav. Doctorul mi-a găsit un chist la uter și mi-a spus să mă operez imediat. Puteam foarte bine să mă operez la Salonic. Iannis însă a insistat să vin la Atena. Avea el planurile lui. Nici măcar nu m-a lăsat să-mi iau la revedere de la prietenele mele. M-a urcat în tren, m-a adus la Atena și m-a internat la spitalul Evanghelismos. Cînd a ieșit sora și ne-a lăsat singuri — «Evi, îmi zice, c-așa îmi spunea, nu crezi c-ar fi o idee bună s-o iau pe Fróso ca să aibă grijă de copii cît lipsești tu ?». Foarte bună idee ! îi zic. Foarte bine ai face s-o iei ! De ce nu m-am gîndit mai de mult ? Ai grijă, Iannis, să-i găsești și ei un băiat bun, ce dracu', doar ai atîția

prieteni. N-o fi ea frumusețea pămîntului și, fie vorba-ntre noi, îmi pare cam rece cu bărbații, ți-ai dat și tu seama, cred. Dar are și calități. Hai să-i facem un rost, chiar de-ar fi să nu ne rămînă niciodată recunoscătoare... Cît am stat în spital, venea Iuda de mătușă-mea să mă vadă de trei ori pe săptămînă și mai avea și îndrăzneala să-mi aducă flori. Cînd am terminat în sfîrșit cu febra și am început să mă întremez, i-am scris să vină să mă ia. Imediat ce-a primit scrisoarea mea, a luat rapidul și de la gară a venit direct la spital. Cînd l-am zărit, am tresărit. Asta nu e Iannis al meu, mi-am zis. E *ceva putred* în Danemarca. Ce ai de arăți așa ? «Nimic, sînt obosit de drum. N-am mai găsit cușetă și am călătorit incomod.» Slavă Domnului, îi zic. Aveam multe presimțiri rele... S-a ridicat de pe scaun și s-a dus la fereastră. Se prefăcea că se uită afară. Era iarnă, luna februarie, bătea un vînt puternic. Vîrful chiparosului care ajungea pînă la fereastra mea se clătina ca de neliniște. Simțeam o tristețe greu de explicat, o apăsare pe inimă. Cu toate asigurările lui, presimțeam că se întîmplase ceva... Se înțelege că n-aveam nici o dovadă concretă. Eram pe punctul de a suna după soră ca să-mi ajute să-mi fac valiza, cînd numai ce-l văd că se întoarce și cu un aer indiferent îmi zice : «Am uitat să-ți spun. I-am scris mamei că te-ai operat și te așteaptă la ea pentru vreo două săptămîni, ca să-ți revii și să pui la loc kilogramele pe care le-ai pierdut.» Poftim ? i-am zis. Eu am numărat zilele ca pușcăriașii ca să mă-ntorc acasă,

să fim iar împreună, și tu vrei să mă trimiți la țară ? Au intrat zilele-n sac ? Am căpiat să mă duc acum, pe timp de iarnă ? «N-am zis că trebuie să te duci cu forța, mi-a răspuns. Știa el cum să mă ia. Știa că dacă insistă prea mult, intru la idei. Și eu sînt convins c-o să-ți facă bine. Du-te și ți-i aduc și pe cei mici, să-i vadă și ei pe bunici. Nu-i nimic dacă lipsesc puțin de la școală... Doar știi că mama e supărată că nu te duci niciodată să stai la ea. Are impresia că n-o suferi.» Asta-i acuma, îi zic. Știi foarte bine că n-are dreptate. Anul trecut m-am rugat de tine ca de nu știu ce să mă lași să merg la Litóhoro, tu ai insistat să mergem la Valta. Dacă mergeam la Litóhoro, poate că nu se îmbolnăvea nici Xeni... Am înțeles că nu puteam să refuz. Am înghițit în sec. Soră, i-am zis infirmierei, pregătește-mi te rog valiza. Și dintr-o dată m-am simțit la marginea prăpastiei...

Socru-meu ne aștepta la gară. În sat ajungeai pe măgar într-o oră. Ninsese cu o seară înainte și se depusese zăpada de-o palmă. Poate din cauza slăbiciunii, poate de unde schimbasem aerul, poate de supărare, tremuram ca o piftie și-mi clănțăneau dinții. Iannis mi-a coborît valiza din tren, i-a sărutat mîna lui taică-său. «Vino și tu, măi, băiatule, să stai vreo două-trei zile la noi», i-a zis. Bietul popa Longos ! Era un om de aur. Chiar atunci a șuierat trenul. Fără să-i spună nimic lui taică-său, a făcut un salt pe scara trenului și mi-a strigat : «Rămîne cum ne-am înțeles !» Îmi spusese : «Dacă nu vin să te iau, să nu te miști

de-aici». Se întoarce, i-am spus socrului meu, și aduce și copiii... A trecut însă o lună și el n-a mai dat semne de viață. Eram pierită de neliniște. În loc să mă îngraș, slăbeam mai rău. Cu toate îngrijirile sărmanei mele soacre, mi se părea că sînt la închisoare. Mamă, îi zic într-o bună zi, ce mă sfătuiești să fac ? «Să faci bine și să pleci la Salonic de una singură.» Și dacă se supără ? «N-are decît...» Biata preoteasă ! De cîte ori fac colivă o trec prima în pomelnic... Am ajuns pe seară. Iau cabrioleta, mă duc acasă, cobor, și, cînd să plătesc vizitiul, mă uit la ușă și rămîn trăsnită : era închisă cu lacătul ! Mă uit în sus și văd obloanele trase de parcă casa nu mai era locuită de ani de zile. Așteaptă ! îi spun vizitiului. Mă duc și bat la ușa unei vecine. După ce am aflat isprăvile dumnealui și mi-am revenit din amețeală, m-am urcat iar în trăsură și i-am zis vizitiului : Repede la avocat ! Strada Evzonilor 13... Era un cunoscut de-al meu, regalist și el, mîncase cel puțin de zece ori la noi. Am fost foarte îndrăzneață în fața lui. Mă primește în salon bietul Armenopoulos (așa îl chema) — îi cad la picioare și-i zic : Soarta îmi e în mîinile dumitale. Mi-am pierdut bărbatul. Dă-mi-l înapoi !... Pe cînd încerca să mă ridice, vede pe covor o baltă de sînge. Le strigă pe nevastă-sa și pe soacră-sa, cheamă ambulanța și mă duc la spital... O prietenă de-a mea, Domna, — fie binecuvîntată —, mi-a spus cum se întîmplaseră lucrurile : deci, bărbatu-meu m-a lăsat la spital și s-a întors cu Fróso

la Salonic, unde a început să răspîndească zvonul că-l părăsisem. S-a înțeles cu misiții, a vîndut casa, a cumpărat una nouă, în alt cartier. Vroia să rupă orice legătură cu trecutul. A dat afară servitoarea. Pe fiu-meu cel mai mare l-a dat intern la Liceul Tzotilis și pe fiică-mea cea mare la Liceul american. Făcea pe soțul părăsit și plîngea cu lacrimi de crocodil dar, între timp înaintase acțiunea de divorț pe motiv că părăsisem domiciliul și mă stabilisem într-un loc necunoscut ! Tu auzi ce-ți spun ?"

„Aud."

„N-a fost în stare să termine dreptul, dar cunoștea ca nimeni altul toate chichițele astea diavolești. Și îmi trimite, domnule, citații — unde credeți ? La o ghicitoare în cafea, coana Thalia. Mă duceam pe vremuri la ea cu Domna și ne ghicea în cafea, așa, ca să ne treacă timpul. Și pentru că femeia refuza, cum era și firesc, să le primească, mizerabilul de ușier de la tribunal, plătit gras — și-și mai zic bărbați ! — i le agăța pe ușă, le lăsa la domiciliu — cum zic juriștii — și pleca. Cînd mi-a făcut suficiente somații după lege, s-a prezentat într-o anume zi la președintele tribunalului cu doi martori plătiți care au depus mărturie falsă împotriva mea, procesul s-a judecat în absența mea, sentința s-a dat în favoarea lui, și a doua zi s-a însurat cu Fróso care între timp purta în pîntecele ei un bastard. Domna a răscolit peste tot să-mi dea de urmă, să afle ce se întîmplase. Era convinsă

că l-am părăsit. Dacă i-aș fi scris, nu mai treceam prin toate astea. Dar — o să rîdeți — nu i-am scris pentru că mi-era rușine că nu știu să scriu corect. Cînd am ieșit din spital, m-am dus din nou la avocat la birou. Domnule Armenopoulos, i-am zis, așa cum s-au întîmplat lucrurile și din aur dacă mi-l dai înapoi, nu-l mai iau. Dar vreau să-mi iau copiii. N-are nici un drept să-mi ia copiii. Armenopoulos s-a uitat la mine cu un aer trist. «Doamnă Longos, nu vă ascund că sînt cam sceptic. Împotriva lui s-a depus din oficiu o plîngere de bigamie și inducere în eroare a autorităților, dar are, după cum bine știți, bani din belșug și relații serioase în lumea politică. E în stare să prelungească totul încă doi sau trei ani.» Și copiii mei ? «Copiii... Copiii...» Mișca sugativa de pe birou. O lua dintr-o parte și-o punea în alta. «Copiii... nu știu ce să vă spun. Pînă se judecă procesul și i se dovedește vinovăția, el deține tutela. Conform legii...» Fiv-ar să vă fie legile, bărbați nesuferiți ! mă gîndeam eu. Ce mă sfătuiți să fac în timpul ăsta ? «Să vă căutați un avocat care să știe de unde să atace problema...» M-am dus și l-am angajat pe Papathanasiu. Mai bun nu aveam cum să găsesc. Știam că se certaseră pe motive politice și erau dușmani de moarte. Cum m-a văzut, mi-a luat amîndouă mîinile. «Am aflat tot, mi-a zis, am aflat tot ! În analele noastre nu s-a mai înregistrat un asemenea caz. De-acum înainte sînt la dispoziția dumneavoastră, și nu doresc nici un fel de plată...» La sugestia lui i-am luat pe rînd pe toți priete-

nii dumnealui ca să-l țin în tensiune și să-mi adun martori. Nimeni însă n-a vrut să se amestece. Îmi puneau în mînă cîte o sută de parcă aș fi fost cerșetoare și mă alungau cu vorbe mari și promisiuni. Unii chiar îmi făceau avansuri. Cu cel mai mare cinism îmi cereau să le devin amantă. Am dat atîtea palme că mi s-a urît. Nu s-a găsit nici un bărbat adevărat printre toți, unul numai care să se revolte împotriva unei nedreptăți atît de mari ! Din păcate, cînd e vorba de cineva puternic oamenii uită ușor netrebniciile. Mulți dintre cei care veneau în casa mea și-mi lăudau mîncărurile, mergeau acum în casa Frosei, îi spuneau doamna Longos fără pic de rușine. Ca și cînd eu nu împărțisem cu el clipele bune și rele, și n-aș fi fost mama grijulie a copiilor lui. Așa sînt bărbații. Începeau să se adeverească temerile lui Armenopoulos. Procesul se tot amîna. Atunci tribunalele la Salonic erau ca pe vremea turcilor. Nu erai judecat după lege, ci după cîte parale aveai. O să mă întrebați : ce spera el să cîștige cu amînările ? Mai întîi, c-o să mă plictisesc și-o să abandonez lupta. Știa că nu am bani, mergeam prin case și coseam cu ziua, ca să am din ce să trăiesc. Mă trimiseseră părinții la o școală de meserii — vorba aceea, meseria-i brățară de aur. Apoi, se gîndea că pe măsură ce creșteau copiii, mi-ar fi tot mai greu să umblu prin tribunale. Mi-l trimitea pe cel mai mare, pe Theodoros, care terminase Liceul Tzotilis, se pregătea să dea examen de admitere la Drept, și-mi spunea : «Ce-a fost a fost, mămico. De ce să continuăm o poveste așa de neplăcută ? Lumea a început să uite scandalul. De ce să dăm prilej de bîrfă ? Eleni și Polixeni cresc. În curînd sînt de măritat.» Și tot așa, și tot așa. Eram conștientă că lucrurile așa stăteau, dacă judecai drept. Făcîndu-i lui rău, loveam în propriii mei copii. Însă oricît aș fi fost de bună ca mamă, eram și femeie. Și, ca femeie, îmi era imposibil să uit. Trăiam doar în același oraș. Dacă el ar fi luat-o pe Fróso și bastarzii ei și s-ar fi dus la Atena, să mă fi lăsat cu copiii mei să-i cresc cum știam eu, poate uitam. Timpul și depărtarea vindecă totul. Dar ca să plec eu din Salonic, ca și cum a mea ar fi fost vina, ca și cum eu eram de condamnat, mi se părea peste puterile mele. Urmarea a fost că viața în același oraș scormonea mereu rănile vechi și nu le lăsa să se închidă. Treceam pe lîngă casa lor, auzeam voci pe care nu le cunoșteam, vedeam lumină, răzbăteau cîntece, și simțeam cum căpiez. Uneori întîlneam fericitul cuplu pe stradă. Cînd îi zăream, făceam stînga-mprejur și-o luam la fugă. Mi-era frică să nu dăm nas în nas. Nu mai aveam încredere în mine. Eram în stare să tabăr pe ea și s-o mănînc de vie. Nu voiam să iasă tărăboi. De dragul copiilor. În fiecare zi însă se întîmpla cîte ceva care îmi amintea de trecut, de trădarea lui, de ruinarea casei noastre. Venea Dimitris, băiatul cel mic, și-mi spunea : «Mămico, iar m-a bătut tanti Fróso». Bat-o Dumnezeu s-o bată ! Și-o s-o bată. Îl bătea pe Dimitris pentru că venea să mă vadă. Își închipuiau că-l stîrnesc împotriva lor. Îl sileau să chiulească

de la școală ca să mă poată vedea, pe-ascuns. Îl luam în brațe, îl strîngeam și-i spuneam : Ai răbdare, dragul mamei, nu mai e mult și vine ea ziua cînd se limpezesc toate ! Aveam încredere în dreptatea divină. Îl trimiteam înapoi la școală. La prînz, cînd te duci acasă, îi spuneam, cere iertare lui tanti Fróso, spune-i că n-ai să mai faci. Dacă chiulești de la școală, nu lor le faci rău, ci numai ție și mie. Așa s-au scurs doi ani. Singurul ghimpe în fericirea lor conjugală era fiică-mea, Eleni. Nu pentru că ar fi ținut cu mine. Ferească sfîntul ! De mică nu mă înghițea și nici acum nu mă înghite și mă învinuiește de ce crezi și ce nu crezi. Dar pentru că ținea la taică-său de parcă — să-mi fie cu iertare ! — i-ar fi fost iubit, era furioasă că nu scăpase bine de mine și s-a trezit cu Fróso. Era o fată rea și i-a făcut multe zile fripte. De vreo două ori a și bătut-o. Îi arunca în față toate murdăriile. S-au hotărît să scape de ea, și, ce și-au zis, cel mai bine s-o mărite. Într-o bună zi mă trezesc cu Tavlaridena, proprietăreasa mea, fie binecuvîntată, că-mi zice : «Ai auzit ?» Ce s-aud ? «O mărită pe Eleni.» Care Eleni ? «Fata dumitale.» Ei ! zic eu, era timpul. De cînd o știu era înnebunită după bărbați. De la treisprezece ani ședea în fereastră și-și făcea ochi dulci cu soldații. «Nu mă întrebi cu cine-o mărită», Cu cine ? «Cu Babis !» Nu cunosc nici un Babis. «Unul mai rău nici că se putea, zice. Babis ! Ăla adus de spate de vine la fereastra maică-si, și-i strigă porcării !» Vai de mine ! țip eu și mă iau cu mîinile de cap. Cum să dea ei fata

mea unui drogat ? Nu m-o fi iubit ea, dar mama e tot mamă. Cînd își știe copiii în pericol nu stă să se gîndească care o iubește și care nu. Las la o parte mîndria și demnitatea, mă duc și mă proțăpesc în fața casei lor. Cînd l-am văzut venind îmbrăcat frumos ca un dandy tînăr, mi-am împreunat mîinile ca la rugăciune și i-am spus : Te iert pentru tot ce mi-ai făcut mie. Dacă vrei, mergem chiar acum și-mi retrag plîngerea. (De cîte ori n-o fi blestemat el clipa în care n-a profitat de situație.) Îți promit, i-am zis, să dispar de pe fața pămîntului, să plec și să nu-mi mai auzi de nume. Dar pentru Dumnezeu, n-o distruge pe Eleni. Bărbatul pe care i l-ați ales e de familie bună, dar e bețiv și a ajuns de rîsul cartierului. Eleni n-a împlinit nici șaisprezece ani. Lăsați-o să-și termine mai întîi școala... Iannis, tu m-auzi ? Își luase o mutră distrată. «Te-aud», îmi zice. Îmi dai cuvîntul tău că desfaci logodna ? «Ți-l dau.» Vezi să nu se fi ținut el de cuvînt, blestematul ! Le-a plătit pe toate una cîte una. N-a trecut mult și-au început să-i cadă pe cap necazurile ca cele șapte răni ale faraonului. Roata se-nvîrte, ce să-i faci ? Cel de Sus te lasă să faci nelegiuiri și tu crezi că nu te vede. Și-odată-ți dă una peste cap de le plătești pe toate o dată. Vine Venizelos la Salonic, face un guvern revoluționar, declară război Germaniei și-i aduce pe englezi și pe francezi (eram în 1917). Pe «dumnealui» l-au arestat cu acuzația că aproviziona submarinele germane — pe drept sau pe nedrept, habar n-am. L-au dus în tribunalul militar și l-au con-

damnat la douăzeci de ani de închisoare. Puțin a lipsit să nu-l împuște. Pe deasupra, i-au mai confiscat și două șlepuri. Cînd s-a terminat războiul, a ieșit din închisoare ca toți deținuții politici, și cum era foarte priceput în ale comerțului, a început iar să se pună pe picioare. I-au dat despăgubiri pentru șlepuri, care se și scufundaseră între timp. A ipotecat casa ca să-și adune capital. Și alte lucruri de genul ăsta. Pînă s-apuce să culeagă roade, cerul îi dă altă lovitură. Iese în sfîrșit la lumină chestia cu bigamia. Nu știu dacă procurorul a găsit singur dosarul sau dacă s-a mai amestecat și Papathanasiu. Destul că, după ce și eu lăsasem totul baltă, primesc citație să mă prezint la tribunal. În ziua procesului, Papathanasiu, fără să-mi spună nimic, i-a adus pe toți dușmanii «dumnealui». Erau unii pe care nici nu-i cunoșteam. A venit coana Thalia și-a spus despre citații, au citit o depoziție a răposatei preotese, maică-sa, în care arăta că atunci cînd el intenta împotriva mea proces de divorț pe motiv de părăsire de domiciliu și stabilire de domiciliu necunoscut, chiar el mă trimisese să stau cu ea și așa mai departe. Ce mai tura-vura, i-au condamnat pe amîndoi, pe el la șase luni, pe ea la două, cu drept de recurs pentru că era iar însărcinată. N-a pus el la suflet chestia cu închisoarea, și-a răscumpărat condamnarea și-a ieșit, dar l-a dat peste cap rușinea. Cum să mai poată da el ochii cu clientela ? Papathanasiu n-a mai așteptat mult — de data asta îl rugasem eu — și-a mai intentat un proces pentru educația și tutela

copiilor minori, Dimitris și Polixeni. Theodoros mai avea puțin și împlinea douăzeci de ani, Eleni se măritase de mult și aștepta un copil. Cu două zile înainte de proces l-am întîlnit din întîmplare pe stradă. Era așa de neglijent îmbrăcat, încît eram gata să nu-l recunosc. Gîtul îi înota în guler și pentru prima oară în viață îl vedeam nebărbierit. M-am oprit în loc. Tu ești, Iannis ? l-am întrebat. De emoție m-a apucat tremuratul. Dintr-o dată am început să am remușcări. Gîndul că eram în parte răspunzătoare pentru starea jalnică în care ajunsese singurul bărbat pe care l-am iubit vreodată mi se înfigea ca un cui în inimă. M-am gîndit să alerg pe dată la Papathanasiu și să-l rog să revoce procesul. Cum de-ai ajuns așa ? l-am întrebat. Unde ți-e mîndria, unde e luptătorul lui Pavlos Melás, cum de te-a adus în halul ăsta tîrfa... A zîmbit cu ironie amară. «*Ea* m-a adus în halul ăsta ?» Cînd am văzut că-i ține partea, m-am înfuriat. «Nu-i nimic, îmi zice, să fii sănătoasă. Însă trebuia să te gîndești la copii...» Îndrăznești tu, zic, să amintești numele copiilor ? Te-ai gîndit vreo clipă la ei cînd ai vîndut casa și m-ai părăsit ? Știi că atunci cînd tu erai la închisoare soția ta l-a dat afară pe Dimitris de-a dormit prin căruțe, s-a înhăitat cu derbedei și-a ajuns acum în pragul nenorocirii ? Știi că Eleni e pe punctul să divorțeze ? Cum ți-ai ținut tu promisiunea să rupi logodna aia ? Asta ți-e bărbăția ? Halal onoare !... N-a mai spus nimic, s-a întors și-a plecat de parcă ar fi fost hăituit. După cum mi-a povestit mai tîrziu Polixeni, s-a dus acasă

și le-a rugat să-i încălzească apă pentru baie. Și-a băgat picioarele în lighean și așa a rămas. La înmormîntare nu m-am dus. Nu pentru că n-aș fi vrut. Deși îmi făcuse atîtea, continuam să-l iubesc, că dacă nu l-aș fi iubit i-aș fi arătat spatele și m-aș fi întors la Atena. A venit însă la mine fiică-mea mai mare și m-a pus să jur, cu rugăminți și amenințări, că nu am să merg la înmormîntare, ca să nu rîdă socrii ei cînd o să vadă două văduve. Nu m-au lăsat nici să-i sărut chipul neînsuflețit. Dragă Nina, nu mă mai pune să-mi aduc aminte, că toate astea mă tulbură și pe urmă visez urît noaptea..."

7

DE CÎTE ORI ÎMI POVESTEA despre divorțul lui Eleni era de partea ginerelui. Nu numai pentru că credea nestrămutat în insolvabilitatea căsătoriei „mai ales atunci cînd există copii" și Eleni desfăcuse căsătoria, ci și pentru că felul în care își părăsise bărbatul semăna cu felul cum o părăsise pe ea bărbatul ei.

„Cum să-i găsesc scuze, dragă Nina? îmi spunea. Cum să-i găsesc eu scuze, cînd ea l-a dat afară ca pe-un cîine, așa cum m-a dat pe mine blestematul de taică-său. Nu zic că și el avea o grămadă de defecte, era bețiv, era cu douăzeci de ani mai mare decît ea. Nu era bărbatul pe care îl visasem pentru fiică-mea, și așa cum știi cînd am aflat de logodnă m-am dat peste cap ca s-o desfac. Dar o dată ce l-a luat și aveau copii împreună trebuia să se poarte altfel. Babis avea defecte, dar nu era om rău. O iubea ca un nebun. Numai de ea depindea să-l schimbe după plac, să facă din el alt om. Fiică-mea însă în loc să-l ajute să nu mai bea, i-a făcut viața amară și el s-a văzut silit să bea și mai mult ca să uite. Venea

de la servici și-și găsea casa goală și copilul ud. El, obosit cum era, schimba copilul. Cînd se întorcea doamna de la plimbare îi zicea : «Unde ai fost, Lenaki ?» «Unde am poftit ! Vrei să-ți dau socoteală ?...» Sau venea acasă și-l găsea pe copil plîngînd. «Lenaki, ce are de plînge ?» «L-am bătut.» «De ce l-ai bătut ?» «Așa mi-a venit mie !...» Pe moment el nu-i spunea nimic. Era fricos de felul lui. Le strîngea în el. Sîmbăta cînd se întorcea beat mort se înfigea în ea și, Dumnezeu cu mila ! Casa lor era puțin mai sus de Turnul alb. Nu era prea mare. Două camere cu bucătărie și spălătorie în curte. Avea avantajul că era aproape de serviciul lui. La etaj stătea un văduv cu doi copii, îl chema Hatzis. În casa aia a născut ea primul copil. I-a murit însă după zece zile. Cu mare greutate am reușit să aducem preotul să-l boteze, ca să nu-l îngropăm nebotezat. Hatzis s-a oferit să fie naș. De-atunci au început să aibă relații mai strînse. Anul următor a rămas iar însărcinată. Era pe vremea cînd intentasem al doilea proces împotriva lui taică-său ca să iau pensie alimentară. În după-amiaza cînd l-am văzut pentru ultima oară mă întorceam de la ea. Mă dusesem s-o văd și am găsit-o plîngînd. Ce ai de plîngi ? «M-am certat cu Babis, mînca-l-ar iadul !» Da ce ți-a făcut ? «Mă mai întrebi ? Mă face de rușine în tot cartierul. Blestematul ! Și mai vrea și copii de la mine ! Îi arăt eu lui ! Mîine mă duc și dau copilul afară !...» Era prima dată cînd auzeam că e însărcinată. Nu-mi spusese nimic, nu-mi spunea secretele ei. Auzi, fata

mamei, îi zic, tu ești stăpînă pe tine și nu vreau să mă amestec în treburile voastre. Te rog însă să-mi dai voie nu ca mamă, ci ca mai bătrînă și cu experiență, să te sfătuiesc : ține copilul. Să știi că dacă faci un copil, toate se aranjează. Tu ai să ai o ocupație și Babis o să se adune de prin cîrciumi. Copiii, îi zic eu, sînt o binecuvîntare. «Ce să-ți spun, zice ea, că tu tare te-ai procopsit că ne-ai avut pe noi.» Pentru prima oară o auzeam vorbind cu oarecare înțelegere față de necazurile mele. Să știi tu, că dacă atunci cînd am aflat de isprăvile lui taică-tău, îi spun, nu mă gîndeam la copii și că am datoria să trăiesc pentru ei, luam otravă ca soră-mea Ismena și mă sinucideam. Și cu ce m-alegeam, mă rog ? Orice am spune cînd sîntem supărate, viața e frumoasă... N-a zis nimic. Cînd tăcea ea, însemna că recunoaște că ai dreptate. A scos din ladă două rochii și mi le-a dat să i le lărgesc. Cum i-am spus eu, așa s-au întîmplat lucrurile. Numai ce s-a născut Akis, și Babis s-a jurat că nu mai pune piciorul în cîrciumă. De certuri au uitat complet, de parcă erau alți oameni. Toate mergeau ca unse, iar eu mulțumeam Atotputernicului că-mi ascultase ruga, cînd numai ce se întoarce nenorocitul acasă la o oră neașteptată și o surprinde cu Hatzis ! Alt bărbat în locul lui i-ar fi tras un șut și i-ar fi dat drumul de-acasă. Babis, poate pentru că o iubea sau pentru că s-a gîndit la copil, a făcut stînga-mprejur și a ieșit ca un hoț din propria lui casă. S-a dus într-o cîrciumă și s-a îmbătat turtă... Într-o zi — pe vremea aceea locuiam la Davicos —

dă buzna Eleni ca o furtună cu copilul în brațe. Îl aruncă în pat ca pe un pachet, și-mi spune : «Na-ți-l ! M-ai pus să fac copii ! Copii ți-au trebuit ? Ți l-am adus să te speli pe cap cu el ! Eu n-am nevoie de bastarzii lui Babis !» Ce ți-a făcut bietul copil ? îi spun, de-l arunci așa ? Ce ești tu, mamă sau hienă ? De ce te-au apucat pandaliile ? «Divorțez ! Îmi spune. Plec de-aici să nu mai văd pe nimeni și nimeni să nu mă mai vadă ! Mă duc să fac trotuarul ca să vă răzbun pe toți ! Și dacă vine sugativa de ginere-tău și mă caută, spune-i că nu ești mama mea !» Pe noi vrei tu să ne răzbuni ? o întreb. Ai să-ți distrugi viața !... Ea, una-două, se ridică, și-mi trîntește ușa-n nas. Akis urla de parcă l-ar fi tăiat cineva, ziceai că înțelege ce se întîmplă și-și plînge soarta. Parcă-ar fi spus «...Doamne, în ce lume m-am născut ! Oa ! Oa !...» L-am luat în brațe, l-am legănat, i-am plimbat prin fața ochilor niște mătănii pe care le aveam în casă, nimic. El îi dădea înainte. Mi-am pierdut răbdarea. L-am pus în pat, i-am tras vreo două la fund și i-am zis să tacă. Cînd a vrut să se apuce din nou de plîns i-am mai tras două... A deschis ochii și m-a privit de parcă și-ar fi spus în gîndul lui : «Asta nu glumește. Hai s-o las baltă, că altfel mai primesc și altele...» De atunci n-a mai plîns. Stătea în pat cu păpușa și vorbea de unul singur. Rîdea singur. Copil mai liniștit nu găseai în tot cartierul. Victoria, fata cea mai mică a lui Davicos, proprietarul, îl adora. După-amiezele îl lua la ea sus, îl punea pe pervazul geamului și se uitau împreună la tramvaiele și mașinile care treceau. Cînd trecea cîte o mașină îi zicea : «Uite tramvaiul !» Dumnealui se supăra, vezi bine. Nu era prost. «Tutu !» țipa. Victoria insista și el se înfuria, dădea din mîini cu disperare și-și strîngea buzele gata să plîngă. Atunci ea îl lua în brațe, îl mîngîia și-i cerea iertare. Victoria, îi spuneam, să-i spui lui Davicos să-l ducă pe Akis la sinagogă și să-l tragă în țeapă dacă n-o ascultă pe bunica. «Nu-u ! zicea Victoria. Akis, bun copil ! Vai, ce-l iubesc !...» Mda ! Însă mai mult îl iubea ea pe unchiul lui Akis, pe Dimitris !"...

Și bietul tata era fustangiu în tinerețe, dacă ar fi s-o cred pe mama, însă, slavă Domnului, n-a mers atît de departe ca tatăl lui Theodoros. Pînă la urmă pe Galatia lui a iubit-o. O știa geloasă și-i plăcea să-i facă în ciudă. „Ce stai toată ziua și coși, Galatia, îi spunea, nu ți s-a urît ? Femeile ar trebui să umble pe stradă dezbrăcate ca să scăpăm noi de farmecele lor și să ne putem ocupa de ceva mai serios !" Ea, biata, se supăra. Niciodată nu i-a înțeles glumele. Era bățoasă ca fiică-mea. Nu se gîndea decît la rău. „Păi sigur, îi zicea, le vezi dezbrăcate ca să-ți atingi mai repede ținta !..."

Chiar dacă ea era convinsă că avusese amante în tinerețe, eu nu le-am apucat. Singurul lui defect, dacă-l putem numi defect, era că îi plăcea să joace din cînd în cînd cărți. O făcea de plictis și disperare, ca și mine de altfel, în vremea cumplită a ocupației germane. „Hm ! Care va să zică am scăpat de

femei și am dat de dame!..." Nu făcea caz prea mare. Prefera să-l vadă jucînd cărți decît alergînd după fuste.

Sărmanul tata! Om mai bun decît el n-am văzut. Singura greșeală pe care a făcut-o în viața lui a fost că l-a alungat pe Dinos de-acasă. Recunosc. Ceea ce nu recunosc e că el ar fi fost singurul vinovat. Dinos o luase razna mult mai înainte și vinovată era numai și numai mama cu dragostea bolnăvicioasă pe care i-o purta. Tot așa după cum și catastrofa lui Dimitris se datora lui taică-său, lui Fróso, soartei și mai știu eu cui, dar mai ales și în primul rînd coanei Ecavi. De multe ori cînd o auzeam vorbind cu atîta patimă de frumusețea lui, îmi aminteam de isprăvile mamei cu Dinos și mi se întorcea stomacul pe dos.

„Să-l fi văzut, Nina, dragă, ce frumos era! Dacă-l vedeai îmbrăcat marinar, cum îl purtam eu, ziceai că-i prinț. Toată lumea zicea că-i frumos. Și pe deasupra mai era și deștept! «Doamnă Longos, îmi spune într-o zi directorul școlii, prin mîna mea au trecut mii de copii. Judecată ca a lui rar am întîlnit. Numai că trebuie să aveți grijă de el, zice. E foarte sensibil și e la vîrsta critică...» Blestemată fie Fróso! O șerpoaică. Vedea-o-aș tîrîndu-se pe pămînt ca un șarpe! Lăsa copilul flămînd. Îl gonea de-acasă. El s-a înhăitat cu golanii. E adevărat că atunci cînd s-a întors taică-său de la închisoare s-a adunat și el de pe drumuri. Atunci i-a cumpărat primul costum cu pantaloni lungi și era mîndru ca un

pașă. Cînd a murit el s-au năruit toate ca un castel din cărți de joc. Am împărțit cu Fróso mobila și banii care mai rămăseseră, ea și-a luat bastarzii și a plecat la Atena. Eu m-am mutat într-un subsol, în casa unui evreu, tatăl Victoriei, și mi-am strîns în jurul meu copiii ca o cloșcă. Pe Eleni nu, pentru că era măritată și nu-mi recunoscuse niciodată autoritatea, dar pe ceilalți trei... Și, cîine, cîinește, am început o nouă viață ca toți oamenii săraci din lume. Theodoros a părăsit dreptul și s-a angajat într-un birou, iar pe urmă la un ziar ca redactor sportiv. Polixeni și-a luat gîndul să se mai facă învățătoare și a învățat să coasă corsete și sutiene. Dimitris, cu toate rugămințile și plînsetele mele, n-a vrut să termine liceul, mai avea un singur an. Ar fi putut să-și găsească și el o muncă ușoară și demnă ca frate-său. L-am dat să învețe o meserie. Bărbatul unei prietene de-ale mele l-a luat ucenic la zincografia lui. El era foarte priceput la lucruri de-astea, așa că în vreo două-trei luni ieșea meșter bun. Însă nu era mulțumit. I se părea că dacă se face zincograf înseamnă că a decăzut de tot. Așa că într-o zi și-a aruncat în fața patronului hainele de lucru și dus a fost. Mai tîrziu am aflat că a plecat la Muntele Athos. Poate ai auzit că la Muntele Athos n-are voie să calce picior de femeie și nici animale de sex femeiesc. Nina dragă, bărbații tot bărbați. Cînd în sfîrșit s-a întors de-acolo l-am luat cu blîndețe. Dragă Dimitris, îi zic, ce-ai făcut, ai făcut. Știu că nu ești tu vinovat. De vină e Fróso, taică-tău, soarta asta neno-

rocită. Nu trebuie să duci mai departe greşelile celor mai mari ca tine. E timpul să te faci băiat serios şi să te gîndeşti la viitor. În curînd împlineşti optsprezece ani. Uită-te, dragul meu, la frate-tău... Pe dată mi-am muşcat limba. Făcusem o gafă. De cîte ori i-l dădeam de exemplu pe frate-său, se înfuria groaznic. «Iar începi cu predica ?» îmi zice. Nicidecum, îi zic. Cine sînt eu să-ţi ţin predici ? Vorbesc cu tine pentru că domnul Mihalis m-a întrebat de zece ori cînd te întorci la lucru. «Nu mă întorc !» Şi de ce, mă rog frumos, nu te întorci ? «Mi-e ruşine...» M-am făcut foc. Ţi-e ruşine să munceşti, îi zic, ca toţi băieţii săraci şi nu ţi-e ruşine să trîndăveşti lîngă călugării ăia ? S-a înroşit tot. Mi-a trîntit uşa în nas şi nu l-am mai văzut două luni. A apărut dintr-o dată într-o după-masă şi, fără nici o introducere, de parcă aş fi fost fată de bancher, îmi spune : «Dă-mi o sută de drahme !» O sută de drahme ? ţip eu. De unde să am eu o sută de drahme ? Mă crezi cumva monetărie ? «Atunci dă-mi cincizeci şi după ce-mi găsesc de lucru ţi-i dau înapoi. Ai cuvîntul meu. Mi-au spus că mă iau la un club. Cum fac rost...» Vai şi-amar ! strig. Ce vorbe sînt astea ? Ai auzit tu pe careva în familia noastră vorbind aşa ? Şi de unde vrei tu să am chiar şi cincizeci de drahme ? Ne întrebi cum ne descurcăm eu şi Polixeni ? (Theodoros era în armată.) Adică cam ce-ai vrea tu ?, îi zic, să mă duc eu să fac trotuarul ca să ai tu bani de buzunar ?... Cînd a plecat eram atît de tulburată, încît dacă mai stăteam în casă m-ar fi apucat pan-

daliile. M-am îmbrăcat şi-am ieşit pe stradă. El probabil m-a urmărit, s-a întors, a spart broasca, a intrat înăuntru şi mi-a luat o cergă roşie miţoasă. Seara cînd m-am întors şi am văzut broasca forţată şi patul gol m-am pus pe plîns şi cînd a mai venit pe la mine l-am blestemat şi l-am ameninţat că dacă nu le aduce înapoi îl reclam la jandarmerie. Pe urmă mi-a părut rău că n-am făcut-o. O luase rău la vale, poate aşa aş fi reuşit să-l opresc. Dar cum să mă duc să-mi reclam propriul fiu ? Am lăsat-o şi pe asta să treacă de la mine. De atunci n-am mai îndrăznit să lăsăm casa singură. Ar fi fost în stare să vină să ne ia şi paturile de sub noi. Pe deasupra, s-a încurcat şi cu fata proprietarului, cu Victoria. Theodoros n-a avut niciodată succes la femei, dar Dimitris era Don Juan-ul Salonicului. Cînd a aflat Davicos de idila fiică-si, s-a făcut foc. Se folosea de cel mai mic pretext ca să se certe cu mine sperînd că mă obligă să plec din casă. Mă acuza că-i primeam la mine pentru că voiam să-i iau lui casa. Îndrăzneşti să vorbeşti aşa cu mine ? îi zic într-o zi, tu, din neamul celor care l-aţi răstignit pe Christos ? Dacă-ai avea nu o casă, ci zece, şi dacă te-ai ruga să-ţi fie ginere, mai bine l-aş vedea mort decît însurat cu o evreică !..."

Biata mama, de cîte ori auzea pe cineva înjurînd, spunea : «Surd să fie ceasul ăsta !» «Cum adică surd ?» rîdea de ea tata. «Surd, să n-audă nimic», răspundea mama serioasă pentru că avea mentalitatea şi superstiţiile femeilor simple. Se vede treaba că ceasul cînd

coana Ecavi a spus așa, nu a fost surd. A auzit și a băgat la cap. Știu, știu. Dacă ar trăi bietul tata să m-audă vorbind așa mi-ar spune supărat că am uitat ce m-a învățat el, că fiecare lucru are o explicație logică și nu există forțe necunoscute și nici ceasuri surde. Adevărul e că deși fiică-mea spune că sînt cap tăiat taică-meu, cu cît trec anii și îmbătrînesc văd că semăn puțintel și cu mama."

„... Dacă tot veni vorba despre fiică-mea, îl cunoscuse pe un negustor de ulei de la Kalamata și s-au dus împreună «la odihnă» în Corfu. Cînd s-a întors într-un tîrziu, a venit și a șezut cu noi două luni. Într-o zi, s-a întîlnit cu Babis din întîmplare în oraș și el, prostul, i-a căzut la picioare și a implorat-o să se întoarcă. «Te rog, îi zice. Vino acasă. Nu mă lăsa să mă prăpădesc...» A venit acasă și mi-a povestit totul zîmbind cu satisfacție. La început a făcut mofturi. Cînd el i-a povestit însă că se votase un decret conform căruia funcționarii Primăriei puteau să se pensioneze la cerere și în afară de pensie mai primeau și o primă de aproape patruzeci de mii de drahme, ea, interesată de felul ei, a primit imediat să se întoarcă. N-au trecut trei luni și era iar însărcinată. De data asta însă se hotărîse să nu țină copilul și s-a apucat să ia medicamente. Eu, care aveam experiența amară cu celălalt copil, n-am îndrăznit să mă amestec. Las-o să se distrugă singură, m-am gîndit. N-am chef să mă acuze iar pe mine. De-atîtea medicamente, slăbise de te uitai prin ea. Ginecologul

care a consultat-o i-a zis : «Dacă avortezi, nu garantez pentru viața dumitale». Vrînd-nevrînd s-a văzut silită să țină copilul. Cînd socrii au aflat că Babis vrea să se retragă de la primărie, s-au repezit să-l întoarcă din drum. Rea-bună, era o muncă permanentă. Colegii îl cunoșteau bine și-l acceptau cum era. Șeful îl iubea. Cu viața dezordonată pe care o ducea n-ar fi făcut față în altă parte. Cel puțin la primărie își punea mînecile negre, se așeza la birou și muta hîrtiile dintr-o parte în alta. Orice s-ar fi întîmplat, leafa mergea. Numai că el, vezi Doamne, îi promisese fiică-mi celei istețe c-o să se retragă ca să-și cumpere din primă o casă. Deși atunci cînd a sosit momentul, el a cam dat înapoi, Eleni a pus piciorul în prag și pînă la urmă lucrurile s-au întîmplat după voia ei. Cu o parte din bani au cumpărat o casă în Koulé-Kafé, pe strada care duce la Eptapirghio. Un cartier sărac, vezi bine, și casa nu era terminată : lipseau tocurile ușilor, ferestrelor, și instalația de canalizare. Dar o vindea o țărancă la un preț de ocazie. Îi murise bărbatul și se grăbea să se întoarcă în satul ei. Cu banii care le-au mai rămas, Babis a închiriat o cafenea mitică într-un pasaj și s-a apucat să ducă cafele și dulciuri cu tava pe la birouri — din cal, măgar. Sperau ca din cîștigul cafenelei să-și termine casa și să trăiască. Babis însă nu știa să țină o cafenea. Cînd o viață întreagă n-ai făcut altceva decît să stai la birou cu stiloul în mînă, nu poți să devii dintr-o dată comerciant. Pe urmă avea și năravul ăsta că

bea. Printre sticlele de coniac el era ca lupul la stînă. Las că era și mînă spartă și darnic pînă la prostie. Se duceau la el amicii să-l vadă și el le făcea cinste cu mastică, fără să le ceară bani. Și, numai ce aude Eleni de la cumnatu-său că Babis duce tratative să vîndă casa. S-o apuce nebunia și mai multe nu! Își ia copiii și se duce la socri, se pune pe plîns și le spune: «Dacă nu vă e milă de mine, atunci fie-vă milă de nepoții care vă poartă numele!...» I-au făcut scandal lui Babis. Nu pentru că le-ar fi părut rău de ea și de copii. Ea se certase de zece ori cu socrii, așa că n-o puteau suferi. Dar se gîndeau că dacă Babis ar fi vîndut casa, pînă la urmă ar fi plătit ei oalele sparte. Ce și-au zis: «Cît să-l mai ținem în cîrcă și să-i plătim chiria și datoriile la cîrciumă?» Fac ei consiliu de familie și hotărăsc să-l silească să pună casa pe numele fetei mele. Știau că-l au la mînă. Cum avea el patima băuturii puteau foarte bine să se ducă la procuror și să-l declare incapabil să-și administreze averea. Ca azi s-au dus la notariat să semneze actele și ca mîine vine omul acasă și... casa goală!...

... În după-masa aceea ședeam în dormitorul mare care era cel mai luminos din casă — plecasem între timp de la Davicos — și cîrpeam ciorapii lui Theodoros. Mai avea cîteva zile și pleca la Atena. Îi promiseseră un post de redactor sportiv la un ziar și-i pregăteam hainele. Cum stăteam eu și cîrpeam, tristă că-mi pleca băiatul și cine știe cînd aveam să-l mai

văd, aud niște bătăi ciudate în ușă. Deschid și-l văd pe Akis. Să fi tot avut atunci patru ani. Cine te-a adus, dragă? El nimic. Îl învățase să nu spună nimic și cînd îi spunea ea: «Fii atent, nu deschizi gura», el n-ar fi deschis-o dacă-l tăiai. Vino înăuntru, îi spun. E nebună, m-am gîndit. Poate s-a dus repede undeva și l-a lăsat la ușă. Sau s-a dus undeva și nu se cuvine să fie copilul de față... Din păcate, și după ce se împăcaseră, ea tot avea legături cu negustorul de ulei. Nici prin gînd nu mi-a trecut ce se întîmpla cu-adevărat. Credeam că după ce-o să-i pună casa pe numele ei, relațiile o să fie mai bune ca niciodată. Cu o seară înainte, cînd s-au întors de la notariat, au trecut și pe la mine să-mi dea vestea, și păreau foarte satisfăcuți. Babis vroia s-o ducă la cinema, dar ea a pretins c-o doare capul, așa că s-au dus acasă. Avea planurile ei. Hotărîrea o luase. Ce și-o fi spus, să aibă și el pentru ultima dată o seară plăcută, așa, de amintire... Nebună e, m-am gîndit. A adus copilul și l-a lăsat la ușă. N-a venit el singur atîta drum. L-am așezat lîngă mine pe-o pernă, i-am dat o farfurie cu nuci și spărgătorul, spărgea și mînca, și din cînd în cînd își mai aducea aminte să-mi dea și mie. Eu îi dădeam înainte cu cîrpitul, pe urmă m-am dus să pun mîncarea la încălzit, se întunecase și trebuia să se întoarcă copiii. Cînd numai ce-aud pe stradă vocea lui Babis beat criță. «Ieși afară, stricato! Deschide-mi că altfel fac totul praf!» Zis și făcut; s-a pus să dea cu pietre în geamul de la verandă. Simțeam că mor de spaimă. Alerg

afară, deschid ușa și cînd îl văd că se uită la mine cu privirea rătăcită și că ține o piatră în mînă, îi zic : Ce ți-am făcut eu, mă, bețivule, de-mi strigi stricată ? Mă iei drept maică-ta ? Ce s-a întîmplat ? «Dă-mi înapoi nevasta ! Lenaki ! Unde ești tu, nevestico ?» Taci o dată ! îi zic, ne-ai făcut de rîsul cartierului ! Din cauza ta iar o să trebuiască să schimb casa ! Ai pierdut-o pe Elena ta din Troia și crezi că stă ascunsă la mine. Vino în casă ! Intră și-o caută ! I-am povestit cum m-am trezit cu copilul la ușă. A intrat clătinîndu-se și a început să caute pe sub paturi și pe după uși. Cînd și-a dat seama că nu-l mint, s-a așezat pe marginea unui pat și s-a pus pe-un plîns cu sughițuri. Pentru prima oară în viață am văzut un bărbat care să plîngă așa. Se mai potolea puțin, se uita la fiu-său care ședea pe pernă cu spărgătorul de nuci și-l privea de parcă înțelegea și el ce se petrece și iar îl apuca plînsul : «Apostole, sufletul meu, îi zicea, Eleni ne-a părăsit, dragul meu, casa noastră s-a dus de rîpă...»

...Theodoros a plecat peste cîteva zile la Atena. La întoarcerea de la gară, în autobuz, am plîns tot timpul. Drum bun, băiete, îmi ziceam în gînd, și Domnul cu tine. Doamne, îmi ziceam, de ce mi-ai dat să trăiesc despărțită de copiii mei ? Asta pleacă. Cine știe ce greutăți o să întîmpine într-un oraș ca Atena ? Cine o să-i spele și cine o să-i calce ? Cui o să-i spună necazurile lui și la cine o să ridice glasul ca să se ușureze ? Ălălalt stă în același oraș cu noi, dar ce folos dacă-l vedem doar

cînd și cînd ? Cine știe pe unde hălăduiește, unde-și pierde tinerețea și frumusețea ?, îmi ziceam și eram supărată de nu mai puteam. Îmi dădeam în cărți și-mi cădea blestematul de zece de pică. Doamne, îmi ziceam, ce-o să mi se mai întîmple ? Ce-o să-mi mai audă urechile ? Mă gîndeam mereu la Eleni. Cine știe pe unde stă și mai tîrăște după ea și bietul copil în fașă. Ce blestem îngrozitor a căzut peste familia noastră ? *Ce* păcat plătim cu toții ? Zecele de pică nu cădea pentru Eleni. Într-o seară, vine la mine Iason, prieten cu istețul de fiu-meu și-mi spune cu jumătate de voce : «Doamnă Longos, nu vreau să vă speriі, dar i s-a întîmplat ceva lui Dimitris...» Pînă să-mi explice el despre ce-i vorba, mi s-au tăiat picioarele. Simțeam că mor. M-am gîndit la tot ce se poate gîndi mai rău o mamă : l-am văzut mort, făcut bucăți. Iason, pentru numele lui Dumnezeu, îi spun, vorbește ! «Nu vă pierdeți cu firea, îmi zice, nu e nimic grav. O simplă neînțelegere. E închis de ieri la Poliție...» Ce !! strig. La poliție ?! Băiatul *meu* la Poliție ?! Mi-arunc un palton pe umeri și dau fuga cu Iason la Poliție. Intru în birou la ofițerul de serviciu și-i spun : Soarta mea stă în mîinile dumitale ! Dacă ai și dumneata mamă și o iubești, spune-mi cum de-ați putut greși și l-ați arestat pe fiul meu în loc de cine trebuia ? Știu că e încăpățînat. S-a înhăitat cu netrebnici, joacă cărți, blestemați să fie cei care l-au învățat. Dar nu cred să fi făcut ceva așa de grav ca să trebuiască să-l închideți. La care el zice : «Cum te cheamă ?»

La singular. «Cum te cheamă ?» Longos. «Va să zică, doamnă Longos, văd că ești o femeie de treabă și-ți înțeleg durerea, dar să știi că n-am făcut nici o greșeală.» Și s-a uitat lung la un alt ofițer care era acolo în birou. «Fiul dumitale chiar e vinovat de furt. Și ce e mai rău e că refuză să ne dezvăluie numele complicilor.» S-a mai uitat o dată lung la colegul lui. «Asta-i mentalitatea tinerilor de azi : li se pare necinstit să dea în vileag numele unor derbedei pe care să-i pedepsească justiția așa cum se cuvine, în schimb nu li se pare necinstit să fure !...» Deși știam ce plătește justiția unor monștri ca el și n-aveam nici un chef să ascult predica netrebnicului, am stat și-am ascultat cu răbdare. Cînd a terminat, i-am zis : Spuneți-mi, domnule căpitan — era sublocotenent dar într-adins i-am spus așa ca să-l flatez —, spuneți-mi ce s-a întîmplat, poate eu, ca mamă pot să vă ajut. S-ar putea să-mi spună mie ce nu vrea să vă dezvăluie dumneavoastră. Dar promiteți-mi, zic mai departe, că faceți tot ce puteți ca să-i ușurați pedeapsa. Mi-a povestit pe scurt cum s-a întîmplat furtul, l-a pus pe un plutonier de jandarmi, Kalapothakis, să vină cu mine (de atunci am rămas prieteni de familie cu el), am coborît la camerele cu deținuți, l-au strigat — Longos ! Longos ! — și s-a prezentat după gratii. Cînd m-a văzut, a pălit. A încercat să surîdă dar i-a înghețat surîsul pe buze. Eu eram gata să leșin. Dimitris ! îi zic, și-am simțit că nu mai am suflu. Era pentru prima dată cînd îl vedeam după gratii. Cînd mi-am revenit, l-am luat cu binișorul și pînă la urmă ne-a spus numele complicilor...

...Cînd s-a fixat ziua procesului și am aflat cine era președintele, mi-am adus aminte de Armenopoulos și cu toate că nu-l mai văzusem de ani de zile m-am dus și i-am căzut și data asta la picioare. Domnule procuror, îi zic — nu îndrăzneam să-i vorbesc la singular ca pe vremuri —, domnule procuror, dumneavoastră care cunoașteți adevărata cauză a dezastrului familiei mele, cauza pentru care fiu-meu a apucat-o pe căi greșite, faceți ce vă stă în putere să nu fie condamnat și să nu se aleagă cu cazier. A stat bietul Armenopoulos și a scris în prezența mea o scrisoare către președintele tribunalului pe care i-a strecurat-o cu grijă avocatul nostru înainte de proces. Cu Kalapothakis pe de-o parte care a depus mărturie că în timpul detenției condamnatul s-a arătat spășit și a avut o comportare foarte bună și cu președintele care i-a ținut partea, am încercat să-l scăpăm. Toate încercările au fost însă zadarnice. Îi părea rău că-mi spusese numele prietenilor lui și avea remușcări. Cît a ținut procesul n-a întors o dată capul să se uite la mine. A făcut tot ce-a știut ca să lase cea mai proastă impresie tribunalului, de parcă voia cu tot dinadinsul să facă pușcărie. Cînd bietul președinte l-a întrebat, nu ca om al legii, ci ca părinte, cine a pus la cale furtul, a dat din cap ca un cal nărăvaș și a strigat : «Eu !» Drept rezultat, ceilalți au luat trei luni, iar el patru...

...M-am îmbolnăvit de supărare. M-au prins iar bolile mele vechi. Doctorul mi-a recomandat iar tratament. Numai sufletul meu știe ce înduram de fiecare dată cînd urcam panta ca să mă duc să-l văd la închisoare. La început nici n-a vrut să mă vadă. Îi spuneau : «A venit maică-ta», și el le răspundea : «Spuneți-i să nu mai vină». Cînd i-a ajuns cuțitul la os, și nu mai avea țigări, să-l fi văzut cum mă ruga să mă duc. Au trecut două luni. Într-o dupămasă, tocmai apunea soarele, mă întorsesem de la închisoare și mă culcasem în pat să-mi revin puțin, cînd deodată se deschide ușa și intră Eleni zîmbind cu ironie și cu o pălărie caraghioasă pe cap. Pacoste ce ești ! i-am strigat. Unde ai fost atîta amar de vreme ? Ce i-ai făcut bietului bărbatu-tău ? Cum ai să-ți duci viața de-acum înainte fără sprijin ? «Eu n-am nevoie de nici un sprijin !» N-oi avea tu, dar la copii te-ai gîndit ? Cum să trăiască sărăcuții fără tată ?«Ca toți orfanii din lume !» De cer nu te temi ?, îi spun, cum crezi tu că așa un păcat rămîne nepedepsit ? Exemplul lui taică-tău nu te-a pus pe gînduri ? «Lasă-l pe tata să se odihnească acolo unde e, nu ești vrednică să-i pomenești numele !» Cum să-l las în pace cînd tu ești bucățică ruptă din el ? Ai pus bietul om să înscrie casa pe numele tău, o luase cu banii de o viață întreagă, și a doua zi îl părăsești și mai ai și nesimțirea să-i lași o saltea pe podea ca să-ți rîzi de el ! De ce rîzi ? Ce găsești tu de rîs ? Bine, hai, îi zic, le-ai făcut pe toate astea, că ți-a luat Dumnezeu mințile, nu puteai și tu să vii și

să fii lîngă mine la necaz ? Nu te-a interesat deloc să afli ce face frate-tău ? «Ce voiai să fac ? Să mă culc cu judecătorul ca să-l scape ?» Aoleu și vai de mine ! Auzi ce spune ! Ce neobrăzare ! Și cu copilul cel mic ce-ai făcut ? «M-am dus și l-am lăsat la cafeneaua aristocratică a bețivului de ginere-tău. Și dacă cumva nu-l vrei pe Akis să-ți țină de urît, i-l trimit tot lui. Copil i-a trebuit, acum n-are decît să se descurce. Vreau să fiu liberă, să-mi trăiesc viața !» Liberă ! îi zic eu. Adică cum liberă, și unde te duce libertatea asta ? Ai stat cumva de vorbă cu Sofița să-ți spună ce mai face fiică-sa ? Știi cumva că Rina a ajuns într-o casă de toleranță ? S-a făcut foc. Nu-i convenea adevărul. «Mai bine vezi-ți de derbedeul de fiu-tău, îmi zice, și lasă-mă pe mine în pace.» Derbedeul de fiu-meu, îi spun, e bărbat, și orice-ar face nu îndrăznește nimeni să-i spună nimic. Pentru o femeie e altfel. «Nu-i deloc altfel, ba e chiar mai bine !» Îți doresc, fetițo, i-am spus atunci, numai să nu-ți pară rău, eu sînt mama ta și mi se rupe sufletul pentru tine, tu poți să vorbești ce poftești... S-a ridicat și-a plecat. N-au trecut nici zece minute, că mă trezesc cu Babis cu copilul în brațe. «A-a venit», îmi zice. Cînd era emoționat și pe deasupra și băut se bîlbîia îngrozitor. «A-a venit și a-a lăsat co-opilul pe scaun. Ce-e să-ă fac cu el, mamă ? U-unde să-l duc ?...» Deodată mi-am dat seama, Nina dragă, că bietul om îmbătrînise cu zece ani. Lasă-l aici, îi spun. Ce să fac, amărîta de mine ? Nu vreau să dau vina pe nimeni. Blestemata

asta de soartă e de vină... Şi, vrînd-nevrînd, m-am făcut dădacă. Nu pentru multă vreme. După o lună se înfiinţează iar fiică-mea, cu altă pălărie caraghioasă pe cap şi-mi spune : «Am venit să-mi iau copiii». Şi unde vrei să-i duci ? «Mă duc să-i arunc din Turnul Alb, să se înece ! Mai vrei ceva de la mine ?...»"

8

PE URMĂ AU SCHIMBAT iar casa. Schimbau casele ca pălăriile. Fiecare scandal se întîmpla în altă casă, aşa cum la teatru pentru fiecare scenă se schimbă decorul. E o minune că Theodoros e un om atît de echilibrat.

„...Fiu-meu cel mare, cum îţi spuneam, era la Atena. Dimitris era soldat la aviaţie. Camera pe care o ţineam cu chirie lîngă Arcul lui Galerius [1] era prea mare şi prea scumpă pentru două femei. Pînă cînd să ne dăm seama dacă Theodoros şi-a găsit slujbă bună şi dacă ne putea ajuta cu bani, trebuia să strîngem cureaua. Am găsit ceva mai ieftin pe o stradă care dădea în Via Egnatia [2] ; două camere şi bucătărie fără ferestre la stradă, şi curtea din spate înconjurată de clădiri înalte. Vara era răcoare, puteai să dormi la prînz. Cînd a venit însă iarna şi au început ploile şi zăpada, în

[1] Arc de triumf ridicat în memoria victoriilor împăratului roman Galerius împotriva perşilor în 297 e. n. (n. trad.).

[2] Bulevard central din Salonic, rămas pe o porţiune a Viei Egnatia din antichitate (care lega Marea Adriatică de Bizanţ) (n. trad.).

ciuda asigurărilor proprietarului, pereţii au început să adune igrasie iar cînd se înnora nu vedeai nimic înăuntru. Banii pe care îi economiseam de la chirie, îi dădeam pe gazul de lampă. La primul etaj stătea un dentist, să fi avut patruzeci de ani, cu o servitoare bătrînă care îi spăla şi-i gătea. La al doilea etaj şedea proprietarul cu nevasta şi copilul. El era om bun, amabil şi vorbea frumos, dar nevastă-sa era o cutră şi jumătate. De cînd am văzut-o prima dată mi-am dat seama că n-o să ne înţelegem bine. Şi am avut dreptate. Nici nu ne mutasem de o lună cînd au început frecuşurile. O prietenă de-a mea, — Sofiţa, fie binecuvîntată — ne făcuse cadou un cîine. Îi ziceam Hionas (zăpadă). Avea o blană albă ca zăpada. Ce să-ţi spun, dragă Nina, cîine mai deştept n-am văzut în viaţa mea. Numai că nu vorbea. Dimitris al meu a iubit întotdeauna cîinii. Cînd era în permisie venea la noi mai mult ca să se joace cu Hionas. Îl învăţase tot felul de lucruri : îi arunca un papuc în curte şi cîinele alerga şi i-l aducea înapoi. Îi zicea «În două labe !» şi el, al naibii, se ridica pe picioarele de dinapoi şi nu se lăsa jos pentru nimic în lume dacă nu-i poruncea «jos !». Un cîine de la circ era nimic pe lîngă el. Cutra de proprietăreasă nu putea să sufere cîinii. A început rîca : o dată-mi spunea că are purici, altă dată că are căpuşe. «Vasilache, îşi striga într-adins copilul, ca să aud eu, vino, dragă, sus, să nu iei *purici* de la javra asta !...» Făcea mutre pentru că se ducea cîinele în curte să-şi facă nevoile şi i se usca ei floarea-soarelui. „Ce tot îi dai cu floarea-soarelui şi cu fleacuri, coano Margareta, îi zic într-o zi. Vrei s-ajungem la ceartă ? Parcă bate soarele în pivniţa asta ca să-ţi crească dumitale floarea-soarelui ? Asta ca să nu creadă că numai ea e deşteaptă şi să vadă că ştiu să fac jocuri de cuvinte. Pînă la urmă m-a ameninţat că dacă nu-l dau, îl otrăveşte. «Dacă îndrăzneşte să-i dea otravă, a zis Dimitris cînd i-am povestit, vede ea pe dracu !» Ţine-ţi vitejia pentru tine, băiete ! îi spun. N-am chef de încurcături. Îmi ajunge că ai cazier. Am eu ac de cojocul ei, dacă trebuie. Şi a venit momentul. Ieşise într-o zi pe scara de serviciu şi-o luase iar de la capăt. «Nu ne mai putem odihni din cauza nenorocitului ăstuia de cîine !...» şi dă-i, şi dă-i. La început m-am prefăcut că nu aud. Cînd am văzut însă că vrea cu tot dinadinsul să-i răspund, am ieşit în curte, şi i-am arătat. Şi-i zic : Asta mi-e răspunsul, coano Margareta, şi încă pe limba dumitale ! Intru înăuntru şi-i trîntesc uşa în nas..."

„Ai făcut mata aşa ceva, i-ai arătat... ?"

„Şi de ce nu ? Mă săturasem de ea pînă-n gît. Sînt oameni care nu înţeleg de vorbă bună. Din ziua aia n-a mai îndrăznit să-mi facă scene. De cîte ori mă întîlnea la uşa de la intrare, se înroşea ca un gogoşar. Ce-şi zicea : cu nebuna nu mă pun ! Îţi spun toate astea ca să înţelegi în ce relaţii încordate eram cu proprietarii cînd, într-o bună dimineaţă, vine virtuoasa de fiică-mea şi fără ocolişuri îmi spune : «Am să stau la voi !», fără să mă întrebe dacă vreau sau dacă pot s-o primesc. Ştiam că de

data asta proprietăreasa chiar că o să aibă motiv să-și iasă din fire. Chiar să nu fi fost la mijloc proprietăreasa, mai era și problema spațiului. Cum ți-am spus, casa era mică. Cu greu am înghesuit mobilele pe care le aveam. Dar cum puteam să-i spun nu ? Totdeauna se plîngea că n-o socotim din familie. Cu Eleni nu te poți înțelege. Se supără, se jignește, mereu are impresia că toată lumea o disprețuiește și-i vrea răul. Vino, îi zic, ne înghesuim cum putem, oamenii buni încap în loc puțin. Nu i-am spus nimic despre proprietăreasă și certuri. Ar fi fost în stare să creadă că i le spun într-adins. La început lucrurile au mers foarte bine. Proprietăreasa n-a spus nimic, Eleni era un exemplu de bună-purtare. Numai că n-a ținut-o mult. Curînd am început să ne certăm din te miri ce. Îmi făcea scene pentru că-l luam pe Akis în brațe și-i cîntam un cîntec pe care-l știam de la biata mama :

Ferice de mine că am băiat
și-am să fiu soacră ;
am fată și-e vai de capul meu
pînă-i fac zestre...

Se înfuria că n-o mîngîi pe fiică-sa. Doamne, iartă-mă, copil mai urît n-am văzut în viața mea. Avea un cap ca un bostan. Adică n-am dreptul să mîngîi pe cine vreau ?, îi ziceam. Cine te împiedică s-o mîngîi tu pe fiică-ta ? Foc se făcea. Îmi spunea că am slăbiciune pentru băieți, c-o să văd eu ce-o să pățesc, că așa l-am nenorocit și pe Dimitris, că atunci cînd eram mică o băteam fără motiv pentru

că eram geloasă pe ea. Fără motiv ! De unde, că dacă-ți povestesc de ce era în stare, ți se face părul măciucă ! «Ești geloasă pe mine !» îmi zicea. Adică eu, Ecavi, eram geloasă pe ea, Eleni. M-apucă rîsul ! «Erai apucată, de-aia te-a părăsit tata și-a luat-o pe Fróso !» Și din vorbă-n vorbă începea cearta de ne auzea tot cartierul. Proprietarul și proprietăreasa nu spuseseră nimic pînă atunci, dar după vreo două luni m-a luat el într-o zi, foarte politicos, și mi-a zis : «Doamnă Longos, știți că pînă azi nu m-am amestecat în discuțiile dumneavoastră cu soția mea. Ea e puțin cam nervoasă și se aprinde repede, știu. De altfel, din principiu, nu mă amestec în certurile femeilor. Dar problema cu musafirii, problema asta... Mai bine să nu exagerăm...» Am rămas mască. Nu știam ce să-i răspund. Oricum o luai, erau trei persoane în plus. Nu mai e mult și-și termină casa, domnule Margaritis, îi spun, nu mai au decît de tencuit. Mai aveți puțină răbdare. Cum știți, i-a murit bărbatul, îi spun, și-a lăsat-o cu doi copii. Ce era să-i zic ca să-l înduioșez ? Eu, ca mamă, am datoria s-o ajut... Nu i-am spus nimic lui Eleni din toate astea. Am vorbit doar cu Polixeni. «Faceți tot ce puteți să-i găsiți casă, îmi zice, tot eu să fac și treaba asta ?» Biata Polixeni !... Totdeauna ea a fost bărbatul din casă. Îmi dădea toți banii pe care-i cîștiga. Colac peste pupăză, descopăr că Eleni se încurcase cu dentistul de deasupra. «Păi nu mi-ai spus tu să mă încurc cu vreun tînăr mai acătări ? mi-a zi cu îndrăzneala-i cunoscută, să-l fac să se însoare

cu mine ca să nu-mi rămînă copiii fără tată ? Acum de ce te apucă pandaliile ?» Adică înțelegi tu, dragă Nina, după toate mă mai și lua peste picior. Cui spui tu toate astea ? îi zic. S-au terminat bărbații din lume ? Trebuia neapărat să te încurci cu un bărbat din casa în care stăm, ca să afle proprietăreasa și să ne spurce de să nu ne mai spele zece ape ? Bineînțeles c-a trebuit să înghit și să tac. Să vedem, îmi ziceam, ce-o să se aleagă de toate astea. Poate că pune laba pe el și ne liniștim și noi, și ea. Într-o după-masă dă Sofița fuga și-mi spune : «Nu stau mult, iar m-am certat cu Rina. Îți povestesc eu altădată. Am venit doar să aflu ce faci că nu te mai vede omul de-atîta vreme ! Ai auzit ce-a făcut Davicos ?» Ce-a făcut ? «Păi tu nu citești ziarele ?» Cînd era Theodoros aici, îi zic, ne aducea *To Fos (Lumina)*. Acum, că nu e el aici, nu-i mai cumpărăm, e și asta o cheltuială în plus, Sofița dragă. Ce-a făcut Davicos ? «A pus foc casei de-a ars, ca să încaseze asigurarea.» Ei, nu spune ! «Ba chiar așa. Tot etajul de sus s-a făcut scrum.» Și tu, dragă Sofița, crezi că-i adevărat ? «Doamne ce neajutorată ești cîteodată, Ecavi dragă ! îmi zice. De parcă nu i-ai cunoaște pe evrei. La etajul de sus stătea o familie de creștini care nu numai că nu plătiseră chiria pe șapte luni, dar lui Davicos îi trebuia apartamentul lor pentru Alegra, fiică-sa cea mare. Era vorba că se mărită cu un evreu negustor de stofe și nu aveau unde să stea. De trei ori încercase să-i evacueze, dar fără rezultat. Aveau relații la jandarmerie. Ca să scape de ei, a născocit

incendiul. Într-o seară a așteptat să adoarmă toți, a sărit prin luminator la ei în bucătărie, a pus foc, apoi a ieșit prin intrarea principală ca un domn, s-a dus la cafeneaua de vizavi, a comandat mastică și a intrat în vorbă cu clienții obișnuiți ai localului ca să aibă un alibi. Cel puțin așa a pretins avocatul societății de asigurări la proces. Nu după multă vreme, a început să iasă fum de sub țigle. Davicos a ieșit pe stradă și a început să strige : „Îmi arde casa ! Îmi arde casa !..." Cei care stăteau în apartamentul care ardea se treziseră, între timp, intraseră în panică și-și aruncau lucrurile pe fereastră de la etajul doi. Fetele lui Davicos au ieșit afară și ele în cămașă de noapte și abia pe urmă și-au adus aminte de bunica lor — o chema Nona — care nu putea să umble singură, și s-au pus pe văicăreală ca niște muieri ce erau. Au sculat tot cartierul. Pînă cînd au venit pompierii, etajul de sus ardea ca un foc de artificii. Mare minune că nu s-a întins focul și la etajul de jos. A doua zi, Davicos s-a dus la societatea de asigurări ca să-și facă formele pentru despăgubire, dar societatea a trimis la fața locului specialiști care au declarat că e vorba de incendiu provocat, și i-au făcut reclamație. Afurisitul a reușit să-și dovedească nevinovăția. A luat despăgubirea, cu care nu numai că și-a reparat apartamentul care arsese, în care a instalat-o pe Alegra și pe ovreiul de bărbatu-său, ci pe deasupra le-a mai cumpărat și un teren în cartierul lui Harilaos.» După ce a plecat Sofița îi zic fiică-mi : Scoală-te, Eleni,

să ne ducem să vedem și noi casa, mai luăm și noi aer. Ne sufocăm aici. De cînd se încurcase cu dentistul ieșea foarte rar din casă. Am luat copiii de mînă și ne-am îndreptat spre Diagonio. Chiar în după-amiaza aceea, nu știu cum naiba, Dimitris avea permisie — pe atunci era la Sedes. A venit acasă, a găsit ușa încuiată, a deschis-o așa cum știa el — cu un ac — a intrat, a mîncat — făcusem vinete la cuptor — și-a călcat uniforma și a plecat. Cînd a început să se întunece, i-am făcut semn lui Eleni : Hai să mergem acasă ! Victoria ne primise cu mare fast. Ne-a arătat casa, ne-a servit cu cafea, eu însă n-am vrut să stăm mai mult. Ea era tot îndrăgostită lulea de fiu-meu. Nu aveam nici un chef să vină Davicos și să mă găsească cu fiică-sa ca pe urmă să zică că vrem să i-o încîntăm pentru că rîvnim la cocioaba lui. Era iulie și te topeai de căldură. Nu vrei, îi zic, să stăm o oră în parc ? «Ba da...» În drum spre parc, am trecut pe lîngă farmacia unde lucra Polixeni și i-am spus unde sîntem ca să vină să ne ia și să ne întoarcem împreună acasă. Întîmplarea a făcut ca să se așeze pe aceeași bancă cu noi o doamnă, cunoștință de-a mea de pe vremea cînd mai eram încă cu «dumnealui», și uite-așa ne-am luat cu vorba și ne-am adus aminte de trecut. Pe copii i-am trimis să se joace. Ia-o de mînă pe surioara ta, i-am spus lui Akis, și duceți-vă să vă jucați cu ceilalți copii lîngă arteziană. Dacă vă strigăm, să vă întoarceți pe dată, m-auzi ? «Ai cui sînt copiii ?» Ai fiică-mi.

«Ptiu, să nu-i deochi, ce copii drăguți, să vă trăiască», îi zice lui Eleni. Eleni s-a umflat în pene. Era prima dată cînd o vedeam că se mîndrește și ea ca toate mamele cu copiii ei și, spre marea mea surpriză (de obicei nu-mi accepta prietenele), vorbea și se purta frumos. Ce seară minunată ! Dinspre mare bătea briza. Într-o cafenea cînta un fonograf o melodie la modă atunci „Rezendá".

Dulcea mea Rezendá
În, anii ce s-au dus
Și i-am uitat
Ia spune tu de ce...

Tot stînd noi de vorbă, timpul a trecut, a venit Polixeni și ne-a cumpărat la fiecare cîte o înghețată, pe urmă i-am luat pe copii și am pornit în liniște spre casă. Dragă Nina, ce să-ți spun, eram foarte mulțumită în seara aia. Nu pot să-ți descriu fericirea pe care o simțeam. Purtarea bună a lui Eleni mă topise. Cum se face oare, mă gîndeam, de-acceptat să vină cu mine la Davicos și pe urmă în parc ? Și s-a mai arătat și atît de sociabilă ! Ce minune s-a petrecut așa, dintr-o dată ? Să scuip să n-o deochi, îmi ziceam în sinea mea. Doamne, Dumnezeule, recunosc că am păcătuit în viața mea, chiar dacă am focut-o din nesăbuință, și că tu pe bună dreptate m-ai pedepsit, dar acum ajunge ! Am avut destule necazuri. Dă-mi o bătrînețe liniștită. Fă să trăiesc în liniște și înțelegere cu copiii mei, fără răutăți și ură. Ce-am eu de împărțit, Doamne, cu Eleni ? De ce să ne certăm ? Și ea, sărmana,

fără noroc ca și mine. Blestemată fie Froso și taică-său, numai ei au măritat-o cu Babis. Dar acum, ce-a fost, a fost. Acum fă, Doamne, să-l îmbrobodească pe dentist și să se mărite cu el, e păcat de tinerețea și de frumusețea ei ! Dacă de ea nu ți-e milă, fie-ți milă măcar de copiii ei. Copilașii ăștia nevinovați, care n-ar trebui să tragă ponoasele celor mari...

În fața casei, o iau eu înainte cu cheile ca să deschid, încerc să bag cheia în broască și văd că se deschide ușa singură ! Dăm fuga înăuntru. Pînă să găsesc chibriturile ca să aprind lampa, să mi se facă rău și mai multe nu. Eleni îmi smulge lampa din mînă, se duce la bufetul ei, deschide sertarul în care își ținea bijuteriile, și numai ce-o văd că se ia cu mîinile de cap. «Medalionul», zice deodată. Eleni ! Draga mea ! îi strig. Stai un pic, mai caută. Dumnezeu blestemat ! va să zică nu vrei să mă lași să am pace ? Ce fel de Dumnezeu ești dacă nu asculți rugăciunea unei mame ? Naiba să-l ia și pe Davicos, și parcul, ce-am căutat eu să plec de-acasă ? Acum ce ne facem ? îi spun lui Polixeni. Cum să procedăm ? Medalionul era cadou de nuntă de la socrul ei, unul dintre cei mai buni bijutieri din Salonic. Era din aur curat și avea în mijloc un rubin cît o alună și de jur împrejur diamante mici. Tocmai se gîndise să-l ducă la un negustor ambulant să i-l evalueze și să-l vîndă dacă primea pe el un preț bun, ca să plătească meșterii și să-și termine casa. Bineînțeles că l-am bănuit imediat pe Dimitris. Eleni cădea din leșin în leșin. O compătimeam din tot sufletul.

M-am dus și am răscolit toate cafenelele la care obișnuia el să meargă. Intram și-i întrebam pe cafegii și pe clienți dacă nu l-au văzut. Nu-l văzuse nimeni. Mă pregăteam să mă întorc fără nici un rezultat cînd mi-am amintit de Arăboaică. Era o nenorocită la care se ducea el de pe vremea cînd avea șaptesprezece ani. Ea între timp se ajunsese, era cucoană și le punea pe altele să muncească. «Casa» era în spatele turnului de pompieri. Stăpîna locuia la catul de sus și avea intrare separată. Știam toate astea chiar din gura lui fiu-meu care venea și-mi povestea cu îndrăzneala lui obișnuită codoșlîcurile pe care le făcea. Iau tramvaiul, cobor la Sindrivani, întreb unde este casa Arăboaicei, mă duc și-i bat la ușă. Intrarea ei era separată dar scara era de fier, deschisă, și puteai să vezi tot ce se petrece în curte. Vedeam soldați și marinari intrînd și ieșind și mi se făcea greață. Îmi era imposibil să înțeleg cum puteau să facă dragoste cu femeia cu care făcuse dragoste altcineva cu cinci minute înainte. Mai bine nu te aduceam pe lume, fiule ! îmi ziceam în sinea mea. Am ajuns să intru și-n bordel din cauza ta !... A ieșit în sfîrșit o bătrînă și mi-a deschis. Vedeai după fața ei cu ce se ocupase în tinerețe. Spune-i stăpînă-ti, îi zic, că vreau s-o văd. Sînt mama lui Dimitris... Înainte să apuce bătrîna să intre înăuntru, apare Arăboaica în persoană. Ne auzise vorbind și a ieșit. De ce i se zicea Arăboaica nu-mi dau seama. Era gălbejită, avea o piele fleșcăită, boită ca un clovn, și cu un capot roșu ca focul iadului. Dumnezeule,

m-am gîndit, cum poate fiul-meu să se culce cu pocitania asta ? Nu te speria, îi zic, n-am nimic cu tine, n-am venit să-ți fac scene. Îți plac băieții tineri și-l ai pe fiu-meu, să fii sănătoasă ! Pentru numele lui Dumnezeu, dacă crezi în Dumnezeu, spune-mi, e înăuntru ? Trebuie să-l văd neapărat. I s-a întîmplat ceva soră-si, îi zic. Părea c-am liniștit-o. Se uita la mine de sus pînă jos de parcă m-ar fi cîntărit. «Așteptați», îmi spune. Intră ea înăuntru, aud eu niște șopoteli, și peste puțin apare fiu-meu în pijama, vezi Doamne, care-i mai era și mare pe deasupra, (cine știe a cărui alt iubit era). Își întorsese mînecile. Cînd m-a zărit, i s-a așternut pe buze obișnuitul lui surîs vinovat, a deschis gura să spună ceva dar eu nu l-am lăsat să vorbească. Cîine negru ce ești, îi zic, mai bine nu te aduceam pe lume, băiete ! Ori îmi dai înapoi medalionul soră-ti, ori mă duc chiar acum și te reclam la poliție ! «Ce medalion, mămico ?» îmi zice el. Sau era într-adevăr nevinovat sau se prefăcea. Îndrăznești să faci pe niznaiul ? îl întreb. N-ai venit tu după-masă și-ai spart ușa ? «Am deschis-o cu un ac, îmi zice, mi-am călcat uniforma, am mîncat o vînătă, i-am dat să mănînce lui Hionas și-am plecat. Nu știu despre ce medalion e vorba, nici măcar nu știam că Eleni are vreun medalion.» Jură pe oasele lui taică-tău ! «Ai haz, îmi spune, știi că nu cred în jurăminte, dar dacă insiști, jur...» «Dacă spune el că nu l-a luat, se sumețește și Arăboaica, nu l-a luat !» Vindea castraveți grădinarului. Parcă nu știam eu cînd minte fiu-meu și cînd spune adevărul.

«Sînteți sigure, îmi spune, că ați căutat bine ? Așa mi-am pierdut și eu anul trecut o brățară de aur și am crezut că mi-a luat-o biata Aretí[1] (Aretí o chema pe bătrîna iscoadă care-mi deschisese) și am făcut degeaba scandal, m-am dus la o vrăjitoare care mi-a spus : brățara e în casa ta, caută că o s-o găsești... Am căutat-o și am găsit-o în coșul cu rufe murdare...» Nu i-am răspuns. M-am mulțumit doar să mă uit chiorîș. Nu aveam nici un chef să prind vorbă cu ea. Oi fi venit eu la ușa ta, femeie nenorocită, îmi spuneam în sinea mea, dar să nu-ți treacă cumva prin minte că sîntem o apă și-un pămînt. De obicei, dragă Nina, eu nu condamn femeile care au amanți. Știu că multe dintre prostituatele astea sînt de fapt mai nevinovate decît multe fecioare, dar pe ea nu puteam s-o văd în ochi. Mi-o închipuiam făcînd dragoste cu fiu-meu și mi se întorcea stomacul pe dos. Îmbracă-te și vino cu mine ca să juri în fața soră-ti că n-ai luat tu medalionul. Eu n-am curaj să mă întorc singură. «Du-te, Mimis», îi zice și Arăboaica de parcă mai era nevoie și de consimțămîntul ei. S-a și posomorît, doar îi stricam, vezi Doamne, seara. El s-a îmbrăcat, am luat tramvaiul și ne-am dus acasă. Copiii dormeau. Polixeni se întinsese în pat și stătea cu ochii deschiși. Eleni ședea pe canapea cu o batistă în mînă. Semăna cu o bocitoare care priveghează un mort. Numai ce l-a zărit pe frate-său, că s-a înviorat. S-a ridicat în picioare și s-a năpustit asupra lui ca o ti-

[1] În greacă, „virtute" (n. trad.).

groaică. Dimitris i-a apucat mîinile și a început să i le sucească. «Nu face pe viteaza, îi zice, că-ți umflu botul !» Pentru numele lui Dumnezeu și a Preacuratei, strig eu la el, las-o în pace. Nu înțelegi că și-a pierdut bijuteria și e supărată ? Eleni, scumpa mea, îi spun ei, fratele tău se jură pe oasele lui taică-său că nici nu știa că ai medalion. Mai caută-l, fetițo, poate l-o fi ascuns Satana ca să ne sucească pe noi. Arăboaica mi-a povestit că și-a pierdut o brățară de aur de-a răscolit toată casa s-o găsească și s-a dus la o vrăjitoare... Dacă ochii ei ar fi avut atunci otravă, m-ar fi răpus pe loc. «Va să zică vrăjitoare ! țipă ea. Lasă c-ai să vezi tu acum !...» S-a ridicat ca o furtună și ne-a trîntit ușa în nas. Eu, epuizată, m-am întins pe-o canapea. „Om de nimic ! îi spun lui fiu-meu. De cînd te-am născut n-am mai avut nici o zi bună. Cînd eram în chinurile nașterii, icoana sfîntului Gheorghe a pîrîit. Așa ți-e ție sortit, ca oriunde mergi să semeni nenorocire. Pleacă !... Pleacă și să nu te mai văd în ochi ! Întoarce-te la tîrîtura aia care te stoarce de vlagă ! Nu ți-e rușine ! Să te culci cu o femeie mai bătrînă decît maică-ta !... S-a ridicat și-a plecat. Nici nu dăduse el bine colțul străzii că Eleni s-a înființat cu doi jandarmi...

A doua zi era duminică. Polixeni nu mergea la lucru așa că a stat acasă să mă liniștească, pentru că eram în ultimul hal. «Nu vă mai certați atît, îmi spunea, doar vă știți bine una pe alta. Și ea e nevrotică ca și dumneavoastră, pînă la urmă nici una din voi două nu e mai brează, de-aia vă încăierați tot timpul.» Polixeni a fost

întotdeauna cea mai calmă și mai stăpînită dintre toți copiii mei. Cînd mă certam cu Eleni, ea căuta să rămînă totdeauna neutră. Cum adică ne încăierăm tot timpul, nerușinato ? îi zic. Ce, eu i-am luat medalionul, și ce vină am dacă a venit derbedeul ăsta și a spart ușa de-au intrat pe urmă hoții ? N-am petrecut noi împreună toată după-masa ? Chiar dacă, să zicem, el a luat medalionul, seca-i-ar mîinile, de ce-a trebuit să-i aducă scîrba asta de Eleni pe puștanii ăștia, să mă ancheteze de parcă aș fi o criminală ? «Exagerezi.» Totdeauna îmi spunea că exagerez. Doamne, zic, ce mi-a venit s-o aduc pe Eleni în casă ? Acum ce să mă fac ? «Să stați liniștită și să nu vă mai supărați și să nu vă mai aprindeți.» Și dacă îl arestează și descoperă că a luat chiar el medalionul nu-l bagă la pîrnaie ? «Bine i-ar face.» Ea nu era mamă și nu înțelegea durerea. Cînd o să aibă și ea copii poate o să-și aducă aminte. Ne-am așezat să mîncăm. Mîncam și plîngeam. Fără să vreau mi se umpleau ochii de lacrimi. «Nu pot să înțeleg ce aveți în cap, îmi spune Polixeni. Eu știam că omul cînd e cu-adevărat supărat i se taie pofta de mîncare. Dumneavoastră nu pare să vi se fi tăiat deloc. Așa că lăsați boceala și fiți mai serioasă !» Mi-a sărit țandăra. Totdeauna m-a acuzat și continuă să mă acuze că joc teatru. N-am cum să-i explic că cu cît sînt mai supărată cu atît îmi vine să mănînc mai mult. Așa sînt eu, dar ei nu-i intră asta în cap. Mai aveam puțin și mă certam și cu ea. Eleni se dusese cu copiii să mănînce la un birt și, cînd s-au întors, copiii

s-au dus în curte să se mai joace pînă se făcea ora să-i culce. Fiică-mea s-a așezat pe salteaua ei — nu pusesem pat ca să mai economisim puțin spațiu — și a început să fumeze ca un birjar. Aprindea țigară de la țigară. Mă uitam la ea și mi se făcea milă dar nu îndrăzneam să-i spun nimic. Eleni e ca o fiară sălbatică. Vezi că i-a intrat un spin în labă și o doare, încerci să i-l scoți și ea te mușcă. Hionas a început deodată să latre. Lătra voios ca toți cîinii cînd se joacă cu copiii. Am ieșit în curte să-i aduc înăuntru. De cînd stăpîna nu mai făcea scandal, încercam și eu să n-o provoc. Copii, veniți înăuntru, le spun, e după-masă și lumea vrea să se odihnească oleacă. Eleni care aștepta un pretext ca să-și descarce nervii pe cineva, se ridică, iese în curte și începe să le dea cu piciorul și să-i blesteme : «Marș de-aici, bastarzii lui Babis ! Intrați înăuntru și să nu vă aud gura că vă fac sardele ! Dacă nu vă aveam pe voi, n-aș fi fost nevoită să depind de *ea* !» Vorbea despre mine. Ce-ai cu copiii, zgripțuroaico ? o întreb. Dacă-ți vine să bați pe cineva ca să-ți satisfaci pornirile sîngeroase, bate-mă pe mine, afurisită să fii ! Fii pe pace, fetițo, o să vină o zi cînd o să te căiești amar pentru că te porți urît cu mine și cu ei, dar o să fie tîrziu. «Ce vorbești, o să-mi pară rău, nu ? Ai răbdare să-i bat *cu-adevărat* și pe urmă să vedem dacă ți se adeverește profeția.» Și unde nu-i ridică de pe saltea unde ședeau cuminți și începe să le care pumni și picioare. Ucigașo ! strig la ea. Lasă-i, că sînt niște bieți copii orfani, ce ești tu mamă sau lupoaică ? Vai și-amar ce-o să te mai bată Dumnezeu dacă chiar *există*. «*Există* Dumnezeu, îmi zice ea și mă îmbrîncește pe canapea. Tocmai pentru că există, o să-mi ajute să te văd murind ca un cîine ! N-ai să ai tu norocul să mă vezi nenorocită și pe drumuri ca să te fălești ! Nu-ți dau voie să mă distrugi cum l-ai distrus pe tata. Eu o să trăiesc și-o să mă procopsesc numai ca să-ți fac în ciudă !...» După aceea a intrat în camera ei și mi-a trîntit ușa-n nas. Să-ți dea Dumnezeu să trăiești și să te procopsești ! îi spun. „Blestemat fie cel care nu vrea să se întîmple așa. Mai ales acum, cînd o să fii doamna dentist ! Ha, ha, ha !» «Mamă, îmi spune Polixeni, liniștiți-vă ! Mai vreți și alte încurcături pe deasupra ?» Te rog să mă lași în pace, îi spun, sînt tulburată și vreau să vorbesc. Tu cînd ești așa, te închizi în camera ta și stai nemîncată. Mie-mi place să mănînc și să vorbesc și n-ai să mă schimbi tu. Nu-i mai bine să spui ce ai de spus, să te ușurezi decît să le ții pe toate în tine ? «Oare nu înțelegeți că se îngroașă gluma ?» Nu, nu înțeleg ! îi spun. Nimic nu e mai rău decît tăcerea cînd ai conflicte cu oamenii pe care-i iubești. Dacă ar fi fost o străină nici n-aș fi stat de vorbă cu ea, sau în cel mai rău caz i-aș fi arătat și ei... ca proprietăresei. Numai că ea mi-e fiică. Nu pot s-o aud spunînd asemenea gogomănii și să nu-i răspund. N-ai auzit-o cum mi-a spus că eu l-am distrus pe taică-său ? — «Tu ! strigă ea din cameră. Tu ești cauza nenorocirii tuturor ! Tu l-ai distrus pe derbedeul de fiu-tău, tu îl învățai să nu as-

culte de Fróso de-ai făcut-o să-l zvîrle în stradă. Tocmai pentru că-l iubești așa de mult, prin el o să-ți vină pedeapsa. Întîi o să-l vezi pe el putrezind prin închisori și numai după aia o să-ți iasă sufletul!» Doamne ferește! strig eu, iart-o, Doamne, că e nebună și nu știe ce spune, nu sta s-o asculți! «*Știu eu* prea bine ce spun, îmi strigă ea. Întreab-o și pe fiică-ta și să vezi ce-ți spune. Să nu-ți închipui că dacă e politicoasă și nu vorbește, e de acord cu tine. Ia întreab-o!» Va să zică eu sînt de vină pentru că m-a părăsit taică-tău? o întreb pe Polixeni. Polixeni tăcea din gură. «Tu, strigă iarăși Eleni. Cu gelozia și isteriile tale de parcă era singurul bărbat din lume care avea amante! De parcă tu n-ai fi avut o grămadă de amanți? Las'că știm noi! Știe tot Salonicul!» Am avut *eu* amanți! *Eu?!* Numește-l măcar pe unul! «Papathanasiou!» Care Papathanasiou? «Avocatul, de ce te faci că nu pricepi?» *Eu* l-am avut amant pe Papathanasiou? Altă gogomănie. «Atunci de ce nu te-a pus să plătești pentru proces?» Pentru că îl ura pe tatăl vostru din motive politice, așa cum prea bine știi și vroia să se răzbune în felul ăsta. Dar chiar dacă am presupune că-mi era amant, îi zic, era *după* ce mă părăsise tatăl tău. Eram singură și neajutorată, și chiar dacă am păcătuit nu cu Papathanasiou ci cu alții o mie, să lăsăm cerul să mă judece. Poți să-mi dai numele unui singur amant pe care l-am avut pe vremea cînd mai eram cu taică-tău? N-a mai răspuns. În sfîrșit, îi spun, să le lăsăm pe-astea. Ce rost are să ne mai

amintim de ce-a fost? Trecutul, ducă-se pe pustii! Acum mai bine deschide ușa să vorbim ca între mamă și fiică și să ne gîndim împreună cum să facem. Îți jur că nu m-am supărat că ai venit cu sticleții. Orice ai spune, eu te iubesc pentru că sînt mama ta. «Eu n-am mamă, strigă ea dinăuntru. N-am pe nimeni. Însuși fratele meu, în loc să mă ajute, mă fură. Un singur om m-a iubit pe lumea asta și tu l-ai omorît!» Te-a iubit! îi zic, mă faci să rîd! Atunci de ce te-a măritat cu bețivanul de Harálambos? Aici să te văd, *de ce*, te-a măritat cu Harálambos?... Deodată se deschide ușa și iese Eleni ca un tigru. Se repede la mine cu unghiile, mă doboară pe canapea și începe să-mi care pumni. Polixeni era la toaletă. Cînd a auzit scandalul a ieșit repede afară. «Eleni! îi strigă, o bați pe mama?!» și a dat să mă scoată din mîinile ei dar s-a ales și ea cu un șut: «Pleacă, că altfel te bat și pe tine. M-am jurat să-i trag o săpuneală bună!» Și dă-i mai departe. Copiii plîngeau de parcă îi bătea pe ei, dar de ce îi auzea, de-aia se înfuria mai tare. Eu nu m-am opus nici un pic. Dă, dragă, îi ziceam, mai dă, c-așa-mi trebuie dacă te-am alăptat la pieptul meu... «Spurcăciune!» striga ea. Bate-mă, dragă, nu-ți fie teamă că eu nu sînt Eleni să mă duc și să te reclam! Lacrimile îmi curgeau șiroi, nu de durere, ci de amărăciune. Nimic nu putea s-o înduplece pe Eleni. Cînd în sfîrșit s-a săturat, a intrat la ea în cameră și s-a încuiat. Eu, cu părul vîlvoi, cu buzele însîngerate și ochii umflați, m-am așezat pe jos și mă uitam la Poli-

xeni de parcă n-aș fi cunoscut-o. Mă simțeam de parcă băusem o mie de ocale de vin. S-a dus biata fată plîngînd la bucătărie, a încălzit apă și mi-a pus comprese. Cînd mi-am mai revenit și mi-am recăpătat glasul îi zic : Hai să plecăm ! Dacă nu putem să-i dăm afară din casa noastră, hai să plecăm noi. Am început să coborîm spre Diagonio fără să vorbim. Din instinct ne-am îndreptat spre casa Sofiței. Cînd a deschis ușa și a văzut în ce hal arăt, a rămas trăsnită. «Ce s-a întîmplat ? mă întreabă. Ce-ai pe față ?» N-am nimic, Sofița, îi zic. Am căzut și m-am lovit de clanța ușii. Fă-mi o cafea fără zahăr, dacă ești bună, ca să-mi revin. Nu m-a crezut, că doar nu era proastă, dar n-a zis nimic. Ne-a făcut cafea, ne-a dat și dulceață de portocale amare, și o jumătate de oră ne-a povestit ce necazuri are cu fiică-sa, Rina. Degeaba tot încerca s-o facă om, nu reușea. Eu, în loc să-mi revin, mai rău mi se strîngea inima. Casa ei era în dezordine, cred că și asta îmi făcea rău. Avusese musafiri cu o seară înainte și jucaseră cărți. Dintr-o dată am simțit că nu am aer. Dacă mai stăteam acolo un singur minut, m-aș fi sufocat. „Hai să mergem ! îi spun lui Polixeni. La revedere, Sofița, mulțumesc pentru cafea. Vin zilele următoare să-ți strîmtez paltonul și mai vorbim..." Am ieșit pe stradă. Era ora cinci și o căldură să te sufoci. Strada și trotuarul erau uscate, căruțele care treceau ridicau nori de praf. Magazinele erau închise. Bărbații jucau table la cafenele. Fiul meu cel grozav era și el într-o cafenea. Ne-a văzut și a ieșit să vorbească cu noi. Ia-o înainte ! îi spun lui Polixeni, fă-te că nu-l vezi. El însă ne-a ajuns din urmă. Cînd m-a văzut în ce hal sînt, s-a întunecat la față. Era ușor să-și dea seama. Fără să mai spună nimic, ne-a lăsat și a luat-o la fugă spre casă. M-am îngrozit. Vai de mine ! îi zic lui Polixeni. Se duce acasă și-o omoară. Se nenorocesc amîndoi. Fugi tu după el, că ești mai tînără și te țin picioarele ! Ea în față, eu după ea, am ajuns într-un tîrziu acasă. Cînd să dăm colțul, asudate, o vedem pe Eleni că iese desculță pe ușa din dos, cu capotul rupt și că o apucă spre jandarmerie. În urma ei venea Dimitris calm, aranjîndu-și cureaua. Derbedeule ! îi strig eu. Ți-ai omorît sora, sînge din sîngele tău ! Pleacă și să nu te mai văd ! De sabie o să mori dacă ai scos sabia ! Intru, dau să mă așez pe canapea și numai ce începe să se învîrtă casa cu mine. Mi-am pus capul în piept și am leșinat..."

9

ELENI ȘI-A LUAT A DOUA ZI lucrurile și copiii și s-a mutat în casa ei neterminată. După cîteva zile s-a mutat și coana Ecavi. După atîtea scandaluri și după ce veniseră jandarmii nu mai îndrăznea să dea ochi cu proprietăreasa. În noua locuință Polixeni s-a îmbolnăvit iar și era să moară. Doctorul îi interzisese să facă baie în mare, pentru că suferea de bronșită cronică.

„Nina dragă, copiii n-au minte. Într-o duminică a plecat cu prietenele la plajă. Au închiriat o barcă ca să facă sărituri în apă, ea a alunecat și a căzut cu pieptul pe fierul prorei. Au adus-o acasă mai mult moartă decît vie. Chem un doctor care-mi spune : «Hemoragie internă, aduceți repede gheață !» Și dă-i cu gheață și injecții pînă cînd am salvat-o din ghearele morții. Omul sărac nu-și poate permite nici să se îmbolnăvească. Cum n-a mai mers la lucru, cum n-a mai primit salariu. Am început eu iar să cos la unul și la altul ca pe vremea cînd mă lăsase bărbatu-meu. Nu știam de ce să mă ocup mai întîi, de croitorie sau de boala fiică-mi. Tu mă cunoști pe mine, sînt

nervoasă. N-am eu răbdare să mă așez la mașina de cusut și să fac treabă cum face Afroditi. Lui Theodoros nu îndrăzneam să-i scriu. Știam că lucrează la ziarul *Akropolis* dar avea un salariu de mizerie. De-abia îi ajungea lui, ce să ne mai trimită și nouă. Am vîndut o blană, ultima de pe vremea cînd mai eram cu bărbatu-meu, banii s-au dus, am vîndut o mașină veche de cusut, manuală, și banii ăștia s-au dus. Sfîntul știe ce se întîmpla cu noi dacă nu apărea Ochi verzi... Într-o după-masă eram în bucătărie și prăjeam sardele cînd numai ce aud bătăi în ușă. Mă duc la ușă, deschid și văd un domn în vîrstă cu păr sur și ochi verzui. «Bună ziua.» Bună ziua. Ce doriți ? «Aici locuiește domnișoara Longos ?» Da, aici. Ce doriți de la ea ? «Vreau s-o văd.» E bolnavă, îi spun. Dacă vreți să-i transmiteți ceva, spuneți-mi mie. Sînt mama ei. Numai că înțelegi tu, Nina, că el vroia să-i spună ceva ce nu-mi putea spune mie. L-am dus la Polixeni în cameră, dar eram furioasă foc. Presimțirile mele nu se dezic niciodată. Vedeam eu că la mijloc e ceva necurat. Și, într-adevăr, se apleacă, mă rog frumos, și-o sărută pe obraz de parcă ar fi cunoscut-o de cînd lumea. Polixeni s-a făcut roșie ca racul. Bravo ție, coano Ecavi, mi-am zis în gîndul meu. Ce se petrece aici ? Va să zică ea are și legături de felul ăsta ? Fără să știu eu ! Față de el n-am spus nimic. În fond și la urma urmei nu mai era o fetiță. Anul acela împlinise douăzeci și trei de ani. N-am îndrăznit să-i fac imediat scandal și să-i cer explicații. M-am dus repde la bu-

cătărie să nu mi se ardă sardelele. Cînd, în sfîrşit, a plecat musafirul misterios, am luat-o la întrebări. Şi acum, c-am rămas singure, cine e? De unde îl cunoşti de îndrăzneşte să te sărute de faţă cu mine? La care ea îmi spune: «E notar la Kavala. A venit într-o zi la farmacie să-şi cumpere bandaj pentru hernie, aşa l-am cunoscut.» Şi ce dacă e notar la Kavala şi are hernie, trebuie să sărute fetele oamenilor? Crezi că mă păcăleşti tu *pe mine*? «Te rog să mă laşi în pace, îmi zice, sînt majoră şi n-am de dat socoteală nimănui de ce fac şi cu cine mă întîlnesc!» Şi numai ce scoate din sîn o hîrtie împăturită strîns de cinci sute, mi-o aruncă în faţă şi-mi spune: «Să lăsăm vorbele şi melodrama la o parte şi mergi de plăteşte datoria la băcan!» Aoleu şi vai de mine! zic eu şi mă iau cu mîinile de cap. Care va să zică aici am ajuns? Dacă o s-o apuci şi tu, îi zic, pe calea pe care a apucat-o soră-ta, nu ştiu de ce mă mai obosesc să-ţi fac frecţii. Mai bine te îngrop! Şi ne-am pus pe ceartă. Ea a început să plîngă, a apucat-o o tuse înecăcioasă, numai eu ştiu ce-am pătimit pînă şi-a revenit. Treacă de la mine, mi-am zis, şi să vedem ce iese şi de-aici. Ce puteam să fac? Oricum aş fi dat-o, nu ieşeam bine. Ochi verzi era bătrîn, dar nu ar fi fost ea nici prima nici ultima fată care se mărită cu un bărbat bătrîn. Dacă el chiar intenţiona să se însoare, aşa cum pretindea ea, lucrurile nu mai păreau chiar înspăimîntătoare. Pînă una-alta eu făceam în aşa fel încît să nu-i las niciodată singuri. Eram un adevărat cerber deşi, pe de altă parte, ştiam

prea bine că nu puteau să facă mare lucru. Ea era bolnavă, mirosea a spirt, iar el nu era băiat de douăzeci de ani. Şedea ore întregi la picioarele patului ei ca un motan somnoros şi nu se mai sătura vorbind. Au trecut aşa vreo trei luni. Polixeni se vindecase aproape complet, mai avea o lună şi putea să se ducă înapoi la lucru. Într-o noapte, am visat-o pe Eleni. Se făcea că era mică ca pe vremea cînd locuiam în casa beiului. Numai că nu era exact aceeaşi casă. Ştii tu cum treci în vis dintr-un loc într-altul şi cum amesteci trecutul cu prezentul. Casa din visul meu era pe o culme plină de chiparoşi, ca un cimitir, iar eu eram singură, servitoarea nu era acasă. Am coborît la cămară să iau ulei de gătit. În loc să nimeresc în cămară, m-am trezit într-o cameră goală care semăna cu un osuar, plină de dulapuri, nu unu sau două, sute de dulapuri. Am început să le deschid, deschideam la ele fără încetare şi tot nu mai terminam. Deodată, deschid un dulap care părea să fie ultimul şi o văd pe Eleni înăuntru stînd în picioare şi cu mîinile pe piept de parcă ar fi fost moartă. Vai de mine! dau eu un strigăt. Ajutor! Ajutor! Eleni a murit! Şi încep să plîng şi să-mi smulg părul. Îmi rămîneau în mînă în loc de păr alge şi pe urmă şerpi. Alergam pe scări în sus ca să scap cînd numai ce o văd coborînd legănîndu-şi şoldurile, cu o panglică roşie în păr. Fir-ai să fii, m-ai speriat, îi zic, cînd ai ieşit din dulap de nu te-am văzut? Mă întorc şi văd în dulap un preot. Preotul înseamnă supărare! i-am spus lui Polixeni dimineaţa. Să vezi tu că i se

întîmplă ceva, niciodată n-am visat-o atît de rău. «Lasă că nu i se întîmplă nimic !» îmi zice Polixeni care-și bătea joc mereu de credința mea în vise și minuni. «Ați mîncat prea mult năut.» Eu n-am avut liniște toată ziua. Polixeni, draga mea, îi zic pînă la urmă nu te supăra. Mă duc să văd ce face. Eleni e ranchiunoasă și nici nu i-a păsat ce facem noi, dacă am murit sau mai trăim, totuși nu trebuie să facem și noi la fel. Las mîndria la o parte și mă duc, nu atît pentru ea, cît pentru bieții copii. Cine știe din ce-și duc zilele acum, că i-a părăsit dentistul ! Doamne, îi spun, ce bine ar fi dacă aș putea să-i iau băiatul să i-l cresc, să-l fac om ca să aibă grijă de ea la bătrînețe, chiar dacă ea nu mi-ar mulțumi niciodată. Facem și noi un bine. Să te aud acum că nu avem cu ce. Unde mîncăm noi două, mai mănîncă încă unul, ce zici ? A ridicat în sus mîinile de parcă s-ar fi predat. «Mamă, eu nu pot să înțeleg în ce Dumnezeu credeți ! îmi spune. Știți prea bine, din experiență, că *ori de cîte ori* v-ați amestecat în treburile lui Eleni v-ați găsit beleaua, înțeleg că acum vi s-a făcut din nou de ceartă. Dumneavoastră dacă nu vă certați cu cineva nu vă simțiți bine ?» Nu mă simt ! Tu poți să spui ce vrei, mi-am zis în sinea mea totul e să iau eu copilul. «Dumneavoastră nu înțelegeți că lucrurile astea sînt serioase și trebuie să vă gîndiți mai bine ?» Nu, nu înțeleg. «Atunci e inutil să mai stăm de vorbă. Duceți-vă dar fiți atentă să nu luați copilul decît dacă vi-l dă ea.» Îți închipui cumva că sînt țigancă să-l bag în sac și

să plec ?... Mă îmbrac și una-două ajung la Koule-Kafé. Afară înghețaseră pînă și bălțile cu noroi. Să vezi tu ce ierni sînt la Salonic, nu ca aici la Atena, unde poți s-o scoți la capăt arzînd cîțiva cărbuni în mangal. Acolo, dacă nu-ți duduie soba, nu poți să trăiești. Pînă una-alta ajung la ei. O cameră rămăsese tot neterminată. De geam atîrna un preș vechi. În față, la intrare, era un butoi de tablă plin cu var stins. Fir-ar ea să fie, mi-am zis în gînd, nu s-a învrednicit nici măcar geamuri să-și pună ! Va să zică, deși trăiește după plac, tot n-are bani ! Asta-i culmea ! Dacă nici treaba asta n-o face bine, ce-a căutat să-și lase bărbatul ?... Bat la ușă. Nici un răspuns. Mă uit pe fereastră și-i văd pe copii în pat, îngrămădiți unul într-altul, se jucau tăind ziare și staniol de la țigări. Akis, cum m-a văzut, s-a ridicat și-a venit la fereastră, apoi s-a urcat pe un scaun și a deschis-o. L-am sărutat. Unde e mămica ? «În oraș.» Cînd se întoarce ? «Diseară...» Și l-a apucat un tremurat și o tuse ca de măgar. Du-te, copile, în pat, îi spun, pînă nu faci pneumonie ! Asta nu e mamă, mi-am zis, să-i lase, sărmanii, în frigăraia asta fără nici urmă de foc și ea să ia drumurile în picioare. Nepoții mei, ai mei, să trăiască ca orfanii din romane !... N-am putut să îndur. Am stat vreo cinci-zece minute nehotărîtă în fața ferestrei. Mă gîndeam la sfatul pe care mi-l dăduse Polixeni : să nu iau în nici un caz copilul dacă nu mi-l dă Eleni. Eu însă nu puteam nici să mă întorc acasă fără să fi făcut nimic și nici să stau în frigul ăla s-o aștept pe ea.

Putea să se întoarcă și la ora zice. Ușa era închisă pe dinafară și luase cheia cu ea. Auzeam copilul cum tușește și mi se părea din ce în ce mai absurd sfatul lui Polixeni. M-am dus la chioșc, am cumpărat o ciocolată, m-am întors, am mai așteptat vreo zece minute. Dragă, i-am spus lui Akis, vrei să vii să stai cu mine ? Las-o pe Polixeni să răgușească țipînd, m-am gîndit, nici ea n-are mai multă minte decît Eleni. Eu iau copilul și ea n-are decît să facă ce vrea. «Da», îmi zice Akis. Atunci, îi spun, îmbracă-te ! S-a ridicat și s-a îmbrăcat singur. Avea încă paltonul pe care i-l făcusem cu doi ani înainte și mînecile îi ajungeau la coate. I-am dat ciocolată. Dă-i-o soră-ti, îi spun, ție îți cumpăr eu alta. Cînd mă gîndeam că las fetița singură mi se frîngea inima, dar ce puteam să fac ? N-aveam posibilitatea să-i iau pe-amîndoi. Tot era mare ajutor pentru ea dacă îi luam unul din copii. Putea cel puțin să-l hrănească și să-l îmbrace mai bine pe celălalt. Sărut-o pe soră-ta ! îi spun. Și tu sărută-l pe fratele tău !... Acum urcă pe scaun să te iau !... Cînd am ajuns acasă se înnoptase. L-am așezat imediat în pat, am umplut soba, i-am pus cîteva ventuze ca să i se scurgă sîngele bolnav, i-am făcut o supă bună, a mîncat-o și pe urmă m-am așezat pe canapea cu mandolina și i-am cîntat ca să-l adorm. Pe vremea aceea «Haina» era la modă :

Haina pe care o porți ți-am făcut-o eu
cu dureri și cu necazuri ți-am căptușit-o...“

„Nu știam că dumneata cînți la mandolină, îi spun. Le aflu una cîte una pe toate.“

„Am cîntat cîndva... Învățasem o dată cu copiii. Luam și eu lecții ca să-l conving pe Theodoros să studieze. N-am mai cîntat de ani de zile. Nu mai am nici cap și nici chef pentru lucruri din astea. Să nu-ți mai spun că nici mandolină nu mai am. A venit fiu-meu cel deștept acasă într-o după-masă cînd noi eram plecate, a luat o sută de drahme din sertarul lui Polixeni și mandolina și mi-a lăsat doar pana. O mai am și acum în cutia cu nasturi...“

Așa stăteau lucrurile cînd au primit o scrisoare de la Theodoros în care le spunea că își găsise o a doua slujbă, cu un salariu de două ori mai mare decît cel pe care îl lua de la ziar, că o ducea foarte bine, să nu se îngrijoreze, că locuia cu tanti Fróso care îl îngrijea ca o roabă, îi scrobea și gulerele, că după părerea lui era timpul să se hotărască și ele să se mute la Atena și că pînă vor găsi o casă potrivită, erau binevenite la tanti Fróso care le trimitea multe salutări !

„Am citit-o, dragă Nina, am recitit-o, și nu-mi venea să-mi cred ochilor. Zgripțuroaica care-mi furase bărbatul îmi fura acum și băiatul ! Și el, ingratul, interesat, accepta să locuiască cu cea care ne distrusese familia pe motiv că îi scrobea cămășile ! Nu reușeam să-mi mai vin în fire. Citeam scrisoarea și plîngeam. Auzi tu, să aibă nerușinarea de a-mi propune să stau cu ea ! Eu, Ecavi, să mă duc să stau sub același acoperiș cu Fróso ! Ai mai auzit tu vreodată

un fiu să-i facă maică-si așa ceva ? Să spunem că acceptam să locuiesc cu ea. Dar ce să caut eu la Atena ?

Dacă el, bun de gură cum era, credea că am să mă duc eu la Atena să stăm împreună ca să-mi facă zile fripte cu ciudățeniile lui — ba ai pus prea multă sare în mîncare, ba ai pus prea mult piper, ba nu m-ai sculat la timp — se înșela amarnic. La Salonic cel puțin îmi aveam prietenele mele, pe Domna, pe Sofița, pe coana Marió, mergeam la ele și-mi spuneam toate păsurile. Biata coana Marió ! «Vai și-amar, Ecavi dragă, îmi zicea, lumea asta e pe dos.» La Salonic o aveam și pe mătușa Anghela, o verișoară de-a mamei pe care am descoperit-o pe vremea cînd eram încă cu bărbatu-meu. După ce m-am despărțit, mergeam des la ea. Stătea dincolo de oraș, cam jumătate de oră cu autobuzul. Mergeam în fiecare vară și stăteam fără să-i dăm nici un ban și mîncam toate bunătățile. La Salonic aveam și amintirile. Fiecare piatră îmi aducea aminte de ceva. Acolo cunoscusem și cea mai mare fericire și cea mai mare nenorocire, acolo mi s-au deschis ochii și am înțeles ce înșelăciune e viața asta ! Ca să nu mai punem la socoteală că Salonicul e raiul oamenilor săraci. Acolo să vezi tu ieftinătate, ce sardele, ce garizi și ce scoici ! La Atena nu găsești așa ceva. Ce viață m-ar fi așteptat pe mine la Atena ? Să mă duc eu la Atena ca să văd mutrele acre ale lui Afroditi și a lui Miltiadis ? Și ăsta alt nesimțit ! Cînd s-a întors din Asia Mică a stat cîteva zile la Salonic. Într-o zi ne-am certat și el

mi-a trîntit că sînt nebună și că bărbatu-meu a avut dreptate să mă părăsească. Să mai zici că mi-e frate ! Sînt prea bună acum cu el că-l țin la mine și-i dau o coajă de pîine. Nici nu vreau să aud ! i-am spus lui Polixeni. Știam eu că nici ea nu s-ar fi înghesuit să-l lase pe Ochi verzi și să plece. Ia pune-te tu, îi zic, și scrie-i o scrisoare că pe moment nu poți pentru că nu te lasă medicul să te deplasezi. Numai că omul nu face ce vrea. Dimitris era atunci într-o unitate militară de la graniță. Îl mutaseră de la aviație la armata de uscat pentru că îl bătuse pe un subofițer pentru o femeie. Vine el la Salonic pe nepusă masă într-o seară și îl găsește pe Ochi verzi la picioarele patului lui Polixeni. S-a prins imediat. Nu-i trebuia mult ca să-și dea seama despre ce e vorba. Nici nu l-a mai salutat, m-a dus în bucătărie, m-a prins de umeri și-a început să mă zgîlțîie și să-mi ceară explicații : «Cum adică *protector*, mamă rea ce ești ! îmi zice. Tu înțelegi că îți vinzi fata ? O vinzi !» Tu ce-ai fi vrut să fac ? îl întreb. Voiai s-o las să moară, că nu e decît piele și os biata fată, asta voiai ? S-o vezi moartă ? În loc să vorbești cu mine, mama ta, în felul ăsta, să faci pe viteazul, netrebnicule, de ce nu te faci om, să ne ajuți și pe noi, ca să nu mai alerg după tine prin închisori ? La care el, Nina dragă, apucă o farfurie din raft și o aruncă pe jos. Seca-ți-ar mîinile ! i-am strigat. Întîi să te faci om, găinarule, ca să fii în stare să cumperi și tu farfurii, și pe urmă să spargi cîte poftești, codoșule !... La care el mai pune mîna pe-o farfurie

(cea mai bună pe care-o aveam, o țineam pentru macaroane) și-o îndoaie și pe asta. Akis, îi zic eu atunci copilului, Polixeni îi făcuse vînt lui Ochi verzi, se urcase în pat și tremura ca varga de frică — Akis băiete, ieși pe stradă și cheamă jandarmul. Spune-i că ne-a intrat în casă un criminal ! Intrasem în panică. Ăsta e în stare să ne omoare ! Cînd a văzut că băiatul se pregătea să cheme jandarmul, a izbucnit în plîns. Plîngea ca o femeie. Și-a luat ranița și fără să spună nimic a deschis ușa și-a plecat. Supărată cum eram, m-am descărcat pe Polixeni. Ne-am pus pe-o ceartă de zile mari. De mult mă pregăteam să-i spun lui Ochi verzi : sau te însori cu ea sau să nu mai calci pe-aici. Cearta cu Dimitris mi-a adus și mai tare aminte datoria de mamă. Nu-mi iertam vorbele grele pe care i le spusesem. Plîngeam și mă perpeleam și spuneam : Iartă-mă, dragă, știu că nu ești tu de vină, eu sînt de vină, eu, eu... Colac peste pupăză numai ce aflăm de la o cunoștință care era din Kavala că Ochi verzi, care făcea pe flăcăul tomnatec, nu numai că era însurat dar avea și două fete mai mari decît Polixeni ! Deși îl iubea, deși a plîns și s-a necăjit, a înțeles și ea pînă la urmă că nu mai avea rost să continue cu el. Pe de altă parte, cu tot ajutorul lui Ochi verzi, rămăsesem în urmă cu chiria și proprietarul făcea gură. Aveam două soluții : sau să plătim, sau să ne mutăm în altă parte. Putem chiar să mergem la Atena, îi spun lui Polixeni într-o bună zi. Mă obișnuisem între timp cu ideea. Ducă-se naibii Salonicul și viața

bună, ducă-se naibii și prietenele ! Cu ce m-am ales de la ele atîția ani ! Să se ducă naibii și tanti Anghela, scoicile și garizii ! Mă întorc în țara mea, în Atica. De parcă nu e mare și acolo ! Așa că ne-am strîns boarfele, cum îți spun, le-am pus într-o magazie din port și pînă la plecarea vaporului am stat cu Eleni fără să ne certăm nici măcar *o singură* dată !... În sfîrșit, a venit și ziua plecării. La nouă seara vaporul ieșea din port. Mai întîi ne-am asigurat că puseseră mobila într-un loc bun în cală, am găsit pe punte un cotlon în care nu bătea vîntul, aproape de coșul de fum, și ne-am așezat bagajele. Cînd a sunat clopoțelul să plece cei care ne conduceau, m-am aplecat să le sărut pe Eleni și pe fetiță. «În sfîrșit, zice Polixeni, vă văd și pe voi în relații bune !» Hm ! îi zic eu, Eleni chiar dacă mă iubește tot nu mi se pare firesc ! Încercam să glumesc, eram emoționată. «Eu te iubesc, striga Eleni gata să înceapă cearta. Eu te iubesc, *tu* nu poți să mă suferi ! Nici unul nu m-ați înghițit, și acum rămîn singură la Salonic ca o fantomă printre ruine !» Și s-a pus pe plîns. «Tu, monstru ce ești, îi zice lui Polixeni (totdeauna i-a zis așa în glumă), fii atentă acolo, la Atena. Caută-ți soț, dar decît unul ca Babis, mai bine rămîi nemăritată ! Și mai scrie și tu din cînd în cînd...» S-a aplecat și și-a sărutat fiul. «Să fii băiat bun, îi zice, și s-o asculți pe bunica, dar n-o uita nici pe mama. Pup-o pe sora ta...» «De ce plînge băiețelul ?» mă întreabă marinarul care ridica scara. Plînge pentru că se desparte de mama și de sora lui, îi spun, da-i

trece lui... Luminile Salonicului s-au făcut tot mai mici pînă cînd s-au pierdut. Luna nu răsărise. Călătorii de la clasa întîi și a doua coborîseră în cabine. Cei de pe punte se întinseseră să doarmă. După gălăgia plecării liniștea era apăsătoare. Priveam cerul cu stele și dintr-o dată mi-am amintit că venisem la Salonic pe un vas sanitar cu douăzeci de ani în urmă, cu speranțe și vise, și acum mergeam îndărăt. Mi se frîngea inima. Mă uitam la stele, la luminițele verzi și roșii de pe punte, auzeam zgomotul apei în întuneric și simțeam o singurătate de parcă nu se putea găsi nimeni, nici pe vapor, nici pe continentul acela nesfîrșit, să-mi dea un umăr pe care să plîng..."

Așa au venit la Atena.

Partea a doua

1

AȘ FI DAT ORICE să fiu de față la întîlnirea ei cu rivala. Și cînd te gîndești că Fróso stătea la trei străzi de casa părinților mei! Atunci mai locuiam încă pe strada Sina.

„Era frumoasă, coano Ecavi?" o întrebam. Mă distra grozav să-i văd expresia de dezgust. Se strîmba deopotrivă a ironie și dispreț.

„Ce să-ți spun, avea ochi frumoși și era prezentabilă, în rest era o cățea și-i mai lipsea și jumătate de dantură. Nu-mi mai aduce aminte de ea, că mă tulbur... Cînd veneam de la Pireu la Atena cu trenul electric, fiul meu cel deștept a început să-mi dea sfaturi și să-mi țină lecții cum să mă port cu ea. «Te rog să fii atentă, îmi spune, și să nu pomenești nimic despre trecut, trebuie să fii demnă.» Mi-am ieșit din fire. Nu mă înveți tu pe mine, băiețaș, cum să mă port, îi zic, eu te-am făcut pe tine, nu tu pe mine! Dacă-ți închipui că n-am sosit bine și îmi dai deja sfaturi, te înșeli. Să știi că iau vaporul și mă întorc chiar azi la Sa-

Ionic !... Am ajuns în piaţa Omonia[1], am luat autobuzul — mobila venea cu un camion. Doamne, îmi ziceam în sinea mea, ce s-a mai schimbat Atena ! Ce de clădiri, ce maşini împuţite şi ce de lume ! Era dimineaţă şi oamenii se duceau la muncă. Uită-te, fetiţă, asta e Atena ! îi zic lui Polixeni care privea uimită în jur. Eu aici am crescut, nu sînt provincială ca voi ! îi spun. M-a prins dintr-o dată un chef grozav. Mi se părea totul frumos, îmi venea să sărut pe toată lumea. În faţa staţiei unde am coborît era o tarabă cu flori. M-am uitat la anemone, m-am uitat în sus la Licabet şi la biserica Sfîntul Gheorghe din vîrf şi-mi lăcrimau ochii. Casa lui Fróso avea două ferestre la stradă şi deasupra uşii din faţă erau doi sfincşi cu cactuşi. Acum au dărîmat-o şi au construit în locul ei un bloc oribil, cum sînt în toată Atena. Ea stă acum în Peristeri[2], dar pe vremea aceea era cucoană din Kolonaki[3]. În sfîrşit, am intrat în curte. Ne-a auzit, a ieşit afară cu şorţul de bucătărie, nepieptănată, îmbătrînită, între timp îi căzuseră şi restul dinţilor. Cînd m-a văzut, a făcut feţe-feţe : ba se înroşea, ba se înverzea, ba se îngălbenea, nu ştia ce să spună, cum să înceapă. Eu, Nina dragă, drept să-ţi spun, nu m-am emoţionat de loc. Mă simţeam atît de fericită, încît în clipa aceea aş fi fost în stare s-o iert chiar şi pe

[1] Una dintre principalele pieţe ale Atenei (n. trad.).
[2] Suburbie a Atenei (n. trad.).
[3] Cartierul aristrocratic al Atenei, foarte central (n. trad.).

Fróso. Ce te uiţi la mine ca o caraghioasă ? îi zic. Îţi dau voie să mă săruţi. Nu mai face pe nefericita şi lasă plînsul ! Eu ar trebui să plîng, nu tu ! Iannis a fost mărul discordiei, l-am mîncat şi acum avem linişte ! «Am îmbătrînit, dragă Ecavi, au trecut anii !» Tu oi fi îmbătrînit, îi zic, eu mai sînt încă tînără. Du-te acum de-mi fă o cafea că mi s-a uscat gura. Numai cînd am intrat la ea în salon şi am văzut fotografia lui în uniformă de căpitan de macedoneni, numai atunci m-am tulburat. Cum de îmi furase ea fotografia cînd am împărţit mobila, nu ştiu. Cred că şi-a dat seama că sînt tulburată. «Veniţi la bucătărie ! ne spune. Vai, ce frumoasă te-ai făcut ! îi spune lui Polixeni. Şi el ? N-o fi cumva fiul lui Eleni ? Ptiu, să nu-l deochi, da s-a făcut băiat mare !... Dacă veneaţi zece minute mai devreme îi găseaţi aici pe copii. S-au dus la şcoală. Dimitris ce mai face ? El cînd vine ?» şi tot aşa de parcă niciodată n-ar fi fost nimic între noi, dragă Nina. Cît am stat la ea s-a dat peste cap să ne facă pe plac. Maică-sa, fiara de mătuşa-mea, care avusese nesimţirea să facă pe codoaşa fiică-si ca să-mi fure mie bărbatul, lucra ca menajeră într-o casă de oameni bogaţi de lîngă palat şi fura untul şi uleiul cu bidoanele şi ni-l aducea nouă. Pînă să ne găsim casă i-am golit şi coteţul de găini. În fiecare zi mîncam cîte o găină. *O singură* dată era să ne luăm la ceartă din cauza copiilor : băiatul ei era cam de aceeaşi vîrstă cu Akis, cu un an-doi mai mare. Unchiul şi nepotul se jucau ca doi prieteni buni, pînă cînd, într-o bună zi, îi pune

necuratul să înceapă cu copilăriile lor: «Eu am sabie și tu n-ai. Toba mea e mai mare decît a ta.» Și numai ce-i spune fiul lui Fróso băiatului nostru: «Pe mama mea o cheamă doamna Longos!» «Și pe bunica mea o cheamă doamna Longos!» «Pe bunica ta n-o cheamă doamna Longos, zice Fanis, bunicul tău a lăsat-o și a luat-o pe mama mea pentru că era mai frumoasă!» «Ha, ha, îi răspunde al nostru. Nu era frumoasă, era vrăjitoare, i-a făcut vrăji și l-a furat de la bunica!...» Fanis se duce plîngînd la maică-sa și-i spune «Akis a zis că tu ești vrăjitoare!...» Mă i-a Fróso de o parte și-mi zice: «Nu-i frumos să-i spui copilului așa ceva». La care eu: Tu, că le spui bastarzilor tăi că te-a luat Iannis pentru că erai mai frumoasă, e bine? Du-te de-ți vezi mutra gălbejită în oglindă, îi spun, și zi-mi care dintre noi două e mai frumoasă? Ea voia să se revolte, așa că i-am trîntit: Las-o baltă, ca să nu mă duc chiar *azi* la procuror să-ți arăt care dintre noi e doamna Longos, și care dintre noi e *doamnă*!... După moartea lui Iannis n-am mai continuat procesul pentru anularea căsătoriei lor civile. În acte ea continua să fie văduva lui oficială. S-a supărat, a plîns, dar n-avea încotro. De altfel, chiar atunci găsisem o locuință aproape de locurile copilăriei mele. Ne-am încărcat lucrurile într-o căruță și tocmai ne pregăteam să plecăm, cînd mi-am adus aminte de fotografie. Ia stai o clipă! îi spun căruțașului, alerg înăuntru, înșfac fotografia și i-o dau lui Akis care ședea sus, pe lucruri. Fróso a pălit, dar n-a îndrăznit să spună nimic. Înainte de-a mă urca în căruță, m-am aplecat și am sărutat-o. Nu m-am prefăcut. Îți jur, Nina dragă, pe viața lui Dimitris care mi-e atît de scumpă, că nu știu ce m-a apucat așa, dintr-o dată. Eram foarte emoționată, simțeam că în ziua aia se termina o întreagă perioadă din viața mea și că începea una nouă. Aveam atîtea griji pe cap și atîta nevoie de ajutorul lui Dumnezeu, că nu voiam să-mi umplu inima de ură și răutate. Am avut așa, deodată impresia că Fróso nu era femeia care îmi furase bărbatul și-mi distrusese viața ci o biată victimă a necuratului, și mi s-a făcut milă de ea. Bineînțeles că nu i-am arătat. Am început să glumesc. La revedere, verișoară, îi spun, și-ți mulțumesc de ospitalitate. Ai întîrziat tu un pic, dar te-ai revanșat!... Hai, îi zic căruțașului care aștepta cu biciul în mînă, să mergem! Pe strada Alexandru cel Mare!..."

Unul dintre motivele pentru care coana Ecavi și-a lăsat deoparte îndoielile și-a venit la Atena era gîndul că, mai devreme sau mai tîrziu, Dimitris s-ar fi văzut nevoit să-i urmeze. Spera ca schimbarea mediului să-i facă bine băiatului. La Salonic ajunsese să se simtă un proscris. Toți jandarmii, „sticleții" cum le spunea el, îl cunoșteau ca pe un cal breaz. Greu e pînă te cunosc, că pe urmă nu mai scapi de ei. Dacă venea la Atena scăpa și de ei, și de prieteni, „nenorociții" care-i suciseră capul. Avea prilejul să tragă o linie peste trecut și să înceapă o viață nouă.

„Şi, într-adevăr, Nina dragă, numai ce s-a eliberat din armată şi a venit la Atena. Theodoros i-a găsit imediat serviciu la o zincografie. În fiecare sîmbătă îl trimiteam pe Akis la el şi-i dădea cîte o sută s-o aducă acasă. Cînd mi-o aducea, o sărutam şi plîngeam de bucurie că, în sfîrşit, îşi cîştigă şi el pîinea cinstit. Numai că pe cînd eu, sărmana, credeam că toate merg strună şi mulţumeam cerului că îmi ascultase în sfîrşit ruga, pe el îl rodea răul pe dinăuntru. Substanţele acide pe care le inhala la zincografie i-au intoxicat încet-încet plămînii. Numai ce vine într-o zi palid ca varul şi se aşază pe pat. Dau să-i pun termometrul şi-mi spune: «Dă-mi repede un lighean!...» Îi dau ligheanul şi-l umple cu bucăţi de sînge negru şi cu un lichid verde ca fierea... Theodoros a reuşit să-l interneze cu relaţii într-un sanatoriu. Boala era în fază incipientă şi a putut să iasă după vreun an, dar înţelegi tu că nu se mai putea întoarce la zincografie. A început să bată cafenelele din piaţa Omonia. S-a amestecat cu fel de fel de netrebnici care l-au învăţat şi relele pe care nu le ştia încă, încît s-a făcut de zece ori mai blestemat decît la Salonic. Atena îi oferea, vezi Doamne, un teren mai larg de desfăşurare. Ca totdeauna, a avut neruşinarea să vină să-mi povestească aventurile lui, cum îi furase unei prostituate economiile de sub pernă şi tot felul de lucruri de-astea.

Nemernicule, îi ziceam, nu ţi-a mai rămas nici pic de ruşine! Tu nu crezi în nimic? Aşa te-am crescut eu? Idealurile astea le-am

sădit eu în tine? Dacă te prinde poliţia, nenorocitule, şi te bate, ai să verşi sînge şi-ai să mori, ştii tu asta? «Nu-ţi fie teamă, îmi spunea el, nu mă prind ei pe mine!» Mi se părea că-l aud pe taică-său: «Nu te teme, sînt de neatins, ca Fantomas.» Numai că ulciorul nu merge de multe ori la apă. Într-un magazin de pe strada Eolu tot dispăreau cîte două, cînd trei valuri de stofă. Încuietoarea uşii era neatinsă şi toţi angajaţii oameni de încredere. Au schimbat încuietorile, valurile tot făceau aripi. Cei de la poliţie îşi spărgeau capul să dezlege misterul. În sfîrşit, într-o noapte, un agent s-a ascuns în magazin şi l-a prins în plasă pe Fantomas. Un negustor ambulant se împrietenise cu patronul magazinului şi l-a rugat să-i ţină noaptea căruţul ca să-l ştie în siguranţă. Căruciorul însă era gol pe dinăuntru, precum calul troian şi în «burta» lui şedea ascuns deşteptul de fiu-meu. Ieşea noaptea şi alegea în voie stofele care-i plăceau, iar dimineaţa îl scotea complicele lui în cărucior prin uşa de intrare, pe sub ochii patronului, ca şi cum nimic nu se întîmplase. L-au condamnat la un an. După nouă luni a fost graţiat. Pe lîngă toate cîte le-avea, în închisoare a devenit şi revoluţionar. A început să ne ţină discursuri despre dreptate şi egalitate socială, îmi vorbea despre capitalişti şi despre Marx, Lenin, şi Dimitrov care a învăţat nemţeşte în patruzeci de zile ca să se apere singur la tribunal, fără ajutorul avocatului. Mai avea şi neobrăzarea să-i ţină lecţii lui Akis, un copil de-o şchioapă, şi să-i otrăvească sufletul.

«Religia este opiumul poporului, îi spunea. Ce vă învață pe voi la școală cu Adam și Eva sînt povești. Nu Dumnezeu a făcut lumea, lumea s-a făcut singură. Ia puțin noroi, îi spunea, și pune-l sub o piatră și-o să vezi că peste cîteva zile ies viermi. Așa s-au format încet-încet și oamenii.» Tu, fiule, nu ești zdravăn ! îi spuneam mîhnită. Cel puțin ține-ți ideile pentru tine. «Nu ! îmi zicea. Băiatul ăsta pare deștept. Trebuie să se trezească. Ca să nu se irosească ca noi...» Și-și continua netulburat perorația. Cristos e fachir. «*Unde* a fost, mă rog frumos, îl întreba pe Akis, de-atunci de cînd predica la doisprezece ani în templu și pînă cînd l-a botezat sfîntul Ioan Botezătorul ? A fost în India. Și ca dovadă (așa vorbea), și ca dovadă : anul trecut a venit un fachir indian la Atena ca să dea spectacole la Kendrikon. A spus : Răstigniți-mă și îngropați-mă. Peste trei zile am să înviu precum Cristos..." Numai că s-au năpustit pe el țapii de preoți și l-au dat afară...» Așa că înțelegi, dragă Nina, că tremura inima-n mine să nu-l aresteze și să-l trimită în exil, era pe vremea cînd de-abia venise la putere Metaxas..."

Toate lucrurile astea mi-au amintit de răposatul Dinos. Pe vremea aceea se împlinea un an de cînd murise. Deși cu cît trec anii mă întristez din ce în ce mai mult cînd îmi aduc aminte de el, nici pînă azi nu pot să nu zîmbesc în colțul gurii cînd mă gîndesc că pe lîngă toate mai era și revoluționar. Bineînțeles că noi n-am aflat de asta decît după moartea lui. După ce tata l-a dat afară din casă, îl

vedeam foarte rar. Cum trăia și unde dormea habar n-aveam. N-a adus niciodată vorba despre convingerile lui politice. Nu era genul de om care să vorbească mult sau să-și exprime ușor gîndurile. În privința asta cel puțin semănam leit. Din cînd în cînd venea acasă cînd lipsea tata, nu pentru ca să ne vadă, ci ca s-o stoarcă de bani pe biata mama. Bineînțeles, cînd a aflat că m-am măritat și că Andonis nu era chiar un coate-goale, a început să vină mai des. Deși mama era deja bolnavă și nu voiam s-o supăr, tot nu-mi convenea să știu că-i dă lui toate economiile pentru ca el să-și cumpere morfină și să se otrăvească pe zi ce trece cu banii mei. I-am propus să vină să stea cu noi. L-aș fi culcat pe-o dormeză în magazia de lîngă terasă care era mai bună decît oricare din camerele de jos, pentru că avea toată ziua soare. Vorbisem și cu tata și cu Andonis și erau amîndoi de acord.

„Cu condiția, i-am spus, să accepți să te internăm o lună la spital ca să te dezintoxici. Ce faci tu în viața ta intimă nu ne interesează. Numai să nu vedem. Nimeni n-o să-ți facă niciodată nici cea mai mică observație. Numai că problema cu narcoticele e serioasă, îți ruinezi sănătatea..."

N-a acceptat. Prefera să trăiască ca un vagabond, și n-a mai dat pe la noi. Nu știam despre Dinos decît că se droga și că decăzuse. Cînd în decembrie '37 a venit la noi un agent al poliției secrete și ne-a spus că murise deportat la Anafi, în urma unei insuficiențe cardiace, cu toată tulburarea, l-am poftit înă-

untru ca să aflu amănunte. „Și de ce deportat ?“ îl întreb. Fără să vreau mă gîndisem la droguri. Cînd mi-a spus că era revoluționar, nu mi-a venit să-mi cred urechilor. Dinos revoluționar ! Mi s-a părut o glumă proastă. Nu puteam să înțeleg ce fel de revoluționar era și cum se împăcau viața lui intimă și lipsa lui totală de autocontrol cu revoluția care, așa cum citeam, presupunea generozitate și disciplină de fier. Cel puțin, băiatul coanei Ecavi era bărbat. O fi greșit el uneori așa cum se pare că din păcate greșesc mulți tineri azi, dar nu-și pierduse bărbăția. Nu-i scăpa nici una, vorba aceea. Coana Ecavi îmi povestea că l-a prins și cu verișoară-sa Gogó.

Gogó era fata sorei coanei Ecavi care se sinucisese. O vreme au stat la ea și fata și fratele ei. El era tipograf. Muncea noaptea. O dată sau de două ori s-a dus acasă și a prins-o într-un rînd cu un ofițer și în altul cu un marinar.

„... Pînă cînd, ce și-a zis băiatul, Nina dragă, «ce să fac mai întîi, să muncesc, sau să stau acasă s-o păzesc pe soră-mea... ?» Așa că m-am trezit cu el că-mi spune : «Tanti, ne lași să stăm cu dumneata ? Îți plătim...» Da de unde ! Tot ce-mi dădea sîmbăta lua la jumătatea săptămînii următoare sub formă de împrumut. Nici el nu era mai bun decît soră-sa. Își mînca toți banii cu femei ușoare. Îi plăceau pentru că-i făceau toate poftele. Polixeni, care era contabilul casei, strîmba din nas și-mi spunea să-i pun să-și caute locuință și să se mute, dar cum puteam eu să-i dau afară pe copiii sorei mele ? Am avut răbdare — pînă cînd, într-o bună zi, l-am prins pe fiu-meu cu Gogó. Nemernicule ! îi zic, după toate mai ești și incestuos...“

Cînd am cunoscut-o eu pe coana Ecavi, nepotul ei se însurase cu o stricată iar Gogó era și ea măritată de vreo doi ani. Bărbatul ei era instalator și cînd nu avea de lucru se înființau la mătușa lor din zori. Cînd au făcut copii, îi luau și pe ei.

„N-au adus nici o sută de grame de măsline, baremi de ochii lumii, Nina dragă !“ venea și-mi spunea a doua zi coana Ecavi. După ce l-a prins pe fiu-său cu Gogó, nu putea s-o mai vadă-n ochi.

Theodoros se strîmba cînd îi vedea, dar din alte motive. Nu-l suferea pe Stavros pentru că era om simplu și pentru că nu se spăla pe mîini înainte de-a se așeza la masă. Polixeni însă îl simpatiza. Se potriveau, amîndorura le plăcea cinematograful. El se ducea și-o lua de la farmacie și mergeau la cinematografele unde rulau în continuare două filme și unde ea nu îndrăznea să meargă neînsoțită. Seara, cînd se întorceau acasă, făceau bancuri pe care mi le repeta revoltată a doua zi coana Ecavi :

„O să te ducem și pe dumneata, mamă, într-o zi la «Rozicler», numai că va trebui să-ți iei umbrela.“ „Și de ce mă rog frumos să-mi iau umbrela ?“ îi întreb eu naivă. „Pentru că scuipă cei de la galerie“, îmi răspund ei. „Și nu vă e vouă rușine, le zic eu, să vă duceți și să vă închideți în pivnițele alea ca să vedeți niște prostii pe pînză, în loc să vă duceți la

teatru ca să auziți și voi niște lucruri cu cap sau cel puțin să stați la vreo berărie să respirați aer curat și să vedeți lumea !..."

„Nu știi dumneata ce plăcut e, îi spuneam, de aceea vorbești așa. Cînd eram de vîrsta lui Polixeni ieșeam dintr-un cinematograf și intram într-altul !..."

Dădea din cap a neîncredere : s-a stricat lumea !...

Pe atunci Dimitris se încurcase cu o soră de spital pe care o cunoscuse la sanatoriul „Sotiria" (Mîntuirea.) O aducea în casă la coana Ecavi ca pe „logodnica" lui sau pîndeau pînă ieșea și pe urmă petreceau de minune. Coana Ecavi era dispusă să-i ierte cele mai grele păcate : furturile, violurile, codoșlîcul, „incestul" cu Gogó și așa mai departe. Uneori se mîndrea cu succesul pe care îl avea Dimitris la femei. Pentru ea totul era ca treaba să nu devină serioasă. Se transforma subit într-o leoaică. Cînd și-a dat seama că idila cu sora prindea rădăcini și că începuseră să vorbească despre căsătorie, s-a înfuriat rău de tot. I-a interzis s-o mai aducă acasă. Îi făcea scandal din te miri ce : de ce și-a amestecat tacîmurile cu ale lor, că o să ia Akis microbul Koch, de ce cînta cîntece lăutărești :

Ții minte cum te adormeam seara pe divan
cu bietul meu buzuki nani-nani îți cîntam...

pe care le învăța băiețelul și nu era bine, și tot felul de lucruri din astea. Pînă la urmă, băiatul s-a săturat și s-a dus unde a văzut cu ochii, numai ca să scape. Nu mai venea niciodată acasă. Sau foarte rar. Și asta numai ca să-i ceară bani — exact cum făcea Dinos cu biata mama.

Deodată am pierdut-o. Ce s-o fi întîmplat cu coana Ecavi, îmi ziceam. Tocmai ea, să nu dea nici un semn de viață de-atîta timp ! Andonis era neconsolat că-și pierduse partenera de pinacle. Am trimis-o pe Marietta acasă la ea și ne-a spus că ușa e încuiată și înăuntru nu e nici țipenie. Trecînd pe-acolo într-o seară am văzut în sfîrșit lumină și am bătut la ușă. Mi-a deschis Polixeni. Ce fată frumoasă, mi-am zis. O vedeam pentru prima oară. Cînd a auzit cine sînt, mi-a spus : „Intrați și luați loc !" foarte politicos dar cu un aer rece și oficial. Rece a fost și rece a rămas. Chiar și acum, că mi-e cumnată, nu mă arăt prea îndrăzneață față de ea și nu am legăturile pe care le aveam cu coana Ecavi. „Iertați-mă, îi spun, pentru deranj. Știu că ora e nepotrivită dar e mult de cînd n-am mai văzut-o pe coana Ecavi și mi-am făcut griji. I s-a întîmplat ceva ?" Pentru moment am văzut cum i se întunecă privirea. „Nu, zice ea, e la Salonic. Ieri ne-a scris soră-mea. A ajuns și e foarte bine..." A vrut să-mi facă o cafea dar n-am primit, era ora mesei. I-am spus bună seara și-am plecat.

Misterul plecării subite l-am dezlegat după patru luni cînd coana Ecavi s-a întors la fel de brusc cum plecase. Într-o zi, Polixeni i-a dat o sută ca să facă cumpărături pentru o săptămînă, ulei, unt și așa mai departe. A venit Dimitris și fără ca ea să-și dea seama cum, a

convins-o să-i „împrumute“ suta. Cînd s-a întors Polixeni și a aflat isprava, au început să se certe : „Mai bine ajungi să-i faci colivă și să scăpăm de pacostea asta !“ i-a zis. Coana Ecavi îl blestema dar se înfuria grozav dacă îi auzea pe ceilalți înjurîndu-l. „Servitoare să fi fost, dragă Nina, mi-a spus cînd s-a întors și mi-a povestit toată istoria, și tot aveam dreptul să cheltuiesc o sută pentru fiul meu. Așa că mi-am spus : ființe ingrate ! Plec și vă las să spălați și să gătiți singuri că poate atunci o să înțelegeți cît valorez. Așa că mi-am pus paltonul și am plecat...“ „Cum ai ajuns la Salonic fără bani ?“ A zîmbit ca un copil ștrengar. „Ți-aduci aminte de jandarmul Kalapothakis, îți spuneam eu că l-am cunoscut cînd l-au închis pe Dimitris, de-a furat prima oară ? Ei bine, am aflat că între timp fusese avansat pentru merite deosebite, îl prinsese pe nu știu care bandit vestit din Macedonia, așa că a ajuns, vezi Doamne, director adjunct la Secția de transporturi din Atena. De mult mă pregăteam să mă duc să-l văd. Merg pe strada Nicodimos și spun soldatului care ședea de planton : «Vreau să-l văd pe directorul adjunct ! Spune-i că-l caută Ecavi, c-o să înțeleagă el...» Și numai ce mă trezesc condusă într-un birou luxos. Pînă să vină el, îmi ziceam în sinea mea : Al naibii curcan, ce departe a ajuns ! De ce nu poate fi și fiul meu așa, în loc să colinde închisorile și să fie la cheremul fiarelor ăstora ? «Dumneata ești, coano Longos ! îmi zice numai ce dă cu ochii de mine. Da nu te-ai schimbat deloc ! Cîți ani au trecut

de-atunci ?» A poruncit să ni se aducă cafea și-am stat și ne-am adus aminte de trecut. Pînă la urmă mi-a zis : «Acum să-mi spui de ce-ai venit să mă vezi ? Te cunosc eu pe dumneata ! Dacă n-ai fi avut vreun interes, nu veneai.» La care eu îi spun : Vreau să mă trimiți la Salonic fără să mă întrebi de ce ! «Nici o problemă ! îmi zice. E cel mai ușor lucru ! Numai că am să te trimit însoțită ca pe condamnați !» Și s-a pus pe rîs. Trimite-mă cum vrei, îi spun, totul e să ajung la Salonic. Apasă el pe-un buton, se prezintă ordonanța cu galoni de argint, salută înclinîndu-se pentru că nu avea cascheta și-i spune : «Să-i pregătească foaie de drum lui Cutare, o va însoți în seara asta pe doamna la Salonic, și dă telefon să vezi la ce oră pleacă rapidul.» Pe urmă s-a așezat în fața mea, mă ridicasem și eu din fotoliu, mi-a pus mîna pe umăr, s-a uitat la mine zîmbind, a dat din cap și mi-a spus : «Nu te-ai schimbat, nu te-ai schimbat !...» Îmi ia geanta și pune în ea o sută, mi-o dă înapoi și-mi zice : «La revedere, coană Longos, curajoasă și neînfricată ! Dumneata semeni cu Grecia, nițel cam trăsnită dar cu inimă de aur. Acum du-te și te plimbă pe lîngă Turnul Alb și cînd te plictisești și vrei să te întorci, dă de veste !...» A doua zi iată-mă la Salonic. Mi s-a părut caraghios în comparație cu Atena. Parcă între timp străzile și casele intraseră la apă. Nu-mi venea să cred că în orășelul acela îmi irosisem eu atîta amar de vreme... M-a apucat plînsul.“ Viața idilică — oricît ar părea de greu de crezut — pe care o ducea la

Salonic cu fiică-sa cea mare a fost întreruptă brusc de o telegramă a lui Polixeni. DIMITRIS ARESTAT COMPLICE OMOR VENIŢI URGENT.

Dimitris a stat arestat fără să fie judecat la închisoarea Singru cinci luni şi în tot timpul ăsta coana Ecavi era în continuu nervoasă şi căzuse într-o neagră disperare. Nu o văzusem niciodată în starea asta, dar acum îmi dau seama că era un fel de preludiu al stării de spirit în care s-a cufundat apoi definitiv în timpul ocupaţiei. Nu-mi mai povestea păţaniile ei, de parcă crescusem şi nu mi se mai potriveau poveştile, sau de parcă ea îmbătrînise şi nu mai avea memorie. Prezentul o absorbea total. Se temea de viitor mai mult ca oricînd şi de aceea nu-şi permitea să se ocupe de trecut. Era veşnic abătută. Nu mai avea nici culoare în obraji. Se supăra din cele mai neînsemnate lucruri, niciodată însă nu pe mine sau Andonis. Ori de cîte ori luau cu noi cafeaua mătuşa Katígo sau doamna Kasimatis (nu le înghiţea pe nici una) şi spuneau ceva cu care ea nu era de acord, ori le ataca de parcă i-ar fi fost cei mai înverşunaţi duşmani, ori strîngea din buze şi nu scotea nici un cuvînt.

Primul pe care s-a răzbunat din cauza arestului lui Dimitris a fost fratele ei Miltiadis. Supărată cum era, a început să se certe cu el de zece ori mai rău decît înainte, ca să se descarce. Vine furioasă într-o după-masă şi-mi spune: „Fir-ar el să fie de răcan, o să-mi calc

pe suflet şi-o să-i spun să spele putina!" „Ce ţi-a mai făcut?" „Ce să-mi facă? Vrea să se amestece în educaţia lui Akis. A aflat că l-am dus la nea Nikos să-l hipnotizeze şi era cît pe ce să mă omoare. Adică, vezi Doamne, n-am dreptul să fac ce vreau în casa mea, îmi lipsea un tiran pe cap!..."

Disperată cum era pe vremea aceea din cauza necazului care îi căzuse iar pe cap, se întorsese la Dumnezeu. Numai că de data asta la un Dumnezeu mai puţin primitiv decît cel dinainte, un Dumnezeu ai cărui reprezentanţi pe pămînt nu erau sfinţi, schimnici sau călugări, ci oameni de ştiinţă sau ceva asemănător. Nea Nikos fusese preot, asta în caz că nu minţea. Trăia cu o văduvă lenjereasă care făcea butoniere pentru un croitor şi îl întreţinea pe el în aşa fel încît să se poată dedica neîntrerupt experienţelor spirituale. Ca şi pustnica Evfimia, nea Nikos avea de la Dumnezeu darul de a prevedea viitorul prin hipnotism. Deodată coana Ecavi a început să-mi vorbească de măsuţe care se mişcă, de oglinzi care vorbesc, de întruchipări, de vrăjitoare şi de-alde astea. Cînd nu era de faţă rîdeam de această nouă criză religioasă, dar în faţa ei nu ziceam nimic. Înţelegeam că trece printr-o aşteptare grea şi-mi era milă de ea. Nea Nikos a încercat de cîteva ori s-o adoarmă ca s-o trimită la Dumnezeu să-l întrebe dacă Dimitris va fi achitat, numai că era nervoasă, păcătoasă, Toma necredinciosul (îmi povestea şi plîngea), şi a fost imposibil să adoarmă. S-au hotărît să-l adoarmă pe Akis care era „copil nevinovat".

„Și fratelui dumitale cine i-a spus ?" o întreb. „Eu !" Și și-a dat una în cap. Îi povesteam lui Andonis și muream de rîs. Asta fusese picătura care umpluse paharul răbdării lui Miltiadis. Și nu pentru că îi spusese să plece, se mai întîmplase de multe ori și înainte, ci pentru că se plictisise el. Și-a adunat lucrurile și a plecat scuipînd pentru ultima dată fotografia regelui Constantin și a lui Metaxas. După cîtăva vreme coana Ecavi a mai aflat noutăți despre el și a venit să mi le spună cu un zîmbet șiret : îl găzduia o văduvă lîngă Eleusis, nevasta unui camarad care fusese omorît în timpul retragerii de la Sangarios. „Așa e el ! Totdeauna și-a dorit o nevastă care să-i dea de mîncare. Eroul de la Bizani să ajungă un întreținut, ha, ha, ha !..." „Ei și dumneata, îi zic, acum, dacă trăiește cu o văduvă, e neapărat întreținut ?" „M-ai înțeles greșit, a protestat ea, să nu crezi acum că îi fac vreun reproș. Dimpotrivă, mă bucur că a găsit și el pe cineva care să-l adune de pe drumuri și bine ar fi să se poată căsători, să aibă și el, blestematul, familia lui." „Și de ce nu pot ei să se căsătorească ?" „Dragă Nina, tu ori ești naivă, ori te prefaci. Păi dacă văduva își pierde pensia, din ce mai trăiesc ?..." Cred că atunci a fost singura dată, de cînd cu povestea lui Dimitris, cînd am văzut-o rîzînd.

2

„Nu pleci nicăieri !" îmi zice Andonis în ziua procesului. „Ba mă duc, îi spun, mă duc să-i dau puțin curaj. Dacă Dimitris va fi condamnat, se îmbolnăvește de supărare." „Bine, treacă de la mine, zice, numai tu ești ca tine, du-te (bietul Andonis niciodată nu-mi refuză nimic) dacă insiști, du-te, numai să nu te prind că te întorci bolnavă ca atunci cînd vezi la cinema un film trist !" „Ei și tu ! îi zic, una e cinematograful și alta viața !" Știam că de fapt el are dreptate. Fiică-mea tot îi dă că sînt dură, că n-am inimă, că sînt cinică și mai știu eu ce, totuși la unele lucruri sînt mai sensibilă decît o fetiță de doisprezece ani. Andonis știa că mă duc pentru prima dată într-un tribunal. Procese văzusem eu multe la cinema și citeam cu mult interes în presă despre mersul unora mai cunoscute. Într-un tribunal *adevărat* nu călcasem încă niciodată, deși în tinerețe avusesem de gînd să mă fac avocat.

Dimitris era acuzat de complicitate la omor — își ajutase un prieten să-l omoare pe amantul soției lui. Situația era foarte delicată. Dacă ar fi fost declarat vinovat, putea să ia între

cinci și zece ani. Ceea ce însă făcea ca situația să fie tragică era faptul că victima, printr-o coincidență nefericită, era sergent de poliție, la serviciul urmăriri. Colegii lui se juraseră să-l răzbune și încercau să se răfuiască nu atît cu făptașul, care nu avea cazier, ci mai degrabă cu băiatul coanei Ecavi. Îl știau dinainte și sigur că le stătea în gît. Într-o seară, sau cel puțin așa pretinde el, ședea la o cafenea în Omonia și juca préférence. Pe la opt a apărut Gatsos. „Tu de unde îl cunoșteai pe Gatsos ?“ „Din tîrg, domnule președinte ! Îi duceam clienți în prăvălie. De cînd m-am îmbolnăvit mă ocup cu de-astea.“ „Și faci și pe Ulise *cel versat* ! completă procurorul cu un zîmbet ironic. Îi duceai clienți în prăvălie — și fără zîmbet pe buze, îi vindeai ceasuri furate ?...“ Kasianopoulos, un prieten vechi al lui Theodoros care era avocatul apărării, fără să ceară nici un ban, s-a ridicat și a protestat vehement. Asistența a început să facă zgomot. Sala era plină ochi, nu cu oameni curioși sau pierde-vară, Theodoros avusese grijă să vorbească cu colegii lui de la diferite ziare și nu se făcuse nici un fel de publicitate procesului, ci mai ales cu rude și prieteni ai părții adverse și colegi ai victimei, unii în uniformă, alții în civil. De fiecare dată cînd era audiat Dimitris făceau un zgomot îndrăcit, de parcă se înțeleseseră... „Rezumați-vă la esențial “ îi spune pînă la urmă președintele procurorului. Procurorul însă insista : „Un element esențial îl constituie, domnule președinte, în cazul de față, precedentele acuzatului !“ „Să-mi fie permis să apreciez în prezența înalților juri că precedentele...“ „Nu înțeleg *ce legătură* există între schimburile comerciale ale acuzaților și omor, domnule președinte !“ strigă furios Kasianopoulos. Procurorul a zîmbit disprețuitor. „O să înțelegeți chiar foarte curînd...“

Toți am început să bănuim ce voia să spună. N-a trecut prea mult timp și în ciuda tuturor protestelor lui Kasianopoulos s-a citit în fața tribunalului, aproape în întregime, cazierul penal al lui Dimitris, o listă lungă de foste acuzări printre care unele ce nu le știa nici coana Ecavi. Puțin i-a lipsit să nu leșine. Polixeni a crezut de cuviință s-o scoată afară, în curtea tribunalului. A așezat-o pe-o bancă și acolo a rămas pînă la sfîrșitul procesului.

„Va să zică a venit și s-a așezat lîngă tine“, îi spune președintele. „... Salut !“ mi-a spus. „Salut !“ Mi s-a părut abătut. „Vrei ceva ?“ „Să stăm de vorbă.“ „Stai jos, îi zic, în două minute termin și eu partida...“

Chiar dacă n-aș fi știut că e băiatul coanei Ecavi l-aș fi recunoscut după voce. La față nu-i prea semăna, luase de la taică-său mai mult. Ți-ar fi fost greu să-l recunoști și pentru că era tuns chilug, glasul însă era replica masculină al celui pe care îl avea coana Ecavi. Cînd s-a terminat în sfîrșit partida și au rămas singuri, Gatsos i-a explicat despre ce e vorba : nevasta lui îl înșela și avea nevoie de cineva ca să-i prindă în flagrant delict, să poată pe urmă s-o dea în judecată pentru adulter. „Cînd ți-a spus că amantul soției lui era polițist ?“ „Nu mi-a spus nimic, domnule

președinte, am aflat abia ieri la poliție". „Crezi că tribunalul îți dă crezare ?" îl întrebă procurorul. „Atunci să stau jos, domnule președinte..." Nu-i răspundea niciodată direct procurorului, îl ignora, lucru care-l făcea pe acesta să se înverșuneze și mai mult. Kasianopoulos își dădea seama și-și mișca nervos degetele pe masa care era așezată în fața lui. Din fericire, președintele părea un om cu răbdare. „Continuă !" îi spune. „Ca să nu mai lungesc vorba, domnule președinte, îi zic : Eu mă aleg cu ceva ? La care el îmi spune : «Cinci poli»." „Ce înseamnă cinci poli ?» „O sută de drahme, domnule președinte !" „De ce nu spui o sută de drahme, doar nu sîntem toți clienții cafenelelor din Omonia." „Domnule președinte, eu încerc să vă spun exact cum s-au petrecut lucrurile, de aceea vă vorbesc popular. Dacă doriți pot să vorbesc și ca în cărți..." [1] Kasianopoulos își mușca buzele. Eu ședeam în partea din stînga și-l urmăream din privire. „Cinci poli, îmi zice, domnule președinte. Ce, eram prost să zic nu ? După ce m-am îmbolnăvit..." „Acum lasă boala la o parte și spune-ne ce s-a întîmplat !" îi zice președintele pe un ton arogant. „Nici un lasă boala, domnule președinte, dacă nu mă îmbolnăveam poate că nu eram acum aici ! Dacă mă priviți ca pe-un criminal și nu ca pe-un om, atunci am să mă

[1] Un fenomen caracteristic pentru limba greacă este *diglosia*, adică o diferență extrem de mare între limba vorbită și cea scrisă (n. trad.).

așez și vă rog să-mi dați *o sută* de ani, numai încetați să vă mai bateți joc de mine și să pretindeți că-mi faceți dreptate..."

Toți polițiștii îmbrăcați civil au început să facă zgomot de parcă erau la teatru. Președintele a sunat clopoțelul. Cînd în sfîrșit s-a făcut liniște, Dimitris a continuat să povestească. La zece au luat un taxi și s-au dus pînă la Freatida. S-au ascuns peste drum de casa lui Gatsos și au așteptat să vină victima. „De unde știa Gatsos că victima o să vină la nevasta lui ?" „O mințise, domnule președinte, că în seara aceea o să doarmă la sora lui." (Mai tîrziu a confirmat și Gatsos același lucru.) „Unde e casa sorei lui ?" îl întreabă procurorul. Dimitris se pregătea să răspundă, Kasianopoulos însă s-a repezit ca scos din minți. „Nu înțeleg rostul întrebării, domnule președinte !" Procurorul a zîmbit iarăși ironic. „Stimatul avocat al apărării nu înțelege multe lucruri, apărarea civilă se angajează să i le explice la timpul cuvenit. Avem motive foarte serioase să punem întrebările, altfel nu le-am pune !" „Răspunde la întrebări", îi spune președintele lui Dimitris cu un aer plictisit. „La care întrebare, domnule președinte ?" „Avocatul general te-a întrebat dacă știi unde e casa sorei lui Gatsos." „În Noua Filadelfia [1]." „Va să zică el ți-a spus un amănunt atît de puțin semnificativ", îi zice atunci procurorul cu un aer biruitor, și nu ți-a spus că amantul soției lui era polițist ?" „Ce legătură

[1] Cartier al Atenei (n. trad.).

are una cu alta ? Cunoşteam casa sorei lui dinainte, domnule preşedinte. Au dat într-o seară o petrecere şi m-am dus şi eu." Preşedintele s-a uitat la procuror vrînd parcă să-i spună : nu mai insistaţi atîta... „Continuă", îi zice lui Dimitris.

Au aşteptat peste drum de casa lui Gatsos cam o jumătate de oră. Pînă la urmă a sosit victima, a sunat la uşă, a ieşit nevasta lui Gatsos şi i-a deschis, s-a uitat împrejur să vadă dacă nu-i observă cineva, şi l-a primit înăuntru. Pe urmă au trecut şi ei strada. „Cît timp aţi aşteptat înainte de a trece strada ?", „Douăzeci de minute." „E adevărat că Gatsos a vrut să treacă imediat şi tu nu l-ai lăsat ?" „E adevărat." „De ce ?" „De la sine înţeles de ce, domnule preşedinte ! Dacă voia să-i surprindă în flagrant delict, trebuia să le dea timp să se pregătească." „Aşadar aţi intrat..."

Gatsos, care ştia împărţirea casei, primul, Dimitris în spatele lui ; au ajuns la uşa dormitorului. Dimitris s-a aplecat să se uite prin gaura cheii. „Şi ce-ai văzut ?" „Dacă spun, o să mă acuzaţi că folosesc expresii necuviincioase." „Nu e nevoie să ne faci o descriere amănunţită, zice cu dispreţ preşedintele. Spune-ne doar în ce stadiu ajunseseră. Vorbeşte, te rog, în limba cultă." „Făceau dragoste !" „Pot spune, îi zice preşedintele abţinîndu-se cu greu să nu rîdă, că te descurci şi în limba cultă. Acum spune-ne ce s-a întîmplat mai departe... în limba populară."

Gatsos a împins cu putere uşa dublă care s-a deschis larg. Cînd l-a zărit, nevastă-sa a

început să scîncească şi să strige ajutor. În timpul ăsta încerca să se acopere cu cearşaful. „Şi victima ce făcea ?" „A dat să-şi pună pantalonii. Atunci am auzit două împuşcături şi..." „La interogatoriu ai spus, îi zice procurorul, că victima n-a reuşit să-şi scoată pistolul din buzunarul pantalonilor." „Am spus că *mi s-a părut* că a încercat să-şi ia pistolul." „Cum se poate *să ţi se fi părut* atîta vreme cît, aşa cum ne spui, nu ştiai că e poliţist şi că deci purta armă ?" „L-am simţit. De-atîţia ani în tîrg, am mai învăţat şi eu... Îi miros..." „Dumneata ce-ai strigat în clipa aceea ?" „Nimic." „Cum nimic ? îi zice procurorul. Doamna Gatsos ne spune că ai strigat : Lichidează-l pe... pe... (şi-a deschis dosarul pe care îl avea în faţă şi a citit)... pe nemernic !" „Nu-i adevărat ! Doamna Gatsos încearcă să înlesnească graţierea soţului. O să ajungeţi pînă la urmă să-mi spuneţi că eu am omorît victima !" „Există mai multe modalităţi de-a omorî un om. Făcînd bunăoară pe altul să săvîrşească crima..." Kasianopoulos a sărit iar în picioare protestînd cu şi mai multă vehemenţă. Cineva din sală a strigat „bravo" şi preşedintele a sunat din clopoţel recomandînd asistenţei să nu se mai manifeste nici pro nici contra acuzaţilor, altfel se vedea obligat să evacueze sala pentru ca procesul să continue cu uşile închise. „Aşadar aud două împuşcături şi văd victima că se ţine de burtă. Ce-ai făcut, nemernicule ? îi strig. *Aşa* am spus, domnule preşedinte. N-am spus : Lichidează-l pe nemernic. Oi fi eu cel mai rău om din lume dar

ucigaș nu sînt și nici n-o să mă fac vreodată ! N-am stofă. Ce-ai făcut, nemernicule, cristelnița mă-ti ! îi strig. Și vă jur pe oasele tatălui meu, nu știam că are pistol la el. Nu știam că..." Vorbele lui au fost încă o dată prinse în vacarmul făcut de prietenii victimei. Kasianopoulos se făcuse verde. Jurații se foiau pe scaune. „Îți recomand, îi zice președintele, ca de acum încolo să eviți expresiile care jignesc sentimentele religioase ale auditoriului. Acum, zece minute pauză..." Uff ! am răsuflat eu ușurată. Era și momentul. Toți aveau nevoie de puțin aer curat, atmosfera din sală devenise de nerespirat.

Afară, pe coridor, l-am văzut pentru prima dată pe Theodoros. Prezentările le-a făcut Polixeni. Coana Ecavi n-ar fi fost în stare de astfel de lucruri în momentele acelea, își pierduse total simțul realității. Își împreunase mîinile sub bărbie și era imaginea vie a disperării. O cunoșteam ca pe buzunarul meu. În timp ce fiul ei dădea piept cu un tribunal al oamenilor, ea ședea în banca acuzaților dintr-un alt tribunal, nevăzut. Nu-ți mai face atîtea griji, femeia lui Dumnezeu ! îi zic. Te îmbolnăvești de cancer și pe urmă te duci ca mama ! La urma urmelor nu l-a omorît el pe polițist și nu i se poate tăia capul. Mai bine ședeai și dumneata înăuntru, îi zic, să-i auzi ce răspunsuri categorice a dat procurorului." Și-a ridicat privirea spre mine de parcă ar fi vrut să-mi spună : Lasă că știu eu, nici tu nu crezi ce spui. Nu era proastă. Înăuntru nu fusese, dar știa în amănunt ce se întîmpla acolo, de parcă ar fi fost de față. Înțelegea și ea, ca noi toți, că tocmai răspunsurile astea categorice riscau să-l piardă pentru că întăreau supoziția la care deja făcuse aluzie procurorul, cum că el era „creierul" crimei. Știa ea ce înseamnă dreptatea oamenilor și-și cunoștea și fiul. Între timp, Polixeni a adus rahat și apă. „Mănîncă ceva dulce !" îi spune. Coana Ecavi și-a acoperit fața cu mîinile. Atunci Polixeni mi-a oferit mie rahat. „Nu vreau nimic dulce, îi zic. Mai bine dă-i-l copilului și comandăm cafea pentru noi." Theodoros a dispărut cîteva clipe, pe urmă s-a întors cu Kasianopoulos. Doamne, ce diferență între cei doi frați ! îmi spuneam în sinea mea, uitîndu-mă la Theodoros. Dimitris o fi el frumos, dar la ce bun ? „Minos ! zice coana Ecavi cînd îl vede pe Kasianopoulos. Minos, soarta noastră e în mîinile tale !..." Kasianopoulos și-a desfăcut larg brațele în semn de supremă neputință. „Dumneavoastră știți, doamnă Longos, îi spune, că fac tot ceea ce-mi stă în putință, numai că el nu mă ajută. I-am spus de nenumărate ori că trebuie să fie cuviincios și să facă pe prostul, numai că el vrea să le demonstreze că-i deștept..." Și-a schimbat tonul imediat ce a văzut că femeia e gata să leșine. „Doamnă Longos ! *Așa* ne-am înțeles noi ? *Asta* e curajul pe care mi l-ați promis ? (parcă era doctor, nu avocat). Ia cel mult șase luni. A stat deja șapte fără să fie judecat, nu ? Diseară îl aduc eu acasă..." Își plimbă privirea împrejur de parcă cerea permisiunea să se retragă și dispăru pe unul din culoare. Theodoros și-a scos pachetul

de ţigări vrînd să fumeze. Pe urmă s-a gîndit că poate fumez şi eu şi mi-a oferit şi mie una. Andonis nu mă lăsa să fumez, aveam de pe atunci ulcerul ăsta blestemat, dar am luat una totuşi. Pe cînd îmi aprindeam ţigara, i-am surprins privirea îndreptată asupră-mi, care părea să spună : „Va să zică *ea* e Nina care face musacaua aia bună..." Nu vrei să intri deloc în sală ?" îi zic coanei Ecavi, cînd s-a reluat şedinţa. „Nu. Duceţi-vă voi şi lăsaţi-mă pe mine. Gîndiţi-vă că nu exist..."

Cu două sau trei zile înainte de proces, Kasianopoulos reuşise să obţină lista cu numele juraţilor, pentru ca să vedem dacă nu-l cunoaştem pe vreunul. O coincidenţă diabolică făcea ca printre ei să se afle şi băcanul din mahalaua noastră... „Mă duc la el ! îmi zice coana Ecavi. Am să-i cad la picioare..." „Fă cum gîndeşti dumneata, îi zic, dar nu cred că ai să reuşeşti ceva. Buhlos nu se emoţionează uşor. Du-te totuşi, îi zic, la urma urmelor o să împărţiţi ruşinea pe din două." „Ce naiba, îmi spune, doar îi lăsăm atîţia bani în fiecare săptămînă !" Biata coana Ecavi ! mi-am zis în sinea mea. Ce naivă e, dacă crede că Buhlos poate să pună la socoteală o jumătate de litru de ulei şi un kilogram de fasole pe care i le cumpără ea, şi ăsta să fie pentru el motiv de îndurare.

Nu eram departe de adevăr. După-masă vine la mine şi-mi spune : „Fir-ar să fie de găinar, a ajuns jurat. Putea să mă mintă şi

să-mi spună : bine, doamnă Longos, o să fac ce pot. S-a apucat să-mi facă declaraţii, parvenitul, cum că datoria juratului e «sacră» şi-o să judece după cum îi dictează conştiinţa. Îmi venea să iau lingura de zahăr din sac şi să-i dau cu ea în cap, dar m-am abţinut. Numai de s-ar termina cu bine procesul, mi-am zis în sinea mea, şi-ţi arăt eu ţie, om netrebnic ! Dacă mai capeţi tu vreun ban de la mine, să-mi sară ochii !..." Îl vedeam acum aşezat în rîndul întîi, ţanţoş, ţinîndu-şi mîinile scurte şi groase pe burtă, şi-mi ziceam : Biata coana Ecavi, n-o să înţeleagă niciodată ce răi sînt oamenii. Cînd o să se convingă în sfîrşit şi ea ?...

Apărarea lui Dimitris a ţinut o oră întreagă. Din păcate, băiat rău cum era, n-a ascultat de Kasianopoulos. În loc să facă pe nevinovatul, precum fecioara Maria, şi să spună ca şi Gatsos : am greşit, recunosc, nu trebuia să accept să merg cu el, dar aveam nevoie de bani, rugîndu-i să-i treacă cu vederea trecutul şi să-l judece cu indulgenţă, s-a apucat să pledeze ca un avocat. Şi pentru că nu era avocat, părea bineînţeles ridicol. Preşedintele se uita la el şi nu ştia dacă să se înfurie sau să-i plîngă de milă. De fiecare dată cînd îl auzea folosind expresii radicale, zîmbea pe sub mustaţă. Nu numai că pleda, dar îşi însoţea vorbele cu gesturile de rigoare : îşi ridica amîndouă mîinile, ameninţa, de parcă nu el, ci ceilalţi erau acuzaţii, se plimba în jos şi în sus, de la preşedinte la juraţi, de la juraţi la preşedinte, şi de vreo două ori s-a întors şi spre auditoriu,

ca actorii la teatru, povestindu-şi viaţa de-a fir-a-păr, exact cum făcea maică-sa. E leit maică-sa, îmi ziceam în sinea mea. Cel puţin coana Ecavi e femeie. El, care e bărbat, ar trebui să aibă o minte mai practică. Prostuţul, îşi închipuie că povestindu-şi viaţa îi emoţionează pe juraţi — pe Buhlos, de exemplu ! Sărmanul Kasianopoulos, strîngea nervos din pumni. Bineînţeles că nu putea să-i spună în faţa tribunalului să stea jos. Îşi găsea diverse pretexte să treacă pe lîngă el, să-l îmbrîncească puţin şi-i şoptea printre dinţi să tacă din gură. Dimitris însă îl ignora total. Pînă şi noi, cei care ţineam cu el şi eram convinşi că e nevinovat, începusem să ne neliniştim. Mai îndrăzneşte să ţină şi pledoarii, ne ziceam. În loc să se potolească, latră ca un cîine furios ! Kasianopoulos tot trecea pe lîngă el şi-l înghiontea, dar Dimitris îi dădea mai departe cu pledoaria. I-a spus mai tîrziu maică-si că voise să se apere fără ajutorul avocaţilor. Văzînd că juraţii îl privesc mai întîi surprinşi, apoi cu neîncredere şi la urmă cu duşmănie, s-a înfuriat şi pe ei. Le-a spus că ştia dinainte că-l vor declara vinovat şi considera nepotrivit să le dea mită, că oamenii care au burta plină şi poartă cămaşă curată nu puteau să arate îndurare faţă de un dezmoştenit al sorţii, cum era el, dar lui nu-i păsa ! Lucrurile tot se vor schimba într-o bună zi ! Dreptatea o să domnească cîndva în lume ! Aşa că, fie şi după moarte, el tot va fi achitat ! Preşedintele, care sau surprinsese gesturile disperate ale lui Kasianopoulos, sau era mînat de sentimente filantropice în faţa unui procedeu atît de original de sinucidere, l-a întrerupt la un moment dat şi i-a spus în modul cel mai cuviincios din lume că s-a scurs timpul acordat lui, că judecătorii şi juraţii sînt obosiţi, că ar fi mai bine, pentru Dimitris şi pentru ceilalţi, ca procesul să se termine mai repede. Ce credeţi c-a răspuns ? Că legea îi dădea dreptul să se apere aşa cum credea el, şi că dreptatea îl revolta şi-l făcea să ridice tonul. „Dreptatea îmi taie glasul, domnilor juraţi ! Îmi taie glasul !..." „Ăsta-i *bun de legat*, ne-a spus Kasianopoulos cînd s-a luat iar o pauză şi am ieşit afară, dar nu-i bun pentru închisoare. Doamnă Longos, i s-a adresat coanei Ecavi, în viaţa mea am văzut mulţi nebuni, însă nici unul nu se manifesta aşa. Vă sfătuiesc să-l duceţi la un psihiatru..."

Cînd s-a reluat şedinţa, procurorul s-a ridicat şi a reanalizat cazul şi cînd a ajuns la rolul pe care îl jucase Dimitris l-a apucat furia de parcă i-ar fi fost duşman personal, de parcă îl omorîse pe taică-său. A citit răspicat toate acuzaţiile din dosarul penal şi a ajuns la concluzia că un astfel de om era firesc să nutrească o ură continuă faţă de societate. „Deci faţă de noi, domnilor martori, oameni ai ordinii, şi în general oameni din organele de ordine !... De cîte ori nu s-a gîndit, ca un nou Caligula, că e păcat că n-au toţi oamenii din poliţie un cap pe care să-l taie el... Gîndiţi-vă cum putea el să lase neexploatată o situaţie în care i se dădea prilejul să se răfuiască cu toţi prin intermediul bietei victime şi mai ales cînd

i se oferea prilejul să nu suporte nici o consecință ? Așa cum i s-a părut, adică, stimați domni martori... L-ați auzit... L-am auzit cu toții. Cu o elocință împrumutată din romane ieftine și cu un limbaj de o virulență surprinzătoare, e-adevărat, la un ins ca el, i-a ațîțat lui Gatsos dorința firească de răzbunare împotriva amantului soției, soție care s-a făcut într-adevăr vinovată de adulter, dar era oare acesta un motiv ca un om să plătească cu viața. În ce secol trăim ? Și i-a propus omorul, domnilor jurați. Gatsos nu mărturisește că e așa dintr-o solidaritate prost înțeleasă, dar avem motive să deducem că s-a întîmplat ceva din felul în care s-a desfășurat procesul. «Lichidează-l pe nemernic ! i-a spus. „Trage ! *Eu* sînt cu tine. Am să-ți fiu martor. Ai circumstanțe atenuante. O să te achite...» El nu respectă, dar cu siguranță cunoaște legea, stimați domni jurați. Ne-a spus-o chiar el. Lucrul cel mai comic e că acest om care încalcă atît legile umane cît și pe cele sacre cu aceeași inimă ușoară, are curajul să invoce legile societății pe care o disprețuiește și o detestă... «Lichidează-l, i-a spus. Trage în el !...» Astfel, în persoana victimei nevinovate, el se răfuia nu numai cu cei care îl persecutaseră fără milă ci cu întreaga societate căreia aceștia îi sînt paznici veșnic treji — așa cum sînt eu sau dumneavoastră —, pentru că purtăm cămăși curate !...“ În încheiere a cerut ca Gatsos să fie declarat vinovat de omor cu premeditare și circumstanțe atenuante, iar Dimitris, complice și autor moral.

S-a ridicat atunci bietul Kasianopoulos, alb ca varul la față, și, cu o voce care de-abia se auzea, a spus că, din păcate, a fost epuizat timpul, și interesul clientului său îi impunea să fie concis. I-a conjurat să nu se lase influențați de imaginea sumbră pe care le-a înfățișat-o procurorul, pe care specificul muncii îl făcea să vadă în orice acuzat un monstru. „A vorbit și despre Caligula, stimați domni jurați !“ Și a zîmbit melancolic. Apoi cu o voce care tremura de emoție : «Domnilor jurați ! le zice, vă dau un vas crăpat... Tuberculoză... Mizerie... Cumplită ignorare a realității. Apucați-l cu grijă... Să nu-l spargeți... Vă conjur, nu în calitate de avocat al apărării, ci în calitate de om. Vă rog să mi-l restituiți în aceeași stare în care vi-l dau... Să nu-l faceți bucăți... Cum aș putea avea curajul și inima să strîng bucățile și să le restitui mamei lui...“ A căzut în scaun acoperindu-și fața cu mîinile. Cînd s-au retras jurații să delibereze și am ieșit din nou pe hol, coana Ecavi cădea din leșin în leșin. Ședința s-a reluat și jurații au spus că se acceptă culpa lui de complice și autor moral al crimei și propuneau o detenție de trei ani, ca și pentru Gatsos. Coana Ecavi a început să țipe, să se bată cu mîinile în piept, rugîndu-ne s-o omorîm. Sigur că noi am luat-o de-acolo, am pus-o într-un taxi și am dus-o acasă. Am stat pe rînd în hol, lîngă ea, de parcă privegheam un mort. Lampa nu avea decît douăzeci și cinci de lumînări și dădea o lumină care îți făcea și mai rău. Kasianopoulos a plecat, iar eu, ca să nu stăm pînă dimi-

neața cu toții, m-am repezit pînă acasă, am intrat în vîrful picioarelor în dormitor și am luat somniferul lui Andonis. Cînd m-am întors la ei, i-am dat o doză dublă și, peste puțin, printre lacrimi, a început să caște, și-a așezat capul pe o pernă de pe divan și a adormit ca un copil...

Cînd m-am întors acasă începuse să se lumineze de zi. Mă dezbrăcam și l-am trezit fără să vreau pe Andonis. Îmi zice : „Cît e ceasul ?" „Cinci fără douăzeci." „Cum ? Și tu de-abia acum te-ai întors ?" „Te rog foarte mult să încetezi îi zic, nu vreau să-i sculăm pe toți din casă. Sînt destul de tulburată și-așa. Întoarce-te pe partea ailaltă ca să pot ațipi și eu un pic. Vorbim noi mîine..."

Peste două sau trei săptămîni venea Paștele. În Joia Mare am vopsit ouă și i-am trimis și ei cîteva prin Marietta. Știam că în starea în care era nu mai avea chef să vopsească ouă. În Vinerea Mare a venit pe la noi dimineața, eu aveam treabă în curte, nu-mi mai amintesc exact ce, ea s-a așezat să mă aștepte în hol. Își dădea în cărți și cînta :

...De Te-ai și pogorît în mormînt, ceea ce
ești fără de moarte, dar puterea iadului
ai zdrobit și ai înviat ca un biruitor...

și pe urmă cîntecul pe care îl cînta și biata mama în Vinerea Mare :

Îngerul a strigat celei pline de dor :
Curată Fecioară, bucură-te și iarăși zic
bucură-te...

Deodată s-a oprit din cîntat, am auzit niște bătăi ciudate, m-am aplecat să văd pe fereastră ce se întîmplă, și-o văd că se dă cu capul de pereți. Dau fuga înăuntru, o apuc de spate, o strîng la piept și-i strig Mariettei : „Adu repede doctorul !" A venit Boros și i-a făcut o injecție ca să se calmeze și i-a dat și rețetă pentru un sirop pe care să-l ia de trei ori pe zi. Cîteva clipe am avut senzația că și-a revenit, cînd, într-o după-masă, vine Akis și-mi spune : „Bunica e bolnavă !" „Ce are ?" „I s-au înțepenit picioarele. Nu poate să meargă și vă roagă să-i dați împrumut unul dintre bastoanele vechi ale lui domn' Andonis."

Lui Dimitris însă închisoarea i-a făcut bine. Orele regulate și depărtarea obligatorie de tentațiile lumii exterioare erau exact ceea ce-i lipsea unui om cu plămînii bolnavi. „Să vezi ce obraji are, îmi spunea, rîzînd și plîngînd totodată, parcă-ar fi piersici ! De cînd era mic n-a mai fost el așa de sănătos." Ca să-i treacă timpul făcea pușculițe și mori de vînt din lemn și paie vopsite. Sau citea. Se pusese pe citit. Vine într-o zi coana Ecavi cu o hîrtiuță în mînă și-mi zice : „Ia vezi tu aici, Nina dragă, care ești învățată și ai citit atîtea cărți, cine naiba este Max Mordau și Freud, mi le cere să i le cumpăr. N-or fi cumva cărți comuniste să i le confiște ?" „Coano Ecavi, fii binecuvîntată că mă faci să rîd, nu te teme. Cartea asta despre minciunile permise a lui *Nordau* o citea și tata, bietul. Freud e un mare psihiatru. Doar oi fi auzit și dumneata vreo-

dată de psihanaliză și de complexul lui Oedip." La auzul cuvîntului psihiatru n-a mai vrut să asculte. „Vai de mine, îmi zice speriată. Psihiatru! Ce-i trebuie lui astfel de cărți?" Am avut ceva de tras pînă s-o liniștesc. „Nu mai fi neîncrezătoare ca o femeie simplă! îi zic. Cumpără-i-le și, dacă i le confiscă, i le confiscă." I-am dat și cincizeci de drahme. Deși pe vremea aceea nici noi nu stăteam strălucit cu banii, o ajutam cum puteam, așa, pentru sufletul bietului Dinos. A mers pe strada Asclepios și le-a cumpărat. Înainte însă de a i le duce lui Dimitris a făcut prostia să le treacă prin „cenzura" lui Theodoros, care îndată ce le-a văzut a făcut ochii mari și s-a pus pe scandal. Pînă la urmă a luat cărțile și le-a ars. „Și te mai crezi ziarist! îi mai spun cîteodată ca să-l necăjesc. Auzi tu, să-l arzi pe Freud pe care l-au citit și servitoarele!..." Theodoros e omul cel mai bun din lume. Mulțumesc cerului, n-am de ce să mă plîng, numai că în afară de munca lui, reportajele sportive și însemnările contabilicești, altceva nu mai știe. Mă vede că citesc cărți serioase și rîde. Lui nu-i plac decît romanele polițiste. Și pe astea preferă să le vadă gata rumegate, la cinema. Ca să nu se ducă coana Ecavi cu mîinile goale la închisoare, am deschis dulapul cu cărți al bietului tata și i-am dat să-i ducă *Originea speciilor* de Darwin și *Bestia umană* a lui Émile Zola.

În toamna lui '39 Polixeni s-a logodit cu un doctor. „Unde l-a cunoscut?" o întreb după

ce-i transmit felicitări. „La farmacie." „Farmaciile astea sînt adevărate tîrguri de fete", îi zic în glumă. S-a uitat la mine fără să înțeleagă. „Ai uitat că și pe notar l-a cunoscut tot la farmacie?" „Stt! îmi zice speriată. Stt! Și pereții au urechi. Cum de le mai ții minte pe toate? Și eu le-am uitat. N-o să-ți mai spun nici un secret. Dacă vreodată ne certăm, tu ai toate datele ca să mă spînzuri. Nici nu știi, dragă Nina, cît m-am rugat la Dumnezeu să ia un băiat bun. În sfîrșit, m-a ascultat, slăvit să-i fie numele. Să sperăm c-o să se întîmple o minune și pentru Eleni, să-l lase naibii pe scîrbosul de negustor de ulei. Nenorocita s-a încurcat cu un om însurat. Să fi fost frumos, mai ziceam. Dacă-l vezi, Nina dragă, îți vine rău. Am vrut să aflu și eu ce găsește la el. Zice că o duce în excursii. Te întreb eu pe tine, pînă cînd o s-o mai ducă în excursii? Cît poate să țină situația asta? Într-o bună zi, poate eu n-o să mai fiu, dar voi, ăștia tineri, o să trăiți și-o să vedeți, o s-o părăsească și-o să se întoarcă la nevasta și la copiii lui. Și ea o să rămînă singură ca un copac în mijlocul cîmpului..."

Ca și biata mama, coana Ecavi avea impresia că o femeie îndată ce se mărită nu mai are nici o problemă. Tot ce-a pătimit ea în căsnicie nu i-a fost de învățătură. Tot ce-și dorea pentru Theodoros era căsătoria — dar nu și pentru Dimitris. Nu putea să și-l imagineze însurat pe Dimitris. Se grăbea în schimb să scape de Theodoros și să-l însoare. „Nu cunoști tu, dragă Nina, vreo fată ca să-l în-

surăm, îmi zicea, ca să scap de cicăleala lui ? Numai să aibă casă. Să fie oricum o fi, văduvă, urîtă, bătrînă, cocoșată, numai casă să aibă !...“ Pe vremea aceea, deși el nu avea decît treizeci și șase sau treizeci și șapte de ani, coana Ecavi se temea c-o să rămînă neînsurat. Într-o zi, cînd eram la ea în vizită, am întrebat-o din curiozitate cîți ani are Theodoros. Mi-a zis că nu e sigură dacă îl născuse în 1903 sau 1904. „Ce naiba, îi spun, nu știi în ce an ai născut copiii ?“ L-a pus pe nepotu-său să ia din cui icoana sfîntului Fanurios. Pe dos scrisese bărbatul ei cu cerneală și cu litere caligrafice data nașterii copiilor — *și* pe a celor doi din a doua căsătorie. În dreptul numelui lui Theodoros era scris 3 septembrie 1903... Deci cu doi ani mai tînăr decît mine... *Doi.* Nu patru, așa cum susține veninoasa de fiică-mea !

3

ÎNCEPÎND CU VARA LUI '38, Andonis a pierdut toate afacerile. De supărare i-a crescut tensiunea. Se plimba toată ziua prin casă, ca un leu în cușcă. „Coano Ecavi, mai vino să-mi dai în cărți, îi zicea, să vedem ce-o să se aleagă pînă la urmă ! Mi se mai arată și mie vreo afacere, sau nu ?“ Coana Ecavi întindea cărțile pe masă așa cum o învățaseră turcoaicele de la Salonic, pe trei rînduri a cîte nouă cărți și cîte una deasupra „afacerilor“, „casei“ și „patului“, și-i spunea în felul acesta viitorul, dar niciodată adevărul. Eram înțelese. I le prezenta pe toate în roz, ca să-i dea curaj. Cînd rămîneam însă amîndouă : „Ai grijă de el ! îmi spunea. I-a căzut iar blestematul ăla de zece de pică.“

Ah, cum să nu-i cadă zecele de pică ? În afară de picior și de tensiune mai suferea acum și de inimă. Tremuram de spaimă ca nu cumva să vină deodată cineva și să-mi spună că l-au găsit rece pe stradă. Într-o zi, cînd pleca de la noi, Boros m-a luat în hol la ieșire și mi-a spus : „Ninuca — Ninuca îmi zicea, eram prieteni vechi și ne purtam foarte fami-

liar între noi, la un moment dat fusese chiar îndrăgostit de mine —, îți pun o întrebare indiscretă, ca un doctor ce sînt..." Poți să-mi pui și-o sută!" îi zic. „Spune-mi, îmi zice zîmbind, de cîte ori pe lună..." „Asta ne mai lipsea! îi zic. Înțeleg, Thanos, că vrei să-ți bați joc de mine. Cam o dată la trei luni..." N-am scos nici un cuvînt despre lucrurile și mai neplăcute. N-avea nici un rost să-l fac de rîs. Știam oricum că astea erau prostii de-ale doctorilor. Boala lui Andonis era mai mult psihică: se învățase să aibă bani mulți în buzunar și să-i cheltuiască fără socoteală. Pe măsură ce vedea că banii se consumă fără să-i mai poată pune la loc, se consuma și el. De două ori își dusese costumele la strîmtat la vărul lui, Furiotis, și tot îi erau largi. „S-a terminat, mi-a spus în dormitor oftînd în seara zilei cînd a intrat Hitler în Polonia. S-a terminat. Tot ce s-a construit s-a construit pînă azi. De-acum începe dărîmatul." Știa că atîta vreme cît ținea războiul în Occident, chiar dacă Grecia ar fi rămas neutră, afacerile lui n-aveau cum să mai meargă. „E bine de cei tineri, îmi zicea, ei o să trăiască ca să mai construiască case noi peste dărîmături." Ca să nu mai plătească fără rost chirie pentru baracă s-a hotărît să dea cu chirie lemnăria. Cu banii de acolo ne-am descurcat bine o vreme, numai că noi țineam casa deschisă. E greu să-ți schimbi felul de viață de pe o zi pe alta. Aveam servitoare, mai erau și taxele „contesei". Aveam naivitatea să cred că dînd-o la o școală particulară unde erau fete din familii bune o să învețe și

ea manierele alese. Am încercat să nu ne atingem de banii pe care-i aveam la bancă și pe care-i țineam pentru vreun necaz. M-am hotărît să-l pun să vîndă pianul, oricum nu folosea nimănui. După patru ani de lecții, fiica-mea nici măcar un tango, vorba aceea, nu era în stare să cînte. Ce nevoie aveam de un pian de treizeci și cinci de mii de drahme? Decor în salon? Cu banii pe care i-am fi luat pe el, ne descurcam cel puțin șase luni, pînă cînd ne-am fi dat seama cum stau lucrurile, dacă vine sau nu războiul și la noi, în Grecia. Ea, de unde luni în șir nu se mai atinsese de clape, cînd a văzut hamalii ducînd pianul afară, s-a făcut foc și m-a enervat așa de tare, încît iar m-au apucat durerile de stomac. Mă blestema și pe mine și pe taică-său vitreg, rostind cele mai urîte vorbe, așa cum face acum cu Theodoros. Îmi zicea că l-am pus să vîndă pianul pentru că eram geloasă pe ea și vroiam să rămînă fără educație. Eu! Eu, care făcusem atîtea sacrificii, care mă măritasem cu un om cu douăzeci de ani mai mare decît mine pentru ca să nu-i lipsească ei nimic. În iulie, cînd s-au dat rezultatele, și ea a picat la toate materiile, tot *eu* eram vinovată. *Tu*, îmi zicea, pentru că nu-i luasem meditatori, pentru că n-o întrebam niciodată dacă a învățat sau nu, pentru că n-o iubeam și așa mai departe. Fiară ce e ea, mă gîndeam pe cînd băteam ouăle pentru bezele, în ajun de Sfîntă Maria. Sînt ultima femeie din lume, dacă-i mai fac vreodată ziua. Oricum, mulțumesc nu-mi spunea niciodată. Îmi zicea că dulciurile nu le fac

pentru ea, ci ca să mă fălesc în fața musafirilor că știu să pregătesc lucruri bune.

Pe la unsprezece au venit două colege de-ale ei, singurele din toată clasa cu care se împrietenise, să-i spună la mulți ani. A trebuit să-mi scot șorțul de bucătărie ca să mă duc să stau cu ele în salon, pentru că Înălțimea sa, deși îi spusesem de-atîtea ori, era tot în pat și nu se învrednicea să se îmbrace. Colac peste pupăză, în ziua aceea am simțit și o durere ciudată în piept. Întotdeauna m-am temut și mă mai tem încă, poate e un presentiment, că am să mor de aceeași boală de care a murit mama. N-aveam chef de musafiri, îmi venea să mă închid în camera mea. Aveam o stare proastă. Așa mi-e mie firea, nu vorbesc cînd sînt supărată și țin totul în mine. E bine de cei care pot să țipe și să plîngă, cum face coana Ecavi. Eu plîng și blestem în gînd, ajung să mi se umfle venele de la gît și să mă învinețesc.

La ora șapte salonul nostru era plin cu musafirii obișnuiți. Marietta ținea în mînă tava cea mare și servea înghețata. Doamna Kasimatis mă luase deoparte, lîngă fereastră, și-mi povestea de necazurile pe care le are cu fiul ei. Se încurcase cu o nenorocită și voia cu tot dinadinsul s-o ia de nevastă. O ascultam, dar mintea îmi era în altă parte. Radioul din casa de vizavi se auzea iarăși la maxim. Îi făcusem de o sută de ori observații lui Nota, numai că ei nu-i păsa de noi. Aleasa fiului doamnei Kasimatis era o balerină de ultima speță, dansa la cabaret. Ei, să fie, se întîmplă ceva, mi-am

zis. Surprinsesem o forfotă deosebită pe stradă: vreo două-trei vecine se opriseră în fața ferestrei lui Nota și ascultau știrile. „Iartă-mă o clipă, Iulia", îi spun doamnei Kasimatis. Mă ridic, mă aplec peste fereastră și strig către Nota: „Ce s-a întîmplat?" În momentul acela a început la radio imnul național. „Ați auzit vestea? mă întorc eu înăuntru și-i întreb. Un submarin a torpilat vasul ELLI în insula Tinos". Deodată o văd leșinînd pe mătușa Katígo. Știam că Takis era sublocotenent de marină pe vasul ELLI. În clipa aceea însă amănuntul îmi scăpase total. Pe urmă am aflat că n-a pățit nimic, soiul rău nu piere! Cînd a fost torpilat vasul el se plimba pe plajă ca să-și arate galoanele. Era cap sec și înfumurat, de aceea n-am putut niciodată să-l sufăr. Cînd, în sfîrșit, și-a revenit mătușa Katígo, au luat-o unchiul Stefános și Irini și au plecat. În urma lor în casă s-a pornit o discuție politică. Doamna Kasimatis zicea că submarinul e german sau italienesc, Andonis, Dumnezeu să-l ierte, susținea că e englezesc. Fiecare își dădea cu părerea. Pe mine nu mă interesa naționalitatea submarinului. Un lucru mi-era clar: torpilarea nu era nici pe departe un semn bun.

În ajun de Sfîntul Dumitru, la ora trei după-masa, ne-am dus la biserica Sfîntul Luca la nunta lui Polixeni. Socrii ei locuiau pe strada Aharnon, într-o casă cu două etaje. Tatăl lui Alexandros era tot medic. Norocoasă fată Polixeni, mi-am zis în taxiul pe care-l luasem

după nuntă ca să ne ducem la domnul Kasimatis. Scapă în sfîrșit de cercul vicios din familia Longos. Oricît de mult aș fi iubit-o pe coana Ecavi și oricît de milă mi-ar fi fost de necazurile ei, nu aveam cum să nu recunosc că aveau dreptate, în parte, fratele ei, Miltiadis, și fata ei, Eleni, cînd spuneau că e nebună și isterică și că suferințele i se trăseseră din cauza felului ei de a fi, făcîndu-i să sufere și pe cei din jur. O fi fost ghinionistă, o fi fost de vină și bărbatul ei, de vină însă a fost și ea, așa cum dealtfel i-am și spus în timpul ocupației, cînd s-a întîmplat tot ce s-a întîmplat.

Trecînd prin piața Omonia, ne-am oprit la o florărie și i-am cumpărat lui Kasimatis un buchet mare de crizanteme. De obicei îi făceam o tavă de halva turcească, era deja un fel de tradiție, tot așa după cum ei ne aduceau de Sfîntul Andonis un tort de ciocolată. Anul acela însă nu aveam chef să mai stau să fac halva. Simțeam o melancolie de neexplicat și o oboseală în tot corpul. Pe lîngă toamna cu nori, situația internațională, sănătatea lui Andonis, și purtările fiică-mi mai avusesem pentru prima oară și o dereglare de ciclu. Eram mai nervoasă decît oricînd, fără motiv. Era deajuns să mă atingă cineva că săream în sus. Ce naiba, deja încep să îmbătrînesc ? Tot rostul vieții mele a fost s-o cresc pe fata asta ?...

Doamna Kasimatis avea invitați mai mulți ca niciodată și, cum era de așteptat, bărbații s-au pus să discute politică. Vărul lui Kasimatis, Leon (îi ziceam Împăratul lighioanelor), care lucra la Ministerul Presei și Turismului, ne asigura că s-au găsit bucăți din torpilă, care era de fabricație italienească. Andonis însă nu voia cu nici un preț să se lase convins. Dumnezeu să-l ierte, dar era tare fanatic și încăpățînat. Susținea că englezii au folosit o torpilă italienească ca să-i ațîțe pe greci împotriva Axei și să ne bage în război așa cum făcuseră și în 1916. „Dacă Hitler vrea Grecia, n-are nevoie să-i pună pe italieni s-o cucerească. Vine el singur și-o ia. Germanii n-o să ne facă nimic, sînt grecofili. În școlile din Germania se învață pe din afară Homer și Platon" — și tot așa pînă la unsprezece noaptea. „Mai taci, dragă, din gură, îi zic, vezi și tu că te enervezi peste măsură și pe urmă o să trebuiască să iei o doză dublă de somnifer ca să adormi. Cînd ai să înțelegi că ai inima slăbită ?" Asupra unui singur lucru se puseseră cu toții de acord : mai devreme sau mai tîrziu, Grecia o să intre în război, n-avem noi, cu poziția noastră geografică, cum să scăpăm. Sîntem un fel de pod între Orient și Occident, e imposibil să rămînem neutri.

Nimeni însă nu se aștepta să înceapă atît de curînd. Cînd am auzit sirenele, într-o luni dimineață, nu ne venea să ne credem urechilor. „Scoală-te ! îi spun lui Andonis, e alarmă !" „Lasă-mă, dragă, în pace, îmi zice el, or fi exerciții !" S-a întors pe partea cealaltă. De fiecare dată cînd lua seara somnifer, se scula foarte greu. „Nu e nici un exercițiu, îi zic,

pe mine nu mă păcălesc niciodată simțurile !“ Cînd se făceau exerciții eram preveniți prin presă. „Cum mă vezi și cum te văd, îi zic, asta e alarmă și am intrat în război !“ Mă duc la fereastră și văd tot cartierul rupînd-o la fugă. De departe răzbătea uruitul avioanelor. „Italia ne-a declarat război ! Domnul cu noi ! Scoal-o pe Maria !“ îi spun Mariettei. Se cam pierduse și ea. „Scoal-o și spune-i să se îmbrace *imediat !* Poate că trebuie să mergem în adăpost. Voi mergeți în adăpost ?“ îi strig lui Nota. Nici ea nu știa. Nimeni nu știa ce să facă și unde să se ducă. Am intrat în panică. Credeam c-a venit Apocalipsa. Andonis ședea pe marginea patului cu un ciorap în mînă, distrat. „Nu te simți bine ? îl întreb. Vrei să-ți dau picăturile ?“ Și cum stăteam eu în mijlocul salonului pierdută, ținîndu-mi capul în mîini, neștiind încotro s-o apuc, vine Marietta : „Buha nu vrea să se scoale ! Am dat s-o dezvelesc și mi-a tras una cu piciorul, coniță...“ și numai ce-o văd că se pune pe plîns. Sărmana, avea și ea trei frați, doi dintre ei erau în marină, celălalt era recrutabil în '41. Era sigur c-o să-l ia printre primii. Pe Marietta trebuie s-o trimitem imediat în Andros, mi-am zis, locul ei e lîngă maică-sa și lîngă taică-său, nu pot s-o țin aici, ar fi o responsabilitate prea mare. Furioasă foc mă duc în camera „contesei“, o iau de ciuf și-i zic : „Fată rea ce ești ! Nici Apocalipsa nu te poate scoate din somnolență. Scoală-te *imediat,* astăzi s-a terminat cu tine.“ Dau s-o dezvelesc, și-mi trage și mie una cu piciorul. Îi dau și

eu una înapoi, și-i zic : „Să mai îndrăznești altă dată ! Mă iei cumva drept coana Ecavi, care stă s-o pălmuiască fiică-sa ? Noi plecăm în adăpost, tu rămîi aici să mori, scap în sfîrșit de tine !...“

Tocmai cînd ieșeam din camera ei, sirenele au sunat sfîrșitul atacului. Fiara ! mi-am zis. Lumea e a nesimțiților ca ea. Cînd m-am dus în dormitor, am găsit un Andonis schimbat ca prin minune, pur și simplu parcă era altul. Stătea lîngă fereastra deschisă și vorbea cu soțul lui Nota. „Las' că le-arătăm noi lor ! Îi punem jos și-i aruncăm în mare !“ striga el în gura mare. Hm, îmi ziceam în sinea mea, parcă mai ieri spunea că Hitler n-o să-l lase pe Mussolini să atace Grecia. Bineînțeles că n-am zis nici pîs. Mulțumeam cerului că a aranjat așa lucrurile. M-am apropiat și eu de fereastră și-am auzit marșurile care se transmiteau la radio. Era pentru prima dată cînd o iertam pe Nota că ține aparatul deschis.

Am să mă fac aviator, pe pămînt să nu mai calc,
să stau în înaltul cerului și să spintec norii...

Andonis avea ochii plini de lacrimi. „Mă duc să cumpăr și eu un radio, îmi zice. De ce să aibă Kukis radio și noi să n-avem ?...“ Nu crezi, îmi stătea pe limbă să-i spun, că e o cheltuială inutilă, că nu e momentul să aruncăm banii pe așa ceva ? Totuși, m-am abținut. „Fă ce știi, îi zic, tu dai banii...“ „Ehei, Nina dragă, îmi zice, aș da eu bani mulți ca să mai fiu o dată tînăr.“ Eram gata să izbucnesc în

lacrimi. L-am lăsat și m-am dus în bucătărie să-mi caut ceva de făcut. Adusese cu o seară înainte o oca de castane, primele castane din anul acela, și le-am pus la fiert. Am trăit cît am trăit, am avut parte de bucurii, de-acum înainte... numai că nu mă înduram și nici nu voiam să-mi închipui viitorul.

Tocmai atunci a venit și coana Ecavi, odihnită și bine dispusă. „Vai coano Ecavi, ce ne facem, îi zic unde ne ducem ?“ „Ei Nina, dragă, toate războaiele trec. Nu e ăsta nici primul nici ultimul. Pe mine nu lucrurile astea mă supără, ci altele.“ „Cum, dumneata, nu te-ai speriat, îi zic, cînd ai auzit sirenele ?“ „Aș de unde ! Știam dinainte. Theodoros a fost ieri în schimbul de noapte și dimineață, cînd se pregătea să vină acasă să se culce, i-au telefonat de la minister și i-au spus noutățile. N-a rezistat să mai stea. Era mort de oboseală, bietul băiat ! A venit acasă și ne-a spus veștile, apoi s-a băgat în pat și mi-a zis : «Mămico, să nu mă sculați nici dacă cad bombe !» Cum nu aude bine c-o ureche, n-a auzit nici sirenele.“ „Dumneata înțelegi, îi zic uluită de seninătatea ei, c-o să ne arunce gaze asfixiante ? Pricepi c-o să vină să ne ia casele și fetele ?“ „Spui aiureli, îmi zice, nu știi ce vorbești, deși ești fată citită ! Așa ziceau și în războiul trecut și ne-au terorizat fără rost. În privința fetelor (și s-a strîmbat) nu le duce grija ! Dacă stau cuminți nu pățesc nimic. Italienii sînt tot oameni ca și noi, nu sînt fiare din junglă...“

„Păi ei ce-i pasă, mi-a spus mătușa Katigo, cînd a venit la mine și i-am povestit toate astea. Unul din băieți e surd, celălalt la închisoare, ginerele e doctor, își găsește ea adăpost. Vai și-amar de bieții copiii noștri ! Takis fusese mutat pe o antitorpilă mică, Petros își făcea serviciul militar la Kozani, în plin front. „Vai și-amar de bieții noștri copii“, îmi spunea și se așeza pe plîns. Peste puțin a venit Akis s-o caute pe bunică-sa. „A fost, dar, a plecat“, îi spun. „Salut, generale !“ îi zise Andonis cînd dădu cu ochii de el. Purta uniforma Tineretului național. „Aștept să văd, îi zice, cîți italieni lichidezi. V-au dat puști sau încă nu ?“ Băiatul fusese dimineața la școală dar îi trimiseseră acasă. Lecțiile se întrerupeau pînă la noi ordine. „Pentru Buhă s-a îmbrăcat așa !“ îmi zice Marietta. Așa că Akis s-a întors acasă, și-a pus uniforma și s-a dus la secție. Acolo i-au pus în rînd și șeful le-a ținut o cuvîntare. Bieții copii ! îmi ziceam în sinea mea, auzindu-l cu cît entuziasm povestea cum au decorat ei localul secției cu steaguri de hîrtie și portrete ale eroilor de la 1821. Săracii de voi, ce vă așteaptă, în ce timpuri aiurite v-ați mai născut... „Bine c-am pus și noi steagul în balcon, îi spun Mariettei. Îl pusesem de Sfîntul Dumitru și-l lăsasem acolo. Cel puțin nu trebuie să te mai urci să-l pui, în tot răul e și-un bine.“ Mi-am dat deodată seama, cu stupoare, că-mi regăsisem liniștea și obișnuitul meu umor. Ei, mi-am zis, și noi ca toată lumea. Dacă Andonis s-a împăcat așa de ușor, de restul nu-mi mai pasă.

Peste puţin, ne-am trezit iar cu coana Ecavi. „A trecut cumva pe-aici neastîmpăratul ăla ? îmi zice. Cheia casei e la el şi nu pot să intru, blestemaţi fie Metaxas şi mişcarea lui de tineret." „Şezi puţin îi zic, mai stai şi dumneata liniştită. Vine el. Ai arborat drapelul ?" „Aş de unde !" „Şi nu ţi-a făcut observaţie poliţaiul ?" „Nu, şi de ce să-mi facă observaţie cînd de Sfîntul Dumitru am stat şi-am vopsit un cearşaf vechi şi l-am făcut steag ? Numai că n-am unde să-l atîrn. Noi stăm la demisol, proprietarul a pus unul deasupra apartamentului lui. Cred că ne ajunge şi ne şi prisoseşte..."

A sunat soneria de la poartă şi am crezut că e Akis, dar era Erasmia. Bine ai venit pe la noi, îi zic. Unde ai fost ? Ce zici de ce se întîmplă, Erasmia dragă ?" Asta mai mult ca să-i fac conversaţie, decît ca să-i aud părerile. „Tu ce-ai de gînd, îi spun, te duci în Kefalonia sau rămîi aici ?" M-a privit printre genele dese, cu ochii ăia diabolici ai ei şi mi-a zis : „Adeseori m-am rugat cerului să dea foc aşa cum a făcut la Sodoma şi Gomora, ca să se şteargă de pe faţa pămîntului păcătoşii şi necredincioşii, şi Domnul s-a îndurat de ruga mea... «Pămîntul este pîngărit sub locuitorii lui, căci ei au călcat legea, au înfrînt orînduiala şi legămîntul stricatu-l-au pe veci. Pămîntul este în chin şi sleit, lumea tînjeşte şi se istoveşte, cerul împreună cu pămîntul vor pieri.»" Am rămas cu gura căscată, nu-mi venea să cred. Cînd mi-am revenit un pic din uluială şi am pătruns mai bine sensul vorbelor ei, m-am înfuriat. Cei care mă cunosc bine, mă admiră pentru calmul şi toleranţa de care dau dovadă. Nu spun niciodată vorbe urîte. Şi pe fiică-mea mai mult în gînd o blestem decît cu voce tare. Numai că, auzind-o pe Erasmia care făcea pe creştina rostind asemenea vorbe într-o situaţie ca asta, mi-am ieşit din pepeni. Am avut deodată în faţa ochilor imaginea oamenilor duri şi inumani care se cred fără prihană. Tot ce adunasem ani în şir a răbufnit dintr-o dată. M-am răstit la ea pentru prima dată : „Piei din ochii mei ! i-am strigat scoasă din minţi. Mai faci şi pe sfînta ! Dacă Dumnezeul tău trebuie mai întîi să ne distrugă ca să ne facă să credem în el, atunci poţi să ţi-l mănînci fript. Dacă asta înseamnă creştinism, atunci eu nu vreau să fiu creştină, mai bine-mi caut altă religie. Da' rău suflet mai ai ! îi zic. Mi-ajunge că te-am suportat atîţia ani cu tot fanatismul tău ! Destule zîzanii ai sădit în casa noastră ! M-ai îndepărtat de mama şi ai fost la un pas să mă faci să divorţez de soţul meu ! *Acum* să dispari din casa asta ! îi zic mai departe, pleacă ! *Afară !* Nu ţi-am rămas cu nimic datoare ! Te-am plătit şi răs-plătit pentru tot ce-ai făcut !" M-a apucat deodată un plîns isteric, fără lacrimi. Era cît pe-aci să leşin. M-am dus şi m-am aşezat în pat. Mi se tăiase răsuflarea. Andonis era în baie şi a ieşit imediat ce a auzit scandalul, dar n-a mai reuşit să intervină. Niciodată nu mă văzuse aşa de tulburată. Erasmia rămăsese mută. Nu se aşteptase la aşa ceva. N-a trecut mult şi şi-a venit în fire. S-a dus

în camera din grădină, și-a adunat niște lucruri, le-a pus într-un balot, l-a luat la subsuoară și, înainte de-a pleca, s-a proptit în ușa dormitorului și s-a apucat iar să facă pe profetul : „Atunci Domnul a slobozit peste Sodoma și Gomora și spre toate împrejurimile lor ploaie de pucioasă și foc din cer de la Domnul. Și a stricat cetățile acestea, toate împrejurimile lor, pe toți locuitorii cetăților și toate plantele pămîntului..." „Erasmia, îi spune atunci coana Ecavi încercînd s-o dea afară din dormitor, tu nu vezi că suferă ? Asta-i sentiment creștinesc, să te bucuri de suferința altora ? *Așa* ne-a învățat Cristos ? Mi se pare că..." N-a lăsat-o să termine. „Ia mîna de pe mine ! îi strigă. Nici tu nu ești mai bună ! Din ziua în care te-am adus aici am înțeles că ai să-i fii aliată — ingrato ! La ce te poți aștepta de la una ca tine ?" „Ia ascultă ! îi zice atunci coana Ecavi furioasă, nu ți se pare c-ai întrecut măsura ? Ai grijă cum vorbești cu mine, că acum te iau de ciuf..." Erasmia s-a făcut că n-aude, s-a întors din nou spre mine și și-a continuat profețiile : „Și iată, eu voi aduce asupra pămîntului potop de apă. Ca să pierd tot trupul de sub cer, în care este suflu de viață și tot ce este pe pămînt va pieri..." Îmi pusesem mîinile la urechi ca să nu mai aud, dar ea își continua perorația. „Hai, Erasmia, îi zice și Andonis împingînd-o afară, hai, c-ajunge !" Ea îi tot dădea înainte : „Pierde-voi de pe fața pămîntului pe omul pe care l-am făcut ! De la om și pînă la dobitoc și de

la tîrîtoare pînă la păsările cerului, tot voi pierde, căci îmi pare rău că le-am făcut."

Cînd am auzit poarta trîntindu-se, m-am pus iar pe plîns, de data asta din cauza remușcărilor. Nu-mi place să jignesc oamenii. Nu puteam să-mi iert că mă coborîsem la nivelul Erasmiei. Mă temeam însă să nu am din cauza asta certuri cu bărbatu-meu. Andonis însă n-a dat nici o importanță scandalului avea alte griji : a plecat și s-a întors după o oră cu un radio imens cu opt lămpi. L-a pus în priză și a început să se joace cu butoanele, ca un copil care are o jucărie nouă. Postul de radio Atena continua să transmită marșuri militare, după care s-a transmis primul buletin de știri al Statului Major General, același pe care îl ascultasem și dimineață la radioul lui Nota. Numai ce-l văd pe Andonis că se scoală în picioare și c-o strigă pe Marietta : „Marietto, fa, ia tu bidonul ăla mare de ulei și toate plasele pe care le avem, și hai cu mine la Buhlos... Vreau să cumpăr de mîncare pentru vreo două-trei luni, îmi zice mie, ca cel puțin mîncare să avem. Să nu te atingi de ele ! Pune-le în cămară să le avem la nevoie." „Marietta trebuie să se ducă înapoi în Andros, îi zic eu în șoaptă, n-avem dreptul s-o ținem aici în situația asta. Dă tu telefon de la Buhlos la o agenție de voiaj ca să afli cînd sînt vapoare pentru Andros..." Pe urmă i-am arătat cu degetele că-i datorăm patru salarii. „Ei, lasă, zice el, mai avem noi timp." A luat-o și-au plecat.

Am rămas singură cu „contesa". Am închis radioul, care deja începuse să mă enerveze, i-am dat de mîncare cîinelui și m-am dus pe terasă ca să mai iau puțin aer. Începuseră să cadă frunzele plopului din vecini. Cînd ne-am mutat noi aici, plopul era mic și subțire. Acum crengile îi ajungeau pînă la terasa de deasupra casei. Vîntul ușor de toamnă mișca încet steagurile puse pe case, norii începuseră să se răspîndească, soarele apunea, parcă și timpul semăna cu starea sufletească a oamenilor. Nu puteam să-mi dau seama de ce simțeam o liniște ciudată în trup și în suflet. Să știi, mi-am zis, că are dreptate coana Ecavi, o să ne descurcăm noi. În cel mai rău caz murim, ei și ce !

Optimismul pe care-l arătase dimineață mi-a dat mult curaj, numai că în aceeași după-masă coana Ecavi s-a întors la noi cu ochii roșii, semn că plînsese ore în șir. „Ce ai ? Ce ți s-a întîmplat ?" „L-au grațiat, îmi zice ea respirînd anevoie, pe Dimitris, și a venit acasă la prînz. A luat două rînduri de haine într-o valiză și a plecat la Salonic să se prezinte la Unitate !"

„Păi, nu-ți pare bine ?" o întreb. Atunci mi-am amintit de vorbele mătușii Katígo. „Pe el nu-l iau în armată, doar e tuberculos." „N-ai înțeles, îmi zice. Degeaba ai citit atîtea cărți că tot nimic nu pricepi. Să fi fost sănătos nici nu mi-ar fi păsat dacă îl iau în armată, ba chiar aș fi fost bucuroasă. Lui disciplina îi lipsește. Mi-aș fi zis că nu e el mai expus decît alți băieți. Dar cu sănătatea lui și cu mintea pe care-o are, era de o mie de ori mai bine la închisoare. Știam unde e, puteam să-l văd de cîte ori pofteam, stăteam liniștită. Așa, acum îl reformează și tremur la gîndul c-o să mă trezesc într-o bună zi că iar face prostii. Parcă văd că la Salonic iar se întîlnește cu vechii lui prieteni, pierde nopțile și se încurcă cu stricatele alea de-l lăsau fără vlagă. Nu mai pot ! Nina dragă, nu mai vreau să trăiesc. De-ar arunca bombe și gaze asfixiante, să mor și să mă liniștesc..." „Nu mai vorbi așa, îi zic, știu eu că nu crezi ce spui. Dumneata iubești viața mai mult decît noi toți. Nu te-ai supăra dumneata așa de tare de cîte ori e vreo încurcătură, dacă n-ar fi cum îți spun. Azi te-a cuprins pesimismul și le vezi pe toate în negru, dar pînă mîine ai să uiți totul..."

Biata coană Ecavi ! mi-am zis. Preferai să-l știi în închisoare ! Ești ca cei care țin păsări în colivie sub pretextul că le apără de dușmani. Nu pare Dimitris al dumitale dintre cei care stau cuminți în colivie. El e vultur. Lasă-l să-și urmeze destinul ca noi toți. Doamne, ce egoiste sînt uneori mamele ! mă gîndeam. S-a ridicat și-a plecat. Poate semăn și cu fiică-mea și sînt nedreaptă cu ea. M-am gîndit, mi-am scrutat conștiința. Nu mi-a plăcut niciodată să fac lucrurile pe care le disprețuiesc. Cerul mi-e martor cît am iubit-o și-o iubesc și-acum. O mamă, orice ar spune copiii, tot

mamă, rămîne, sîngele apă nu se face. Totdeauna i-am vrut binele, am sperat că, făcîndu-se mare, o să am și eu cu cine să mă sfătuiesc și că la bătrînețe o să aibă cine să-mi poarte de grijă. Cum puteam să-mi închipui c-am să ajung dușmanul ei de moarte ?!

4

SFÎRȘITUL LUMII N-A VENIT. A doua zi eram toți teferi și mai mult decît atît, mai plini de viață ca niciodată. Războiul, înainte să apuce să deschidă răni noi, a închis altele vechi : ne-a scos din amorțeală. Viața noastră a căpătat dintr-o dată sens, nu mai trăiam doar pentru nevoile zilnice ca pînă atunci. Primejdia deștepta în noi sentimente pe care nu le avusesem înainte, sau le avusesem fără să fim conștienți de le. Ne-am apropiat mai mult unii de alții. În acele cîteva luni de război mă simțisem mai aproape ca oricînd de Andonis. Pînă atunci, deși trăiam alături, fiecare își avea propriul lui univers : parcă eram doi străini sau, și mai rău, doi dușmani. Acum înțelegeam pentru prima dată cît de mult ținea la mine și ce inimă mare se ascundea în spatele apucăturilor lui țărănești. Seara, cînd se așeza în pat, ofta și-mi spunea : „Ce ne facem, dragă ? Banii de la bancă s-au cam dus și nu mai avem decît lemnăria !“ Îi spuneam : „Ei lasă, om trăi și noi ca toată lumea. Alți oameni n-au nici cît avem noi și nu sînt nici mai fericiți, nici mai nefericiți. Coana Ecavi n-are nici o avere,

trăiesc toţi dintr-un biet salariu. Nu uita că avem casa. La nevoie o ipotecăm pînă cînd se îndreaptă situaţia şi se pun pe roate afacerile. Să nu crezi c-o ţin ca s-o dau de zestre isteţei de fiică-mea. M-ar blestema şi mai dihai !“ Cînd vorbeam aşa, el se scula în capul oaselor şi-mi spunea supărat : „Bagă de seamă, eu poate nu mai am mult de trăit dar, orice s-ar întîmpla, dă-ţi cuvîntul că nu vinzi casa. Altminteri n-o să am linişte în mormînt. Vreau să fiu sigur că n-o să duci lipsă de nimic !...“ Îl apuca plînsul, eu mă duceam în pat la el (aveam paturile puse unul lîngă altul) şi-l mîngîiam, nu cu falsitate ca altădată, ci cu o duioşie cum nu mai simţisem pentru nimeni pe lume, în afară de bietul tata. Îi ziceam : „Te rog să nu mai spui că mori ! Dacă mă iubeşti, să nu te mai aud cu de-astea. Nu e vina ta că nu mai merg afacerile. Lumea şi-a dat seama că se apropie războiul. De ce trebuie să te acuzi singur şi să-ţi faci sînge rău ? Ţi-ai închipuit, poate, că providenţa s-a supărat pe tine, nu-i aşa ? Nu vreau altceva decît să fii sănătos. Ştii că în afară de tine n-am pe nimeni. Dacă tu păţeşti ceva, rudele o să mă jupoaie. Şi decît să rămîn în seama fiică-mi, mai bine mă sinucid...“ Îi dădeam curaj. I s-a ridicat moralul, a devenit dintr-o dată mai optimist şi mai activ, ca altădată. A început chiar să se simtă mai bine. Piciorul îl durea mai puţin, tensiunea era aproape normală, de inimă se plîngea foarte rar. Îi dădeam tonicul pentru inimă mai mult din obişnuinţă decît de nevoie. Începuse să mănînce cu poftă, sigur că nu aşa

cum mînca el înainte de-a se îmbolnăvi, dar nici nemîncat nu rămînea. Dacă nu ne declarau italienii război, îmi ziceam, nici el nu se făcea bine. Viaţa noastră era mai sinceră şi mai adevărată decît înainte, şi parcă căpătase şi ceva în plus. De fiecare dată cînd se anunţa vreo victorie în Albania, Atena se îmbrăca în albastru [1], străzile se umpleau de lume, cum se întîmpla pe timp de pace, la sfîrşitul defilărilor. Jumătate din bărbaţi purtau uniformă ; vedeai şi englezi, neozeelandezi şi australieni cu chipie caraghioase. Pe străzile din centru aveai impresia că e carnaval, nu război. Cum se întîmplă întotdeauna în situaţii de-astea, oamenii îşi făceau de cap, lucruri pe care n-ar fi îndrăznit nici măcar să le viseze în timp de pace. Ce-şi ziceau : poate că nu mai avem mult de trăit, să ne distrăm cît mai putem. În toate lunile acelea, noiembrie, decembrie şi ianuarie, trăiam şi mergeam în ritmul marşurilor pe care le transmitea fără întrerupere radioul. De douăzeci de ori pe zi dacă auzeam imnul naţional, tot de atîtea ori tresăream de emoţie. Ne aflam tot timpul „pe picior de război“. Aveam o grămadă de treburi de făcut, fiică-mea bineînţeles nici nu se gîndea să mă ajute. Continua să citească cu lipsa ei de bun simţ romane de Delly şi Max du Veuzit — asta atunci cînd nu dormea. „Doamne, iartă-mă te-a pişcat musca ţe-ţe ? îi ziceam. De ce boală suferi ? Ce-ar fi să te

[1] Steagul naţional grec este albastru şi are două linii albe aşezate în cruce (n. trad.).

duci la psihiatru ?“ Din păcate n-o mai aveam pe Marietta, ca altădată. Ea m-ar fi putut ajuta. La trei zile după ce s-a declarat războiul, am trimis-o în Andros. Am strîns de prin casă toate rochiile vechi, nişte lenjerie veche de-a lui Andonis (pentru tatăl ei) şi diverse obiecte de gospodărie, pe care nu le foloseam sau le aveam în dublu exemplar, şi i le-am făcut cadou. Pînă la urmă am lăsat la o parte sentimentalismele şi i-am dat şi maşina de cusut manuală a mamei, pe care o păstram ca amintire. Ce rost avea să ţin în casă toate vechiturile ? Cu timpul se strînseseră zeci de fleacuri, nu mai era loc pentru lucrurile folositoare. L-am pus pe Andonis, deşi ştiam cît de rău stăm cu banii, să-i dea trei salarii cadou, plus cele patru cu care-i rămăseserăm datori. Nu ştiu, o fi apucat biata de ea să-şi cumpere o bucată de pămînt sau i-o fi ţinut pînă şi-au pierdut valoarea, aşa cum a păţit multă lume ? Sărmana Marietta ! A stat la noi o viaţă de om. Cînd a venit, era o fetiţă, şi a plecat femeie matură. Din păcate, deşi îi promisesem maică-si, n-am fost în stare să-i găsim un băiat şi s-o măritâm. I-am făcut cunoştinţă cu un lăptar, dar fără rezultat. Am remuşcări. A stat în casa noastră o viaţă întreagă, îmi ziceam, anii ei cei mai buni, şi acum s-o ia de la capăt ? Să înveţe să dea de mîncare la porci şi să taie lemne ? Cum o să facă faţă ea, care e învăţată cu o cameră curată, cu baie şi cu mîncare bună ? În primele zile după ce-a plecat, eram ca un copil. Nu ştiam de unde să încep treaba. Noroc că

mă mai ajuta coana Ecavi. Noi două, fiică-mea n-ar fi zis pentru nimic în lume : „Vrei să te ajut la ceva ?“ Într-o dimineaţă, am stat şi-am tăiat fîşii din hîrtie şi le-am lipit cu făină pe geamuri, în cruce, şi peste cruce un X. Asta ca să nu sară bucăţi şi să ne omoare în cazul unui bombardament. Niciodată pînă atunci nu-mi dădusem seama cît de multe geamuri aveam la casă. Nu mai terminam de lipit. După-masă m-am dus pe strada Elou şi am cumpărat treizeci de coţi de doc. Coana Ecavi mi-a făcut perdele de camuflaj pe care le-am pus la ferestre. De cîte ori răzbătea lumină printr-o crăpătură, bătea poliţistul la uşă şi ne făcea observaţie. Am tăiat carton şi l-am pus în jurul policandrului din sufragerie şi în jurul plafonierei din salon, care ardea zi şi noapte. Acolo mîncam de obicei. Îmi convenea pentru că era aproape de bucătărie. Acolo ne strîngeam iarna. Încăperea era mică şi se încălzea repede. Pe vremea aceea o transformasem în atelier de tricotaj. Împleteam lucruri de lînă pentru soldaţi. Terminam treburile casei şi ne strîngeam eu, doamna Kasimatis, doamna Kondopoulos, doamna Hamhoumis, mătuşa Katígo şi Irini, Nota, coana Ecavi cu nepotul, şi împleteam pulovere, fulare şi mănuşi pentru soldaţi. Bieţii băieţi degerau luptînd prin zăpezile din munţii Albaniei. Tricotam ca nişte maşini. Ne luam la întrecere care termină mai repede o mînecă, un piept sau un spate. Spuneam poveşti sau cîntam ca ţesătoarele lîngă războiul de ţesut. Ieşiseră o

mulțime de cîntece despre italienii care n-au cucerit Grecia. Unde mai pui că puțin lipsea să-i aruncăm în mare :

Sub cort plouă, afară nu ies,
Buletinul de știri spune că de vină e vremea.

Mai cînt și acum cîteodată cîntecele astea și-mi vine să plîng. Simt un regret îngrozitor. În viața mea n-am împletit cu-atîta chef ca atunci. Era o vreme cînd reușeam să termin un pulover de dimineață pînă seara. Timpul trecea în mod plăcut, nu ne simțeam deloc obosite. Numai neîndemînatica de fiică-mea nici nu împletea și nici la treburile casei nu mă ajuta. Începuse și ea de vreo lună un fular și tot la el lucra. Greșea tot timpul, scăpa ochiuri, desfăcea mereu. Cel mai rău era că mă vedeam silită să-mi las eu lucrul ca s-o ajut, altfel se supăra foc. Zicea că nu vreau s-o învăț, ca să fiu eu totdeauna cea mai bună. Pînă și nepotul coanei Ecavi, băiat fiind, învățase să împletească chiar și elastic. Ciorăpeşte împletea mai bine decît noi, femeile. Noi lucram repede, nu ne interesa dacă iese bine. El apuca andrelele ca cea mai pricepută tricoteză de ne făcea să ne prăpădim de rîs.

Din cînd în cînd suna alarma, dar după primele două-trei săptămîni nu ne mai duceam în adăposturi. Știam că n-o să bombardeze Atena, din cauza monumentelor antice. Dacă o bombardau, ar fi însemnat să ne ducem și noi să le distrugem Roma. De altfel Andonis lua somnifere și se trezea foarte greu. Chiar dacă reușea să se scoale, a doua zi era bolnav. Ca

să n-o mai pun la socoteală pe fiică-mea, care dormea de parcă înghițise *zece* pastile. Numai sufletul meu știe ce pătimeam pînă o sculam și-o puneam să se îmbrace. Pînă la urmă ce mi-am zis : la naiba ! Să cadă cîte bombe-or vrea, eu din pat nu mă mai mișc. Mă sculam și mă așezam între perne, aprindeam lampa de carte care dădea lumină doar cît să văd o pagină, și citeam. Cînd nu era lumină — se întîmpla de multe ori în timpul alarmei —, stăteam trează în pat și mă gîndeam. Îmi aminteam de trecut, îmi făceam planuri de viitor, pînă cînd se termina alarma și adormeam la loc. „Ești fată deșteaptă ! îmi zicea coana Ecavi care era furioasă foc pe Theodoros. Vai de nevasta care o să-l ia ! îmi zicea. Mi-e milă de ea (nici una din noi nu prevedea viitorul !). Om mai căpos n-am văzut ! Înghite tot felul de mizerii de la șefii lui și pe urmă vine acasă și se răzbună pe noi." Îi obliga să doarmă îmbrăcați și încălțați, ca să poată fugi în adăpost în caz de alarmă. Coana Ecavi nu era dintre cei care se supun cu una cu două. Nu-l înfrunta, numai că atunci cînd sunau sirenele le spunea : „Voi luați copilul și vă duceți ! Vin și eu în două minute. Vreau să adun rufele din curte, nu care cumva să intre hoții și să le ia." Se întîmplau des lucruri din astea. Rămînea acasă și spăla vasele sau făcea curat. „Ce să caut în adăpost ? îmi zicea. Sînt sigură că n-o să mi se tragă de la bombardament. De grija lui Dimitris o să pier !..." „Păi *de unde* știi ?" o întrebam. „Ehei ! *știu eu*", răspundea ea cu convingere și se întrista...

Aşa cum îi spuneam zilele trecute doamnei Rosopoulos, cred că nimeni nu e de invidiat pînă cînd n-a ajuns la sfîrşitul vieţii. Anticii aveau dreptate. Exact cel pentru care coana Ecavi nu-şi făcea griji, ştiindu-l departe de prima linie, cel pe care-l invidia mătuşa Katígo, adică soţul lui Polixeni, a căzut printre cei dintîi. Cînd a izbucnit războiul a fost mobilizat imediat, deşi se însurase doar de două zile. L-au trimis medic militar la un spital din Patras. Într-un raid aerian l-a atins un proiectil tocmai cînd alerga cu un sanitar să aducă un rănit. I-a retezat carotida şi a murit pe loc. Să te ferească Dumnezeu !

După ce l-a înmormîntat şi s-a întors la Atena, biata Polixeni şi-a strîns lucrurile şi s-a mutat înapoi la maică-sa. Socrii nici nu s-au gîndit să-i propună să stea cu ei. Cînd au aflat că e însărcinată, n-au venit nici măcar s-o vadă. Pînă atunci o suportaseră de dragul lui Alexandros, nu-l aveau decît pe el şi nu voiau să-l supere. Cînd el n-a mai fost, au început să-i facă figuri. Poate, cine ştie, în străfundul inimilor o socoteau răspunzătoare de moartea lui. Oamenii sînt cîteodată îngrozitor de absurzi. Biata fată s-a trezit într-o situaţie mult mai proastă decît înainte. Rămînea ea cu ceva bani şi o pensie care-i permitea să trăiască fără să mai muncească pentru un salariu de mizerie, dar aştepta un copil şi era foarte amărîtă. Numai că Polixeni, spre deosebire de maică-sa, era stoică, nu se plîngea niciodată de soarta ei, nu vorbea niciodată despre sine, nu-şi deschidea uşor

inima. Deşi venea deseori pe la noi, şi singură şi cu maică-sa, niciodată n-am ajuns s-o cunosc cu-adevărat. La sfîrşitul lui februarie a pierdut copilul, *dacă*-ar fi să credem că a fost un accident, şi doctorul i-a recomandat să schimbe aerul. S-a hotărît să se ducă la Eleni. (Eleni se stabilise între timp la Kalamata ca să fie aproape de „dumnealui“). Vreo trei ani n-am mai văzut-o.

La începutul lui decembrie, pe neaşteptate, Andonis a primit o ofertă foarte bună de lucru. L-a ajutat un prieten de-al lui, colonel, cu care juca uneori table la cafenea şi i-au repartizat executarea unei lucrări de fortificaţie. Nici mie nu mi-a spus în ce loc. Colonelul şi-a primit, fără îndoială, partea lui — în Grecia nu faci nimic dacă nu dai bani. Lucrările acestea se execută de obicei pe baza unui concurs, dar în zăpăceala de-atunci cine mai stătea să se uite la astfel de amănunte ? Colonelului i-am dat bani şi încă mulţi, dar a meritat : din treaba asta ne-am ales cu o sumă frumuşică pe care, Dumnezeu să-l odihnească, Andonis a avut buna inspiraţie s-o schimbe pe strada Sofocleus în lire de aur. Lirele astea m-au salvat în timpul ocupaţiei. Fără ele, vindeam casa şi muream de foame. Mi le-a adus învelite şi mi-a zis : „Pune-le unde crezi, să nu ştiu nici eu unde le-ai pus, şi nu te atinge de ele decît dacă ajungem să n-avem ce mînca !“ Le-a aruncat pe masă de parcă erau arginţii lui Iuda. Avea remuşcări pentru că luase bani de la statul grec într-o

perioadă atît de grea,. În zadar îi spuneam că dacă n-ar fi fost el, ar fi fost altul în locul lui. „Crezi, îi ziceam, că acela și-ar fi făcut, ca tine, procese de conștiință..." Nu m-a ascultat. Ca să-și ispășească „păcatul", i-a venit ideea să se înscrie ca donator de sînge voluntar la Crucea Roșie, și eu, bineînțeles, l-am încurajat. Știam c-o să se liniștească și-i făcea bine și la sănătate. Oricum, din cînd în cînd lăsa sînge. Se ducea pe strada Trei septembrie o dată la zece zile și se întorcea bine dispus și ușurat. Îl așteptam totdeauna cu un vas de iaurt. Se așeza și mînca cu poftă. Avea satisfacția că-și dădea sîngele în războiul națiunii.

Ne-am certat doar atunci cînd a început să ia din casă lucruri folositoare și să le dea la cheta pe care o făcea regina Frederica pentru „Puloverul Soldatului". Toate bune și frumoase, și eu aveam sentimente patriotice și doream să ajut, chiar ajutam, făcuse bătături la mîini de-atîta împletit, numai că nu aveam chef să-mi golească casa. „Dăm destule, după puterea noastră, îi ziceam. Lasă să dea mai mult cei bogați..." Nu mă asculta, așa cum nu mă ascultase nici la Koroni și nici la Atena, mai tîrziu, în vremea cînd intrase pe mîna Erasmiei. Au trecut într-o zi Falangiștii tineretului cu o pătură. Făceau asta deseori. O țineau întinsă și lumea arunca tot ce voia : lucruri de lînă, cărți, bani. Împărțisem toate hainele vechi în dreapta și-n stînga. Ultimele i le dădusem Mariettei pentru taică-său. Nu știam ce să le mai dau. Prima dată le-am dat un braț de cărți, a doua oară un

pulover de-al tatii și cincizeci de drahme. Numai că, doar după cîteva zile au venit iar. Ce i-o fi apucat, îmi ziceam, blestemîndu-i. Din păcate, Andonis se întîmpla să fie acasă. „N-am ce să le mai dau ! îi zic. Oricum, nimic din toate astea nu ajunge la soldați. Cine știe ce profitori se bucură de ele !..." Pe urmă mi-am adus aminte de lada pe care-o aveam în spălătorie. Nu mai umblasem de ani de zile în ea. M-am dus și printre altele am descoperit o haină de piele de-a tatii. O purta cînd se ducea pe munte. Ce mi-am zis : O să țină de cald cuiva ! Numai că, între timp, bărbatu-meu cel isteț s-a dus în dormitor, a luat o duzină de maieuri bune, costumul lui maro de gală și cele două pături din păr de cămilă, aduse de Fotis din Anglia, a ieșit în stradă și le-a dat. Am coborît fără să bănuiesc nimic cu haina de piele în mînă, și cînd am văzut paturile goale, am rămas stană de piatră. Ne-am certat rău de tot, am plîns, m-am închis în dormitor. El a bătut la ușă, dar nu i-am deschis. Să se învețe minte odată pentu totdeauna, îmi spuneam în sinea mea, și să nu mai facă așa. Ca să mă liniștească, s-a dus pe strada Ermu și a cumpărat două pături, le avem și acum. Dau cîteodată să mă acopăr și mi se pare că-l văd în carne și oase în fața mea...

Cînd a intrat armata noastră în Korița ne-a luat pe mine, pe Irini și pe „contesă" și ne-am dus în piața Omonia să vedem sărbătoarea. În viața mea nu mai văzusem atîta lume adunată la un loc. Doamne, dar unde locuiește toată puz-

deria asta de lume, îmi ziceam în sinea mea. Megafoanele transmiteau marşuri, peste tot fluturau steaguri. Grecii noştri erau beţi de entuziasm patriotic, englezii şi australienii erau beţi de alcool. Unde le încape lor atîta bere, mai frate? Ce fel de stomac au, ne întrebam noi. Îşi opreau camioanele în faţa unei berării şi nu lăsau nici o sticlă întreagă, măcar de sămînţă. Vin reţinat[1] nu beau. Îl puneau în gură să-l încerce şi se strîmbau de parcă era ulei de ricin. Cei mai beţivi dintre toţi erau australienii. Nu-i vedeai niciodată fără o sticlă în mînă. Erau toţi înalţi şi bine făcuţi, dar aveau feţe de copii mici. Chiar cînd făceau lucruri nepermise, aveau aşa o figură nevinovată, că ţi-era imposibil să te superi pe ei. Într-o zi am auzit pe stradă zgomote şi voci. Ridic jaluzeaua din salon şi văd un australian, ditamai găliganul, beat mort, care... se servea de peretele casei noastre, fără să-i pese că era ziua-n amiaza mare şi că-l vede lumea. Mi-a aruncat o privire inocentă, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, şi şi-a continuat treaba. M-am grăbit să las jaluzeaua. Nu-mi amintesc să mă fi ruşinat mai tare vreodată. I-am povestit Iuliei aventura şi a rîs. „Să nu vă depărtaţi de noi!" le spun fiică-mi şi lui Irini. Ce idee la noi să aducem fetele într-o

[1] Vin reţinat sau reţină: vin care se prepară în Grecia sudică. La procesul de stabilizare se foloseşte răşina de pin. Tradiţia preparării acestui vin îşi are originile în antichitate, aşa cum atestă şi datele furnizate de săpăturile arheologice (n. trad.).

asemenea harababură, îmi ziceam. Dacă Irini păţeşte ceva, mă omoară mătuşa Katigo.

Pe urmă a început o înghesuială îngrozitoare. Lumea se scurgea precum lava unui vulcan către primărie. Poliţiştii îşi roteau bastoanele prin aer, numai că nu puteau să facă nici un fel de ordine. Îi lua şi pe ei valul mulţimii. Femeile ţipau, vreo două-trei au şi leşinat. Eram sigură că mi se duseseră toate firele de la ciorapi. „Hai să plecăm!" i-am strigat lui Andonis, dar nu mă auzea. Îşi legase un steag de hîrtie la baston şi-l flutura în sus. Parcă era un copil. Adevărul cel mai adevărat este că nu puteai să rămîi indiferent în faţa spectacolului unui entuziasm atît de mare. Nu mai trăise Grecia asemenea momente din 1912 şi '13[1]. Mi-am amintit de bietul tata: şi el visa, ca şi alţii, înfăptuirea Marii Idei. Numai că după catastrofa din Asia Mică dădea cu tristeţe din cap şi zicea că Grecia e pierdută pentru totdeauna. Ce s-ar fi bucurat acum dacă mai trăia, îmi ziceam. Ce bine ar fi fost dacă învingeam şi-n Asia Mică! Grecia ar fi astăzi cu totul altfel! Noi, grecii, nu sîntem un popor rău. Avem foarte multe defecte: sîntem bănuitori, bîrfitori, n-am fi în stare să facem bine cuiva sau să vorbim de bine pe cineva. De vină e sărăcia. Unde e sărăcie e şi necaz. Dacă am fi avut noi Smirna şi Tracia Orientală, n-am fi fost siliţi să importăm pînă şi grîul... Deodată ceea ce bănuiam de vreo cî-

[1] Anii războaielor balcanice în urma cărora s-a desăvîrşit unitatea naţională a Greciei (n. trad.).

teva minute încoace s-a întîmplat : nenorocitul care se ținea de mine nu s-a mulțumit doar să-mi stea în picioare, și-a mai vîrît și mîna sub fusta mea. „Auu !... strig eu „Andonis !" Andonis n-avea cum s-audă. Flutura steagul cu bastonul și pînă să-și dea seama ce se întîmplă, golanul s-a pierdut în mulțime. „Hai să plecăm ! îi spun pe un ton categoric. Hai să plecăm imediat. Naiba s-o ia de Korytsá și ducă-se pe pustii Grecia ! Grecii oameni n-au să se facă niciodată..." Cînd cu mare greutate, am reușit să ieșim din marea aceea de oameni, ne-am dus într-o patiserie de pe strada Eolu. Unii mîncau gogoși, eu am băut o limonadă și mi-am revenit puțin, dar îmi pierise tot cheful. Blestematul, mă gîndeam. Și părea om de treabă ! Fiare, care n-au nimic sfînt !

În ciuda acestui episod neplăcut, după-masa care a urmat mi-a rămas neștearsă în amintire. Din păcate, nu ne era dat să mai sărbătorim multe victorii ca aceea. Am mai cucerit noi vreo cîteva orașe, dar de la Anul Nou încolo a început să ne scadă elanul de luptă. Nu se vorbea despre asta, dar știa fiecare în străfundul ființei lui că războiul din Albania era o nebunie eroică dar zadarnică în același timp a grecilor. Știam că vom pierde mai devreme sau mai tîrziu. Englezii nu aveau cum să ne ajute, aveau și ei greutățile lor. Noi cît mai puteam să rezistăm, speriindu-i pe macaronari cu strigătele noastre de luptă. Ei nu știau să lupte, dar aveau rezerve nelimitate de muniție. Începuseră să-și întărească pozițiile. În fiecare zi era cîte un măcel, cuceream o înălțime, pentru ca s-o pierdem peste cîteva zile. Ne-a povestit Petros cînd s-a întors.

Exact în acel moment critic a murit Metaxas. Unii ziceau că a murit dintr-o amigdalită infecțioasă, alții că din cauza uremiei. Andonis a fost neconsolat. În ziua înmormîntării, ne-a dus la Furiotis, croitorul, care avea prăvălie în strada Mitropoleos. Am urmărit ceremonia de la balcon. Cînd ne-am întors acasă împreună, eram sobri și liniștiți, fiică-mea dimpotrivă. Parcă voia să-mi facă în ciudă, o apucase logoreea. „Încetează, făptură fără minte !" îi zic. Aveam impresia că veneam nu de la înmormîntarea lui Metaxas, ci de la îngropăciunea Greciei. Nici nu ne întorsesem bine cînd numai ce apare coana Ecavi. Eu, între timp, pusesem ibricul electric să fac o cafea, că-mi simțeam gura amară. De pe figura ei am înțeles că e tulburată. — „S-a dus, îi spun. Unul cîte unul se duc toți, coano Ecavi. Dacă veneai cu noi, vedeai de la balcon înmormîntarea." „Lasă-mă cu Metaxas al vostru, îmi zice ea supărată. Îl blestem ca pe toți nenorociții care pornesc războaie. Eu le am pe-ale mele, iar mă necăjește fiu-meu. A venit azi de la Salonic cu evreica..." „Care evreică ?" o întreb. Nu aveam nici un chef s-o ascult. Dumnezeu să mă ierte, dar și alții au necazuri și nu se mai dau atîta în spectacol. Ea niciodată nu mai termină. Țara arde, vorba ceea, și baba se piaptănă. Imediat însă m-am gîndit că venise la mine s-o consolez, ar fi fost lipsă de respect să n-o ascult. „Care evreică ?" o întreb, încercînd din răsputeri să

mă prefac curioasă și interesată. — „Cum care, îmi spune, Victoria, fiica fostului nostru proprietar, Davicos, ți-am povestit eu de el. Cel care și-a dat foc la casă ca să încaseze asigurarea. Acum, cînd s-a dus el la Salonic, s-au încurcat la loc, s-au hotărît să stea împreună și m-am trezit azi cu ei la ora mesei. N-au trimis baremi o telegramă! Te-ai fi distrat să vezi ce mutră a făcut Theodoros..."

Nu mai auzeam ce-mi spune. Mă gîndeam în altă parte. Moartea lui Metaxas mă făcea să mă tem și mai tare pentru sănătatea lui Andonis. Încercam în zadar, încă de dimineață, să-mi alung gîndurile negre. Doamne, de nu mi-ar fi scris s-o mai îndur și pe asta! îmi ziceam ascultînd-o pe coana Ecavi ca prin vis. Spunea ceva de-un botez. Mi-era imposibil să înțeleg ce legătură aveau Dimitris și Victoria cu botezul. Mi se părea că am un coșmar. Cred că aveam puțină febră. De vreo două-trei zile răcisem, eram nervoasă. Îmi tremura mîna cînd turnam cafeaua în cești. Am gustat puțin, după care am alergat la chiuvetă și-am scuipat. În loc de zahăr, pusesem sare!...

Abia a doua zi la prînz, după ce-am mîncat și m-am așezat în pat, am început să mă gîndesc ca de obicei. Mi-am amintit scena din ziua care trecuse și am avut remușcări. În fond, eu nu sînt neam cu Metaxas, mi-am zis. El a murit, alți zece pot să-i ia locul. Coana Ecavi, în schimb mi-e prietenă. E mai importantă pentru mine decît o sută de Metaxas. Mi-am amintit de poveștile cu Davicos pe care

mi le spusese. Le ascultasem ca pe niște lucruri trecute, fără urmări, acum însă se vedea că aveau însemnătate retroactivă, vorba aceea. „De ce rîzi singură?" mă întreabă Andonis care tocmai își punea pijamaua ca să se întindă și el în pat. „Dă-mi te rog, romanul care e pe etajeră, ca să nu mă mai ridic eu." Citeam *Ana Karenina*. „Dragă Andonis, îi spun, bine zice cîntecul că nu se uită niciodată dragostea dintîi. Ăștia s-au regăsit după atîția ani!" Cînd vorbeam așa, mi-am amintit de propria mea tinerețe, de Arghiris și de Kifissía. Am deschis cartea încercînd să găsesc pagina la care rămăsesem. Pusesem eu semn, dar mamzela avea obiceiul să răsfoiască cărțile pe care le citeam, „Rîd și eu, îi zic, cînd mă gîndesc ce-o să se facă coana Ecavi cu nora care i-a căzut pe cap." Andonis s-a întins în pat. Era obosit. A început să sforăie. Dacă-și iubește băiatul, mă gîndeam, neputînd să mă concentrez asupra lecturii, îi lasă în pace. Ar fi foarte rău să se amestece, așa cum a făcut cu infirmiera. Cu cît se căsătoresc mai repede, cu-atît mai bine. Cîteodată căsătoria e singura soluție pentu cei ca Dimitris: le trezește sentimentul datoriei, îi maturizează. Își găsesc și ei echilibrul, li se schimbă înfățișarea. Să sperăm că așa o să i se întîmple și lui Dimitris. Și de ce nu? Poate evreica e deșteaptă și coana Ecavi n-o să se mai amestece. Dar dacă se amestecă?...

Aerul ei misterios de a doua zi, cînd am întrebat-o cum merg lucrurile, numai curaj nu mi-a dat. „Păi cum să meargă? Ca dracu!

I-a trimis cărpănosul de taică-său o scrisoare în care-i porunceşte să se întoarcă imediat acasă. Zi şi tu, ce să fac ? Cum să mă port ? Uneori mă gîndesc că i-ar prinde bine însurătoarea. Se mai adună şi el de pe drumuri. Anul ăsta împlineşte treizeci de ani, e tocmai timpul să-şi facă o familie. Se iubesc ca două turturele, mi se face greaţă cînd încep să se giugiulească în faţa mea. E caraghios. Nu-mi vine să cred că băieţelul cu bucle şi costum de marinar a crescut aşa de mare. Nu-mi pasă ce fac cînd nu-i văd, dar nu în faţa mea !... Nu e treabă serioasă, Nina dragă. Dragostea nu-ţi dă de mîncare. Dimitris s-a învăţat cu viaţa uşoară. La zincografie n-are cum să se mai întoarcă. A lucrat la Salonic trei luni şi era la un pas să se îmbolnăvească iar. Dacă-i vezi batistele, te sperii. Ea n-are nici o meserie. Pe vremuri cosea, dar acum n-o văd să aibă chef de lucru. Are ceva bani la ea, dar cît o să le-ajungă ? Dacă reuşeşte să-l convingă pe taică-său să-i dea zestre, poate să-şi vîndă partea din casa de pe Tsimiskis[1] şi să cumpere casă aici, la Atena, ca să nu mai plătească chirie. Cu restul să-şi deschidă şi ei o prăvălie. Nu e muncă prea grea, aş putea sta şi eu cu ei, să le cresc copiii. Dar dacă o dezmoşteneşte ? Dacă îi dă lui Alegra tot ?" „Şi cu nepotul, îi zic, ce faci ?" „Să-l ţină maică-sa. I l-am crescut, să şi-l mai ia şi ea să vadă cum e. Îmi pare rău, dar s-a făcut un

[1] Tsimiskis, bulevard principal din Salonic (n. trad.).

măgar şi jumătate. Nu mai e Akis pe care îl ştii. Pe măsură ce trece timpul, e leit maică-sa. Ce mai, Nina dragă, ce iese din pisică, şoareci mănîncă. Zilele trecute a aruncat la gunoi amuleta cu lemn sfînt pe care i-am pus-o cînd era în faşă. Săptămîna trecută a şters-o cu nişte derbedei şi s-a dus pe jos, cel puţin aşa pretinde, pînă la mănăstirea Kesariani. S-a întors cu o piele de şarpe lungă de-un cot, zicea că a găsit-o pe stînci. Nu mai pot, e o răspundere mare..." „Cînd să vin să-ţi cunosc nora ?" îi zic. „Vino cînd vrei..." A doua zi am trecut pentru cinci minute, cînd mă întorceam de la dentist. Victoria nu era acasă. Se dusese cu Dimitris pe Licabet. „I-a apucat dragostea de natură !" zice coana Ecavi strîmbînd ironic din gură. Cînd sînt eu acasă n-au îndrăzneala să se drăgostească. Le-am spus : sau te botezi şi vă căsătoriţi, sau plecaţi şi mă lăsaţi în pace. De-ar pieri din ochii mei. Cînd îl văd cum se uită la ea, de parcă e singura femeie din lume, îmi vine să mor. Asta e Dimitris al meu, căruia îi cădeau femeile la picioare ?! Nu pot să-l sufăr !..."

Mi se pare mie că se lasă cu scandal, îmi spuneam pe drumul spre casă. Şi aveam dreptate. A venit la timpul lui, dar pînă una-alta am avut şi eu parte de unul chiar mai rău. Nu mai aveam nici vreme nici chef să mă îngrijesc de alţii. Doamne, multe-am mai suferit şi eu în viaţa mea !...

5

TOŢI ERAM CONŞTIENŢI că mai devreme sau mai tîrziu Hitler o să vină în ajutorul macaronarilor. „Ce mai tura-vura, măi fraţilor, ne zicea coana Ecavi, aşa a spus acum nu ştiu cîţi ani şi Arhanghelul, că vor veni în Grecia niştre monştri blonzi călărind păsări de plumb care scot pe gură catran şi foc..." Îmi venea să rîd de atîta naivitate. Reflecta în felul ei temerile noastre, ale tuturor. Oamenii sînt nişte fiinţe foarte ciudate. Oricît s-ar aştepta la un lucru şi oricît s-ar pregăti sufleteşte, tot sînt luaţi prin surprindere. Andonis a făcut feţe-feţe cînd a auzit la radio că Germania ne-a declarat război. Dă, Doamne, îmi ziceam, să nu păţească ceva cu inima! Din momentul în care a auzit ştirile, n-a mai scos nici un cuvînt — lucru care mă nelinişte chiar mai mult. Oare se simţea vinovat că-i susţinuse ani de zile sau îi intrase în sfîrşit în cap, ca nouă, tuturor de altfel, că se terminase cu minciunile şi că eroismul şi victimele din Albania erau de domeniul trecutului? Într-un fel, le arătasem noi italienilor. Semănau bine cu noi. Despre nemţi ştiam din totdeauna că sînt ca

nişte maşini. Cum să ne punem noi cu maşinile? Cîntecele pe care le transmitea radioul în dimineaţa aceea semănau mai degrabă a marşuri mortuare. Aduceau cu cîntecul femeilor din Zalongos. „Închide radioul, te rog, îi zic, şi valea la cafenea, să stai de vorbă cu prietenii. Nu mai sta în casă!" Cînd, în sfîrşit, a plecat, am luat ziarul să-l citesc. Pe prima pagină era scris cu litere mari, negre: „GRECIA ÎŞI APĂRĂ GLIA STRĂMOŞEASCĂ REZISTÎND FORŢELOR INAMICE NET SUPERIOARE..." Aveam senzaţia că citesc un anunţ mortuar. Am aruncat ziarul pe masă. Pe la unu jumătate, cînd tocmai terminasem de mîncat, a venit Nota, vecina de peste drum, şi ne-a povestit ce distrugeri îngrozitoare provocaseră deja avioanele Stukas la Pireu. Un văr de-al ei se dusese să vadă ce-i cu prăvălia şi şi-a găsit-o dărîmată şi fumegînd. „Taci, i-am făcut eu semn din bucătărie, arătîndu-i-l din ochi pe Andonis. De cînd s-a sculat nu e în apele lui, i-am spus cînd o conduceam spre poartă. Dacă ar vorbi, să se uşureze, nu mi-ar păsa. Mai mult mă sperie tăcerea lui. Nu ştiu ce-are cîinele ăsta că latră de azi-dimineaţă încontinuu." „S-o fi speriat de alarmă", îmi zice Nota. „Nu ştiu, dar ca azi n-a făcut niciodată. Frida, vino-coa! Ce-ai de urli? La revedere", îi spun lui Nota. „Ce-ai de urli aşa? întreb cîinele. Vino să-ţi dau oase". N-a vrut nici să le miroasă. Şi-a pus coada între picioare, ca atunci cînd îl certam, şi s-a cuibărit lîngă Andonis. „S-a îmbolnăvit căţelul", îi zic lui Andonis. „O fi mîncat ceva alterat."

„Nu te duci să te întinzi ?“ „Ba da, ai grijă să mă scoli la patru. Mă duc să dau sînge la Crucea Roșie...“ „Tocmai azi, cînd e alarmă ?! îi zic. „Tu nu ești zdravăn ! Nu se termină lumea dacă lipsești o dată. În orice caz, războiul n-are cum să mai țină mult.“ Mi-am dat seama imediat că făcusem o gafă. Îi dădeam să înțeleagă că de-acum încolo nu mai era nevoie de sîngele lui. „Nu te dezbrăca, îi spun «contesei», pînă cînd nu te duci la lăptar să iei un vas de iaurt, și dacă nu are unul mare, ia două mici !“ «Mai lasă-mă-n pace !» îmi zice cu neobrăzarea ei obișnuită. «Mă duc după ce mă scol.» „Ba te duci *acuma* !“ îi zic. În loc de răspuns, s-a așezat în pat și s-a apucat să citească o carte. „Fiară cu chip de om !, îi zic, n-ai *nici un pic* de rușine ? La școală nu mergi, în casă nu faci nimic, ce-ai de gînd ? Vrei să mă duc eu să cumpăr iaurt ? Pe tine nu te interesează sănătatea lui taică-tău ? Vrei să moară ? Ea se întoarce către mine și-mi zice : „Nu e tatăl meu. Tatăl meu a murit.“ „Taci să nu te-audă !“ Și-o plesnesc. „Cine-ți dă ție de mîncare și te îmbracă de atîția ani ? De ce nu te duci la bunică-ta, aș fi curioasă să văd dacă te suportă. Mare greșeală am făcut că te-am adus pe lume ! Cum am putut să-mi închipui că pot să fac copii de treabă cu unul ca Fotis !“ Furioasă foc, dau să-mi pun paltonul ca să aduc iaurt, cînd numai ce-l văd pe Andonis plîngînd în hohote. „Pentru numele lui Dumnezeu ? îi zic. Ce s-a mai întîmplat ? Doar nu ești tu singurul germanofil...“ O fi auzit-o, mi-am zis în gîndul meu, și-mi venea

să mă duc și s-o sfîșii. „Așa-i războiul, îi zic, de ce trebuie, să le pui pe toate la inimă ?“ „Sînt la pămînt, spune, sînt la pămînt !“ Își ștergea ochii, dar lacrimile îi curgeau șiroi. „Toată munca mea, toate visele, credința, toate s-au dus naibii ! Nu mai vreau să trăiesc !...“ „Și la mine, îl întreb, la mine nu te gîndești ? Eu nu însemn nimic pentru tine ?...“ L-am mîngîiat pe păr. „Hai așază-te în pat îi spun, o să vezi că toate lucrurile se îndreaptă...“

S-a așezat în pat îmbrăcat. „Nu te dezbraci“ „Nu... Dă-mi o aspirină. Dă-mi chiar două...“ „Poftim ! îi zic eu oftînd, dar altele nu mai vezi pînă la sfîrșitul săptămînii. Știi doar că sînt moarte curată pentru inima ta !...“ A dat din cap voind parcă să spună : ce importanță mai are asta acum... M-am dus spre bucătărie să pun paharul pe bufet. M-am simțit dintr-o dată atît de singură, de parcă eram unicul om de pe pămînt care-și trăiește ultima lui zi de viață. Mi-am mușcat buzele ca să nu strig, mi-am luat paltonul și-am ieșit.

La întoarcere, am bătut în ușa coanei Ecavi. „Intră, zice și-mi face cu ochiul. Intră s-o cunoști pe noră-mea. Victoria, ea e doamna Nina, despre care ți-am povestit.“ „Bine ați venit !“ îi spun. Avea ochii roșii și umflați și strîngea o batistă în palmă. Ședea întinsă pe divan. Și-a întors privirea către mine, dar de văzut, nu mă vedea. „Nu mai intru, coano Ecavi, îi spun. L-am lăsat pe Andonis singur acasă. Dacă n-ai altceva mai bun de făcut, vino mai tîrziu pe la noi. Iară e prost dispus. Pe lîngă

toate, m-am mai ciocănit și cu fiică-mea. Îți povestesc eu cînd vii..."

Pe la patru cînd a venit ea, Andonis tocmai se pregătea să plece. Cînd a văzut-o, și-a scos pălăria și a mai șezut puțin. „Hai, mai dă-mi în cărți, să văd ce mă așteaptă !" îi zice. „Dacă aș putea eu să-ți spun ce te-așteaptă, Andonis, dragul meu, îi zice coana Ecavi, aș ști ce mă așteaptă și pe mine. Chiar de-ar fi așa, la ce bun, dacă tot nu putem schimba nimic ? Tu zici că ești supărat, păi eu atunci ce să mai spun ? Ieri a venit Davicos de la Salonic și i-a amenințat că-i omoară pe-amîndoi, arză-i-ar focul pe toți cei care l-au trădat pe Cristos pentru treizeci de arginți ! Da, ești puțintel cam supărat, îi zice ridicînd cartea pe care o așezase peste regele de pică, dar nu-i nimic. O să-ți treacă repede... Ciudat... te pregătești să pleci undeva ? Iei niște bani. Of ! Ți-a ieșit foarte bine azi pasiența. Ție însă, dragă — se întoarce către mine —, îți cade supărare mare ! Dragilor, nu mă mai puneți să vă dau în cărți. Uneori zic bine și am remușcări... Ce să vă spun : vine Davicos furios ca un taur la coridă. Victoria ședea pe divan și vorbea cu mine. Cînd am deschis ușa neștiind cine bate, și a zărit-o, m-a îmbrîncit, a intrat și au dat-o pe limba lor. Eu nu înțelegeam boabă. Victoria s-a ridicat de pe divan, i-a căzut la picioare și a început să plîngă precum Maria Magdalena. Ce-i cu ăștia ? mi-am zis în sinea mea. N-ați vrea să lăsați limba asta și să vorbiți grecește, le zic, ca să pricep și eu ce se întîmplă în casa mea ?"

„La revedere, ne spune Andonis, mă duc să dau sînge. La revedere, coano Ecavi..." L-am condus la poartă. „Să uzi plantele din glastră ! îmi spune. Filodendronul s-a îngălbenit." „De-o sută de ori i-am spus «contesei» să-l ude, îi zic, dar nu e în stare nici asta să facă." A ieșit și am auzit cum se închide încet poarta. Se ruginiseră țîțînile și scîrțîia. De la plecarea Mariettei nu ne mai învrednicisem să le ungem. Peste puțin s-a întors, a înaintat pînă la jumătatea coridorului exterior și de-acolo ne-a strigat : „Coană Ecavi ! Ți-am spus la revedere ?..." Am ieșit amîndouă în ușa bucătăriei. „Ne-ai salutat ! îi zic, ai și uitat ?" Bine atunci, la revedere, zice el din nou. Nu stau mult". „La revedere, Andonis !" îi spune coana Ecavi...

„Ce-a pățit" ? mă întreabă coana Ecavi, cînd s-a închis în sfîrșit poarta în urma lui. „Vai de capul meu, coană Ecavi, îi zic. Cum să nu-mi cadă supărare în cărți cînd mi-e inima frîntă... N-ai fost azi aici, să-l vezi cum făcea fețe-fețe cînd a auzit că ne-au declarat nemții război. N-a vrut să mă asculte cînd îi spuneam eu că așa o să fie. Să-l văd acum cum mai dă ochi cu Kasimatis... Ce-și închipuia el, că dacă-i admirau pe vechii greci, o să ne cruțe pe noi ? În sfîrșit ! Spune-mi mai bine ce s-a întîmplat pînă la urmă cu Davicos... Păi, ce să se întîmple ? I-a dat termen trei zile ca să se întoarcă cu el la Salonic. «Stau la hotelul Cutare, îi zice, și te aștept.» Ea plînge și se face praf. Nu știe ce să aleagă. Îl iubește pe Dimitris, dar nu vrea să se înstrăineze de taică-său.

Şi chiar aşa e. Să-ţi spun drept mi-e milă de ea, dar ce sînt eu de vină? Ce sînt eu de vină, spune-mi tu, ca să mai am acum şi asta pe cap?"

„Doamna Niinaa!" auzim noi deodată din stradă vocea unei vecine, cu care nu vorbeam niciodată. O ocoleam pentru că era bîrfitoare. „Doamna Nina!"

„Ce-are de mă strigă? îi zic coanei Ecavi. Ies eu la poartă blestemînd în gînd în clipa cînd am cumpărat casă la mahala. „Ce e, doamna Lola? o întreb. „Veniţi repede, îmi spune. I-a venit rău domnului Andonis şi-a căzut." „Doamne păzeşte!" strig eu şi o iau pe stradă aşa cum eram, în capot. N-am apucat să fac nici zece paşi că am zărit trei vecini cum îl duceau pe sus pe Andonis. L-am adus acasă, l-am întins în patul lui şi l-am chemat pe Boros. A intrat în dormitor la el şi cînd a ieşit n-a mai fost nevoie să-mi spună nimic. I-am citit în privire. Andonis nu mai era viu!... Am simţit că-mi fuge pămîntul de sub picioare. Nina, am auzit vocea coanei Ecavi ca un ecou îndepărtat. Nina! Nu sta aşa! Vorbeşte ca să te uşurezi! Ţipă! Plîngi!..."

Partea a treia

1

ÎN ZIUA CÎND A DISPĂRUT Victoria, coana Ecavi era încă de dimineaţă la mine, îmi ajusta două rochii pe care le vopsisem. Moartea lui Andonis m-a găsit fără nici o rochie neagră. După doliile repetate din familie, mă săturasem de negru. După ce-am lăsat ultima dată doliul, n-am vrut să mai văd lucruri negre nici măcar în dulap. I-am dat lui Polixeni, la moartea lui Alexandros, ultima rochie neagră — era dintr-un marochin splendid. Nici nu voiam să mă gîndesc că aş fi putut să mai am vreodată nevoie de aşa ceva. Mă descurc destul de bine în toate situaţiile, moartea însă mă blochează. Aşa cum am făcut cu hainele de doliu am făcut şi cu locul de veci al familiei: mi-au trimis înştiinţări peste înştiinţări să plătesc impozitul. Nu-l mai plătisem de la moartea bietului tata. Am tot amînat. Nu voiam să-i spun lui Andonis şi nici să-i cer bani, ca să nu intre la idei. Dăm noi telefon a doua zi la cimitir să le spunem să deschidă cavoul şi numai ce ne trezim că ne spun: „N-aveţi drept de înmormîntare". Unchiul Stéfanos le-a spus una şi alta, încercînd

să-i convingă. „Din păcate, nu depinde de noi, există un document..." și tot așa. A trebuit să dea fuga-fuguța să plătească impozitul și să le aducă hîrtia. Cu chiu cu vai am reușit să-l înmormîntăm după-masa, tîrziu. După toate, din cauza medicamentelor pe care le luase în viața lui, începuse să se umfle și să miroasă. Doamne, ce clipe de coșmar am trăit! Dacă n-aș fi avut-o lîngă mine pe coana Ecavi, să mă îmbune, cred că-mi pierdeam mințile! „Contesei" nici prin gînd nu i-a trecut să vină să mă sărute și să-mi spună, așa cum s-ar fi cuvenit să facă o fiică: „Nu fi tristă!" Mai bine că n-a îndrăznit. Tot n-aveam chef s-o văd. Îmi aminteam cîți nervi ne făcuse și turbam de mînie. L-a mîncat pe pîine, lacoma! îmi ziceam în gînd. L-a mîncat și acum are liniște. „Ia-o, îi zic coanei Ecavi cînd mi-am revenit puțin și am devenit iarăși stăpînă pe mine, ia-o, du-o la mătușa Katígo și spune-i unchiului Stéfanos să facă cum am făcut cînd au murit mama și tata! Știe el." Apoi i-am zis: „Treci pe la magazin și ia două plicuri de vopsea neagră marca Arti. N-am nici o haină neagră." Îmi mergea mintea de parcă nu era a mea. Ce și-or fi zicînd vecinii cînd aud că vreau vopsea Arti, că nu mă sinchisesc și nu l-am iubit. Puțin îmi pasă de ce zice lumea. Ce știu ei despre mine și despre Andonis despre bucuriile și supărările pe care le-am trăit unul cu celălalt? Opt ani am stat împreună! S-or fi întrebînd de ce nu plîng și nu urlu, ca și cînd țipetele și istericalele sînt semne de durere!...

Acum, după cincisprezece zile, încep și eu să mă întreb dacă n-au avut dreptate, dacă într-adevăr m-am sinchisit. L-am iubit eu oare cu-adevărat? Tata zicea că moartea celor dragi e ca o rană de cuțit, durerea vine mai tîrziu, cînd rana se învechește. Avea dreptate și-n asta ca și-n atîtea altele. Acuma știu, atunci nu știam, că nu sînt de-ajuns cincisprezece zile ca să se învechească o rană ca asta. Trebuiau să treacă ani în șir ca să-l jelesc cu-adevărat. M-am surprins adeseori în zilele alea gîndindu-mă la lirele de aur: cel puțin am lirele, îmi ziceam, și pe urmă îmi veneam în fire. Nina, îmi ziceam, cum poți tu, fiica lui Aravandinos, să te gîndești la asemenea lucruri fără importanță? Andonis nici nu s-a răcit bine și pe tine te poartă gîndul la lire? Seara nu puteam să adorm. Cînd reușeam în sfîrșit s-o fac, aveam niște coșmaruri îngrozitoare. De-abia acum înțeleg în ce hal eram cu nervii și ce firesc era să mă gîndesc exact la ceea ce mă gîndeam. Totul se întîmplase atît de repede, era o situație atît de ciudată, că orice femeie ar fi fost în locul meu, ar fi reacționat la fel. Moartea lui Andonis n-a venit ca cea a mamei sau a tatii. A fost pur și simplu un coșmar pe care l-am trăit aievea. Îmi aduc aminte cînd s-a înnoptat și l-am așezat în salon pentru priveghi. Eram eu, mătușa Katígo, unchiul Stéfanos și coana Ecavi. (Ceilalți plecaseră de mult în adăpost.) Mă uitam la el în lumina aceea palidă — curent electric nu aveam, eram siliți să stăm cu lumînări —, în depărtare auzeam exploziile de la Pireu și

nu ştiam pe cine să plîng mai tare: pe el, care scăpase de lumea asta groaznică, sau pe noi, care trăiam şi cine ştie ce aveau să ne vadă ochii ? Dacă acuma cade o bombă, vorbeam eu în gînd cu el, numai tu, Andonis, nu păţeşti nimic! Mi-am întors privirea în altă parte. Nu voiam să-l mai văd. I se schimbaseră trăsăturile, nu mai era Andonis al meu.

Pe la trei dimineaţa uşa s-a clătinat deodată din temelii ca la cutremur. Aveai senzaţia că venise într-adevăr sfîrşitul pămîntului. Cu toate fîşiile de hîrtie, geamurile s-au făcut praf. S-a stins şi-o lumînare. A căzut o bombă pe casa de-alături, ne-am zis cu toţii. Parcă ne înţelesesem, am căzut toţi în genunchi. Credeam că ne venise rîndul. Au trecut cîteva secunde chinuitoare fără să se mai audă nici o explozie. A doua zi am citit în ziar ce s-a întîmplat: un Stukas a aruncat o bombă incendiară pe o navă de război englezească. În loc s-o remorcheze imediat în afara portului, deştepţii au lăsat-o să ardă lîngă dig. A luat foc toată muniţia din cală şi nava a sărit în aer antrenînd jumătate din plaja Pireului. Cum să-l plîng eu pe Andonis cînd noi trăiam în iad şi nu ştiam nici dacă mai apucăm ziua de mîine ? Şi apoi m-a ajutat foarte mult faptul că m-am mutat de-acasă.

Imediat după înmormîntare m-am dus la mătuşa Katígo. A doua zi cînd mi-a propus să mă mut la ei, am acceptat cu recunoştinţă. Nu mă mai puteam întoarce în casa aceea care mi se părea un mormînt. Unde mai pui că ar fi trebuit să stau numai cu fiică-mea! În

fiecare zi se întîmplau lucruri atît de îngrozitoare (nemţii ajunseseră la Termopile), că nu mai aveam nici timp, nici dispoziţie să mă gîndesc la cei morţi. Îmi era limpede că dacă vroiam să supravieţuiesc şi eu şi fiara pe care o duceam în spinare, trebuia să las la o parte sentimentalismele şi să mă arăt mai bravă. „Cum de n-a venit şi nora dumitale, îi zic coanei Ecavi, numai ca să rup tăcerea care devenise apăsătoare. Simţeam nevoia să aud o voce cunoscută. „N-ai zis dumneata alaltăieri, îi spun, că vine şi ea să ne ajute ?“ O văd că-şi ridică capul din lucru, scuipă o aţă care i se lipise de buze, strîmbă ironic din gură şi-mi zice, imitînd-o pe Victoria : „O durea capul şi aa vrut să răămînă singură !...“ „Dimitris ce face ?“ I s-a întunecat privirea. „Habar n-am. Înainte venea şi-mi povestea toate aventurile. Acum nu-mi mai spune nimic. De cînd s-a întors cu ea de la Salonic, nu mai e el. Ieri noapte a venit la două. Trebuie să dea serios din coate s-o hrănească pe odrasla lui Davicos. Speram ca blestematul ăla să se dea pe brazdă, mă tem însă că ne-am făcut iluzii.“ „Stai, nu te grăbi! îi zic, lasă să mai treacă timp. O să se îndrepte lucrurile...“

După scena din casa coanei Ecavi, Davicos s-a dus la hotel hotărît să-şi aştepte fata. A doua zi însă, cînd a aflat veştile cu războiul, a lăsat-o baltă pe Victoria şi s-a întors degrabă la Salonic. De-atunci, cum era de altfel de aşteptat, n-a mai dat nici un semn. Nu existau nici un fel de legături, nu mergea nici poşta. Chestiunea rămăsese în suspensie. Coana Ecavi

mi-a adus-o o dată sau de două ori pe Victoria. Toate încercările mele de a o scoate din carapacea ei au fost însă zadarnice. Ședea pe scaun cu mîinile încrucișate și cu capul într-o parte, își luase o poză de martir. Părea hotărîtă să-și suporte soarta cu stoicism — numai că, așa cum s-a văzut mai tîrziu, în ea ardea un foc nestins. Dacă o întrebam ceva, răspundea politicos, niciodată însă nu deschidea prima gura. (Avea o gură mare.) Părea că spune : ce caut eu aici cu Nina și coana Katígo ? Eu pe Dimitris îl iubesc. Pe ceilalți nu-i cunosc și nu vreau să-i cunosc. „De vreo două-trei zile, îmi zice coana Ecavi, de parcă mi-ar fi ghicit gîndurile, stă îmbufnată frumoasa de ea. Are neobrăzarea să-mi pretindă să-i las să se drăgostească în casa mea." „Fă-te și dumneata că nu vezi îi zic, sînt tineri, e normal".

Ce-ți bați capul cu lucruri din astea ? îmi ziceam. La ce bun toate certurile și enervările dacă într-o bună zi tot murim ? Chiar așa e : uneori mă enervez și-mi mănînc sufletul pentru tot felul de lucruri fără importanță. Noroc că mai îmi dau cîteodată seama ce înțelepți sînt cei care nu se sinchisesc de nimic. Chiar în ziua aceea m-am gîndit de nu știu cîte ori la asta, mă jurasem pe oasele tatii să nu-i mai spun nici un cuvînt fiică-mi. N-are decît să trîndăvească cît poftește, să citească ce vrea, îmi ziceam. Ce-și face omul cu mîna lui... Nu îndrept eu lumea. Lucrul cel mai important, în situația noastră, e să trăim. Tocmisem trei misiți, nu unul, ca să-mi găsească chiriaș, dar tot degeaba. În casa mătușii Katígo n-aveai unde să arunci un ac. Una dintre camerele din față era ocupată de Fräulein Ober, în cealaltă era înghesuită mobila din sufragerie și salon. Mătușa Katígo ne cedase pentru moment dormitorul ei și dormea cu unchiul Stéfanos în camera lui Petros. Speram ca, cu ajutorul cerului, Petros să se întoarcă curînd. Se întorsese un prieten de-al lui. Era sigur că trăiește, îl văzuse lîngă Larisa[1].

Pe la șase, coana Ecavi și-a luat nepotul și a plecat. Am adunat lucrul de pe jos, am făcut cîteva chiftele, să le am gata, doar bune de prăjit. Ne-am așezat, în hol, îmi amintesc, și ascultam radioul. Peste puțin veneau știrile. Deodată auzim bătăi în ușă. Deschid. Era băiatul. „A trecut cumva pe-aici tanti Victoria ?" mă întreabă. „De ce, nu e acasă ?" „Nu, și nici cufărul nu e. Unchiul Dimitris plînge și se ceartă cu bunica..." „A dispărut nora coanei Ecavi, i-am spus mătușii, după ce-a plecat Akis și-am închis ușa. Și-a luat cufărul cu zestrea. S-au dus s-o caute. I-am spus eu coanei Ecavi s-o lase mai moale, și nu m-a ascultat. Ce-a căutat, a găsit." „Șșt ! Taci, Nina ! zice Irini care ședea lipită de radio. Taci, s-auzim !" „... Desfășurarea războiului — spunea vorbitorul — ne silește astăzi să ne îndepărtăm de Atena și să mutăm capitala în Creta. Cetățeni eleni, nu vă pierdeți curajul... voi fi mereu în mijlocul vostru... Opuneți mîndria voastră forței și provocărilor dușmane... se vor întoarce zilele de altădată... Trăiască Națiunea !... „Cine

---

[1] Oraș din Tesalia (n. trad.).

a vorbit ?" o întreb pe Irini „Regele..." Mătuşa Katígo îşi ştergea lacrimile cu şorţul de bucătărie. Unchiul Stéfanos a ieşit pe terasă. A urmat imnul, după care primul ministru a început să-şi citească proclamaţia. Ei, fir-ar să fie, îmi ziceam, noi, grecii, n-avem chiar niciodată noroc ? Aşa ne-o fi nouă sortit să plîngem şi să jelim în vecii-vecilor ? Nenorocit popor ! *Pe cine-om* fi răstignit noi de ne-a blestemat cerul să n-avem nici o zi liniştită ?...

În momentul acela s-a deschis uşa şi a intrat Fräulein Ober galbenă la faţă şi complet nepieptănată. În ultimii doi-trei ani decăzuse mult. Pe vremuri se ducea în fiecare an în Germania să-şi petreacă Crăciunul la nişte nepoţi. După ce-a intrat Hitler în Polonia, n-o mai trăgea aţa. Taică-său era neamţ, maică-sa însă, poloneză. Îl ura pe Hitler mai mult decît am ajuns noi să-l urîm în zilele cele mai grele din timpul ocupaţiei. De cîte ori îl auzeam pe răposatul vorbind despre el ca despre un nou Mesia, îi spuneam : „Du-te la Fräulein Ober că-ţi spune ea cine e Hitler !..." Pe vremuri, dădea lecţii particulare. La un moment dat venea şi la noi s-o înveţe nemţeşte pe „sclipitoarea de fiică-mea". Pe urmă n-a mai venit, fiică-mea nu suporta limba, i se părea „grea". Din 1939 sănătatea nu i-a mai permis să umble pe jos. Veneau doi-trei copii la ea în cameră. Nici ei n-au mai venit din ziua cînd s-a declarat războiul împotriva Albaniei. Mătuşa Katígo şi Irini nu se purtau prea frumos cu ea. Dacă nu putea să iasă în oraş să mănînce — uneori nu se simţea bine —, îi duceau ele o farfurie cu mîncare în cameră. I-o aruncau ca unui cîine. Şi pentru că era nemţoaică şi pentru că se plictisiseră de ea. De şapte ani şedea la ei. De nenumărate ori le spusesem să se poarte cît mai politicos cu ea, tocmai pentru că lucrurile stăteau aşa cum stăteau. Vedeam că suferă mai mult decît noi. Nu e deloc plăcut să-ţi petreci jumătate din viaţă într-o ţară pe care-o iubeşti ca pe propria ta ţară şi, din senin, fără să ai vreo vină, să te trezeşti în tabăra adversă. A stat cîteva clipe în uşă, neştiind ce să facă. Pe urmă i-a spus ceva nemţeşte lui Irini. Irini, care se plictisise să-i facă comisioane, i-a răspuns greceşte : „Bine, vă aduc eu mai tîrziu..." Am văzut-o cum tresare, cum îi tremură buzele de nervi. Am simţit dintr-o dată nevoia să-i spun ceva, să-i arăt, chiar dacă nu direct, că n-o socoteam duşmancă. Tocmai voia să intre înapoi în cameră. „Fraülein Ober, îi zic rîzînd, vreau şi eu să învăţ nemţeşte, acum, la bătrîneţe. O să vin la dumneata în cameră, ca să ne treacă mai uşor vremea la amîndouă. Ai să vezi, îi zic, că în şase luni învăţ perfect !" A ezitat puţin, pînă la urmă a priceput şi a încercat să zîmbească, vrînd parcă să-mi mulţumească. Apoi a intrat la ea în cameră şi a închis uşa. Deodată fiică-mea s-a repezit la mine ca o leoaică, gata să mă sfîşie şi mai multe nu. „Nu ţi-e ruşine ! a strigat ea tare, ca să audă bătrîna. Nu ţi-e ruşine să înveţi limba duşmanilor noştri ? Cînd or să ajungă la Atena, am să ies pe stradă, şi-l scuip pe primul pe care-l văd ! Numai monştrii ăştia ne

mai lipseau în casă !“ „Taci, nesăbuito ! i-am zis, strîngînd din dinți ca să-mi stăpînesc nervii. Taci, să nu te-audă sărmana de ea ! Ce mi-o fi trebuit mie copil ? Du-te la tine în cameră și încetează că altfel praf te fac ! Nu te mai suport...“ De unde să intre ea înăuntru ? Tot îi dădea cu gura, pînă cînd a intervenit și mătușa Katígo. „Ascultă, Maria, îi zice, ne privește pe cine ținem în casă și de ce. Sîntem oameni primitori, altfel nu erai nici tu acum aici...“ Tremurînd de nervi, s-a dus în bucătărie. „Fiară ! îi zic și-o apuc de ciuf. Nici n-am venit bine și mă faci să mă pun rău cu mătușa !“ Nu-mi plăcuse deloc aluzia la ospitalitate. Vorbe ! Ne primiseră la ei pentru că nu-i costa nimic. Dacă nu eram eu în timpul ocupației, mureau de foame. „Fiară ! îi zic, te-a apucat patriotismul. Cînd ai fi putut cu adevărat să fii de folos, preferai să citești Delly și Maria Corelli. Două luni ai împletit la un fular !“ M-am enervat atît de tare, că n-am închis ochii toată noaptea. Ea sforăia fericită. Îmi venea să întind mîna și s-o strîng de gît. Ce fericită aș fi fost, îmi ziceam, dacă n-o aduceam pe lume !

A doua zi, pe la unsprezece, m-am îmbrăcat ca să ies puțin. Voiam să aflu noutăți de la coana Ecavi și să iau aer.

Din ziua cînd s-a prăpădit Andonis n-am ieșit decît de două sau trei ori, m-am dus acasă să iau lucruri de care aveam nevoie. Începeam să mă plictisesc. Mătușa Katígo nu se pricepea să-mi țină companie. Nu semăna absolut deloc cu bietul tata. Acum, de cînd avea necazuri cu băieții, era și mai plictisitoare. Stătea pe terasă și ofta, dar gura n-o deschidea. Coana Ecavi, în schimb, te distra chiar și atunci cînd era furioasă. Ba tocmai furia o făcea mai amuzantă. Săraca, ce ghinion pe ea, îmi ziceam, așa, din senin, și tocmai acum cînd nu poți fi sigur pe ziua de mîine ! Poate că-i mai bine așa. Casă cu Victoria tot nu făcea el. Să-i duc niște conserve, m-am gîndit. Cu jumătate de ceas înainte veniseră cei doi englezi pe care i-am cunoscut la familia Deyon să-și ia la revedere. Întîi s-au dus la familia Deyon și pe urmă au venit la noi. Fusese ordonată retragerea generală din Grecia și toți străinii au plecat repede de tot. Încă de dimineață magazinele au fost deschise și s-a pus totul la dispoziția populației, ca rezervele și alimentele să nu intre în mîna nemților. Așa că prietenii noștri au venit cu un camion plin pe trei-sferturi, în care găseai de toate, începînd cu conserve și terminînd cu caschete din cele pe care le poartă vînătorii de fiare sălbatice în Africa. Știau că noi nu ne ducem să ne călcăm în picioare pentru cîteva conserve. Să nu zic vorbă mare, dar pînă atunci nu duseserăm lipsă de nimic. Jumătate din lucruri au rămas la familia Deyon, cealaltă jumătate au adus-o la noi. Tom era îndrăgostit lulea de Irini. „Salut, Tom ! îi zic. *„H -how are you ?“* Începusem și eu să mă descurc puțin. Mă mai uitam din cînd în cînd pe un curs de engleză fără profesor. — „Bum-bum-bum !“ îmi răspunde Tom. Îi ieșeau cuvintele din gură ca

mitraliate. Nu mai pricepeam nimic. „*Not understand*, Tom, băiete !" îi zic. „Nu rămîn să le fac o cafea ?" zice mătuşa Katigo. Uneori, naivitatea ei mă scotea din sărite. „Ce-i tot dai cu cafeaua, mamă, îi zice Irini, cînd vezi că oamenii pleacă ca hăituiţi ?" Tom o privea de parcă vroia să-i spună din ochi ceea ce nu-i spunea cu vorbe. De emoţie, se făcuse roşu ca racul. „*Good-bye Airin* ..." Airin îi spunea. — „Ce băieţi cumsecade !" îmi zice doamna Deyon care şedea la balcon şi m-a văzut cînd ieşeam. „Berta, fata mea, e foarte îndrăgostită de Mervin. O să se îmbolnăvească de supărare dacă vine de la birou şi află că şi-a luat la revedere. Aseară îşi mai jurau încă dragoste pe vecie..." Aşa vorbea. Dacă n-o cunoşteai, ai fi putut să crezi că nu-i păsa dacă fiicele ei aveau o sută de iubiţi sau unul singur. Pe urmă ne-am împrietenit, am cunoscut-o mai bine. La ei am petrecut serile cele mai plăcute în timpul ocupaţiei. Mi-am dat seama că era soţia cea mai devotată şi mama cea mai severă din lume. Era altfel decît restul grecoaicelor, pentru că nu era mahalagioaică. Vorbea deschis despre orice lucru şi nu făcea parte dintre cele pentru care cinstea sălăşluieşte de la mijloc în jos şi care fac pe virtuoasele pe faţă pentru ca să se preteze pe ascuns la tot felul de josnicii. Era măritată cu un englez, Willy, şi influenţa lui se vedea, fără îndoială. Era inginer-şef la Societatea de Electricitate. De aproape treizeci de ani stătea în Grecia. Acum sînt toţi la Londra.

„Otravă să-mi fi adus mie, nu *corn-beef*, mi-a zis coana Ecavi cînd i-am dat conservele. Nina dragă, să ştii că nu mai am mult de trăit." „Ce se întîmplă ? o întreb. Aţi găsit-o pe Victoria pînă la urmă ?" „Cum naiba să n-o găsim ? Cum să se piardă una ca ea ? S-a dus ! L-am pierdut pe Dimitris. Nina, mi-am pierdut băiatul ! Aţa se rupe acolo unde e mai subţire..." Mi-a povestit tot ce se întîmplase între timp : cînd a văzut Dimitris că Victoria nu e de găsit nicăieri, a început să plîngă şi să ameninţe că se sinucide. A venit Theodoros de la ziar şi cînd i-au spus de ce sînt toţi treji la o oră aşa de înaintată, s-a holbat la el şi a început să-l blesteme : „Fiar-ar să fii, nu-ţi mai vine minte la cap odată ? îi zice. Tu bărbat nu te mai faci ? Dacă ai un pic de demnitate, du-te şi-ţi pune capăt zilelor !..." A plecat în mijlocul nopţii. Dimineaţa s-a întors să-şi ia hainele. „Dacă veneai mai devreme, îmi zice, legănîndu-se a disperare, îl prindeai. Era liniştit şi zîmbea ca după un vis frumos..." „Cum aşa ? o întreb. A găsit-o ?" N-am reuşit să pricep imediat. Şi după ce mi-a explicat tot : „Ce spui, coană Ecavi ? i-am zis surprinsă ! Biata de dumneata !" Nu ştiam ce să-i spun ca s-o liniştesc. „Dumneata parcă ai un magnet cu care atragi toate suferinţele !" îi zic. Ştiam că n-are rost să-i spun ce gîndesc. Cu mîna ei făcuse totul. O amărăsc în zadar, mi-am spus. Dacă aş fi ştiut că învaţă ceva din toate suferinţele, i-aş fi zis pe şleau totul, chiar cu riscul să se supere definitiv pe mine. Sărmanul tata, avea

dreptate cînd spunea că oamenii nu sînt capabili să facă legătura dintre cauză și efect și de aceea pățesc toate relele. Ca și cînd eu, una, sînt mai bună! M-am simțit datoare să-i dau totuși un sfat: „Nu mai pierde nici un moment! i-am spus. „Înțelege-te cu Theodoros, duceți-vă la un neurolog bun, luați-l cu forța dacă nu vrea.. Pînă nu e prea tîrziu." Știam oameni care făcuseră operații grele și se obișnuiseră cu morfina. Chiar și pentru ei existau un tratament special foarte eficace. „Dacă trebuie, îi zic, nu vă sfiiți să-l duceți la balamuc..." Pentru prima oară i-am istorisit de-a fir-a-păr povestea lui Dinos, fie iertat! Mă ferisem pînă atunci să vorbesc prea deschis cu ea. Mie, spre deosebire de coana Ecavi, nu-mi plăcea să povestesc pe nerăsuflate toate întîmplările neplăcute din familie.

La întoarcere am trecut pe lîngă magazia englezilor. Lumea se bătea să intre înăuntru ca să ia ce mai rămăsese. Vreo doi-trei golani se repeziseră pe un jeep ca păsările de pradă și-l desfăceau în bucăți. Urcînd spre casă am simțit deodată un gol imens. Dacă în momentul acela cineva m-ar fi întrebat în ce cred, i-aș fi răspuns că în nimic!... Am ajuns acasă obosită ca după o sută de kilometri de mers pe jos. Mi-am aruncat pantofii și m-am băgat în pat. „Contesa" ședea în patul de-alături și se scărpina distrată în cap fericită ca toți nepricopsiții. Pe urmă s-a apucat să cînte fonfănit, făcînd pe bebelușul, deși știa că mă enervează. M-am uitat chiorîș la ea, fără să-i spun nimic. Ce fată nesimțitoare! mi-am zis. Uitasem de cearta pe care o avusesem în seara dinainte. Mi-am aprins o țigară. De la moartea lui Andonis fumam iarăși în fiecare zi. „Ce să-ți spun, îmi zice. Iar ne-am apucat să pufăim!" „Gura, te rog! îi zic hotărîtă s-o și plesnesc dacă mai spunea ceva. Nu mă înveți tu pe mine ce să fac și ce să nu fac. Șterge-o de-aici! Scarpină-ți în altă parte eczema! Cu ce-am păcătuit? Oare mi-e scris să nu scap niciodată de prezența ta?..."

2

NEMŢII ERAU ÎN ATENA de-o săptămînă cînd a sosit în sfîrşit şi Petros. Douăzeci de zile a mers pe jos. Uneori a avut ce să mănînce, alteori nu, bietul băiat! „Ce mai faci, verişoară? aud o voce în spate, într-o zi cînd măturam în grădină. „Petros!" exclam eu tare ca să audă şi mătuşa Katígo din bucătărie. Dacă i-ar fi apărut pur şi simplu în faţă, era în stare să facă apoplexie. Am vrut să-l îmbrăţişez, dar nu mi-a dat voie. „Nu mă atinge! Sînt plin de vietăţi mici şi simpatice!..." Mătuşa Katígo nu s-a sinchisit de păduchi. I-a căzut în braţe şi-a început să plîngă. După aceea, vreo săptămînă, s-a tot scărpinat. „Unde ţi-e burta, măi Petros?" îi zic. Petros era gras pe vremuri, semăna cu taică-său. Îl iubeam pentru că nu era încrezut ca frate-său, Takis. Avea o inimă de aur. De bun ce era şi de omenos s-a făcut comunist şi pe urmă a avut o mulţime de necazuri. Nu era comunist ca Dinos sau băiatul coanei Ecavi. În fond, era mai bun creştin decît noi toţi. „Petros, băiete, ne-ai băgat pe toţi în sperieţi. Am crezut că n-o să-ţi mai vedem nici oasele. De cîteva zile n-ai mai pus capul jos?" Asta ce mai caută aici, şi-o fi zis el, văzîndu-mă instalată la ei. „De ce porţi doliu?" mă întreabă. „Andonis..." îi spune mătuşa Katígo. Mi-a strîns mîna. „Şi Takis?" „Takis, m-am repezit eu cu gluma ca s-o iau înaintea mătuşii care s-ar fi plîns, Takis s-a făcut istoric. A fost detaşat la minister şi traduce nişte acte confidenţiale de care au nevoie nemţălăii. Să-l vezi cum arată fără uniformă!" Îmi stătea pe limbă să zic: „E ca un cocoş fără pene", numai că m-am abţinut la timp. „E alt om", îi zic. Mătuşa Katígo nu suporta glume pe seama primului ei născut. Pentru ea, faptul că Takis fusese reformat echivala cu moartea. Îi călcase cu cîteva zile în urmă toate uniformele şi i le ascunsese într-un cufăr. Plîngînd amarnic, de parcă îngropa nu hainele, ci pe fiu-său. Numai sufletul ei ştie ce sacrificii făcuse pentru uniformele astea! S-a văzut silită să facă pe servitoarea lui Fräulein Ober ani în şir. Irini a renunţat la stomatologie. Unchiul Stéfanos a făcut prostia să-şi vîndă cafeneaua şi să se retragă prea devreme din afaceri, pentru că lordului din Marina Britanică îi era ruşine să aibă tată proprietar de cafenea. Zicea că din cauza asta nu poate să facă carieră. Oricum, bine au făcut că au vîndut cafeneaua, tot acolo ar fi ajuns pînă la urmă, pentru că Petros, deşi nu la fel de încrezut ca frate-său, nu era genul care să şadă în spatele tejghelei să numere cafelele şi să fie atent cîte partide de biliard joacă clienţii localului. Era om de carte, urmase

filologia. Vroia să se facă profesor. Rău au făcut însă că în loc să pună banii cu dobîndă la bancă, așa cum i-a sfătuit Andonis, sau să cumpere o bucată de pămînt cu măslini în Andros, cum le-a spus mătușa Bolena, ca să-și asigure măcar uleiul în fiecare an, s-au dus și-au cumpărat mobilă de salon Louis XV (vorba vine Louis XV !) și-o sufragerie englezească, de la magazinul Varanghis. Dar nu ca zestre pentru Irini, așa cum a pretins mătușa cînd am luat-o într-o zi la întrebări, ci ca să se prezinte domnul Takis bine în fața prietenilor lui din Kolonaki. Și iată că acum toate sacrificiile fuseseră îngropate într-un cufăr cu naftalină multă, și Domnul știe dacă le mai era dat vreodată să fie scoase de-acolo.

În ziua aceea am zărit primii nemți. Puțin înainte de moartea lui Andonis începusem să-mi pun niște plombe. Am lăsat totul baltă o vreme, pentru că nu aveam chef. Pe urmă, cînd au intrat nemții în Atena, n-am îndrăznit să merg în centru pînă cînd nu se limpezea într-un fel situația... Mi-era frică să nu mă pierd cu firea cînd îi văd. Priveam cu tristețe prin fereastra autobuzului străzile care pînă nu demult erau înțesate de lume. Acum nu mai era țipenie de om. Toți păreau hipnotizați, nici zgomotul mașinilor nu mai era același, aveai impresia că motoarele și claxoanele aveau surdină. Cînd am zărit primii nemți, nu mi-a venit deloc să-i scuip, cum voia să facă fiică-mea. Prima mea senzație a fost mai degrabă de dispreț decît de spaimă sau ură. A trebuit să treacă vremea și să suferim tot

ce-am suferit în timpul ocupației, să văd copii scheletici năvălind ca lupii în stradă, cadavrele din carele primăriei, prizonierii care treceau, execuțiile, ca să înțeleg ce bestii se ascundeau în spatele acestor fețe reci și angelice. În după-masa aceea curiozitatea mea a ieșit învingătoare. M-am uitat la ei ca la niște vizitatori de pe altă planetă, și nu ca la năvălitori. Primul pe care l-am văzut se sprijinea de aripa mașinii și mînca o portocală cu coajă cu tot ! Pielea îi era arsă de soarele Mediteranei, încît părea să aibă tată blond și mamă arăboaică. În jurul gîtului, din vestonul verde, îi ieșea un batic roșu. Vreo doi-trei copii se uitau la el cu gura căscată. Nu mai văzuseră o astfel de arătare. Unul dintre ei a încercat să-i spună ceva, dar văzînd că limba în care se înțelesese pînă atunci cu toată lumea nu-i folosea la nimic, a făcut o mutră de om care dintr-o dată se trezește în fața unui mister de nepătruns. Am surprins toate lucrurile astea în treacăt. Fără să vreau, am zîmbit.

După dentist, mi-am propus să merg la Spitalul de boli nervoase, să-l văd pe Dimitris. Au găsit-o pe Victoria. Nora și soacra au vărsat lacrimi de împăcare și-au hotărît ca Dimitris să intre la spital, cum îi sfătuisem eu, la dezintoxicare, și la ieșire să se căsătorească. Știam c-o să se supere dacă nu mă duc. Numai că de la dentist am scăpat pe la șase. Nu vroiam să fiu pe stradă după apusul soarelui, așa că m-am hotărît să merg direct acasă.

Mai tîrziu s-a văzut că am făcut foarte bine. A doua zi coana Ecavi a venit să-mi spună că

Dimitris a ieșit din spital și mă invita la botezul Victoriei. După cincisprezece zile de la botez urma nunta. M-am dus singură. Petros era bolnav la pat și mătușa Katígo nu voia să-l lase singur. După ce i s-a mai odihnit trupul de pe drum, l-a prins o răceală de zile mari. Irini avea „trandafiri". Cînd avea „trandafiri", nu mergea la biserică, ca și cînd nu Dumnezeu le făcuse pe toate. Fiică-mea nu a considerat că botezul unei fete de douăzeci și cinci de ani putea fi interesant și n-a renunțat la comoditatea ei și la Delly. N-au dezbrăcat-o s-o bage în cristelniță, cum ne închipuiam cu toții, făcînd mare haz. Popa i-a făcut de trei ori semnul crucii, a miruit-o, i-a tăiat o șuviță de păr, a citit *Evanghelia* de Bobotează și de acum înainte o chema Fotiní, „Luminată". Mă obișnuisem să-i spun Victoria și nu-mi venea la îndemînă să-i zic Fotiní. Mi se părea oarecum de prost gust; coana Ecavi însă n-o mai slăbea cu Fotiní, iar cînd era în toane bune — i se întîmpla des în perioada aia — îi zicea Fofó. Ca să nu se mai repete conflictele din trecut, le-a găsit chiar ea o cameră cu bucătărie, în cartier. „Să fie independenți", mi-a zis, dar și aproape de ea, ca să poată să le spele. La botez, „Luminata" era deja însărcinată. Coana Ecavi n-o lăsa să facă nimic, să nu ridice un fulg, vorba ceea. Se înțelegeau atît de bine, încît locuința separată era un lux inutil. S-au hotărît să se adune iar laolaltă, ca să facă economie. De la nuntă însă, afacerile secrete ale lui Dimitris nu mergeau bine.

Toate astea le aflam de la Akis. Coana Ecavi nu-mi mai spunea nimic și venea din ce în ce mai rar pe la noi. Uneori uitam complet de ea, așa cum uitam de doamna Kontopoulos sau de doamna Kasimatis. Asta și din alte motive: ea și mătușa Katígo nutreau una pentru cealaltă o antipatie reciprocă. „Ce să fac la voi? îmi spunea cînd o întrebam de ce ne neglijează. Vin cînd te duci înapoi acasă..." Pe de altă parte, casa era pe o pantă și ea suferea în continuare de dureri de picioare, asta încă de pe vremea procesului lui Dimitris. Toate erau, desigur, pretexte. Dacă coana Ecavi ar fi dorit să mă vadă, nimic n-ar fi oprit-o să vină. Nu era ea femeia pe care s-o oprească astfel de obstacole. De fapt, relațiile dintre noi se schimbaseră mult. Moartea lui Andonis, care ne apropiase mai tare decît înainte, a început treptat să ne îndepărteze și chiar să ne despartă. Nu mi-a spus niciodată nimic, dar din felul în care se purta și după anumite aluzii, am înțeles că după părerea ei nu purtasem destul doliu și nu-l jelisem cum se cuvine. Tocmai ea, care fusese de-acord cu mine că doliul nu mai avea rostul din vechime, fiind teatru de prost gust, căci jelești pe cineva cu inima, nu cu hainele negre, ea mă mustra acum că n-am purtat voaletă! Și cum putea ea să-și dea cu părerea asupra simțămintelor mele în legătură cu moartea răposatului, cînd eu însămi nu știam ce simt? În fond, nu eram obligată să mimez sentimente inexistente. Nu mai trăiau cei care puteau să mă judece. Ce rost avea să mă judece coana Ecavi?! Am înțeles

mai tîrziu că o deranjau vizitele mele la familia Deyon. Nu atît pentru că jucau cărți, ci pur și simplu era geloasă. M-a căutat de cîteva ori cînd s-a întîmplat să fiu la Klió, și s-a îmbufnat. Klió a strigat-o din balcon să vină să stea cu noi, ea însă a refuzat. Klió i se părea deșucheată și-mi spunea că nu e pentru mine. Tocmai ea, care susținea că uneori femeile de moravuri ușoare sînt mai pure decît femeile cinstite (asta dacă presupunem că biata Klió era femeie de moravuri ușoare), se trezise acum să treacă de partea dușmancelor ei cele mai înverșunate, mătușa Katígo și fiică-mea. Duceau o adevărată campanie împotriva sărmanei femei. Bineînțeles că mi-am ieșit din pepeni.

Acum, după ce a trecut timpul, îmi dau seama că principalul motiv pentru care am început să mă răcesc de ea a fost acela că în timp ce eu mă chinuiam să uit trecutul și moartea lui Andonis, coana Ecavi, chiar dacă nu vorbea de el, mi-l aducea totuși mereu în minte. Cînd o vedeam parcă-l zăream pe el. Îmi aminteam că ei îi spusese ultimele vorbe : „Coano Ecavi ! Ți-am spus la revedere ?“ Deși știu că e absurd să fiu geloasă pe un om mort, în străfundul sufletului nu puteam să-l iert nici pe el, nici pe ea. De multe ori mă gîndeam cu tristețe dar și cu revoltă că stătusem aproape zece ani lîngă el, și că de-a lungul acestor ani a existat permanent și o a treia persoană între noi, căreia îi revenea ceva din sentimentele lui. O persoană pe care el o prefera. Atunci nu-mi păsa, dar după ce a

trecut timpul și am priceput mai bine lucrurile, am început să mă supăr. Numai eu știu, și n-am mărturisit nimănui, ce-a însemnat pentru mine moartea lui. Numai cînd l-am pierdut am înțeles că mariajul nostru, rău-bun, fusese pentru mine o întoarcere, din păcate de scurtă durată, la anii copilăriei. O duceam ca în vremurile fericite și fără griji de la Kifisia, cînd băgam mîna în buzunarul unchiului Markousis și luam cîți bani îmi încăpeau în pumn. N-o fi fost Andonis un amant desăvîrșit, n-are asta prea mare importanță pentru o femeie, dar era bărbat în adevăratul sens al cuvîntului. Lîngă el mă simțeam ca o fetiță care se ține de brațul vînjos al tatălui ei. Cînd l-am pierdut, am coborît brusc și dureros pe pămînt... Cam astea au fost motivele pentru care m-am depărtat de ea.

Lovitura de grație mi-a dat-o făcîndu-mi aluzii la căsătoria cu Theodoros. Sigur, nu s-a exprimat chiar așa. A vorbit foarte vag, dar avînd grijă să înțeleg totuși. A jignit-o felul în care i-am răspuns sau mai degrabă în care nu i-am răspuns (m-am făcut că nu pricep). Din privirea ei am dedus cum stau lucrurile. Nu văd de ce trebuie să mă simt vinovată. Ideea de a mă mărita cu fiul ei mi se părea pe vremea aceea ridicolă. Era în primul rînd mai mic ca vîrstă decît mine, apoi nu puteam să mă imaginez nora ei, în sfîrșit, ca s-o spun pe-a dreaptă, consideram că n-avea ce să-mi ofere : eu aveam casă, lire, lemnăria, ce nevoie aș fi avut de un *gigolo ?* Dacă voiam unul, îmi găseam un băiat tînăr și frumos, nu pe Theo-

doros, fudul de-o ureche și chel. Ca să nu mai spun că atunci nici prin gînd nu-mi trecea să mă recăsătoresc. Excludeam orice gînd de acest fel. Mi-ajungeau două măritișuri, ce rost avea să mai fac încă o dată prostia...

Mai aflam noutăți prin Akis. Venea des pe la mine și mi se plîngea de ea. Ajunsese la o vîrstă cînd îi era greu să nu se revolte împotriva tiraniei ei. Îmi povestea că lua din porția lor de pîine — o pîine ca de rumeguș pe care o luam pe cartelă — ca s-o hrănească pe-ascuns pe Fotiní, care, vezi Doamne, urma să facă un ou de aur, un al doilea Dimitris (nici prin gînd nu-i trecea că Fotiní putea să facă și-o fetiță). Lui Fotiní îi punea mai mult ulei în farfurie, și tot felul de lucruri de felul ăsta. Tot Akis îmi povestea și despre Dimitris. Îi lua pe el și pe Fotiní la cinematografele cele mai aglomerate. Ședeau la balcon, el cobora la parter și cînd se întorcea la nevastă-sa, care plîngea în tăcere cît ținea filmul, îi umplea geanta cu prada, portofele, ochelari de vedere sau de soare, lanțuri de aur, ace, brichete, ba chiar și cozi de vulpi, pe care le tăia cu lama. Cu toată discreția coanei Ecavi, știu destule lucruri din perioada asta a vieții ei. Aș putea scrie o carte, vorba ceea ! Sau, vorba ei, am destule date ca s-o pot spînzura. Au mai fost și lucruri, ca de pildă perna pe care o purta Victoria în dreptul burții, pe care nu putea să mi le ascundă. Cînd a venit într-o după-masă din iarna îngrozitoare a lui '42 și mi-a dat vestea, mi s-a părut totul atît de caraghios, încît cu greu m-am stăpînit să nu izbucnesc în rîs. M-a impresionat totuși că plîngea după o viață care nu existase nici măcar în embrion. Am simțit cum se deșteaptă în mine ceva din vechea noastră prietenie. Am oprit-o cu forța la masă ca să-și mai uite necazul. Între timp, se făcuse tîrziu și era periculos să ieși pe stradă. „Dormi în noaptea asta aici, i-am zis. Nu se dărîmă cerul dacă nu te duci într-o seară acasă." După moartea lui Fräulein Ober, mătușa Katigo ne-a cedat nouă camera ei. Aveam loc berechet. I-am pus o saltea pe jos și-a avut un somn adînc și liniștit, chiar dacă a doua zi dimineața n-a vrut să recunoască. Era ca un copil care, după ce-a rătăcit mult, se reîntoarce acasă frînt de oboseală...

3

ÎNCEPUSEM SĂ JOC CĂRȚI și pentru că, stînd trează toată noaptea, ziua obligatoriu dormeam, uneori pînă la patru sau cinci după-masă. Luam tabletele de luminal ca pe bomboane. În zilele acelea somnul era cel mai inofensiv narcotic ce se putea consuma pentru ca să eviți spectacolul unei tragedii imposibil de ocolit. Chiar dacă aș fi deschis cămara și-aș fi împărțit toate rezervele noastre celor flămînzi, știam prea bine că nu realizez nimic și, în plus, am fi murit și noi de foame. Mă îmbolnăveam auzind zilnic același refren : „Mi-e foame, doamnă, mi se găuresc măruntaiele de foame..." De nervi mă apuca durerea de stomac, deși știam că cerșetorii mîncaú mai bine decît noi. Mă gîndeam la miile de greci care mureau de foame și mi se rupea inima, nu atît pentru că mureau, mai devreme sau mai tîrziu toți oamenii mor, ci pentru că mureau ca niște animale, după ce foamea le luase orice urmă de demnitate. Lucrul cel mai rău era că atît ei cît și noi, care aveam cît de cît ce să mîncăm, ne pierdeam orice urmă de omenie. De cîte ori treceam pe lîngă un om în agonie, căzut pe vreun trotuar, lucru obișnuit în acele zile, mi se făcea silă de mine. Mă îngrozeam văzînd în ce hal de nesimțire am ajuns și, de disperare, m-am pus pe jucat cărți ca bețivii, care uneori beau ca să uite că sînt bețivi. Sînt lucruri pe care superficiala și nesimțitoarea de fiică-mea, fericită în nesimțirea ei, n-o să le înțeleagă nicicînd. Îmi spunea că sînt „văduva veselă" și „cartofoare ca taică-tău". Cînd îmi aduc aminte, mi se ridică sîngele în cap.

Alt motiv pentru care am început să joc cărți a fost acela că nu mai aveam treburile de altădată, cînd stăteam la mine acasă. Trebuia să găsesc ceva ca să-mi treacă timpul. Mătușa Katígo nu mă lăsa să pun mîna pe nimic. Nu ca să nu mă obosesc, ci pentru că avea ciudățeniile ei și vroia ca toate lucrurile să se facă cum știa ea. Nu mai găseam plăcerea și nici mîngîierea de odinioară în lecturi. Mi se păreau fade, false, și mă enervau. La cinematograf, vechea mea pasiune, nu mai aveam chef să merg. Trebuia să te înghesui ca să iei bilete, apoi să te înghesui să intri și la urmă riscai să vii acasă plin de păduchi. Era scîrbos să-i strivești unul cîte unul și să-ți ungi părul cu petrol. Colac peste pupăză, erau și purtători de tifos exantematic. Un bloc din cartierul nostru a fost o perioadă în carantină și locatarii n-aveau voie să iasă nici măcar ca să-și ia alimentele pe cartelă. Le ducea Crucea Roșie mîncare și le-o lăsa la ușă, ca unor leproși. Ca să nu mai punem la socoteală transportul cu autobuzul care te făcea să blestemi

clipa cînd te hotărîseşi să ieşi în oraş. Dacă nu aveai curajul să mergi pe jos, trebuia să te urci într-un autobuz cu gazogen, dacă venea vreunul, şi să te întorci acasă negru de funingine.

Legăturile mele cu doamna Deyon se rezumau pînă atunci la cîteva cuvinte pe care le schimbam de complezenţă din balcon. Aveam totdeauna sentimentul că fac ceva nepermis. Mătuşa Katígo se posomora foarte tare. Nu voia să-i mai vorbească pentru că doamna Deyon primea în casă un italian din blocul rechiziţionat de italieni vizavi. Îl chema Fiore. Nu-i intră în cap mătuşii că italienii nu sînt toţi la fel. Fiore era băiat bun : ura războiul şi pe Mussolini ca şi noi, dacă nu şi mai mult. Acuzaţia mătuşii era că doamna Deyon îl iubeşte pe Fiore. Eu, care toată ziua eram la ea în casă, nefiind nici naivă şi nici proastă, n-am surprins niciodată nici cel mai mic gest suspect. Îl primea neţinînd seama că e duşman, ca pe un copil care se afla departe de mama lui. Ni se părea amuzant. Învăţase puţin greceşte şi ne povestea ore în şir despre Italia şi despre oraşul lui natal, Padova. Era student la Drept, dar avea mai mult talent de bufon decît de avocat. Adevărul e că ne aducea şi cafea, din cea bună. Aşa a ajuns să mă invite prima dată doamna Deyon la o cafea bună. M-am făcut că nu văd cît e de îmbufnată mătuşa Katígo, şi m-am dus. Cînd m-a invitat a doua oară (era lume multă), ne-am aşezat la un pocheraş, ca să ne treacă timpul. M-am simţit foarte bine şi, de atunci, de

cîte ori invita lume la jocul de cărţi (lucru care se întîmpla din ce în ce mai des) eu eram printre primii. În lumea aşilor şi popilor uitam puţin de realitatea neplăcută din jur. Ştiam că pentru ulcerul meu o noapte albă era moarte curată, deşi ar fi trebuit să nu mă mai supere de vreme ce, vrînd-nevrînd, nu mîncam grăsimi animale. Mulţi oameni s-au însănătoşit din pricina asta în timpul ocupaţiei. Nu dădeam importanţă. Luam pumni de aspirine şi aproape în fiecare seară mă înfiinţam la Klió.

Nu se strîngea multă lume, toţi erau însă oameni unul şi unul, amuzanţi. Tocau cu stoicism averi strînse o viaţă întreagă, pentru că nu colaborau nici cu nemţii şi nici nu făceau comerţ ilegal : Doratos fusese judecător, doamna Melas era văduva unui fabricant, prieten cu Willy, doamna Karavida avea moşie în Peloponez. Era cea mai tonică dintre toţi. O admiram pentru că reuşea să fie bine dispusă cînd în jurul nostru oamenii mureau ca muştele. Acum înţeleg, ne-a salvat tocmai faptul că uneori uitam de noi şi rîdeam. Altfel ne-am fi pierdut minţile. Doamna Karavida, de fiecare dată cînd se pergătea să plece spre Klió, îi smulgea soţului ei cîteva fire de păr din... cum spunea ea, ca să aibă noorc. „Ţi-a mai rămas vreun pic de păr Aris ? îl întrebam noi. Aris era cam sărac cu duhul. Avea mania să-şi schimbe încontinuu locul. Plătea pentru cîte-un loc şi dacă i se nimerea o carte bună, îi strălucea faţa de fericire. Îl miroseai de la distantă. Bineînţeles că de fiecare dată cînd îl

vedeam zîmbind mulțumit ziceam „pas" și el nu lua niciodată potul.

Atunci am realizat pentru prima oară că femeile pot avea mai mult sînge rece decît bărbații. Într-o seară am cîștigat șase lire de la Doratos. Îmi făcea curte pe-atunci. Era și el văduv, iar Klió ținea cu tot dinadinsul să-l însoare. I-am tăiat avîntul și am început să mă port distant. Ca să se răzbune pentru că-i jignisem orgoliul masculin, voia să mă elimine din joc. Își bătea nervos cărțile, dar eu continuam să joc ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. Pe figura mea nu se putea citi niciodată ce fel de cărți am. Mă întrebam de ce e așa de nervos. Îți arăt eu ție, cîine bătrîn, îmi ziceam în sinea mea. Nu de altceva, ci ca să înțelegi cui îi faci ochi dulci. Te-nșeli amarnic dacă-ți închipui că-mi mai iau și-o a treia belea pe cap. Mă gîndeam c-o fi vrînd să facă chintă, era imposibil să aibă trei ași cînd eu aveam doi. Jucam la cacialma. Se întîmplă ca ultima carte să-mi revină, era un as. „Rîndul tău", îi zic. Tremura de frică, nu eram suficient de în bani ca să-mi pot permite să pierd prea mult. În loc să spună „cip" zice : „O liră !" Adică o sumă considerabilă, avînd în vedere că jucam cu o deschidere mică.

A pus cărțile pe masă. Avea trei popi ! Era să fac apoplexie.

Ce seri minunate ! Pe Kiló n-o pasiona jocul (cartoforul familiei era Willy), așa că ne făcea halva turcească, sau chec cu zahăr din struguri — în vremurile alea era imposibil să găsești zahăr adevărat. Toți aveam grijă să lă-

săm o sumă oarecare pentru gazdă. La zece ascultam emisiunea BBC-ului. Aflam vești de pe fronturile din Africa și Rusia. În ziarele noastre nemții le prezentau cum le venea lor bine. Radiourile fuseseră de mult sigilate. Willy, deși cetățean britanic, care stătuse într-un lagăr de concentrare vreo două luni la începutul ocupației (de atunci se prezenta în fiecare lună la Komandatur), nu se speria de restricții. Ascunsese radioul în camera de pe terasa de deasupra casei și-l aducea jos în fiecare seară, acoperit cu o pătură, ca pe-un copil mic. Bietul Willy și biata Klió ! Ce rău îmi pare după ei !...

În seara aceea însă ne-am hotărît să nu jucăm ca să se mai răcească puțin cărțile, cum se zice, și ca să dormim și noi o dată ca oamenii. Deși am luat trei luminale, era aproape unu noaptea și nu reușeam să închid ochii. Așa e cînd te obișnuiești să nu dormi. Era o noapte de august cu lună plină, care nu te îmbie la somn, cînd, în ciuda tuturor lucrurilor, viața ți se pare frumoasă ! De pe terasa blocului unde stăteau italienii se auzea un cîntec siropos, la modă pe-atunci. *„Dormi, dormi, bambina, mentre io veglio per te..."* Pentru mine e cîntecul ăsta, îmi ziceam. Numai că eu, din păcate, nu mai eram *bambina*. Aveau voci frumoase. Nu te mai săturai ascultîndu-i. „În loc să mergem noi în Italia, îi spuneam mătușii Katígo, a venit Italia la noi. Ți-ai fi imaginat dumneata vreodată c-o să-ți facă serenadă atîția tenori din țara tenorilor ?..."

Dimpotrivă, cînd îi auzeam cîntînd pe-ai noștri, aveam o senzație neplăcută. Nu zic să nu cînte, dar unele dintre cîntecele de muzică ușoară la modă erau atît de ușoare, că-mi făceau silă :

Ești mică, ești un copil
în primii ani ai primăverii vieții...
Îmi vine greu să te iubesc
Cînd ne despart atîția ani
Într-o seară mi-am pierdut mințile...

Mi-am pierdut mințile! Halal vorbă, mă gîndeam revoltată, imaginîndu-mi-l pe acest, mai mult ca sigur, bătrîn ramolit care își cînta fără rușine o durere ieftină pricinuită de-o fată cu treizeci de ani mai tînără decît el. Italienii n-aveau decît să cînte cît pofteau despre *cuore* și *amore*. Ieșiseră doar învingători — *cît mai ținea* și asta —, aveau deci tot dreptul să cînte. Grecilor li se potrivea cel mai bine dacă nu o tăcere totală, măcar puțină demnitate și seriozitate. Bineînțeles că fiică-mea, a cărei singură preocupare în viață este să-mi facă mie în ciudă, zicea că sînt fascistă. *Eu*, Nina, fascistă ! De parcă știa ea ce înseamnă fascism și fascist...

Dintr-o dată s-au auzit împușcături. O fi împușcînd italienii pisici ! mi-am zis eu întîi. Se spunea că pentru ei motanii erau o delicatesă. Nu știu cît adevăr e în asta. L-am întrebat pe Fiore și el a surîs cu înțeles. Bieții pisoi ! m-am gîndit. Cad și ei pentru patrie și credință. Numai că atunci cînd împușcăturile s-au auzit din nou, de data asta foarte aproape,

am început să mă neliniștesc. M-am gîndit imediat la radioul lui Willy. Dacă ne-a trădat Fiore, mi-am zis, și acum biata Klió are necazuri ? Italienii n-au nici un Dumnezeu ! O să aibă și ea ceva de învățat din pățania asta. Nu zice nimeni să nu-l primească în casă. Dacă au convingeri antifasciste, de ce trebuie să se expună atît de mult ? În ultima vreme m-a obsedat ideea că Fiore e spion și are misiunea să ne urmărească. Cînd am auzit împușcături sub balconul nostru, am fost sigură că fac o percheziție ca să găsească radioul. N-apuc să-mi termin gîndul, că aud poarta de fier deschizîndu-se, pași grăbiți, apoi scîrțîitul ușii de la bucătărie care dădea în spatele casei. Tremurînd de spaimă, mă pregăteam să-l trezesc pe unchiul Stéfanos și mătușa Katigo. Am ieșit în hol cînd numai ce dau peste Petros, înnebunit de spaimă. „Mă urmăresc nemții !", zice. Am simțit că mi se taie picioarele. M-am ciupit de obraz. „Ascunde-te ! îi zic. În cămară !..." Ne omoară pe toți ! m-am gîndit. Nina, pregătește-te să te duci lîngă taică-tău ! În aceeași clipă auzim bătăi puternice în ușă, date cu pumnii și picioarele. Ușa stătea să se rupă. Iese unchiul Stéfanos alb ca varul la față, le deschide, dau buzna în hol doi nemți cu căști și cu degetele pe trăgaciul armei și trei de-ai noștri. Pe noi ne-au așezat în rînd cu mîinile sus, iar ei au căutat în toată casa pînă l-au găsit. I-au pus cătușe, și, cu șuturi în spate, duși au fost. Mătușa Katigo a început să țipe. Ne-am dus la bucătărie să ne facem o cafea : Willy și Klió, treziți și ei de

zgomot, au venit puțin la noi. Nu puteam să stăm treji toată noaptea și să ne plîngem soarta. „Du-te la culcare, îi zic mătușii, altfel mîine ai să fii frîntă. Cînd se luminează vedem noi ce-i de făcut." Nu puteam să-mi țin ochii deschiși, blestematul de luminal începuse să-și facă efectul!

A doua zi dis-de-dimineață, unchiul Stéfanos a răscolit toată Atena ca să-și găsească un prieten vechi, care lucra mînă în mînă cu nemții. L-a găsit și s-au dus la Komandatur. Au aflat ce se întîmplase: au fost surprinși tipărind manifeste pentru E.A.M.[1] și Petros a reușit să fugă. Era închis provizoriu la închisoarea Hatzikirikos. După o săptămînă l-au mutat la închisoarea Averof, aproape de casa noastră, și am decis să mă duc să-l văd. Vizitele erau interzise, sau erau permise foarte rar. Lumea mergea în spatele închisorii, deținuții se chemau unul pe altul și se putea vorbi cu ei, sau mai bine zis făceau semne de pe o scară din spatele gratiilor. Petros a fost imposibil de găsit. Mai tîrziu am aflat că era izolat.

Spre marea mea surprindere le-am văzut pe coana Ecavi și pe Victoria tocmai cînd își luau la revedere de la Dimitris. „Te-am prins!" îi zic. S-a întors și m-a privit surprinsă. „Ce cauți tu aici?" I-am explicat. „Ce mai încoace-încolo, îmi zice, tu ești dracul gol. Nu poate omul să-ți ascundă nimic!" A zîmbit. Părea

[1] Inițiale grecești ale frontului de eliberare națională, înființat în 1941 de Partidul Comunist din Grecia (n. trad.).

mulțumită că mă vede. Nu ne mai dădusem ochii una cu alta de aproape două luni. „Hai la noi să bem nițel surogat, am să-ți povestesc niște lucruri să te cutremuri!..." O clipă am avut senzația c-o recunosc pe coana Ecavi de altădată, deși slăbise din cauza lipsei de alimente și îmbătrînise în doi ani cît în zece. „Îți aduci aminte, îmi zice (eram pe stradă), îți aduci aminte cînd îți spuneam că sora mea, Afroditi, o să plătească cu ce are mai scump? Află c-a plătit..." Pe buze i-a înflorit un surîs diabolic. „A venit zilele trecute nepoată-mea Gogó (are și ea necazuri, bărbatul ei a plecat în munți și a lăsat-o cu doi copii) și mi-a spus noutățile: Evanthia s-a încurcat cu un italian și, vezi Doamne, a sărit pîrleazul. Și unde soră-mea spera să-i vadă căsătoriți, el a primit ordin să plece pe frontul din Rusia. Dumnezeu știe dacă se mai întoarce. Acolo e un frig năprasnic. A rămas cu fiică-sa pe cap care plînge și se jelește. M-am dus la ele alaltăieri. N-a îndrăznit să nu-mi spună. Ce și-o fi zis: dacă a venit ea la noi după atîta vreme, înseamnă că știe ceva. «Vai, zice, așază-te să-ți povestesc, soră dragă. Am necazuri. Așa și pe dincolo...» Drept să-ți spun, dragă Nina, mi-a părut rău pentru ea, dar mi-a părut și bine pe de altă parte, mărturisesc. Totdeauna am zis c-o să-și găsească beleaua cu Evanthia. Nu putea să rămînă nepedepsită după tot ce ne-a făcut. Să vezi ce s-a mai întîmplat cu preacuvioasa Evfimia!..." „Ce s-a întîmplat?" Mă interesa mai mult decît Afroditi, făcea parte din trecutul meu. „A murit, zice, a putrezit

toată. Nu știau de unde s-o apuce. Imediat după ce-a murit, i s-a deschis cutia cu purici și au mîncat-o". „Doamne, coană Ecavi, îi zic, cum poți să crezi în povești din astea !" „Cum să nu cred..."

Victoria asculta fără să spună nimic. I-am aruncat pe furiș priviri de vreo două ori, dar fața i-a rămas neclintită. I se mișcau ușor genele mari, ca aripile unei păsări obosite de zbor. Ne apropiam de casa lor. „Mamă, îi zice, eu mă duc acolo unde știți dumneavoastră." Îi vorbea la plural, ca toți copiii ei (doar cînd se certau îi vorbeau la singular). „Unde se duce ?" o întreb pe coana Ecavi. „La dracu, îmi răspunse, acolo de unde nu se mai poate întoarce !..."

A deschis ușa, am intrat amîndouă, cînd, deodată, o văd că se pune pe plîns, ca și cum s-ar fi săturat să mai joace teatru. Își mușca buzele. „Sînt o femeie nefericită, Nina, îmi zice. Uită-te bine la mine, n-o s-o mai pot duce mult așa. Dimitris nu mai are mult de trăit. Nu mai am nici o speranță. Să știi (avea aerul că amenință pe cineva) că dacă-l pierd pe el, nu mai am zile. O să mor cum a murit mama cînd l-a pierdut pe Ahileas !..." „Curaj, îi zic. Curaj, ca să treci și peste asta. Nu mai ține mult nici războiul. Cei care reușesc să supraviețuiască pînă la sfîrșitul lui, vor vedea și zile mai bune..." A încercat să-mi ascundă și atunci motivul pentru care Dimitris era iar la închisoare. Mi-a spus că bătuse un italian, dar eu am aflat mai tîrziu de la Akis că fusese prins vînzînd narcotice unui poet care mai

tîrziu s-a sinucis, nu-mi amintesc cum îl chema. Dacă făcea comerț cu așa ceva — mi-am zis, înseamnă că se apucase iar să folosească și el. M-am prefăcut a crede povestea cu italianul. Pe vremea aceea a bate un italian nu însemna nimic rău, era un act de eroism și coana Ecavi, dacă înțelegeam bine, se lupta să creadă într-o minciună, oricare ar fi fost ea. Nu pentru că nu voia să știu eu adevărul, ci pentru că i se făcea ei frică. Zicea ea multe, dar în străfundul sufletului nu vroia, nu putea să accepte ideea că nu mai exista nici o speranță, că toate se terminaseră într-adevăr...

De-atunci n-am mai văzut-o vreo patru luni, cu excepția unui scurt moment cînd am zărit-o într-o zi la piață unde cumpăram amîndouă cucunar pe care pe vremea aceea îl puneam pe foc ca să ne încălzim. Exact în perioada asta Theodoros a plecat în Orientul Mijlociu, iar nepotul la Kalamata. S-a dus la maică-sa. Ajunsese în relații imposibile cu coana Ecavi. Ea, care altădată îl iubea, acum își vărsa pe el toți nervii. Se și băteau. Cînd a venit Polixeni pentru vreo două săptămîni la Atena și a văzut cum stau lucrurile, s-a hotărît să-l ia cu ea la întoarcere. Coana Ecavi a rămas singură cu Victoria — Dimitris era tot închis. Pentru că era tuberculos, fusese mutat la închisoarea Sotiria. Din acel moment am început să ne vedem mai des.

O perioadă am trăit din nou niște luni minunate, ca în vremurile bune. Nu-l mai avea pe Akis să-l certe ca să-i treacă timpul, și

venea des la mine. Venea și mă lua, sau treceam eu s-o iau și ne duceam la cooperativa Uniunii Ziariștilor ca să cumpărăm alimente pe cartela ei. Nu mai avea nevoie de tot ce putea să cumpere, luam eu cea mai mare parte din lucruri și dacă ceva ne prisosea, îi dădeam lui Klió. Ar fi fost păcat să se piardă. Nu mai mureau oamenii de foame pe stradă ca în '41, dar alimentele se găseau greu și erau foarte scumpe. Piața neagră își făcea de cap, prețurile creșteau de pe o zi pe alta. Nu mai îndrăzneam să schimb mai mult de-o liră de aur o dată. Pînă să cheltuiesc o liră, milioanele se transformau în miliarde, sau mai bine zis miliardele în milioane. Nu mă duceam la ea bineînțeles, doar ca să iau alimente. Nu mă duceam numai pentru că eram interesată, după cum spunea arătarea nereușită plăsmuită de natură care era fiică-mea. Mă duceam, fără îndoială, după alimente, dar mă duceam și ca să văd lumea. Nu mai jucam cărți așa de des în perioada aceea, se cam împrăștiase societatea. Simțeam nevoia să ies, să iau aer. Numai cineva care a stat patru ani cu mătușa Katígo, poate să mă înțeleagă. La urma urmelor, deși ne depărtasem oarecum, continuam să țin la coana Ecavi. Ne duceam la coadă și intram în vorbă cu soțiile ziariștilor. Timpul trecea în felul acesta plăcut. Aflam toate bîrfele posibile și toate știrile de război. După spaima pe care am tras-o noi și familia Deyon în seara aceea cu Petros, nu mai îndrăzneam să ascultăm Radio Londra. Pentru prima dată în viață vedeam de aproape oameni pe care

pînă atunci nu-i cunoscusem decît după nume: poeți, scriitori și așa mai departe. Îl auzeam pe responsabil zicînd: „Domnule Varnalis[1], vă luați sau nu conopida?“ Mi se părea foarte caraghios. Nu citisem nimic din Varnalis. Adevărul e că nu mi-a plăcut niciodată poezia, care a rămas pentru mine simbolul celor care m-au despărțit de Arghiris. Bineînțeles că auzisem însă de Varnalis. Asta-i bună, mă gîndeam, și poeții mănîncă conopidă. Știu că era o prostie să mă gîndesc așa. În fond, nu mai eram o fetiță, și nici nu crescusem într-un mediu fără preocupări literare. Tata întreținea relații cu o mulțime de intelectuali: îl cunoștea personal pe Palamas[2], erau colegi la Universitate. Avea de la el un volum cu o dedicație flatantă. Mi-am amintit de asta în ziua întîmplării cu servitoarea. Mă dusesem cu coana Ecavi la magazinul din pasajul Pappos ca să luăm zarzavaturi. Cerul era înnorat. Au început să cadă primii stropi. Cînd ne-am așezat sub streșini ca să nu ne plouă, unii isteți, găsești cîți vrei în Grecia, n-au mai stat la coadă și s-au băgat în față. Cei din spate au început să protesteze și să înjure. Să te ferească Dumnezeu de gura ziariștilor, îmi ziceam. Unii erau din cale-afară de antipatici, ca, de pildă, Katakouzinos, omul cel mai respingător pe care l-am văzut vreodată. Deodată

---

[1] Kostas Varnalis (1883—1974), poet și critic grec (n. trad.).
[2] Kostas Palamas (1859—1943), unul dintre cei mai de seamă poeți ai Greciei moderne (n. trad.).

s-a făcut liniște, au amuțit toate vocile și protestele. Aveai senzația că nenorocita de tonetă cu zarzavaturi se transformase ca prin minune în biserică. Lumea s-a dat la o parte ca să-i facă loc unei fete din popor: „Ce face domnul Palamas ?“ o întreabă un ziarist și-i aștepta răspunsul ca pe ceva de care părea să atîrne salvarea sau dezastrul Greciei. Palamas își trăia pe atunci ultimele zile. Pe urmă i-a făcut și el loc să treacă cu un respect de parcă nu era servitoarea poetului, cum aveam să aflu, ci chiar poetul în persoană. Hotărît lucru, n-am crescut într-un mediu închistat, totuși acum mă aflam pentru prima oară într-o lume pe care visasem de mult s-o cunosc. Printre acești oameni am descoperit pentru prima dată o coană Ecavi nouă, plină de viață și spirituală ca totdeauna, dar și cu maniere necunoscute mie, care arătau o stare socială bună, pe care n-o bănuisem pînă atunci. Ziariștii îi vorbeau respectuos și se arătau interesați să afle ce vești are de la Theodoros. În mediul pretențios al intelectualilor se simțea în largul ei. Într-o zi ne așteptam rîndul așezate pe o bancă. Lîngă coana Ecavi stătea o doamnă de dimensiuni gigantice, cu o pălăriuță de modă veche împodobită cu violete artificiale. *Cine e*, mă chinuiam eu să ghicesc. O mai văzusem undeva. Poartă pălărie cu violete ! Renunțasem în perioada aceea și la ciorapii de mătase și la pălărie. Coana Ecavi a intrat în vorbă cu ea. Îi povestea ceva. „Știi cine e doamna ?“ o întreb la ieșire. Eu aflasem între timp de la doamna de lîngă mine. „Ce importanță are cine e ?“ îmi zice ea zîmbind cu cochetărie. Sigur că-i admirasem întotdeauna verva, dar cînd am văzut-o vorbind ca de la egal la egal cu doamna Spanudis [1], făcînd-o să se prăpădească de rîs, ea, coana Ecavi, m-am gîndit că am subapreciat-o. Cînd trăia Andonis, săracul, o primeam în casă, și deși țineam la ea, recunosc că totdeauna am socotit-o inferioară mie din punct de vedere social. Acum îmi dau seama că am greșit. În fond, Andonis ce era ? Un antreprenor care se tîra toată ziua prin ciment și var. Sigur că aveam bani mai mulți decît coana Ecavi, dar nu banii fac omul. Mi-am amintit cum mă purtasem cu ea cînd mi-a făcut apropouri să mă mărit cu Theodoros, și m-a cuprins rușinea. Nu pentru că aș fi snoabă, cum pretinde fiică-mea cea isteață, ci pentru că mi-era clar că și dacă Theodoros putea să-mi dea toate asigurările pe care le vrea o femeie cînd se mărită a treia oară la vîrsta mea, nu puteam să devin nora coanei Ecavi și cumnata lui Dimitris. Ca să nu mai spun că atunci, chiar dacă ar fi venit să mă ceară un prinț pe-un cal alb, tot aș fi refuzat.

Între timp însă începusem să văd altfel lucrurile. Purtarea îngrozitoare a fiică-mi, care pe zi ce trecea era tot mai rea, mă făcea să mă îndoiesc că mă puteam baza pe ea în intenția de a-mi asigura o bătrînețe liniștită. Dacă

---

[1] Sofia Spanudis, critic de artă din perioada interbelică, renumită mai ales printr-un simț aparte al umorului și gust pentru calambururi (n. trad.).

acum, cînd sînt încă tînără și stăpînă pe mine, se poartă așa, de ce-o să fie în stare cînd îmbătrînesc și ajung la cheremul ei ? O să mă mănînce de vie. Începusem să mă simt și foarte singură. Oricîte dezavantaje are căsătoria, totuși e mare lucru să te poți așeza în pat lîngă soțul tău, căruia să-i spui și care să-ți spună, la rîndul lui ce necazuri și ce probleme are. Ce păcat, îmi ziceam. Dacă n-ar avea obligații de familie, ar fi soluția ideală. N-are bani, nu-i nimic, am eu. Mai aveam o groază de lire, era și lemnăria pe care puteam s-o închiriez foarte bine imediat ce se mai așezau lucrurile, ca să nu mai pun la socoteală și casa. După o lună de la intrarea nemților în Atena, am găsit un amator s-o închirieze. Era un speculant din Theba care a închiriat-o cu mobilă cu tot. Chiria mergea de la sine, nu mai eram nevoită să mă mărit cu un bărbat bătrîn și să fac pe infirmiera. N-am suflat nici un cuvînt de față cu coana Ecavi. Nici nu i-am dat ocazia să bănuiască ceva. Am uitat și eu foarte repede, de altfel. Am respins eventualitatea căsătoriei, ca imposibilă și de nerealizat. Acum, cînd îmi amintesc, înțeleg că faptul de-a ne fi căsătorit la întoarcerea lui din Orientul Mijlociu n-a fost nici surprinzător, nici ciudat, așa cum au avut impresia cei din familia mea, și poate chiar și eu.

4

ÎMI AMINTESC CĂ TRICOTAM o jachetă verde pentru Klió și o așteptam pe coana Ecavi să vină să-i încheie mînecile. Nu mai trecuse pe la mine de mai bine de două săptămîni și m-am hotărît să mă reped eu, să văd ce face. Mă gîndisem mult la ea în ultima vreme. Știam că în afară de durerile pe care le avea la picioare era sănătoasă tun. Totuși, de cîteva ori îmi aminteam de ea, mi-o imaginasem întinsă în pat, în agonie. Am găsit ușa casei lor deschisă. Am dat să cobor cele cîteva trepte și deodată mi-au ajuns la urechi dovezile certe ale unui scandal ce se desfășura în trei. Se ceartă cu Dimitris, mi-am zis. Am intrat în hol. Vocile veneau din dormitor. O clipă am ezitat. Vocea lui Dimitris se auzea clar și spunea niște lucruri care pe moment m-au făcut să mă gîndesc că cel mai bine era să fac stînga-mprejur și să dispar. Nu sînt nici burgheză și nici nu sufăr de falsă pudoare, totuși cred că trebuie să existe o limită în toate. „Cu tine nu... ! îi striga. Numai cu Victoria, ca să crapi tu de ciudă ! Nu o dată, *de zece ori*

pe zi, și-o să lăsăm și ușa deschisă, să ne vezi, c-așa-ți place, să-ți lase gura apă !..."

Doamne, Dumnezeule, mi-am zis. Pînă acolo au ajuns ? Tocmai mă pregăteam să ies așa cum intrasem, fără să fac zgomot, cînd, deodată, s-a deschis ușa dormitorului și a ieșit coana Ecavi ciufulită și cu capotul rupt. I se vedea trupul cu vînătăi și cicatrice. Atunci de-abia mi-am dat seama cît de mult îmbătrînise de cînd ne-am cunoscut noi, cînd era o femeie de cincizeci de ani veselă și solidă. Cînd m-a zărit, a înghețat de parcă aș fi fost arătare sau propria mea stafie. Și-a dat totuși seama că sînt eu, Nina, s-a sprijinit de ușă, ca și cînd scăpase din mîinile unor urmăritori și putea în sfîrșit să respire în siguranță. „Nina ! zice, Nina ! Ai auzit ce mi-a spus ? Ai fi crezut c-o s-auzi vreodată așa ceva ? Și nu e prima dată. Nu ți-am spus tot. Mi-e rușine de rușinea lui... M-a bătut... Mi-ești martoră... Dimitris, băiețelul în costum de marinar, m-a bătut... Pentru o femeie... O d-aia..." A început să plîngă cu sughițuri. Am ajutat-o să se ducă la bucătărie. „Nu te necăji, îi zic. Încearcă să te liniștești. Spală-te pe față... „Ție, măi Dimitris, i-am zis cînd m-am întors înapoi în hol, să-ți fie rușine. Drept să-ți spun, la așa ceva nu mă așteptam. Dacă mi-ar fi povestit ea, n-aș fi crezut-o. Aș fi zis că exagerează. Te credeam băiat de treabă. Nu vezi c-a slăbit și-abia se mai ține pe picioare ? „Fiți fără grijă ! îmi zice. Nu moare ea. Mai întîi mă omoară pe mine..." „Da cum îți permiți să vorbești așa ? Chiar dacă ai avea dreptate, așa se poartă un om cît de cît învățat ca tine ? Nu te gîndești măcar, îi spun, la cît a suferit pentru tine ?" „Îi place, zice, îi place să sufere. Îi place să mă vadă c-o înjur, n-are liniște dacă nu se ceartă, cu asta se hrănește, mă stîrnește pur și simplu." Încerca în timpul ăsta să-și aranjeze hainele. „Uite unde-am ajuns, doamnă, Nina", îmi zice. Era așa de slab din cauza nemîncării și narcoticelor, încît îi ieșiseră în relief vinele de la gît. Păreau să fie deasupra pielii, nu sub ea. „Deschide ușa fără să bată ! Nu îndráznesc să-mi îmbrățișez nevasta ! Ne ține încontinuu în tensiune. Vrea să mă vadă mai degrabă mort decît îndrăgostit de nevastă-mea ! Ne ascunde mîncarea luată pe cartelă. Murim de foame, doamnă Nina !..." „Ei asta n-o mai cred, îi zic, deși ceva îmi spunea că are dreptate. O cunoșteam prea bine, știam că e în stare de gesturile cele mai nobile dar și de cele mai mari răutăți. „*Nu* cred, îi zic, știu doar atît : că te iubește ca pe ochii din cap..." A făcut un gest de nerăbdare. „Ce stau eu și vă spun toate astea... nu puteți să înțelegeți... nu știți toată povestea..." „Ba, dimpotrivă, îi zic, tocmai c-o știu..."

N-a mai stat să asculte. A intrat la el în cameră și-a închis ușa. Auzeam cum vorbește în șoaptă cu Victoria. Coana Ecavi s-a întors între timp din bucătărie, spălată și primenită, cu forțe proaspete. S-a aplecat și și-a luat de jos pieptănul care-i căzuse din păr, probabil în mijlocul luptei. Și-a refăcut cocul. Se aprinsese la față de parcă avea febră, dar se mișca cu un fel de nepăsare, ca și cum nimic nu

s-ar fi întîmplat. Se gîndea. În sfîrșit, a părut că ia ultima hotărîre și mi-a spus : „Nu vreau să mai stea aici, Nina dragă. Nu vreau să-l mai văd în ochi pe drogatul ăsta ! Nu-l mai recunosc de fiu !..." Din cameră se auzea iarăși Dimitris, vorbind în șoaptă cu Victoria. Coanei Ecavi i-au strălucit ochii. S-a întors spre ușa închisă : „Să nu te mai văd ! Nu te mai recunosc de fiu ! Dacă ți-a mai rămas vreun pic de onoare, în clipa asta să-ți aduni zdrențele și să pleci !..." „Taci, îi zic eu. Nu mai vorbi și dumneata așa..." „Doamne cît de rău m-a bătut soarta, zice. Va să zică eu am prins hoțul și l-am lăsat să scape, el de ce nu mă lasă pe mine în pace... Dumnezeu să-l mai înțeleagă ! S-a întors iar către ușă. Pentru mine nu mai exiști ! Să mori ! Să crăpi ! Ai îndrăznit, nemernicule, să ridici mîna împotriva mamei care s-a chinuit ani în șir pentru tine, care de cînd te-ai născut n-a mai avut *nici o zi* senină, care s-a învrăjbit cu soțul și copiii ei pentru tine !..."

Văzînd că Dimitris nu spune nimic, s-a întors către mine și mi-a zis : „Nina, vreau să mor..." A vorbit simplu, dar foarte hotărît. M-am cutremurat, pur și simplu. Nu juca deloc teatru în momentele alea, nu se trezea vorbind, vorbea din tot sufletul. „Lasă, coano Ecavi, vino-ți în fire, îi zic. Ai puțină răbdare. Să nu crezi că numai dumneata ești necăjită ! Pe toți ne-au lăsat nervii. Numai eu știu ce eforturi fac ca să nu-mi pierd mințile. Sper și eu, ca toată lumea, c-o să vină și vremuri mai bune. Uită-te, îi zic, italienii au capitulat,

nu mai trece mult și-i vezi și pe nemți că predau armele. O să plătească scump pentru tot ce ne-au făcut. Nu e păcat să treci peste atîtea încercări și să cedezi tocmai acum, la sfîrșit ? Cînd o să fie pace și se vor liniști spiritele, ai să-i ai iarăși pe copii în jurul dumitale și perioada asta o să ți se pară un vis urît. Gîndește-te cîte milioane de oameni au murit în acești trei-patru ani ! Voi, să bat în lemn, sînteți toți în viață !..."

Și-a ațintit fix privirea asupra mea. Își plimba degetele pe masă. Cîteva clipe n-am mai spus nimic nici una din noi. „Vrei să vii să dormi azi la noi ? Îți pun iar salteaua, ca atunci..." A dat din cap că nu. Am mai stat puțin, nu știam ce să mai zic. În situația ei, n-aveam cum s-o ajut, poate doar providența putea să facă ceva. M-am ridicat și am luat de pe masă pachetul cu jacheta lui Klió.

„Ești sigură că nu vrei să vii cu mine ? Ori poate, mai bine, să rămîn eu în seara asta aici ? Cred că ai febră." „Nu te teme, zice ea făcînd o grimasă, n-am nimic. La timpul potrivit o să-ți spun eu..." Scena m-a impresionat atît de tare, încît toată noaptea am avut coșmaruri, vise murdare și păcătoase : mi-a apărut bietul tata în pielea goală, fie-iertat, Andonis plîngînd în noaptea nunții. Pe Dimitris, sau mai degrabă pe-un cerșetor care-i semăna leit, l-am visat plin de purici. Deodată a început să se facă mic, tot mai mic, pînă cînd a ajuns cît o coajă de nucă. Pe urmă mi-a apărut coana Ecavi, pe jumătate goală, plină de brățări de aur, cu părul lăsat pe umeri și o

tobă în mînă, semăna cu desenele de pe caterinci ! A început să danseze...

Peste cîteva zile a venit şi mi-a spus pe un ton nepăsător, ca şi cum era ceva lipsit de importanţă, că Victoria a dispărut ca data trecută. Spre deosebire de atunci, acum, cu toate încercările lui Dimitris, a fost imposibil de găsit. A aflat pe urmă că fusese văzută la Salonic, şi s-a dus acolo, numai că ajunsese prea tîrziu. Nemţii adunaseră toţi evreii şi-i trimiseseră în Polonia. Cînd a înţeles că a pierdut-o pentru totdeauna, a venit înapoi la Atena, unde a început să se drogheze rău de tot, nu ca pe vremuri, acum voia să-şi uite necazurile. Era exact ca un om care cade cu capul în jos de pe un bloc. Cînd l-au prins furînd şi l-au închis iar la închisoarea Sotiria, scuipase deja sînge de trei ori, dinţii îi cădeau îngrozitor, făcea pe el ca copiii. „Nu mai are mult !, îi spuneam mătuşii Katígo. Se duce cum s-a dus şi Dinos. Mare păcat, nu era băiat rău..." Mătuşa strîmba din nas. Îmi închipui ce gîndea. Nu mă simţeam în stare să critic pe nimeni, nici nu îndrăzneam s-o întreb ce şi cum. Mă rugam doar cerului, oricare ar fi fost, să se îndure aşa cum se îndurase de mama, trimiţîndu-i cataracta ca să nu-l vadă pe Dinos murind cu zile. Auzea ea destule, dar e mai greu să-ţi imaginezi realitatea dacă n-o vezi cu ochii tăi.

Coanei Ecavi însă, care-şi petrecuse jumătate din viaţă temîndu-se să nu-şi piardă fiul, acum cînd era evident că nu mai are mult,

nu-i venea să creadă. Tocmai pentru că nu mai era nici o nădejde, spera ca cerul să facă o minune. Credea că era mîna soartei dacă se întîmplase să dispară duhul rău, adică Victoria. Puteau să ia lucrurile de acolo de unde le lăsaseră în ziua cînd s-a declarat război. Tot mîna sorţii era şi noua lui detenţie la o închisoare care era şi sanatoriu, departe de droguri, de femeile stricate care-l storceau de vlagă, departe de nemţi şi de E.A.M. (era amestecat şi în E.A.M.). La sfîrşitul războiului, cînd o să iasă de la închisoare, o să înceapă o viaţă nouă. Aşa se gîndea şi avea într-un fel dreptate. Toţi oamenii îşi fac iluzii. Eram cu toţii convinşi că cei care vor scăpa, vor fi oameni fericiţi.

Atunci, în primăvara lui '44, mai mult decît Dimitris o preocupa soarta lui Polixeni. A venit într-o după-masă la mine c-o scrisoare şi mi-a dat s-o citesc. Îi scria că s-a logodit cu un maior de jandarmi. Polixeni şi Eleni îl descriau în termenii cei mai duioşi. Coana Ecavi nu le împărtăşea entuziasmul, nu ştia dacă să se bucure sau să se întristeze. „Nina dragă, vreau s-o văd la casa ei. E văduvă, vezi bine (lui nu i-au spus), şi mă bucur că s-a aflat cineva s-o ia, dar nu găsea şi ea ceva mai bun decît un sticlete ? Cum să mă duc eu să-i spun asta lui Dimitris ? «Da ce, mamă, o să-mi zică, s-au terminat toţi bărbaţii din lume ? Nu-şi găsea să se logodească decît cu unul dintre călăii mei ?...»" „Nu te pripi să tragi concluzii, îi spun, înainte de a-l cunoaşte. Nu sînt toţi fiare !" A dat cu ne-

încredere din cap. Într-un loc, în scrisoare, Polixeni spunea că nu se mărită pentru nimic în lume dacă Sotiris (Mîntuitorul, așa-l chema) nu era sigur că-și ia transferul și se mută la Atena. Nemții păreau să mai aibă de stat în Grecia și ea se temea de o răzbunare din partea E.L.A.S.[1]-ului. „Cine știe, dragă Nina, ce fel de om e. Ca să nu mai vorbesc de celelalte." „Care celelalte?" „S-a dus la ăla al lui Eleni și l-a pus să jure pe copiii lui că e fecioară. El, săracul, ce să facă? A jurat. Îți dai tu seama ce țărănoi e, dacă are idei de-astea. I-au spus că sînt bolnavă și că Polixeni trebuie să vină să mă vadă la Atena. Vine să-și pună la loc... Tocmai lucruri de care-mi băteam eu joc..."

După vreo cîteva săptămîni, Polixeni a reușit să ajungă într-adevăr de la Kalamata, după multe peripeții, greu de imaginat atunci pentru noi, care nu știam ce înseamnă lupta partizanilor. Știam, de pildă, că fiul doamnei Kasimatis e în munți, însă habar n-aveam ce înseamnă asta. Autobuzul în care călătorea ea a fost oprit de partizani la Tripoli, au dat-o jos împreună cu ceilalți și-i dădeau zor să afle cu ce se ocupă la Kalamata și de ce merge la Atena. Pînă la urmă s-a văzut silită să le spună adevărul. Cînd a ieșit din spital a venit într-o după-masă cu maică-sa pe la noi. Ne-am dus pe terasă cu ele și cu Klió și am băut o cafea. Atunci ne-a povestit toate pățaniile. Am

[1] Inițialele grecești ale Armatei Populare de Eliberare, organ al E.A.M.-ului (n. trad.).

găsit-o un pic cam slabă, dar părea mulțumită. A venit vorba despre nerușinarea și prostia bărbaților și despre șmecheriile la care se văd silite să recurgă femeile, ca să-i păcălească. Le-am povestit și eu cum m-am dus la un ginecolog, cînd a trebuit să mă împac cu tatăl isteței de fiică-mea, și l-am pus să-mi lege trompele. Oricît te-ai păzi și oricît ai număra zilele, tot o pățești cîteodată. Și n-aveam de loc chef să mai aduc pe lume și alți bastarzi ai lui Fotis.

Au trecut două luni. M-am dus s-o văd într-o după-masă și am găsit-o cu o icoană a Sfîntului Fanúrios. Încerca să schimbe data de naștere a lui Polixeni. Polixeni era născută în 1910 și coana Ecavi încerca să facă din zero, șase. Era bine dispusă. „Uită-te și tu cu ce mă ocup", zice. Se abținea cu greu să nu rîdă. „Doamne ferește, îi spun, ca dumneata nimeni. Ce faci, falsifici data de pe icoană? Nu ți-e frică de Dumnezeu?" „Ce să fac? zice. Sigur că era bine să-i spună de la început adevărul, dar dacă a apucat să-l mintă, nu vreau s-o expun. Sticleții sînt învățați să facă cercetări. Se poate prea bine ca într-o zi să întoarcă icoana ca să vadă vîrsta ei adevărată. Mai devreme sau mai tîrziu tot află el, e greu să ții ceva secret, important e însă să nu afle acum, cît e sita nouă. Nu ți-am spus! S-au căsătorit! În două săptămîni vin aici. A reușit să-și ia transferul la Comandamentul Jandarmeriei" „Felicitări! îi spun. Să-ți trăiască" „Să te văd și pe tine! Găseș-

te-ți și tu vreun amărît să te mărițí, draga de tine. Dacă te lași în seama fiică-ti, te dă la azil..." Am ajutat-o să facă din zero șase, nu vedea bine și-i tremura și mîna, dar cu toate strădaniile noastre, chiar să fi fost orb și tot vedeai că e scris pe deasupra.

Înainte de-a pleca, am hotărît ca peste două zile să vin s-o iau și să mergem să-l vedem pe Dimitris la închisoare. Nu-i spusese nimic despre măritișul lui Polixeni, nu voia să-l supere fără motiv. Acum, că faptul era împlinit, nu se cădea să mai amîne. „Nu știu, dragă Nina, ce-o să zică! Mi-e frică și să mă gîndesc. Orice-ar fi, dacă ești și tu de față, n-o să îndrăznească să-mi facă scene..." Voiam să merg să-l văd, nu atît pentru el cît pentru sufletul bietului Dinos. În ziua cu pricina însă, m-a apucat o durere groaznică de stomac. Am trimis-o la ea pe Irini („contesa" a refuzat să-mi facă serviciul ăsta banal) să-i spună să nu mă aștepte sau să-i propună să mergem în altă zi. S-a dus singură. Ce-a fost între ei, nu mi-a spus niciodată, se pare că s-au certat printre gratii. Ca să-l „pedepsească", nu s-a mai dus să-l vadă opt zile. Pe-atunci, rația de mîncare din închisoare nu sătura un om. Cînd, în sfîrșit, s-a decis să lase deoparte „pedeapsa", s-a dus la închisoare cu o cratiță de chiftele din năut, dar a aflat că Dimitris murise de trei zile...

5

ERA ÎNCEPUTUL LUI MAI. Ne întorceam de la cimitirul sanatoriului, cam pe la ora trei sau patru. Coana Ecavi a comandat o cruce de lemn la un tîmplar, a vopsit-o singură și tot singură a dus-o tot drumul pînă la cimitir. Deși am rugat-o și am insistat, n-am reușit s-o fac să lase crucea pe care-o ducea în spinare. Era ca un cățel tînăr și înfometat, căruia încerci să-i iei o bucată de carne din gură. Gîfîia din cauza greutății crucii și mi se rupea inima văzînd-o. Slăbise în două săptămîni mai mult decît în timpul foametei din '41. Se cocîrjise, i se asprise fața. Chiar și părul ei, altădată fin și sensibil la orice adiere de vînt, acum părea ca de sîrmă.

Ne-am dus mai întîi la închisoare să luăm un polițist care să ne arate locul unde fusese înmormîntat. Cînd a plecat el, am aprins un foc mic din crengi uscate și cucunar ca să facem puțină cenușă și să ardem tămîia pe care o adusese coana Ecavi. Nu știu dacă a scos trei vorbe toată după-masa. Eu mă așteptam la urlete și bocete, și tăcerea asta mă umplea de groază.

Am vrut s-o las puțin singură cu el și m-am dus mai departe unde crește mușețel și cimbru. Mirosul de tămîie îmi făcea rău. Era prima dată cînd ieșeam din Atena, de la începutul războiului. Aproape că uitasem de natură. Trăgeam în piept emoționată mirosul cimbrului, mă uitam la formele line ale colinelor „perne pe care munțele Himet își sprijinea picioarele ca un împărat bizantin", cum am scris eu într-o compunere pe cînd eram la liceu. Mi se umplea pieptul de-o fericire pe care-o uitasem. Un moment am avut sentimentul că timpul s-a întors cu douăzeci și cinci de ani înapoi, că aveam din nou optsprezece ani, întinsă printre ierburile frumos mirositoare, lîngă Arghiris, care recita :

Ne-nșală iar al fericirii vis !
De-atîtea ori ne-a amăgit !...

Doamne ! îmi ziceam întorcîndu-mă încet spre locul unde o lăsasem pe coana Ecavi. Cum au trecut anii ! Am trăit o viață întreagă și n-am știut ce-i fericirea. Acuma, ce folos, chiar dacă războiul se termină curînd ! Eu mi-am trăit traiul, mi-am mîncat mălaiul. Am îmbătrînit crescînd-o pe progenitura lui Fotis...

Cînd am ajuns la coana Ecavi am găsit-o așezată pe pămînt, cu capul plecat, cu mîinile căzute pe genunchi. Continua să tacă și să nu plîngă. Am ajutat-o să se ridice și am făcut calea întoarsă pe aleea de pini a sanatoriului. Pinii mi s-au părut întotdeauna cei mai frumoși copaci. Cînd eram mică, mă întindeam sub ei, la moșia unchiului Markoússis, îmi plăcea să mă tăvălesc pe covorul uscat și strălucitor de ace. Trecînd acum pe alee, mă gîndeam că o întîmplare fericită făcea să fi rămas în Atica acești pini, cînd în ultimii ani s-au tăiat atîtea păduri.

La un moment dat am zărit o bancă. „Să ne așezăm, c-am ostenit", îi zic. Știam că e moartă de oboseală după atîta drum cu crucea în spate. Ne-am așezat, iar eu mi-am scos pantofii, să-mi aerisesc picioarele. Am respirat adînc. „Ce aer bun e-aici ! Tot e bine, coano Ecavi, c-au lăsat în picioare cîțiva copaci. Dacă mai ține războiul două ierni, nu mai rămîne nici măcar un con..." E momentul, mă gîndeam, s-o scot din tăcerea asta apăsătoare. Dacă o duce tot așa, ori se îmbolnăvește, ori își pierde mințile. Ar fi timpul să plîngă, să strige. Coana Ecavi să nu verse o lacrimă ! Mi se părea tare ciudat. Dar nici prin cap nu-mi trecea că vorbele mele or să iște o asemenea furtună. Deodată s-a apucat să plîngă și să urle. Toate lacrimile strînse de-a lungul atîtor zile s-au pornit cu furie, de parcă se surpase un zăgaz : „Băiatul mamii ! Copilul meu ! Pinii trăiesc, iubitul meu, trăiesc și înfloresc ! Numai tu ai murit..." Am lăsat-o să plîngă. Cînd ne-am ridicat, fața i se luminase întrucîtva. Uită ea, mi-am zis. Vrea, nu vrea, uită. Timpul le vindecă pe toate. Cînd a murit bietul tata mi se părea că n-o să mă obișnuiesc deloc fără el. Peste două-trei luni aveam momente cînd mi se părea că n-a existat niciodată.

6

BINEÎNȚELES CĂ NU ERA momentul cel mai potrivit pentru venirea lui Polixeni cu soțul ei la Atena. „O să-i facă bine să fie cu cineva și să se ocupe de gospodărie ca pe vremuri", zicea mătușa Katigo, care pentru prima oară o compătimea. „Da de unde, mătușă, i-am zis, n-o cunoști. Acum n-are dispoziție nici să stea cu alții și nici să vadă lume în jurul ei, cu-atît mai puțin o pereche proaspăt căsătorită." Știam că nu-și mai suporta nici pisica. „O aud pe păcătoasa asta cum miaună de foame, îmi spunea, și-mi vine s-o sugrum. Nu știi pe cineva care vrea s-o ia ?" Pînă la urmă a pus-o într-un sac și-a lăsat-o în fața unei porți, cinci-șase străzi mai departe. Peste cîteva zile pîrdalnica s-a întors, și coana Ecavi n-a mai avut inimă s-o alunge. Era convinsă că s-a întors pentru c-o iubește și-i e milă de ea. Pisica o înțelegea mai bine decît oamenii — spunea așa ca s-o aud eu. Era puțin supărată pe mine pentru că nu mă dusesem cu ea la închisoare ultima dată, cînd s-a certat cu Dimitris. M-am făcut că nu înțeleg și-am schimbat vorba. Mi se frîngea inima la gîndul că ajunsese să-și împartă viața cu o biată mîță, ea, care avusese o familie atît de mare. Fericită n-a fost nici atunci, cînd stăteau împreună. Viața i-a fost un continuu vîrtej. Coana Ecavi nu vedea fericirea în termenii în care o văd majoritatea oamenilor. Uneori jinduia după puțină liniște, dar pentru ea fericirea era chiar acest vîrtej.

Primul lucru pe care i l-a spus lui Polixeni, înainte s-o sărute sau să-l salute pe ginere, a fost : „Ți s-a împlinit dorința, i-am făcut colivă, acum poți fi fericită..." Polixeni mi-a povestit. M-a întrebat cum să procedeze ca s-o îmbuneze. Se afla realmente într-o situație foarte delicată. Nu se bucura deloc de tot ceea ce se întîmplase, ba, dimpotrivă, avea remușcări sărmana fată. Eu o înțelegeam pentru că trecusem prin aceleași momente cu bietul Dinos. De multe ori m-am gîndit în mod absurd că Dinos a murit doar ca să se răzbune pe mine. Cît a fost la Kalamata, nici nu i-a venit să creadă că Dimitris nu mai este. Se amăgea la gîndul că era și asta una dintre alarmele false cu care-i obișnuise ani în șir. Cînd a venit la Atena, și s-a lovit de realitate, a înțeles că minciunile pieriseră odată pentru totdeauna, și-a avut un șoc.

Orice-ar fi făcut, nu putea s-o convingă pe coana Ecavi că regretă într-adevăr moartea fratelui ei. Purta doliu, deși era măritată doar de o lună, dar coana Ecavi zicea că asta e „ipocrizie". Nu trecea zi, fie că era de față Sotiris, fie că nu, să nu-i amintească tot felul de întîmplări de genul celei cu suta de drahme.

Izbucnea în plîns în toiul prînzului, îl mustra din privire pe Sotiris care mai uita și făcea vreo glumă... Pînă cînd, Polixeni, pe drept cuvînt, și-a pierdut răbdarea și s-a apucat să-l blesteme chiar și mort, cum îl blestema cînd mai trăia. Să fi fost singură, nu i-ar fi păsat chiar atît de mult. Își cunoștea doar mama. Acum era și Sotiris. Ce vină avea el că trăia într-o casă unde murise cineva ? Venea pentru prima dată la Atena și era la prima căsătorie. Își închipuise că lucrurile vor fi cu totul altfel. Nu greșise cu nimic ca să nu îndrăznească acum să rîdă ori să-și sărute nevasta, gîndindu-se nu care cumva s-o jignească pe coana Ecavi. De ce trebuia neapărat să țină doliu după un om pe care nu-l cunoscuse niciodată ? Oricum, meseria lui îl făcea să socotească că un astfel de om nu merita să fie jelit.

La început a făcut tot ce i-a stat în putință ca să pară un ginere atent. Coana Ecavi rămînea însă nepăsătoare la orice dovadă de dragoste sau grijă. Cu atît mai mult la dragostea unui om pe care-l considera într-un fel răspunzător de moartea lui Dimitris, un sticlete, un „monstru“ din cei care l-au hăituit toată viața și pînă la urmă l-au ucis... Așa gîndea. Situația s-a agravat și mai mult pentru că Sotiris e un bărbat care plesnește de sănătate, e plin de viață, rîde și vorbește tare. Cînd intră el undeva, umple casa. Coana Ecavi n-aștepta să-l vadă rîzînd. Îi ajungea că-l vede viu. Socotea o jignire și respirația celor din jur, cînd Dimitris al ei era la un metru sub pămînt.

„Nina dragă, venea și-mi spunea, e o vită. Cum l-o fi luat fata mea, nu înțeleg. Ce-o fi găsit la el ? Ieri a luat-o de cap și de prea multă dragoste a sărutat-o pe gură — să n-am noroc dacă te mint ! Cînd îmi aduc aminte îmi vine greață. Vede că mi-e silă și tocmai de-aia îi dă înainte, ca să mă omoare cu zile. Ca să nu-ți mai spun că patul lor scîrțîie toată noaptea. E mai tînăr decît ea, ea, blîndă din fire, o stoarce de vlagă, să vezi tu. Polixeni a mea, fata mea scumpă, pe care am crescut-o în puf, să nimerească după un bărbat minunat ca Alexandros în brațele unui urangutan ! Orice mi-ai spune, nu pot să-l sufăr !...“ „Ei și dumneata, coană Ecavi, îi ziceam, de ce te consumi pentru lucruri de nimic ? N-ai dreptul să le faci program. La urma urmelor, știi că din *așa ceva* nici o femeie n-a pățit nimic...“

Încercam în zadar s-o conving. Vorba ei, orice i-aș fi spus, nu putea să-l înghită. Cum era și normal, au început frecușurile care s-au transformat repede în certuri cu vorbe urîte. Biata Polixeni era la mijloc și nu știa nici cum să se poarte, nici cu cine să țină. Dacă ținea cu Sotiris, o amenința că dă totul pe față, povestea cu primul soț, cu „operația“ și așa mai departe. Cînd lua partea mamă-si și-l făcea pe Sotiris, ca mai înțelept, să-și lase la o parte furia, tot coana Ecavi era jignită. Prefera de-o mie de ori să se certe, decît să fie disprețuită. N-avea nevoie de ajutorul fiică-si. Ce-i trebuia ei să-i țină partea sau s-o compătimească ? Pe el să nu-l vadă în ochi. Îi amenința că-i dă afară. Cînd mi-a povestit Poli-

xeni : „Ce să-ți spun ? i-am zis, o iubesc și pe ea și te înțeleg și pe tine. Nu cred că-i bine nici pentru voi, nici pentru ea să vă găsiți o cameră și să plecați. Rămîne iar singură cuc, doar cu mîța. O să moară înainte de vreme. Cea mai bună soluție (nu vorbeam de dragul lui Sotiris, n-o fi fost el singurul vinovat, dar nici nu se purta cum se cuvine cu o femeie nefericită și bolnavă de nervi ; mă gîndesc la coana Ecavi), cea mai bună soluție, dragă Polixeni i-am zis, e s-o trimiți cîtăva vreme la Eleni. Dacă ar fi fost timpuri normale, pe cuvîntul meu c-o luam o lună în Andros, m-aș fi aerisit și eu. În situația actuală însă, soluția cea mai bună e s-o trimiți la Eleni. O să-i facă bine schimbarea, și poate și mai bine faptul că-și vede nepotul. Nu știu ce ți-o fi spus ție, e supărată pe el c-a lăsat-o și s-a dus la maică-sa..."

Polixeni i-a scris o scrisoare lui Eleni, care a venit pe dată la Atena. Eu n-am văzut-o. Cînd m-am dus la ei într-o după-masă, Eleni tocmai plecase. La început, coana Ecavi n-a vrut să plece. „Du-te ! îi spuneam. Schimbarea o să-ți priască. Ce n-aș da să pot veni și eu, să n-o mai văd toată ziua pe frumoasa de fiică-mea..."

Eram naivă crezînd că schimbarea poate s-o tămăduiască. Pămîntul pentru ea nu mai era decît un bulgăre de pămînt, același pretutindeni, și în el era îngopat Dimitris. Oriunde s-ar fi dus i se părea că pășește pe mormîntul lui. Totuși, pînă la urmă a acceptat să plece. De cîte ori se certa cu Polixeni, o ridica în

slăvi pe Eleni. Voia neapărat să-și aducă înapoi nepotul. Mai tîrziu ne-am dat seama că asta a fost ultima ei încercare de a-și găsi o motivație, oricare ar fi fost ea, ca să se mențină în viață. Deși spunea că vrea să moară, instinctul de supraviețuire era mai puternic. Așa cum un înecat se-agață de-un pai, coana Ecavi și-a pus în minte că datoria ei sfîntă e să-l salveze pe Akis din mîinile maică-si, chiar împotriva voinței lui.

A eșuat în încercarea de a-l răpi, cum făcuse cîndva la Salonic. Nu știu exact cum s-au petrecut lucrurile, știu doar ce mi-a spus Eleni cînd a venit la Atena, în decembrie. Erau aproape două luni de cînd plecase, o credeam la Kalamata, cînd numai ce mă trezesc într-o după-masă cu Polixeni la mine : „Mama e foarte bolnavă și vrea să vă vadă." „Cînd s-a întors de la Kalamata ?" „De aproape trei săptămîni." „De ce nu mi-ai spus și mie, Polixeni ? Ce are ?" „Nu știu. Pînă zilele trecute doctorul zicea că-i o răceală. Ieri a intrat în comă, am adus un profesor de la Facultatea de Medicină, i-a găsit uremie, e foarte avansată..." I s-au umplut ochii de lacrimi. Am înțeles că situația e gravă. „Vai, dragă Polixeni, îi zic, nu-mi spune că moare ! Nu te cred." Am simțit că mi se taie picioarele.

Mi-am pus un pardesiu pe umeri. Era sfîrșit de septembrie, începuse să se răcească vremea. Cerul era înnorat, de mult se pregătea să plouă. Din hol am simțit miros de medicamente și duhoare acră de vărsătură. Polixeni a aprins o lampă veche cu gaz. De vreo trei-

patru zile nu mai aveam deloc curent electric. Se zicea că nemţii îl întrerupseseră într-adins. Se pregăteau în sfîrşit de plecare şi nu voiau să se vadă ce mişcări fac. Circulaţia pe străzi era permisă pînă la ora şapte. Din timp în timp mai răzbăteau zgomote surde de împuşcături. Am aflat mai tîrziu că încercau să-şi ascundă retragerea. Luptătorii din rezistenţă ajunseseră pînă la Teba[1].

Coana Ecavi stătea sprijinită pe trei-patru perne ca să poată respira mai uşor. Era doar umbra celei care fusese odată. Dacă o vedeam fără să ştiu că-i coana Ecavi, n-aş fi recunoscut-o. Scotea pe gură un sunet ca un sforăit puternic. Am luat-o de mînă. A suspinat adînc şi-a deschis ochii. „Cine eşti ?..." „Nina..." „A, ai venit ?... Mulţumesc c-ai venit..." „Ce-i cu dumneata, coană Ecavi ? îi zic eu pe un ton pe care încercam să-l fac să pară firesc, ca să nu vadă cît sînt de tulburată. Păi dumneata eşti de-atîta timp la Atena şi nu-mi dai nici un semn ?..." Tăcea. „Cum te simţi acum ?" „Te văd ca prin ceaţă... Mă doare capul... Îmi trece mie..." Deodată a făcut un semn nerăbdător din mînă către Polixeni, care şedea lîngă mine. Părea că vrea s-o alunge. Polixeni a ieşit plîngînd din cameră şi ne-a lăsat singure. „Nina... Nu vreau să mor... Ţii minte cînd îţi spuneam că vreau să mor... Acum nu mai vreau... Vreau să trăiesc să-mi văd băiatul... Cred că el e singurul dintre copii care m-a iubit cît de cît... Are gură mare... dar n-a vorbit niciodată urît

[1] Deci la o distanţă de 72 km de Atena (n. trad.).

cu mine... fie binecuvîntat... Dacă mor..." „Nu mai vorbi aşa ! i-am zis. Dumneata nu mori. Peste cîteva zile ai să fii sănătoasă tun !..." A încercat să zîmbească, vrînd să-mi spună : „Nici tu nu crezi ce spui" „Dar dacă mor, zice ea din nou, promite-mi c-ai să-i povesteşti tot..." „Adică ce ?" „Tot ce mi-au făcut..." „Îţi promit...".

Chipul i s-a liniştit. S-a lăsat pe perne ca şi cum scăpase de-o mare greutate ce-i apăsa pieptul, şi a început să sforăie iar. Afară se întunecase de-a binelea. Mi-am amintit că nu se putea circula decît pînă la şapte. Mi-am luat binişor mîna dintr-a ei, lucru care cred c-a deranjat-o, a deschis ochii şi a încercat să se ridice iar pe perne. „Nu te obosi ! i-am spus. Întinde-te mai bine..." A făcut o grimasă de durere, mi-a luat mîna şi m-a tras lîngă ea, de parcă voia să-mi spună un secret la ureche. „Nina..." „Te ascult." „Nina... nu există Dumnezeu !..." A rămas cîteva secunde în aceeaşi poziţie, atîrnată de mîna mea. Mă privea întrebător, voia, spera parcă să-i spun că nu are dreptate.

Nu ştiam ce să-i răspund, şi nici nu puteam să vorbesc în clipele acelea. Mi se pusese un nod în gît şi mă sufocam. Voiam să-i vorbesc despre lucrurile la care mă gîndisem de-atîtea ori în ultimii ani, cînd trăiam faţă în faţă cu moartea, dar nu ştiam cum să încep. Oricum, nu mai avea rost, cuvintele mele n-ar mai fi folosit la nimic. N-aş fi reuşit decît s-o tulbur, şi s-ar fi dus din lumea asta cu sentimentul

îngrozitor că nu avea dreptate, cînd eu știam prea bine că are. Dumnezeul la care se gîndea ea, Dumnezeul în care sîntem învățați să credem din leagăn, Dumnezeul bietei mama și al Erasmiei, *sigur nu* exista. Era prea tîrziu pentru ca să afle că există un altul, adevărat. Am întins-o pe perne și nu s-a mai opintit.

7

PETROS A STAT la închisoare un an și jumătate. De trei ori a fost cît pe ce să-l împuște, o dată l-au și dus la locul de execuție, afară din oraș, și de trei ori l-am salvat noi din gura prăpastiei. Cu ajutorul acelui prieten vechi al unchiului Stéfanos. Cînd mai avea cafeneaua, îi dăduse niște bani ca să-și țină nevasta la spital. Acela a fost om și n-a uitat binele ce i se făcuse, cum se întîmplă de obicei. Cît au costat însă toate intervențiile și prin ce spaime au trecut bieții oameni, și eu împreună cu ei, numai Dumnezeu știe !...

Cînd am reușit în sfîrșit să-l scoatem din închisoare, ținea morțiș să fugă în munți. S-a răstit Takis la el, i-a căzut la picioare maică-sa și bîza-bîza toți pe capul lui, l-am convins să se ducă să stea o vreme în Andros cu mătușa Bolena, să-i piardă nemții urma și să se mai refacă. Încercările sufletești și trupești prin care trecuse în închisoare îi șubreziseră sănătatea.

Imediat ce și-au luat nemții calabalîcul și-au plecat, Petros s-a întors la Atena și s-a implicat din nou în E.A.M. : îi strîngea pentru

îndrumări pe tinerii din E.P.O.N.[1]. Pe vremuri eram și eu simpatizantă a E.A.M.-ului, treptat însă am înțeles ca toată lumea de altfel, că erau lupii moraliști. I-am spus-o lui Petros...

Rîdea cînd mă vedea cum mă aprind. Îl distra, nu se supăra pe mine. Nu trecea mult și eram din nou prieteni. Uneori eram și eu de părere că are dreptate, că multe lucruri nu erau în regulă în Grecia. Recunoștea și el, la rîndul lui, deși nu spunea nimic, că am dreptate cînd ziceam că răzbunările între frați nu vor îndrepta nimic, și că o crimă aduce după sine altă crimă.

În timp ce Petros, care era bărbat și trăia în mijlocul evenimentelor știind ce vorbește, era conciliant, fiică-mea cea grozavă, care ar fi fost în stare să pactizeze și cu diavolul numai ca să-mi facă mie în ciudă, a avut îndrăzneala să se amestece în discuție și să fie de partea celor din E.L.A.S. Am simțit că înnebunesc. M-a apucat o criză de nervi, tremuram ca varga. Într-altă zi, m-a adus într-un asemenea hal de nervi, c-am prins-o de gît, mai-mai s-o sugrum. „Fiară! i-am zis, cum îndrăznești să-ți dai cu părerea cînd nici nu știi despre ce-i vorba? Dacă i-ar omorî doar pe nemernicii ca tine, aș da acatiste pentru ei, din păcate însă se pierd și oameni nevinovați.

„Și ce dacă pactizează cu capitaliștii și nu-și cunosc interesul, îi spuneam lui Petros, trebuie să-i treceți pe toți prin sabie? Să nu-mi vorbești mie de Revoluția franceză, mă răsteam eu la el, foc de nervoasă, cînd l-am văzut că începe cu predica. Am învățat și eu istorie. Pe nobili îi ghilotinau. Ai să vezi, i-am zis, sîntem aici amîndoi, cred că nu faceți decît să vă îndepărtați de popor, și n-o să cîștigați nimic. Curge degeaba atîta sînge. Fii atent, pentru că dacă se schimbă regimul, nu mai scapi..." „Speranța mea ești tu! zicea el rîzînd. Vin la tine să mă scapi?" Glumea. Nu și-ar fi închipuit vreodată c-o să vină o zi, care nici nu era prea departe, cînd cu-adevărat aveam să-l salvez.

Într-o după masă se întorcea acasă ca să se spele și să se schimbe. Nu-l mai văzusem de-o săptămînă, nici nu mai știam dacă trăiește sau a murit. Luptele se dădeau în stradă pe vremea aceea. Atena era împărțită în două zone. De-o parte erau cei din E.L.A.S., de cealaltă englezii și „polițiștii". Noi eram la mijloc. În unele blocuri erau masați cei din E.L.A.S., în altele, grupuri de „polițiști" și împușcăturile se auzeau fără încetare ziua și noaptea. Petros alerga din poartă-n poartă ca să ajungă acasă, cînd, deodată, a simțit o durere înțepătoare sub genunchi. Și-a pierdut echilibrul și-a căzut. S-a sprijinit de-o poartă. Cînd au încetat împușcăturile, l-au găsit stăpînii casei care, din întîmplare îl cunoșteau pe unchiul Stéfanos, l-au pus pe-un cărucior aflat într-un aprozar și l-au dus la spitalul Gerulános. Pe urmă au venit să ne spună ce s-a întîmplat. Mătușa Katígo tocmai atunci făcuse pneumonie

[1] Mișcare a tineretului grec condusă de comuniști (n. trad.).

și ședea în pat, unchiul Stéfanos se șubrezise mult în ultimii ani și-și tîra greu picioarele. Pe Takis nu-l mai văzusem de două săptămîni. Telefonase la familia Deyon rugîndu-i să ne spună că e bine și stă la Hotel „Grande Bretagne". Fusese detașat la Statul Major al lui Scoby, pentru că știa englezește. „Să nu le spui nimic părinților, i-am zis lui Irini, care se pierduse pur și simplu cu firea. Pune-ți paltonul să mergem la spital, ca să vedem exact ce s-a întîmplat..."

Noroc că nu era nimic grav, cum ne temeam noi. Îi scoseseră deja glonțul, numai că, din păcate, avea osul complet fărîmat. Cel mai rău era că în tot spitalul nu exista nici un pic de ghips. „Pentru numele lui Dumnezeu, i-am spus infirmierei, e posibil ca în toată Atena să nu existe măcar o oca de ghips ?" A dat din cap. „Cu siguranță că există, dar cîtă vreme ține situația asta, nu putem face nimic. Am șapte bolnavi cu fracturi și le-am pus la toți atele..." O clipă m-am gîndit să mă întorc acasă și să mă duc să-l caut pe Kalliníkos, care avea un șantier de construcții. Fusese prieten pe vremuri cu bietul Andonis. Cînd infirmiera mi-a spus că trebuie un ghips special, mi-a înghețat inima. Tocmai cînd dădea să plece, mi-a venit o idee : „Nu cumva e bun ghipsul din care se fac statui ?" am întrebat-o. „Cred că-i bun, mi-a răspuns, numai să găsiți..."

O iau de braț pe Irini, ieșim și ne îndreptăm repede spre Kolonáki.

Pe strada Asklipiu ne-au oprit „polițiștii". „Halt !" Mi-au căutat în geantă și ne-au pipăit să vadă dacă avem arme. „Unde merg fetele ?" ne-au întrebat. De obicei te lăsau să intri în Kolonaki pentru cumpărături. Numai acolo se găsea de mîncare. După apusul soarelui însă, nu mai avea nimeni voie să treacă. Se înnoptase. „Măi băieți, le zic, nu ne întoarceți din drum ! Avem noi mutre de luptătoare în rezistență ?" Le-am explicat unde mergem. Pe unul l-a apucat rîsul. I s-a părut caraghios. „Duceți-vă, zice, dar să nu spuneți nici la spovedanie că v-am dat drumul..."

Ajungem noi acasă la Athiná, batem în ușă. Stătea pe strada Speucip. O cunoșteam de la Klió. Era o cartofoare de zile mari. Pe soțul ei nu-l cunoșteam, dar auzisem că e sculptor și profesor la Școala de Belle Arte. „Nu ești zdravănă !" îmi zice cînd ne-a poftit în salon și i-am spus ce vreau. Era o femeie veselă și deschisă. Dacă te uitai la ea, îți dădeai seama că se distrase mult și continua să se distreze. Nu era, ca mine o necuvîntătoare. „Draga mea, zice scoțîndu-și din gură țigaretul lung, Telis e un om extraordinar, dar ferească sfîntul să mă bag în treburile lui. Nici nu mă lasă să calc în atelier. Cînd trimit fata să facă curat, stă ca un cerber, nu cumva să-i atingă vreun lucru." „Nu intra tu, îi zic, lasă că intru eu." „Da, dar dacă are nevoie de ghips ? Zilele trecute mi-a spus c-a început o statuie nouă." „Athiná dragă, de statui ne arde nouă acum ? Tu ești femeie, încearcă să te gîndești. În situația asta singurul nostru gînd e să supraviețuim. Pe urmă, om avea timp și de sculptură. Țara arde ! îi zic. Eu fără ghips nu plec.

Mă așez pe jos și stau pînă cînd ți se urăște de mine.“ A strîmbat un pic din nas, dar n-avea cum să mă refuze. Ne-a dus în atelierul soțului ei, am găsit o pungă mare. Am luat ghipsul cu palma și-am umplut-o. Aveam pe mine haina neagră de astrahan și s-a umplut toată de praf alb.

Punga am pus-o într-o plasă și-am luat-o spre spital. Cînd am ajuns pe strada Sina, am auzit explodînd bombe. „Mai bine mergem mîine la spital“, îi spun lui Irini. Am urcat spre Institutul francez și ne-am întors acasă.

A doua zi dimineață am lăsat-o pe Irini să aibă grijă de maică-sa, am luat punga cu ghips și am apucat-o pe strada Harilaos Tricupi. Spitalul era exact în zona neutră. De la strada Zoodohu Pighis în sus erau elasiții și de la strada Mavromihalis în sus, „polițiștii.“ Facultatea de chimie gemea de englezi. Poarta spitalului era închisă. Bat și văd cum se descuie cu mare precauție, iar prin deschizătură zăresc trăgaciul unui pistol. „Intră ! îmi zice o voce. Poartă-te ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat... Dacă încerci să scapi, trag...“ Mi s-a tăiat răsuflarea. Am intrat și m-am trezit față în față cu vreo zece elasiți, cu fețe necruțătoare și cu bărbi pînă la pămînt. Cei mai mulți purtau vestoane militare vopsite în negru. Mai tîrziu am aflat că la vreo două ore după ce-am plecat noi din spital după ghips, au pătruns printr-o gaură nefolosită de canalizare care dădea în curtea spitalului și l-au ocupat. Acum se ascundeau ca să nu afle englezii masați în Facultatea de chimie că sînt acolo și să în-

ceapă să-i mitralieze. Erau cu ei și două luptătoare, care purtau două cartușiere încrucișate pe piept și pantaloni kaki. Cred că nu există ceva mai inestetic pe lume ca femeile cu picioarele scurte îmbrăcate în pantaloni. Una dintre ele mi-a luat punga cu ghips și a desfăcut-o să vadă ce-i înăuntru. Mi-a căutat în geantă, pe urmă m-a pipăit pe sub palton și mi-a căutat pînă și sub căptușeală. O stricată ! îmi ziceam în gînd, uitîndu-mă la permanentul ei ieftin, la părul care strălucea de briantină, de părea un șoarece intrat în untură. Mirosea a transpirație. Îndrăznește să mă perchiziționeze pe mine ! N-aș fi luat-o nici servitoare în casă !...

Totuși, reușeam să mă prefac foarte bine, încercam chiar să-i zîmbesc. Înțelegeam că trebuie să joc teatru. „La cine ați venit ?“ mă întrebă un elasit. După cum se uitau la el ceilalți, am înțeles că e șef. M-a privit fix în ochi, vrînd să vadă dacă îi susțin privirea. „Pe Emanuil“... I-a făcut semn unui ortac să-i dea un registru pe care-l ținea în mînă, l-a deschis, l-a închis la loc, pe urmă s-a uitat cu dușmănie la mine. „Te trimit în fața plutonului de execuție !“ mi-a spus deodată. Te-au trimis englezii în recunoaștere...“ Vorbea rar și măsurat, lucru care mă făcea să mă simt ca în fața unui tribunal. „Ați înnebunit cu toții ! mă răstesc eu la el. Ce vorbă-i asta că m-au trimis englezii ? Dacă dumneata nu poți să-i suferi, află că eu nu-i sufăr nici atît pe nemernicii ăștia ! Dacă nu erau ei, Grecia ar fi avut azi o soartă mai bună !“ „Vorbește mai încet...“

„Dacă nu crezi că țin cu voi, întreabă-l pe văru-meu!" „Ce-i vărul dumitale?" „Nu mă întreba pe mine, i-am zis, dă telefon la celula lui Gyzis să-ți spună el cine-i Emanuil!..." Mi-a privit atent haina de blană. „Nu te uita la paltonul meu, nu poți judeca un om după un prăpădit de palton." Haina mea nu era deloc „un prăpădit de palton", era un astrahan foarte scump. „De altminteri, îi zic, și în alte părți se poartă blănurile!..." A zîmbit și el în sfîrșit, vrînd parcă să-mi spună: „măi, că multe știi!" Am devenit mai optimistă. „Pot s-o văd puțin pe infirmieră ca să-i dau ghipsul?" l-am întrebat. „Poți s-o vezi cît poftești azi, mîine, poimîine..." Le-a făcut semn ortacilor și celor două femei să mă lase, să trec, iar el mi-a întors spatele. „Unde te duci? i-am zis. „Cum adică, azi mîine, poimîine? Ai de gînd să mă ții aici? Am familie, or să se neliniștească cei de-acasă." S-a întors către mine și m-a privit țintă. „Să presupunem că te las să pleci. Cine-mi garantează că nu le spui englezilor că ne-ai văzut?" „Iar începi! îi zic. Pe ce vrei să-ți jur? Îți dau cuvîntul meu. Trimite un băiat sau du-te chiar dumneata și-l întreabă pe vărul meu cine sînt. Camera lui e a patra din dreapta. Să-ți spun drept și adevărat, eu în politică nu mă amestec. Vreau să iasă totul bine pentru Grecia și pentru oamenii care muncesc." M-a măsurat iar din cap pînă-n picioare, o dată și încă o dată. „De-acord, zice, dă-mi ghipsul și pleacă." Pînă s-apuc eu să răsuflu ușurată, a mai adăugat: „Dar dacă

trag englezii, tu ești de vină, și-ți împușc vărul în pat!" „Nu-înțelegi că-i comunist?" Mi-a întors iarăși spatele.

Am rămas înlemnită. Pe urmă am început să mă gîndesc. N-am nici o scăpare, mi-am zis. Nu voiam să cad nici în mîinile lor, dar nu puteam să-l las nici pe Petros și să plec. Poate că englezii află de la altcineva că ei au ocupat spitalul și-l omoară. Îmi era limpede că șeful lor nu glumea. Indiferent dacă era sau nu comunist, ar fi fost în stare să-l execute fără ezitare. Pentru ei, reușita mișcării era cea mai importantă. Cum să dau eu ochii cu mătușa Katígo? Dacă i se întîmpla ceva lui Petros mi-ar fi purtat ranchiună tot restul vieții. Am luat punga cu ghips și m-am îndreptat spre camera lui Petros, încercînd din răsputeri să nu plîng. Îmi venea să urlu de furie. *Eu*, Nina, să intru pe mîna ăstuia, și să fiu silită să jur că nu sînt inamică!...

O săptămînă am stat în spital. Mîncam din porția bolnavilor, aceeași zeamă chioară. De dormit, dormeam pe două fotolii și mă încveleam cu paltonul. Mare minune că n-am făcut pneumonie! Încă înainte de a mă ține pe mine acolo cu forța, elasiții tăiaseră și arseseră tot ce se putea ca să se încălzească. Scoseseră pînă și cîteva jaluzele de la ferestre. Aveam și o hemoragie îngrozitoare, din cauza emoțiilor. Doctorul mi-a dat niște picături care mai rău mi-au făcut.

A opta zi mă trezesc eu dis-de-dimineață din cauza frigului și somnului chinuit și numai

ce văd că s-a schimbat atmosfera. Mă ridic, ies pe culoar și dau peste un ofițer de poliție. „Sînt liberă ! strig eu beată de fericire. Sînt liberă !..." L-am luat în brațe și l-am sărutat plîngînd, mă apucase nebunia. Mă duc în camera lui Petros. Petros nicăieri ! M-am dezumflat ca un balon de săpun. „Unde e vărul meu ?" o întreb pe infirmieră, și începui să mă gîndesc la tot ce putea să fie mai rău. „Nu vă faceți griji, zicea ea zîmbind. Azi s-a dus singur afară, pentru prima dată..." Am răsuflat ușurată. Nu trec nici zece secunde, că dă buzna înăuntru un tînăr cu o șapcă caraghioasă pe cap și cu o unghie lungă de doi centimetri. Lucru mai scîrbos decît unghia lungă pe care și-o lasă unii mocofani nu există. „Tu ești verișoara lui Emanuil ?" îmi zice. Se vedea pe fața lui și din felul cum vorbea că era amețit. Care mai de care mai golan ! mi-am zis. Elasiții fac tot ce fac pentru că au impresia că pot schimba Grecia în bine, dar nenorocitul ăsta ce vrea să facă, în ce crede ? „Nu !" îi spun. Simțeam că n-avea intenții bune, pe mine nu mă înșală niciodată simțurile. „Pe fratele meu, îi spun îl cheamă Longos... Dimitris Longos..." A fost primul nume care mi-a venit în minte. Și-acum, cînd îmi aduc aminte, m-apucă groaza. S-a uitat bănuitor la mine. În clipa aceea a intrat pe ușă Petros. Mi-a înghețat inima. „Dimitris ! strig eu privindu-l în ochi ca să înțeleagă. Spune-i domnului cum te cheamă. Nu mă crede cînd îi spun că numele tău e Dimitris Longos..." Pe moment, Petros s-a pierdut cu firea, dar nu

era prost. A înțeles despre ce era vorba. „Da, Longos mă cheamă", îi zice plictisit și se întinde pe pat. „Du-te sus" îi spun eu tînărului, mi se pare că este un Emanuil chiar în camera de deasupra, adică nu la etajul doi, la trei..."

A ieșit și-a început să urce scările din două în două. „Repede, îi zic lui Petros, ridică-te, nu mai avem timp de pierdut ! Dacă poți să mergi singur la toaletă, poți să ajungi și pînă acasă..." Camera în care stătea era la parter. S-a sprijinit de umărul meu și, șontîc-șontîc, am ajuns la poartă. Colonelul pe care-l sărutasem în entuziasmul care mă cuprinsese ședea afară, și vorbea cu un englez. Cînd m-a văzut, a surîs și și-a dus mîna la chipiu. „Mulțumesc, îi zic, mulțumesc." I-am zîmbit ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Tremura sufletul în mine, mă temeam să nu coboare băiatul și să ne prindă. Un lucru știam : trebuia s-o luăm la fugă ! Trebuia să merg în pas cu Petros și aproape că nu-mi mai rezistau nervii. Cînd m-am simțit în sfîrșit în siguranță, m-am întins pe pat și m-am pus pe plîns. De multă vreme nu mai plînsesem atîta.

După vreo cinci zile, hai să zicem șase, s-a întors Theodoros din Orientul Mijlociu.

8

PE SOTIRIS L-AU RIDICAT elasiţii printre primii. Înainte de a se întoarce biata coana Ecavi de la Kalamata, el, ca ofiţer de jandarmerie, a rechiziţionat o casă în cartierul Halandri. În ajunul Sfintei Barbara, Polixeni l-a lăsat răcit în casă şi s-a dus la piaţă să facă cumpărături. Cînd s-a întors, casa era goală. „Păi, uite aşa şi pe dincolo, i-a povestit o vecină. Pleacă şi tu, i-am auzit vorbind că vin înapoi." A plecat înnebunită pe jos şi a stat în casa sărmanei coane Ecavi, aşteptînd să se îndrepte situaţia. Casa era goală. Elasiţii îi ridicaseră şi pe proprietar şi pe nevastă-sa şi pe copii, pentru că el lucrase mînă-n mînă cu Gestapoul, care îl numise prefect în Halkida[1]. Polixeni a venit de vreo cîteva ori la mine să bea o cafea. Încercasem s-o liniştesc, slăbise la jumătate de supărare. Oricît era ea de înţeleaptă şi cu sînge rece, într-o zi i-au cedat nervii. Parcă puţin lucru era să-ţi pierzi, cum

[1] Capitala insulei Eubeea, insulă situată în Estul Aticei şi Beoţiei, a doua ca întindere după Creta (n. trad.).

îşi pierduse ea, primul soţ, înainte să se sfîrşească luna de miere, apoi fratele şi mama în mai puţin de trei luni, iar acum să-i dispară şi al doilea soţ, fără să ştie dacă o să-l mai vadă vreodată... Tot a fost bine, pentru că, la întoarcere, Theodoros a găsit pe cineva acasă. Aflase de moartea lui Dimitris şi a coanei Ecavi de la nişte colegi care plecaseră în Egipt imediat după eliberare.

Tocmai atunci s-a eliberat şi casa mea. Negustorul a stat ascuns tot timpul, a ieşit la lumină doar cînd au dispărut elasiţii, dar chiar şi atunci a socotit de cuviinţă să schimbe casa. Ar fi trebuit să-mi găsesc imediat alt chiriaş, aveam neapărată nevoie de bani ca să putem trăi. Mă săturasem însă pînă-ntr-atît de mătuşa Katígo şi de ciudăţeniile ei, încît mi-am zis : mai bine plec înapoi acasă şi las' să mor de foame !...

În primele zile casa mi-a părut străină, parcă nu-mi aparţinea. Mirosul acela specific pe care-l are fiecare casă, se schimbase. A fost nevoie de cîteva zile bune ca să pun în ordine toate camerele şi să creez iluzia că nu s-a schimbat nimic. Pînă atunci nu ne dădusem seama că e pace. După ce au plecat nemţii, au început răfuielile între noi, grecii. Acum, pentru prima dată, înţelegeam că în sfîrşit războiul s-a terminat. Se găseau deacum alimente şi, cum am început să mîncăm mai bine, am prins chef de viaţă. Lumea începea iar să invite acasă. Erau primiţi cu braţele deschise toţi învingătorii din Orientul Mijlociu. Dacă se întîmpla să ai un fiu, un frate, vreun

verișor sau pur și simplu vreun cunoscut printre cei care tocmai se întorseseră, te trezeai și cu colegii lui și, mai cu conservele și berea lor, mai cu alimentele luate pe cartelă, ieșea un surogat de chef și ne trecea timpul. Theodoros era pe atunci în foarte bune relații cu un colonel de marină și cu un sergent din brigada lui Rimini. Îi invitam pe ei, pe Polixeni, pe Klió și pe Willy cu Berta, Takis și Irini, puneam plăci și dansam. Cînd s-a întors Sotiris din prizonierat, vlăguit dar viu, am socotit că avem într-adevăr ce să sărbătorim.

Theodoros începuse să-mi facă ochi dulci, dar mă făceam că nu pricep. Lasă să văd cum se descurcă, îmi ziceam. Vedeam cum caută să rămînem singuri, dar evitam. Ca să fiu sinceră, nu prea mi-a plăcut că n-a întrebat nimic de frate-său și de maică-sa. Nu a vorbit niciodată de ei de parcă, nici nu existaseră, deși chiar dacă m-ar fi întrebat, tot nu i-aș fi spus nimic din ce știam. Cu toate că-i jurasem coanei Ecavi, eram totuși hotărîtă să nu spun nici o vorbă. Cel mai bine, îmi ziceam, e să lăsăm trecutul la locul lui. De ce să-l fac să se certe cu Sotiris? Oricum, n-aveau relații prea strînse, după cum observam. Nu-i lega nimic. Ori de cîte ori Sotiris încerca să facă unul dintre bancurile lui grosolane, Theodoros se îmbufna și mișca din buze. Polixeni nu mi-a spus nimic, era clar totuși că în curînd vor avea conflicte. Sotiris nu concepea să-și împartă nevasta cu cumnată-său și nu-i dădea voie lui Polixeni să-i spele și să-i calce cămășile lui Theodoros. Oricum, ei stăteau temporar în casa coanei Ecavi. Mai devreme sau mai tîrziu urmau să se ducă înapoi în casa din Halandri.

Cum era și firesc, s-au gîndit că soluția cea mai bună era să se însoare Theodoros. Deodată am văzut ceva schimbat în comportamentul lor vizavi de mine: Polixeni a devenit mai apropiată, Sotiris îmi zicea „cumnățică", curtea lui Theodoros devenea mai insistentă decît înainte. În mod ciudat, propunerea de căsătorie mi-a făcut-o Eleni. Imediat ce s-au potolit puțin lucrurile, a venit de la Kalamata pentru cîteva zile. Cînd am văzut-o, n-o cunoșteam, am avut același simțămînt ca atunci cînd, mult mai tîrziu, am cunoscut-o pe mătușa lor, pe Afroditi. Ia te uită! mi-am zis. Este oare cu putință ca femeia asta frumușică și simpatică să fie fiara de care vorbea maică-sa? Într-o seară, am oprit-o să doarmă la mine, ca să nu fiu singură. „Contesa" avea cameră separată, ca și înainte. De multe ori noaptea mi se făcea frică. Ne-am culcat și am stins veioza, dar nici una nu puteam să dormim. Am început să vorbim. Am întrebat-o diverse lucruri despre coana Ecavi. Eleni se arătase foarte bucuroasă să rămînă la mine, dar nu fără motiv. Am înțeles că avea un gînd anume și cam bănuiam despre ce era vorba. Mă emoționam totuși în așteptarea vorbelor pe care voia să mi le spună, de parcă aș fi avut optsprezece ani. Cînd o vedeam că se pregătește să-i dea drumul, mă repezeam cu cîte-o întrebare. „Eleni dragă, ce-a fost pînă la urmă la Kalamata? o întreb. De ce-a plecat coana

Ecavi, fie iertată ? V-aţi certat ?“ Eleni a oftat adînc. „Îmi închipui ce ţi-o fi spus ! zice. Dumnezeu s-o odihnească, nu putea să mă sufere. Chiar băiatului meu îi spunea că sînt cea mai rea femeie din lume. În ziua cînd a plecat, trecea pe stradă un negustor cu smochine de vînzare. Era în august. Am ieşit şi-am cumpărat o oca. Şedeam cu toţii în grădină, i-am dat şi ei şi copiilor să guste. I s-a părut că Anei i-am dat mai multe smochine decît lui Akis, pentru că, vezi Doamne, o iubeam mai mult, şi s-a apucat să mă certe. N-ar fi fost nimic dacă Akis nu i-ar fi spus : «Ce te tot îngrijeşti de mine, bunico ? Dacă mai vreau smochine, mă duc şi iau din farfurie !...» A fost jignită că nici nepotu-său nu ţine cu ea şi s-a simţit atît de decepţionată, încît voia să se sinucidă. Venise la Kalamata cu gîndul să-l ia pe Akis înapoi“...

„Şi medalionul ? E adevărat că l-a luat Dimitris, fie iertat ?“ „Ţi-a povestit *şi asta ?* Bineînţeles că el l-a luat. L-au găsit jandarmii la unul care vindea lucruri furate, îl cumpărase pe nimica de la Dimitris...“

Deşi era întuneric şi nu-i vedeam faţa, înţelegeam din intonaţia vocii ei că nu minte. „Ei, în sfîrşit, zice, morţii cu morţii, viii cu viii. Să vorbim despre ce-i acum şi ce-o să vină. Vreau să-ţi spun ceva...“ Doamne, mi-am zis, a sosit momentul. „Eu, spune ea, nu ştiu să vorbesc aşa frumos ca mama, sînt mai din topor. N-am crescut la Atena, şi cînd am ceva de spus, nu merg pe ocolite. Am vorbit cu Theodoros şi cu Polixeni, am vrea să te facem cumnata noastră !... Nu-mi da acum nici un răspuns. Mai gîndeşte-te, şi vorbim mîine dimineaţă.“

Binecuvîntam întunericul care-mi ascundea tulburarea şi obrajii roşii ca focul. Nu mai aveam ce să cumpănesc. În ultimele zile nu mă gîndisem decît la lucrul ăsta şi cîntărisem în toate chipurile situaţia. Ştiam prea bine ce-aveam să spună fiică-mea, mătuşa Katigo şi alţi cunoscuţi, numai că nu intenţionam să trăiesc după bunul lor plac ! De la fiică-mea nu trăgeam nici o nădejde. Avea dreptate coana Ecavi : dacă rămîneam pe seama ei, ar fi fost vai şi-amar ! Pe de altă parte, în luna aceea cheltuisem ultimele lire. Vîndusem jumătate din lemnărie, cealaltă jumătate fusese prădată. Îmi rămăsese doar casa, dar mă vedeam silită sau s-o închiriez din nou, şi eu să mă retrag într-o cameră, sau s-o vînd şi să trăiesc din acei bani. Nu concepeam cu nici un preţ s-o vînd, nu atît pentru mine, orice ar zice frumoasa asta, cît de dragul ei : voiam să-i rămînă ceva după ce mor eu. Adormită şi fără minte cum era, dacă rămînea şi fără casă, ar fi trebuit să cerşească pe străzi. Theodoros, singur, nu era prinţul din poveste. Acuma, cînd îl cunoscusem mai bine, îmi dădeam seama că avea dreptate biata maică-sa : era încrezut şi cam căpos. Numai că nici eu nu mai aveam douăzeci de ani şi nu eram nici frumuseţea pămîntului. „Ce să mă mai gîndesc, îi zic. Ce-ţi spun acum, ţi-aş spune şi mîine dimineaţă : singura piedică e că Theodoros o să vrea copii, iar eu copii nu mai pot face...“

„Ei, copii, zice. Nu-i nevoie de copii. Cu cît sînt mai puţini moştenitori în familia Longos, cu-atît mai bine pentru restul lumii !..."

După o lună de la căsătorie, ne-am dus acasă la coana Ecavi, el, Polixeni şi eu, ca să ne împărţim lucrurile. Nouă mobilă nu ne trebuia. Am hotărît cu Theodoros să i-o cedăm pe toată lui Polixeni. Am luat cîteva tablouri, unul cu fotografia coanei Ecavi, unul cu fotografia socrului meu, îmbrăcat în căpitan de macedoneni, şi un portret în ulei al regelui Constantin, cel dinaintea căruia scuipa bietul Miltiadis, fratele răposatei. Am luat şi o cergă roşie miţoasă, perechea celei pe care o furase cîndva Dimitris, o faţă de masă brodată şi un ghioc imens folosit ca scrumieră în interiorul căruia era pictată Akropolea. „Luaţi şi obuzele unchiului Miltiadis", ne-a spus Polixeni care socotea că-i revin neapărat lui Theodoros. „Da ce să facem cu ele, fii serioasă, i-am zis în şoaptă, să n-audă Theodoros cînd mergeam dintr-o cameră într-alta. Fii serioasă, am eu destule lucruri inutile. Trimite-i-le lui Eleni..."

Mă urcasem pe scaun şi-i dădeam lui Polixeni icoanele : Sfîntul Dimitris despre care răposata zicea că a trosnit cînd era ea în chinurile facerii ; Sfîntul Fanurios, cu data naşterii lui Polixeni schimbată ; Sfînta Anastasia, tămăduitoarea. Acum, după atîţia ani de frecat cu tix şi sodă începuse să se şteargă şi numele coanei Ecavi... Mi-am amintit povestea cu minunea : „Sfînta Anastasia, tu, care ai prevăzut nenorocirea care mă păştea, nu puteai s-o previi ? Dar, Nina dragă, cum poate să te-ajute o sfîntă sau chiar Dumnezeu. Ei m-au prevenit. Eu trebuia să deschid ochii şi să iau măsuri..." Biata coană Ecavi ! Nu era deloc proastă. Îşi cunoştea defectele. Stătea rău cu nervii, i-am spus de multe ori : „Dumneata ai nervi delicaţi, du-te la un doctor să-ţi facă injecţii cu bromură de calciu, încearcă să te întăreşti." Nu m-a ascultat. Unii oameni poartă în ei sămînţa propriei lor pierzanii. Deşi era deşteaptă, nu era în stare să trateze lucrurile cu calm şi cu raţiune, şi din cauza asta era veşnic îmbufnată.

În ziua aceea n-aveam nici un chef să-mi aduc aminte de trecut şi de cei morţi... De altfel, ea de-abia murise. Uneori aveam impresia că n-a murit şi e plecată într-o călătorie. N-apucasem s-o plîng încă şi, mai mult decît atît, de multe ori mă surprindeam — ca atunci cînd a murit Andonis şi cînd nu-mi stătea mintea decît la lire — gîndind cu egoism şi mult cinism. Ba mai bine c-a murit, îmi ziceam. Dacă trăia ea, nu-l luam pe Theodoros, şi, rău-bun, cum e, ce ne-am fi făcut fără el ? Au trecut mulţi ani pînă am început s-o regret şi să înţeleg că în afară de bietul tata, pierdusem în ea singurul om care m-a înţeles cît de cît şi de la care am avut ce să-nvăţ. De aceea mă fac foc cînd o aud pe tuta de fiică-mea înjurînd-o.

Cînd m-am dat jos de pe scaun, ţinînd în mînă ultima icoană şi basmaua roşie, am auzit în bucătărie hohot de plîns. M-am uitat cu înţeles la Polixeni. „Nu te duce acum, îi zic

în șoaptă. Lasă-l să plîngă singur." Era primul — și ultimul — semn pe care l-a dat vreodată că realizează dispariția mamei și a fratelui lui ! Are o fire foarte ciudată și închisă. Cînd a venit în camera unde eram noi, nici nu se mai vedea c-a plîns. Cînd ne-am dus acasă, era mai bine dispus ca niciodată. Doamne, mă gîndeam. Biata coana Ecavi care zicea că atunci cînd n-o să mai fie, copiii o să-i scormonească mormîntul cu unghiile. Își făcea iluzii, ca în atîtea alte cazuri. Adevărul e că cei care trăiesc uită. Vai de cel care moare !

Cînd am intrat în bucătărie, a început să adulmece strîmbîndu-se caraghios, încercînd să ghicească ce mîncare pusesem în cuptor. „Mîncarea ta preferată, lună plină." Așa îi zic, „lună plină". Eu, care veșnic îmi băteam joc de bărbații chei, am avut parte și de-așa ceva. S-a lins bucuros pe buze, ca un copil. Ca și bietul Andonis, și el, nu-i fie de deochi, e lacom și mîncăcios. I-am umplut farfuria cu musaca și-a înfulecat-o ca un lup.

Șase ani — imediat șapte — au trecut de-atunci. Aș minți dacă-aș spune că sînt fericită. Theodoros, cu toate hachițele lui, e un om de treabă, numai că sîntem siliți să trăim dintr-un biet salariu. Fiică-mea a depășit și previziunile cele mai sumbre. Nu pierde nici un prilej să mă enerveze și să-mi facă zile fripte. De multe ori simt că mă înconjoară același gol îngrozitor ca atunci cînd așteptam intrarea nemților în Atena. Stau și mă gîndesc : pentru asta

am intrat noi în război, de-asta a curs atîta sînge ? Am impresia uneori că Petros avea dreptate. Poate că era mai bine să fi cîștigat comuniștii în '44. Cine știe, s-ar fi schimbat poate în bine viața noastră. Așa, lucrurile au rămas neschimbate. Cei săraci mor de foame, și nu le rămîne decît să-și plîngă soarta cîntînd, cu măsură, se-nțelege, cîntecele cu buzuki, de care m-am săturat pînă-n gît :

Blestemate fie lumea, viața și societatea...

Își plîng viața, ce altceva pot face dacă de schimbat tot nu pot să schimbe nimic ? Lucrurile trebuie să rămînă cum sînt, ca să vină americanii (în ultima vreme au început să vină și nemții) și să se hlizească la noi ca într-o grădină zoologică.

Omul nu e mulțumit niciodată cu ce are. Important e să trăim și să fim sănătoși. Eu, slavă Domnului, spre disperarea fiică-mi, mă simt mai în putere ca oricînd. Am început să-mi vopsesc părul. Dacă bărbatu-meu e de acord, ce-mi pasă ce zice fiică-mea și restul lumii...

Zilele trecute am primit o scrisoare de la Klió. Biata Klió. Își aduce aminte de mine. S-au mutat de la Albingham și s-au stabilit la Londra. Berta s-a măritat cu un pilot din aviația civilă, au un băiețel. Willy s-a pensionat și, așa cum scrie Klió, toată ziua joacă golf. De-aș avea aripi să pot zbura pînă la ei să-i văd, să încingem un pokeraș (mi-e tare dor !) și să aflu și eu cum trăiește lumea în alte părți ! Cu totul altfel, cum se zice, sau exact ca aici ?

Dar ăsta nu e decît visul unei nopți de vară ! Deși s-a terminat războiul civil și e ușor să călătorești în străinătate, nu pot pune deoparte nici un ban, atîta vreme cît o am pe cap pe Meduză și trebuie s-o hrănesc și s-o îmbrac. N-avem noi bani nu pentru Paris sau Londra, dar nici ca să plecăm două săptămîni din oraș, vorba-aceea. Ca să nu mai spun că lui Theodoros nu-i place deloc să călătorească. Nu-i seamănă deloc maică-si. E membru al Uniunii Ziariștilor, ar putea să călătorească pe gratis în toată Europa. El nici nu se gîndește să iasă din Atena asta îmbîcsită. E comod, și cu cît trece timpul, devine și mai comod. Tocmai cînd credeam și eu că am să cunosc oameni mai de soi, el a renunțat la postul de la ziar. Și-a întrerupt orice relație cu lumea gazetarilor. Zice că s-a plictisit de ei. Dimineața lucrează la birou, iar după-masa se îngroapă în aceeași cafenea unde se ducea și Andonis, și joacă *préférance* cu pensionarii. Sau se duce să joace table cu soțul lui Irini. În loc să fim în societatea prietenilor lui, îi preferă pe cei din familia mea. Cîteodată-l întreb : „Spune-mi, Theodoros, ai avut vreodată prieteni ?"

Trag de el ca nu știu ce să-l duc în Halandri. Nu distanța e de vină, ci, ca să fiu sinceră, îl calcă pe nervi Sotiris.

Cînd am fost la ei ultima oară, s-a ridicat, și-a pus pălăria și-a plecat pentru că l-a văzut pe Sotiris că-și pune pijamaua peste izmene.

„Da ce-ți pasă ție, i-am zis cînd am ajuns acasă, ce face Sotiris ? N-are decît să doarmă și cu chipiul pe cap. Nu te duci la el, te duci la soră-ta !"

Ne dăm seama cu toții că Sotiris e bădăran și uneori de-o tîmpenie care-ți face silă. Numai că ăsta nu-i un motiv ca Theodoros să-și facă sora să plîngă. Eu sînt mai abilă în chestii din astea. Știu să mă descurc cu toate felurile de oameni. Din cînd în cînd, mă duc de una singură la ei, ca să mai ies la aer și ca să scap de mutra fiică-mi. Puțin îmi pasă ce zicea Theodoros. Tot ce pot să spun e că Sotiris, așa mitocan cum e, e un soț excelent pentru Polixeni. Face din el ce vrea. Ea e cea mai norocoasă dintre noi toate. Singura lui supărare e că nu au copii. „Dacă știam că ești stearpă, îi spune, nu te luam. Mă duceam în satul meu și luam de-acolo o fată..." Polixeni îmi face cu ochiul. N-are cum să-i spună : „Eu am dovezi că nu sînt stearpă, tu ești sterp ! „Ce să-ți fac ? îi zice. Înainte să te însori cu mine trebuia să mă-ncerci !..."

Eleni locuiește acum la Atena. Înainte să termine liceul, fata ei a cunoscut un inginer constructor dintr-o familie foarte bună, care a îndrăgit-o și a luat-o de nevastă așa cum era, fără zestre și fără nimic. Locuiesc cu toții în Plaka [1], într-o casă veche și frumoasă, și au un copil. Îi văd foarte rar, Eleni se poartă

[1] Cel mai vechi cartier al Atenei, situat la poalele Akropolei (n. trad.).

rece cu mine. E supărată că nu i-am trimis nimic din lucrurile coanei Ecavi, ca și cînd eu hotărîsem totul sau fusese de-împărțit comoara lui Ali Baba. De două ori i-am repetat lui Polixeni că trebuie să-i trimită ceva ca să aibă și ea o amintire de la maică-sa. Nu înțeleg de ce trebuie să trag eu acum ponoasele.

Pe Akis îl văd des. Vine cel puțin de două ori pe săptămînă la noi la masă.

„Chiar dacă nu te măritai cu unchiul Theodoros, îmi zice, tot aș fi venit. Sîntem prieteni vechi..."

Mă uit de multe ori la el și nu-mi vine să cred că bărbatul solid de azi e băiețelul care împletea pe vremuri fulare și căciuli pentru soldați. Sigur că are și el ciudățenii, ca toți cei din familia Longos ; în loc să-și aleagă o meserie serioasă, să se facă doctor sau inginer ca să aibă bani din belșug, el nu și nu că se face pictor ! A intrat acum doi ani la Belle Arte și anul trecut a ieșit al doilea la un concurs. Nu zic, băiatul e talentat. Cel puțin lucrurile pe care le face la Institut — vechi case ateniene, peisaje sau naturi moarte — sînt reușite, înțelegi ce reprezintă. Cînd îmi arată însă niște aiureli moderne pe care le face el acasă, ne luăm la ceartă.

Nu sînt specialistă, dar mă pricep și eu la lucrurile astea. În tinerețe mă duceam des la expozițiile din sala „Parnasós". Tata era prieten intim cu Thalia Flora-Karavia. Ne trimitea totdeauna invitații la vernisajele expozițiilor ei și și-a continuat obiceiul vreo doi-trei ani după ce s-a prăpădit tata. Asta mai zic

și eu pictură ! Era cu totul altceva decît mîzgălelile caraghioase ale pictorilor de acum. „Akis, explică-mi, tu nu ești în toate mințile ? De ce-ai pus nasul sub bărbie ?" „Așa îl văd eu, zice. Sau : Așa o să fie după moarte." De cele mai multe ori nu se învrednicește nici să-mi răspundă. Dă din cap zîmbind cu înțelegere, vrînd parcă să spună : „Ce poți să le explici bătrînilor..."

Unuia dintre tablourile lui, plin de mîzgălituri, negre galbene și albastre, pe care a îndrăznit să-l expună și în Zapion, i-a pus titlul : „Viziune : bunica mea" ! Theodoros, mai ales din cauza gurii rele a Mariei, ne interzisese să pomenim pînă și numele răposatei. Vă dați seama ce s-a înfuriat cînd a aflat de isprava nepotului ! N-a mai vorbit cu el două luni. Eu îl înțeleg totuși pe Akis. El, dintre noi toți, și-o amintește cel mai bine. Ea l-a crescut, i-a fost mai mult decît o mamă. Doamne, ce-l mai iubea ! „Copilul copilului meu, zicea, e de două ori copilul meu." O dată, cînd ne povestea cum a oprit-o pe Eleni să avorteze, s-a întors către el, îmi amintesc, și i-a spus : „Dacă nu eram eu, domnule, azi nu erai pe lume." „Îți amintești, Akis ?" l-am întrebat mai deunăzi. Își aduce aminte și încă cu nostalgie. Are remușcări c-a lăsat-o singură la Atena și s-a dus la maică-sa. Dacă nu o părăsea el, și ar fi avut de cine să se ocupe, să-i gătească, mînca și dumneaei mai bine, poate că n-ar fi făcut uremie și n-ar fi murit...

Mai deunăzi, cînd am citit într-o revistă ceva despre hipnotism, mi-am adus aminte de

povestea cu nea Nikos, motivul pentru care l-a alungat pe bietul fratele ei. „Akis, îl întreb, e adevărat că te-a hipnotizat nea Nikos ? „Da de unde, zice el, m-am prefăcut că sînt hipnotizat." „Ce te-a întrebat ?" „Mi-a spus să mă urc în cer și să-l întreb pe Dumnezeu dacă scapă unchiul Dimitris. «Îl vezi» m-a întrebat el. Îl văd." «Ce-are pe el ?» O mantie roșie, stă pe un tron de aur și tronul plutește peste nori albi ca zăpada. «E singur ?» Da. E singur... «Întreabă-l : scapă unchiul Dimitris ?» Nu știam ce să-i spun. «Nu vorbește, îi zic. El nimic, insista mereu. «Întreabă-l iar, îmi zice. Ce-a spus ?, Scapă ?» — Mda... Scapă. A început să se roage. Cînd a terminat : — «Acum număr pînă la trei, zice, cînd am să fac fff ! o să te trezești și n-o să-ți mai aduci aminte nimic din ce-ai văzut !...»"

În ziua de Sfinții Teodori am înmormîntat-o pe mătușa Katígo. Cînd m-am întors de la cimitir, m-am dus pe terasă să stau puțin singură. N-am plîns. Deși era cu opt ani mai mare decît tata, a mai trăit șaisprezece ani după el. Dacă-mi pare rău de ea, e pentru că n-a trăit așa cum cred eu că trebuia să trăiască un om. Niciodată nu se neliniștea și nu se îndoia de nimic. Coana Ecavi o fi trăit ea chinurile lui Iov, o fi fost isterică, dar era un om în carne și oase. A lăsat ceva în urma ei, e greu s-o uiți. Mătușa Katígo a trăit și a murit exact ca o plantă. Singura ei supărare, și nici asta n-a deranjat-o prea rău, a fost că n-a putut să-l vadă pe Petros înainte de-a muri. În zadar au încercat Takis la Statul Major, Theodoros la Ministerul de Interne să obțină aprobarea ca el să vină pentru cîteva zile din Makrónisos [1].

Mi-am pus coatele pe balustradă și m-am uitat pierdută la vița sălbatică pe care o avea Nota. Începuse să înflorească plopul din grădină care în '40 ajungea la înălțimea terasei. Acum o depășise cu doi metri și ne lua vederea spre Licabet. Uitîndu-mă la frunze am descoperit cît sînt de ciudate. Semănau cu un material cu față dublă. Ai naibii copaci ! mi-am zis. Răposata avea dreptate și atunci cînd zicea că ei mor și renasc mereu. Numai noi murim pentru totdeauna...

„O să crapi !" îmi zice azi isteața lui Fotis. O să crapi, cum a crăpat netoata de soacră-ta ! Uite că Eleni e bine merçi !" „Soacră-mea, i-am spus, a murit de una singură, nu zic, dar nu din motivele pe care le bănuiești tu cu mutra ta proastă. Toți oamenii mor singuri. Eleni, da, trăiește, cît de bine merçi, asta e de văzut. De ce te socoți tu egala ei ? Poate crezi, îi zic, că dacă ea a dus viața pe care a dus-o, tu ești mai brează ? Ferească sfîntul ! Bine ar fi să fii și tu măcar ca ea. Era mai tînără decît tine cînd s-a măritat, apoi a făcut copii și și-a părăsit și soțul. Bine i-a făcut, era un neisprăvit. S-a luptat curajoasă cu viața, singură. N-a acceptat să trăiască pe spinarea maică-si și a tatălui ei vitreg, ca tine ! Dacă

---

[1] Insulă fără izvoare situată la 3 km de coasta Aticii, folosită după 1946 ca loc de detenție (n. trad.).

ești în stare, fă și tu la fel, i-am zis. Nu chiar la fel, cu mutra ta n-ai șanse. Găsește-ți un serviciu cinstit, fă-te vînzătoare, muncitoare, să aduci și tu bani în casă! Destul te-am hrănit atîția ani! Fii pe pace, n-ai să mă îngropi prea curînd. Mai degrabă invers! Sînt din plămadă rezistentă. Am șanse să trăiesc și pînă la o sută de ani... Sper să-mi trăiască și bărbatul, ca să îmbătrînim împreună, să-l iau de mînă și să mergem la plimbare în parc, ca toți bătrînii." Din păcate, în ultima vreme a descoperit că are diabet și, cum e lacom, nu-l văd bine. Trag nădejde să nu-mi dea cerul încă o lovitură. Totuși, dacă inevitabilul se întîmplă, și pățește ceva, și dacă îmi dă voie biserica, așa cum am auzit, să mă mărit a patra oară, sînt în stare s-o fac. „Nu de alta, îi zic fiică-mi, dar ca să-ți fac ție *în ciudă!...*"

CUVÎNTUL TRADUCĂTORULUI

PROBABIL CĂ NU EXISTĂ misiune mai dificilă și mai riscantă decît încercarea de a defini locul pe care îl ocupă Kostas Taktsis[1] în proza greacă contemporană. De numele său se leagă în primul rînd romanul *Al treilea inel*, publicat de Taktsis fără ca în prealabil să-și mai fi făcut cunoscute și alte proze, pe care este totuși sigur că le-a scris,

[1] Născut la Salonic în 1927. Copilăria, adolescența și studiile și le petrece la Atena. Între anii 1954 și 1964 a trăit în Europa Occidentală, Africa, Australia și Statele Unite. Debutează în 1955 cu un volum de versuri intitulat *I simfonia tu Brasílian (Simfonia de la Brasilian)*, urmat de un altul, în 1956, *Kafenío to Vizántio (Cafeneaua Bizanț)*. Autorul însuși se referă la aceste poezii ca la „poeziile mele atît de mult puse la îndoială" (v. *Revista „Pali" și eu* din volumul *Bunica mea Atena*). În 1963 a publicat un roman de debut, rămas unic, intitulat *To tríto stefáni* (în traducere literară, *A treia cununie*) care a cunoscut mai mult de douăsprezece reeditări, fără a i se aduce însă vreo modificare; În 1972, volumul de proză scurtă de factură autobiografică *Ta résta (Restul)*, iar în 1979 o autobiografie de articole, eseuri, interviuri etc., *I iaiá mu i Athina (Bunica mea Atena)*. K. Taktsis a transpus în neogreacă comediile *Lysistrata* și *Broaștele* de Aristofan, precum și alte piese din dramaturgia universală.

după cum reiese din mărturisirile sale: „Ca adolescent... am scris foarte multe proze, dar dacă mai există cumva vreun manuscris pe undeva — sper sincer să nu existe —, la mine nu e. Le-am rupt și le-am aruncat ca pe atîtea alte lucruri scrise de mine și le-am uitat cu desăvîrșire. Pînă-ntr-atît le-am uitat încît, după publicarea celui de-*Al treilea inel*, mulți mi-au pus întrebarea firească dacă am mai scris vreodată proză, iar eu le-am răspuns că nu, niciodată." Aceste detalii autobiografice au fost publicate la rîndul lor tîrziu, dar critica observase, așa cum reiese și din rîndurile de mai sus, că romanul este rodul unui condei matur. Însuși acest fapt conferă romanului o aureolă de unicitate în literatura neogreacă.

Desigur însă că *Al treilea inel* este în primul rînd ceea ce se poate numi — cu toate dezavantajele pe care le prezintă o formulă prea uzată — o reușită, avînd multiple virtuți artistice care o definesc și îi decid locul printre consoartele de limbă sau de secol. Ca să ne ilustrăm afirmația, pe lîngă îndrăzneala de a reda în românește textul romanului și a-l oferi publicului, ne-o luăm și pe aceea de a releva, în modul cel mai subiectiv, ce anume ne-a atras atenția către acest roman.

Am spune de la început că impresia covîrșitoare după prima lectură a cărții a fost cea a unei scriituri simple, alerte. Am încercat, ca și alți lectori ai celui de-*Al treilea inel*, reconfortanta „surpriză continuă a lucrurilor familiare", lucru care ni se pare a fi esențial pentru un roman. E prea evident că simplitatea acestui stil este rezultatul unei laborioase și savante trude grefată pe o alegere la fel de minuțioasă a scheletului tematic. Avem de-a face

cu oameni obișnuiți, cu o Grecie de toate zilele și din toate provinciile. Personajele, dintre care două sînt naratori, vorbesc simplu, într-o înlănțuire firească și neîntreruptă a gîndurilor. Un cititor străin este purtat cu gîndul la fluxul memoriei din romanele lui Proust și la romanul englez modern în momentul Joseph Conrad. Lectorul grec al anilor '60 se va fi uimit probabil în primul rînd de firescul fără precedent al stilului și se va fi întrebat cu admirație cum s-a putut petrece o asemenea minune într-o tradiție de obicei împovărată de descriptivism, tezism, exerciții forțate de expresivitate.

O nouă lectură, care ne-a decis definitiv să tălmăcim în românește cartea, ne-a relevat o filiație Taktsis — Caragiale. Am regăsit-o în ironia omniprezentă, în structura fundamental dramatică a romanului ca și în acea disponibilitate pentru lecturi suprapuse.

Există, fără îndoială, în *Al treilea inel*, un concret strat factologic. Putem să urmărim fără greutate „ce devin" personajele într-un context istoric și social foarte bine conturat. Romanul propriu-zis însă nu se constituie din aceste fapte, ci din implicațiile lor ironice, conform cu o schemă care ne duce cu gîndul la mecanismul comediei, după ce, în prealabil, regăsim traiectele tragediei antice. Personajele trăiesc destinul pe care ajungem să-l cunoaștem datorită unor determinări implacabile temperamentale și în consecință de conduită, ceea ce este un adevărat destin tragic. Nina recunoaște că poartă responsabilitatea a tot ceea i s-a întîmplat: „Eu sînt de vină, nimeni altcineva", și tot așa și coana Ecavi: „Cum poate însă să te ajute o sfîntă sau chiar Cel de Sus? Ei m-au prevenit. Eu trebuia să deschid ochii și să-mi iau

măsuri. Eu însă, mîndră, m-am făcut că nu aud..." Dar chiar acest destin îi face pe eroi comici. Nina este în fond o femeie ușor frivolă, perfect adaptată unor situații nu tocmai comode, iar coana Ecavi o îndrăgostită de imperfecțiunile și renghiurile destinului.

Aminteam de structura dramatică a cărții, observație care ține de domeniul evidențelor. Stilul indirect liber redă o nesfîrșită înlănțuire de dialoguri, ceea ce face ca aproape fiecare fragment al cărții să poată fi transformat într-o scenetă plină de substanță.

Ajungem, în sfîrșit, la „straturile" pe care le oferă cu generozitate lectorilor romanul lui Taktsis. Respectînd în abstract fazele devenirii istorice elene, la care se face aluzie atunci cînd coana Ecavi povestește despre cei din generația bunicului ei care „voiau copii mulți pentru ca să crească populația Greciei... să înfăptuim Marea Idee pe de-o parte și pe de alta ca să aibă plăcerea să le pună nume vechi grecești. Credeau că astfel se putea umple golul care despărțea Grecia antică de Grecia de astăzi", frații și fiicele coanei Ecavi poartă nume vechi grecești (Miltiadis e fratele militar; Afroditi, o soră probabil mai frumoasă și mai norocoasă; Ahile, copilul cel mai înzestrat al familiei dar noctambul; însăși coana Ecavi al cărui nume este varianta neogreacă a numelui eroinei troiene Hecuba, soția lui Priam, mama nefericită a nenumărați copii printre care Polixenia și Paris, cadetul; apoi fiicele ei Eleni, o frivolă amintind de Elena din Troia, și Polixenia, amintind de Polixenia, fiica lui Priam și a Hecubei, iubita lui Ahile care moare răpus de fratele ei Paris), în timp ce fiii ei poartă nume de tradiție creștină: Theodoros (al cărui nume înseamnă „dar ceresc") și Dimitris (numele unui sfînt martir). Tot astfel fiica Ninei, care are perspective nedorite de celibat, poartă numele Sfintei Fecioare, Maria. Este aceasta o altă sursă a ironiei preponderente și definitorii.

Desigur că cititorul versiunii românești va fi impresionat și de aspectele de „pitoresc" ale romanului care dezvăluie un întreg conglomerat de întîmplări, oameni, locuri, gînduri ce poartă amprenta unui „exotism" a cărui descifrare traducătorul a încercat s-o înlesnească prin anumite explicații ce i s-au părut indispensabile.

Sperăm că această versiune românească a romanului *Al treilea inel* să aducă cititori dispuși să subscrie unor afirmații ale criticii internaționale ca acestea: „Îmi amintește de observația lui Charles du Bos în legătură cu Anna Karenina: «așa ar vorbi viața dacă ar vorbi»" (Robert André) sau: „Citiți această carte și veți afla mai multe lucruri despre Grecia contemporană decît dacă ați consulta zece studii de istorie" (Dilys Powell).

LIA BRAD-CHISACOF

Jean Cayrol
AUD ÎNCĂ VOCEA

Andrzej Kuśniewicz
LECȚIA DE LIMBĂ MOARTĂ

Enzo Siciliano
PRINȚESA ȘI ANTICARUL

W. Somerset Maugham
CE MICĂ E LUMEA • LA VILA DE PE COLINĂ

vor apărea :

Peter Abrahams
O CUNUNĂ PENTRU UDOMO

Morley Callaghan
AL LOR VA FI PĂMÎNTUL

Bohumil Hrabal
MINUNI ÎN FIECARE ZI

C.-F. Ramuz
FRUMUSEȚEA PE PĂMÎNT

Daphne du Maurier
HANUL JAMAICA

Doris Lessing
INSTRUCTAJUL

Otto Flake
CASTELUL ORTENAU

Klaus Konjetzki
LA CELĂLALT CAPĂT AL ZILEI

Giorgio Saviane
POVESTEA UNEI IUBIRI

Luis Augustina Bessa
SIBILA

Alonso Vicente Zamora
BANCHETUL

Albert Bels
POLIGONUL • CUȘCA

Hrant Matevosian
NOI ȘI MUNȚII NOȘTRI

Boris Polevoi
O DRAGOSTE PIERDUTĂ

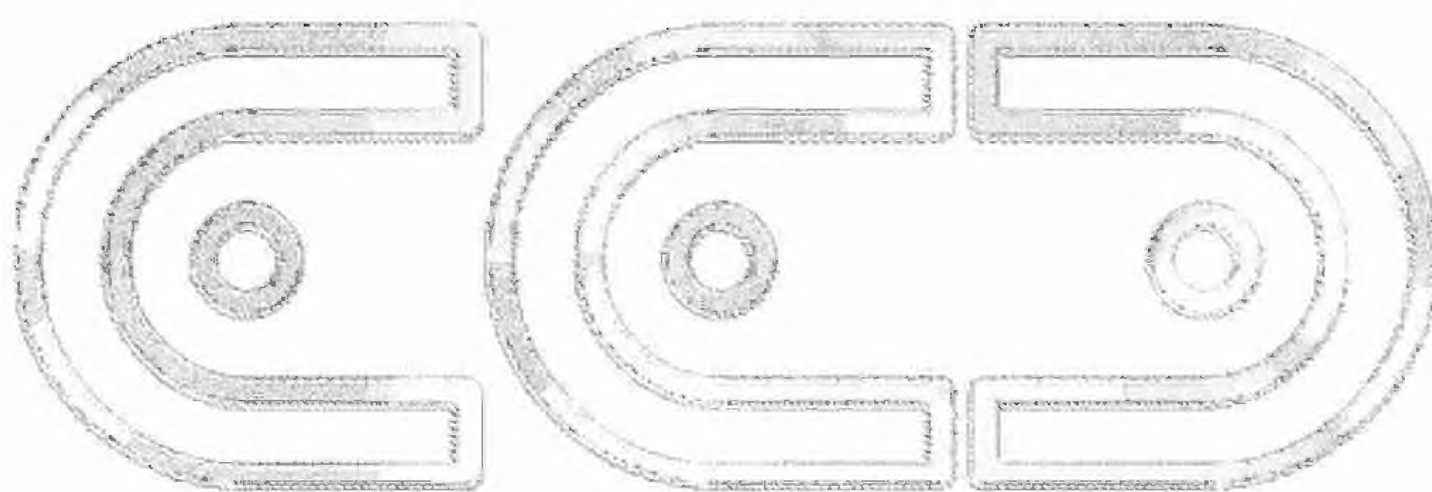
Lector: MIHAELA CIUNCAN
Tehnoredactor: ELENA DINULESCU

Bun de tipar: 31 X 1985.
Coli tipar 10,5.

Tiparul executat sub comanda nr. 421 la Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918", str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97 București, Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

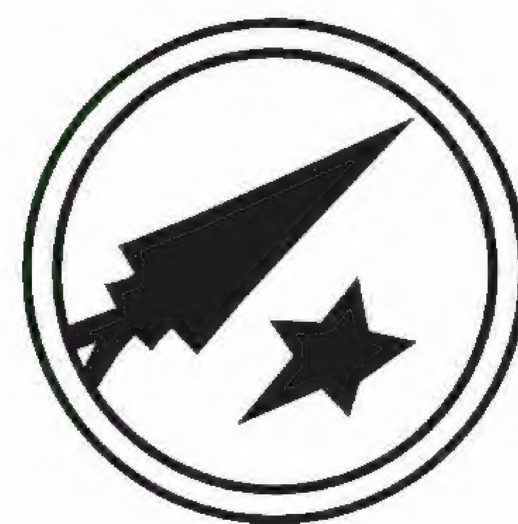
Anonim

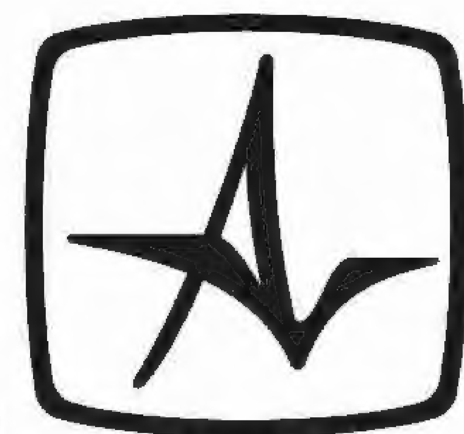

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

